

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TARİHİ ÇEVRE BİLGİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ (NİĞDE ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Tahsin KUDAL

Niğde
Eylül, 2023

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TARİHİ ÇEVRE BİLGİLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ (NİĞDE ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tahsin KUDAL

Danışman: Prof. Dr. Halil TOKCAN

Niğde
Eylül, 2023

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgilerinin Değerlendirilmesi - Niğde Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 14/09/2023

İmza

TAHSİN KUDAL

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Halil Tokcan danışmanlığında Tahsin Kudal tarafından hazırlanan “Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgilerinin Değerlendirilmesi - Niğde Örneği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: .../.../...

JÜRİ :

Danışman: Prof. Dr. Halil Tokcan

Üye :

Üye :

Üye :

Üye :

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih: .../.../...

Prof. Dr. Mesut SAĞANAK

Enstitü Müdürü

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TARİHİ ÇEVRE BİLGİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ (NİĞDE ÖRNEĞİ)

KUDAL, Tahsin

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil TOKCAN

Eylül 2023, 237 sayfa

Bu çalışmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerinin değerlendirilmesidir. Çalışmada bu amaçla betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı dört ortaokulda öğrenim gören 404 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerinin (Niğde örneği) ölçülmesi amacı ile 18 soruluk dört seçenekli çoktan seçmeli test ile 10 soruluk eşleştirme başarı testi hazırlanmış ve uygulanmıştır. Araştırma sonucunda çalışma grubunda yer alan öğrencilerin Niğde'de yer alan tarihi yapılardan Alaaddin Cami, Gümüşler Manastırı, Bahçeli Roma Havuzu ve Hüdavend Hatun Türbesi en fazla tanıdıkları tarihi çevreler olurken; Hatiroğlu Çeşmesi, Çelebi Hüsameddin Cami, Cullaz Sokak ve Kesikbaş Türbesi en az tanınan tarihi çevreler olmuştur. Yine araştırma sonuçlarına göre kadın öğrencilerin tarihi çevre bilgileri erkek öğrencilerden; 5. Sınıf öğrencilerinin tarihi çevre bilgileri 6. Sınıf düzeyindeki öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksektir. Araştırma sonucunda katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin baba ve anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmüştür. Bu çalışma ortaokul öğrencilerin tarihi çevre bilgilerini betimsel tarama yoluyla ortaya koymuştur; öğrencilerin tarihi çevre bilgilerini geliştirmede deneysel çalışmalar yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Tarihi Çevre, Tarihi Çevre Bilgisi, Ortaokul, Ortaokul Öğrencisi.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

EVALUATION OF THE HISTORICAL ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS (NİĞDE CASE)

KUDAL, Tahsin

Department of Turkish and Social Sciences Education

Department of Social Studies Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Halil TOKCAN

September 2023, 237 pages

The main purpose of this study is to evaluate the historical environment knowledge of secondary school students. A descriptive scanning model was used for this purpose in the study. The study group of the research consists of 404 students studying in four secondary schools affiliated with Niğde Provincial Directorate of National Education in the spring semester of the 2021-2022 academic year. In the study, an 18-question four-option multiple-choice test and a 10-question matching achievement test were prepared and applied in order to measure the historical environment knowledge of secondary school students (Niğde example). As a result of the research, Alaaddin Mosque, Gümüşler Monastery, Bahçeli Roman Pool and Hudavend Hatun Tomb, among the historical buildings in Niğde, were the historical environments that the students in the study group were most familiar with; Hatiroğlu Fountain, Çelebi Hüsameddin Mosque, Cullaz Street and Kesikbaş Tomb are the least known historical sites. Again, according to the results of the research, female students' historical environmental knowledge is higher than that of male students; 5th grade students' historical environment knowledge is significantly higher than 6th grade students. As a result of the research, it was seen that the historical environment knowledge of the participants did not lead to a significant difference according to the education level of the father and mother. This study revealed secondary school students' historical environmental knowledge through descriptive scanning; It may be suggested to conduct experimental studies to improve students' historical environmental knowledge.

Key Words: Niğde, Historical Environment, Historical Environment Information, Secondary School, Secondary School Student.

ÖNSÖZ

Boland’a göre, geçmişin otantik kalıntılarını barındıran tarihi çevreler geçmişle duygusal bağ kurmayı sağladığı gibi merak uyandırır, yeni ufuklar açar, eleştirel düşünmeye sevk eder ve tarihsel empati yapmayı sağlar. Tarihi çevreler özellikle geçmiş, bu gün ve gelecek arasında bağ kurulmasında en uygun materyallerden biridir. Bu materyal sadece tarih konularının öğretimini daha etkili hale getirmekle kalmaz aynı zamanda öğrencilere tarih bilinci ve toplumsal kimlik kazandırılmasında da büyük bir öneme sahiptir.

Gerçekleştirmiş olduğum bu çalışmada, tüm araştırma sürecimi yakından takip ederek bana yol gösteren, bilgi ve tecrübesi ile en çok da yardımseverliği ile çalışmamda en büyük emeği olan tez danışmanım kıymetli hocam Prof. Dr. Halil TOKCAN’a emeği ve çabaları için sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmamın veri analizleri konusunda yardımını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Semirhan GÖKÇE’ye teşekkürlerimi sunarım.

Tez hakkında yaptıkları değerli eleştirilerle beni yönlendiren Doç. Dr. Melek KÖRÜKÇÜ ve Doç. Dr. Ömer TÜRKSEVER’e teşekkür ederim.

Yine hayatımın her alanında olduğu gibi çalışmam boyunca da yardım ve desteğini benden esirgemeyen kıymetli eşim Elif UYANUK KUDAL’a minnettarım.

Ayrıca çalışma yaptığım tüm eğitim kurumları ve okullarda çalışmama yardımcı olan sayın okul müdür yardımcıları, ders öğretmenleri ve çalışmamın dayanak noktası olan kıymetli öğrencilere gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Tahsin Kudal

Eylül, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
Grafikler Listesi	xii
Haritalar Listesi	xii
Fotoğraflar Listesi.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii

I. BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt Problemler	3
1.4. Araştırmanın Amacı	3
1.5. Araştırmanın Önemi.....	4
1.6. Araştırmanın Sayıtları	4
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.8. Tanımlar	5
1.9. İlgili Araştırmalar	6

II. BÖLÜM

2. İLGİLİ ALAN YAZIN	10
2.1. TARİHİ ÇEVRE KAVRAMI.....	10
2.2. TARİHİ ÇEVRE VE TARİHİ YAPILARDA BOZULMAYA NEDEN OLAN FAKTÖRLER.....	14
2.2.1. İç Nedenlere Bağlı Bozumalar	14
2.2.2. Dış Nedenlere Bağlı Bozumalar	15
2.3. TARİHİ ÇEVRE KORUMA	16
2.4. TARİHİ ÇEVRE VE EĞİTİM	19

2.4.1 Tarihi Çevre Eğitimi Amacı ve Önemi	19
2.4.2 Tarihi Çevre Eğitiminde Strateji Yöntem ve Teknikler	23
2.4.3 Tarihi Çevre Bilinci Oluşturmaya Yönelik Eğitim Projeleri.....	25
2.4.4 Tarihi Çevrelerle Öğretim	25
2.4.5 Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Eğitimi.....	29
2.4.5.1 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Tarihi Çevre Eğitimi.....	30
2.4.5.1.1 Yetkinlikler	32
2.4.5.1.2 Özel Amaçlar	32
2.4.5.1.3. Öğrenme Alanları	33
2.4.5.1.4. Kazanımlar	35
2.4.5.1.4.1 5. Sınıf Kazanımları	36
2.4.5.1.4.2. 6. Sınıf Kazanımları	38
2.4.5.1.4.3. 7. Sınıf Kazanımları	39
2.4.5.2 Seçmeli Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı ve Tarihi Çevre Eğitimi.....	41
2.4.5.2.1. Genel Amaçlar.....	42
2.4.5.2.2. Beceriler	43
2.4.5.2.3. Değerler.....	43
2.4.5.2.4. Öğrenme Alanları	44
2.4.5.2.5. Kazanımlar	44
2.5. NİĞDE 'NİN COĞRAFİ VE TARİHİ ÇEVRESİ	47
2.5.1. Niğde İlinin Coğrafi Çevresi	47
2.5.1.1 Niğde İlinin Coğrafi Konumu	47
2.5.1.2. Niğde İlinin Jeomorfolojik Özellikleri	49
2.5.1.3. Niğde İlinin İklim Özellikleri.....	52
2.5.1.4. Niğde İlinin Bitki Örtüsü.....	54
2.5.1.5. Niğde İlinin Hidrografik Özellikleri.....	55
2.5.1.6. Niğde İlinin Nüfus Özellikleri	56
2.5.2. Niğde İlinin Tarihi Çevresi	60
2.5.2.1. Niğde Şehrinin Unvanı	60
2.5.2.2. Niğde Şehrinin Tarihi Çevresine Dair	61
2.5.2.3. Niğde Merkez Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları.....	63
2.5.2.3.1. Niğde Merkez Arkeolojik Sit Alanları	64
2.5.2.3.2. Niğde Merkez Anıt Yapılar.....	67
2.5.2.3.3. Niğde Merkez Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları	68
2.5.2.3.4. Niğde Merkez Kentsel Sit Alanları.....	69

2.5.2.4. Niğde İli Altunhisar İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları.....	70
2.5.2.5. Niğde İli Bor İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları.....	71
2.5.2.6. Niğde İli Çamardı İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları.....	72
2.5.2.7. Niğde İli Çiftlik İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları	73
2.5.2.8. Niğde İli Ulukışla İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları.....	73
2.5.2.9. Niğde Tarihi Çevresinin Kronolojik Gelişimi	75
2.5.2.9.1. Paleolitik Dönem’de Niğde Tarihi Çevresi	77
2.5.2.9.1.1. Kaletepe Obsidyen Atölyesi	78
2.5.2.9.2. Neolitik Dönemde Niğde Tarihi Çevresi	80
2.5.2.9.2.1. Tepecik Höyük	81
2.5.2.9.2.2. Köşk Höyük.....	84
2.5.2.9.2.3. Pınarbaşı Höyük.....	86
2.5.2.9.3. Kalkolitik Dönem’de Niğde Tarihi Çevresi	88
2.5.2.9.3.1. Kiledere Höyük	89
2.5.2.9.3.2. Bekçi Tepesi Höyüğü	89
2.5.2.9.4. Tunç Çağı’nda Niğde’nin Tarihi Çevresi	90
2.5.2.9.4.1. Kestel Maden Ocağı ve Göltepe Ören Yeri	92
2.5.2.9.4.2. Karaçakıl Tepesi Höyük.....	94
2.5.2.9.5. Demir Çağı’nda Niğde Tarihi Çevresi	96
2.5.2.9.5.1. Kınık Höyük	96
2.5.2.9.5.2. Porsuk (Zeyve) Höyük.....	100
2.5.2.9.5.3. Göllüdağ Ören Yeri	103
2.5.2.9.5.4. Tyana Antik Kenti	107
2.5.2.9.5.4.1. Tyana Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi.....	107
2.5.2.9.5.4.2. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Tyana.....	109
2.5.2.9.5.4.3. Hitit Dönemi’nde Tyana.....	109
2.5.2.9.5.4.4. Geç Hitit Şehir Devleri - Tabal Krallığı Dönemi’nde Tyana.....	111
2.5.2.9.5.4.5. Pers İmparatorluğu Dönemi’nde Tyana.....	114
2.5.2.9.5.4.6. Helenistik Dönem’de Tyana.....	115
2.5.2.9.5.4.6.1 Kappadokia Krallığı Dönemi’nde Tyana	116
2.5.2.9.5.4.7. Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde Tyana.....	118
2.5.2.9.5.4.8. Tyana Kazıları, Roma ve Bizans Dönemi Yapıları.....	121
2.5.2.9.5.4.8.1. Roma Havuzu	122
2.5.2.9.5.4.8.2. Su Kemerleri.....	123
2.5.2.9.5.4.8.3. Roma Hamamı	125

2.5.2.9.5.4.8.4. Kilise ve Vaftizhane	126
2.5.2.9.5.4.8.5 Zeus Asbamaios Tapınağı ve Çeşme	128
2.5.2.9.6. Bizans Döneminde Niğde'nin Tarihi Çevresi	129
2.5.2.9.6.1. Konstantin ve Helena Kilisesi	131
2.5.2.9.6.2. Gümüşler Manastırı.....	133
2.5.2.9.7. Türk Egemenliğinden Sonra Niğde Tarihi Çevresi	136
2.5.2.9.7.1. Selçuklu Dönemi Niğde Tarihi Çevresi.....	138
2.5.2.9.7.1.1. Niğde Kalesi.....	139
2.5.2.9.7.1.2. Niğde Alaaddin Cami	141
2.5.2.9.7.1.3. Hüdavend Hatun Türbesi	144
2.5.2.9.7.1.4. Gündoğdu Türbesi.....	150
2.5.2.9.7.1.5. Hatiroğlu Çeşmesi.....	151
2.5.2.9.7.2. İlhanlı Dönemi Niğde Tarihi Çevresi	152
2.5.2.9.7.2.1. Sungur Bey Cami	153
2.5.2.9.7.3. Karamanoğulları Dönemi Niğde Tarihi Çevresi.....	158
2.5.2.9.7.3.1. Ak Medrese.....	159
2.5.2.9.7.4. Osmanlı Dönemi Niğde Tarihi Çevresi	162
2.5.2.9.7.4.1. Murat Paşa Cami	164
2.5.2.9.7.4.2. Çelebi Hüsameddin Ağa (Dışarı) Cami	166
2.5.2.9.7.4.3. Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni.....	167
2.5.2.9.7.4.4. Kesikbaş Türbesi.....	169
2.5.2.9.7.4.5. Paşa Hamamı.....	171
2.5.2.9.7.4.6. Rum Kilisesi (İoannes Prodromos Kilisesi)	172
2.5.2.9.7.4.7. Nalbantlar Çeşmesi.....	174
2.5.2.9.7.4.8. Cullaz Sokak; Tarihi ve Geleneksel Türk Evleri.....	175
2.5.2.9.7.4.9. Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi.....	177

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	180
3.1 Araştırma Modeli.....	180
3.2 Çalışma Grubu	180
3.3. Veri Toplama Araçları	181
3.3.1. Çoktan Seçmeli Test	181
3.3.2. Eşleştirme Testi	185
3.4. Veri Analizi.....	187

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR	188
4.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	188
4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	190
4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	190
4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	191
4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar	192

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	193
5.1. SONUÇLAR	193
5.2. ÖNERİLER	195
KAYNAKÇA	196
EKLER.....	229

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. 1935-2023 Ölçüm Periyoduna Göre Niğde İlinin Ortalama Sıcaklıkları...	53
Tablo 2. 1935-2023 Ölçüm Periyoduna Göre Niğde İlinin Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm).....	54
Tablo 3. Niğde İlinde Ormanlık Alan ve Kişi Başına Düşen Orman Miktarı 2020....	55
Tablo 4. Türkiye ve Niğde'nin 2009-2022 Yılları Aralığında Nüfus Artış Hızları (%).....	59
Tablo 5. Niğde İlinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 2021-2022 (%).....	59
Tablo 6. Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Niğde'de İlçelere Göre Dağılımı....	64
Tablo 7. Niğde Merkez Arkeolojik Sit Alanları.....	66
Tablo 8. Niğde Merkez Anıt Yapılar.....	67
Tablo 9. Niğde Merkez Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları.....	68
Tablo 10. Niğde Merkez Kentsel Sit Alanları ve Bulandıkları Yerler.....	69
Tablo 11. Niğde İli Altınhisar İlçesi Arkeolojik Sit Alanları.....	70
Tablo 12. Niğde İli Bor İlçesi Arkeolojik Sit Alanları.....	71
Tablo 13. Niğde İli Çamardı İlçesi Arkeolojik Sit Alanları.....	72
Tablo 14. Niğde İli Çiftlik İlçesi Arkeolojik Sit Alanları.....	73
Tablo 15. Niğde İli Ulukışla İlçesi Arkeolojik Sit Alanları.....	74
Tablo 16. Niğde Tarihi Çevresinin Kronolojisi.....	76
Tablo 17. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı.....	181
Tablo 18. Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı'nda Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar.....	181
Tablo 19. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar.....	182
Tablo 20. Çoktan Seçmeli Testin Madde Güçlüğü ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları.....	183

Tablo 21. Cronbach Alfa Katsayısı İle Güvenirlik Düzeyi İlişkisi.....	184
Tablo 22. Çoktan Seçmeli Testin Madde Güçlüğü ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları.....	184
Tablo 23. Nokta Çift Serili Korelasyon Katsayısı İle Ayırtedicilik Düzeyi İlişkisi.....	185
Tablo 24. Eşleştirme Testinin Madde Güçlüğü Ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları.....	186
Tablo 25. Eşleştirme Testinin Madde Güçlüğü Ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları.....	187
Tablo 26. Katılımcıların Genel Tarihi Çevre Hakkında Bilgi (Niğde örneği) Düzeyleri (Çoktan Seçmeli Test).....	188
Tablo 27. Katılımcıların Genel Tarihi Çevre Hakkında Bilgi (Niğde örneği) Düzeyleri (Eşleştirme Testi).....	189
Tablo 28. Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Cinsiyete Göre Farklılığı için t-Testi Sonuçları.....	190
Tablo 29. Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	190
Tablo 30. Farklılığın Hangi Sınıf Düzeyleri Arasında Olduğunu Görmek İçin Yapılan Tukey HSD Testi Sonuçları.....	191
Tablo 31. Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	191
Tablo 32. Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	192

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafikler Listesi

Grafik 1. Niğde Ortalama Sıcaklık ve Yağış Grafiği.....	54
Grafik 2. Niğde, 1530-2000 Aralığında Nüfusun Değişimi.....	57
Grafik 3. Niğde Nüfusunun 2000 Yılından Günümüze Değişimi.....	57
Grafik 4. Niğde Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	58
Grafik 5. 2022 Niğde İli, İl Merkezi ve İlçe Merkezleri Nüfus Dağılımı.....	58

Haritalar Listesi

Harita 1. Niğde İli Lokasyon Haritası	48
Harita 2. Niğde İl Haritası.....	49
Harita 3. Niğde İlinin Genelleştirilmiş Jeomorfoloji Haritası.....	50
Harita 4. Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde Niğde İlinin Tarihi Çevresi.....	77
Harita 5. Anadolu Obsidyen Kaynakları ve Göllüdağ ile Yabroud II Mağarası Arasındaki Yol Güzergâhı.....	79
Harita 6. Tepecik-Çiftlik ve Neolitik Dönem’de Orta Anadolu’da Kurulmuş Olan Diğer Yerleşmelerin Lokasyon Haritası.....	82
Harita 7. Tunç, Eski Hitit ve Demir Çağlarında Niğde Tarihi Çevresi.....	91
Harita 8. Porsuk (Zeyve) Höyük Lokasyon Haritası.....	100
Harita 9. Tabal Ülkesi.....	104
Harita 10. Itinerarium Antonini Yol Güzergâhı ve Tyana.....	108
Harita 11. Hitit İmparatorluğu Döneminde Tuwanuwa - Tyana (MÖ 1550).....	110
Harita 12. Geç Hitit Şehir Devletleri ve Tabal.....	112
Harita 13. Ordunun İlerlediği Yolu Gösteren Harita.....	114
Harita 14. Tyana Su Kemerleri Lokasyon Haritası.....	123
Harita 15. Roma ve Bizans Dönemi Niğde Tarihi Çevresi.....	130

Fotoğraflar Listesi

Fotoğraf 1. Niğde Aladağlar Panoramik Görünüm.....	51
Fotoğraf 2. Andaval Steli.....	61
Fotoğraf 3. Kaletepe Deresi Kazısı.....	79
Fotoğraf 4. Obsidyen Çekirdek.....	79
Fotoğraf 5. Tepecik Yapı.....	82
Fotoğraf 6. Tepecik Hoker Pozisyonunda Gömü.....	82
Fotoğraf 7. Köşk Höyük.....	84
Fotoğraf 8. Kabartma Bezekli Kap.....	86
Fotoğraf 9. Kil Sıvalı Kafatası.....	86
Fotoğraf 10. Pınarbaşı Höyük.....	87
Fotoğraf 11. Kiledere Höyük.....	89
Fotoğraf 12. Bekçi Tepesi Höyüğü.....	90
Fotoğraf 13. Kestel Maden Ocağı.....	92
Fotoğraf 14. Anadolu Metalik Mal Örnekleri.....	93
Fotoğraf 15. Karaçakıl Tepesi Höyük.....	94
Fotoğraf 16. Karaçakıl Höyük Kabartma Taş Blok.....	95
Fotoğraf 17. Kınık Höyük.....	97
Fotoğraf 18. Şehrin Sur Duvarları.....	98
Fotoğraf 19. Kınık Höyük Taş Doğan Heykeli ve Toprak Hayvan Figürinleri...	99
Fotoğraf 20. Porsuk, Hitit Hiyeroglifi Yazıt.....	101
Fotoğraf 21. Bulgarmaden Yazıtı.....	101
Fotoğraf 22. Üstte Hitit Dönemi Surlarının Planı, Altta Surların Restore Tasarımı.....	102
Fotoğraf 23. Göllüdağ Ören Yeri.....	104
Fotoğraf 24. Göllüdağ Aslan Heykelleri.....	105

Fotoğraf 25. İvriz Kaya Anıtı, (solda) Tanrı Tarhundas ve Tuwanuwa Kralı Warpalawas.....	113
Fotoğraf 26. III. Ariarathes'in Tyana'da Basılan Bronz Sikkesi.....	116
Fotoğraf 27. V. Ariarathes Philopator Gümüş Sikkesi.....	117
Fotoğraf 28. Arkhelaos Philopatris Gümüş Sikkesi.....	117
Fotoğraf 29. Traianus Dönemi'nde Tyana'da Basılan Sikke.....	118
Fotoğraf 30. Hadrianus'un İmparatorluğunun 20. Yılında Tyana'da Basılan Bronz Sikke.....	119
Fotoğraf 31. Tyana Kazıları.....	122
Fotoğraf 32. Roma Havuzu.....	122
Fotoğraf 33. Tyana Su Kemerleri.....	125
Fotoğraf 34. Tyana Roma Hamamı.....	125
Fotoğraf 35. Vaftiz Havuzu.....	126
Fotoğraf 36. Vaftizhane Alanı.....	127
Fotoğraf 37. Kilisenin Batıdan Görünümü.....	128
Fotoğraf 38: Konstantin Helena Kilisesi.....	131
Fotoğraf 39. Konstantin Helena Kilisesi Duvar Resimleri.....	132
Fotoğraf 40. Gümüşler Manastırı.....	134
Fotoğraf 41. Kilise Kuzeydoğu Nişinde Bulunan Meryem ve Çocuk İsa Sahnesi.....	136
Fotoğraf 42. Niğde Kalesi ve Saat Kulesi.....	139
Fotoğraf 43. Niğde Alaeddin Cami.....	141
Fotoğraf 44. Niğde Alaeddin Cami Taç Kapı.....	142
Fotoğraf 45. Niğde Hüdavent Hatun Türbesi.....	144
Fotoğraf 46. Sütun Başlığı ve Maskeler.....	147
Fotoğraf 47. Boydan İki İnsan Figürü Kabartması.....	147
Fotoğraf 48. Kabartma Aslan Figürleri.....	148
Fotoğraf 49. Kabarma Siren Figürleri.....	148

Fotoğraf 50. Çift Başlı Kartal.....	149
Fotoğraf 51. Çift Başlı Kartal Çizim.....	149
Fotoğraf 52. Gündoğdu Türbesi.....	150
Fotoğraf 53. Hatıroğlu Çeşmesi.....	151
Fotoğraf 54. Niğde Sungur Bey Cami.....	153
Fotoğraf 55. Niğde Sungur Bey Cami Doğu Taç Kapı.....	156
Fotoğraf 56. Niğde Sungur Bey Cami Kuzey Taç Kapı.....	157
Fotoğraf 57. Niğde Akmedrese.....	159
Fotoğraf 58. Niğde Akmedrese Taç Kapı.....	160
Fotoğraf 59. Niğde Paşa Cami ve Çeşmesi.....	164
Fotoğraf 60. Niğde Paşa Cami Avlu Kapısı.....	165
Fotoğraf 61. Niğde Çelebi Hüsameddin Ağa (Dışarı) Cami.....	166
Fotoğraf 62. a. Sokullu Mehmet Bedesteni Güney Cephe Kapı.....	168
Fotoğraf 62. b. Doğu Cephe Görünümü.....	168
Fotoğraf 63. Keşik Baş (Şems-i Tebrîzî) Türbesi.....	169
Fotoğraf 64. Niğde Paşa Hamamı.....	171
Fotoğraf 65. Niğde-Rum Kilisesi Batı Cephe Görünümü.....	173
Fotoğraf 66. Nalbantlar Çeşmesi.....	174
Fotoğraf 67. Niğde Cullaz Sokak.....	175
Fotoğraf 68. Niğde Evleri Giriş.....	176
Fotoğraf 69. Niğde Evleri Çıkmalı Cephe.....	176
Fotoğraf 70. Niğde Öküz Mehmet Paşa Külliyesi.....	177
Fotoğraf 71. Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Fonksiyon Şeması.....	178

EKLER LİSTESİ

Ek-1. Araştırma İzin Belgesi 1.	233
Ek-2. Araştırma İzin Belgesi 2.	234
Ek-3. Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 1 (Çoktan Seçmeli Test).....	235
Ek-4. Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 2 (Eşleştirme Testi).....	239
Ek-5. Özgeçmiş.....	240

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
Ed.	: Editör
m.	: Metre
mm.	: Milimetre
°C	: Santigrat derece
m ²	: Metrekare
Ktb.	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MGM	: Meteoroloji Genel Müdürlüğü
M�.	: Milattan �nce
MS.	: Milattan sonra
N.	: Denek sayısı
NIKTM.	: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü
NKE.	: Niğde Kültür Envanteri
NKE-1.	: Niğde Kültür Envanteri 1. Cilt
NKE-2.	: Niğde Kültür Envanteri 2. Cilt
Nu.	: Numara
P.	: Anlamlılık değeri
s.	: Sayfa
S.	: Standart sapma
SB.	: Sosyal Bilgiler
SD.	: Serbestlik derecesi
�.	: Şehrimiz Dersi
t	: T değeri
TÜİK.	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
$\bar{x}$	: Aritmetik ortalama
yy.	: Yüzyıl

I. BÖLÜM

1.GİRİŞ

Bu bölümde; Problem durumu, Problem cümlesi, Alt problemler, Araştırmanın amacı, Araştırmanın önemi, Araştırmanın sayıtları, Araştırmanın sınırlılıkları, Tanımlar ve İlgili araştırmalar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca karşılıklı etkileşim içinde bulundukları doğal, toplumsal ve kültürel unsurlardan oluşan bir sistemdir (Mutlu ve Tokcan, 2012: 65). Çevre bilinci ise bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları olan; çevreye dair bilgileri, kararları, prensipleri ihtiva eden bilişsel alandan, bu bilişsel unsurların hayata aktarımı olan davranışlardan ve tüm bunlarla alakalı olarak çeşitli inanç, tutum ilgi vb. unsurlardan oluşan duyuşsal alandan oluşmaktadır (Türküm: 1988: 172). Çevre eğitimi toplumun tüm kesimlerinde çevre bilinci oluşturulmasını hedefler. Bununla birlikte çevre eğitimi; çevreye karşı duyarlılığı, çevreye yönelik istendik yönde davranış değişikliği kazandırılmasını, doğal, tarihi, kültürel değerleri koruma bilincinin aşılmasını, çevre sorunları karşısında çözümler üretilmesini ve bunların hayata geçirilmesini de ihtiva eder (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004: 452). Kısacası çevre eğitimi ile toplumun tüm kademelerinde çevreye yönelik bilinç ve olumlu tutum geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Karataş ve Aslan, 2012: 262). Çevre kavramının tanımında aktarıldığı üzere çevreyi oluşturan unsurlardan biri de kültürel çevredir. Bu bağlamda tarihi çevrenin de somut kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biri olduğunu eklemek gerekir.

Geçmişten günümüze, farklı zamanlarda ve coğrafi alanlarda yaşamış uygarlıkların ürünleri olan tarihi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünlüğe tarihi çevre denir. Bu ürünler başta tarihi yerleşim alanları ve bu alanlarda yer alan anıtsal yapılar ve arkeolojik buluntulardır. Söz konusu tarihi çevre bileşenleri aynı zamanda oluşturuldukları dönemin tarihi, sanatsal, sosyal, kültürel, mimari ve ekonomik özelliklerini günümüze en güzel şekilde yansıtan unsurlar olmaları dolayısıyla da ayrı bir öneme sahiptirler. Kısacası tarihi çevreler, tarihi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünsellikle toplumsal birikimleri en zengin şekilde yansıtan alanlardır. Tarihi çevreler kültürel anlamda milletlerin sahip olduğu maddi ve manevi birikimlerini içerisinde barındıran sistemsel bir yapıdır. Bu yapı aynı zamanda milletlerin kültürel birikimlerinin gelecek kuşaklara aktarımında başrol oyuncusudur (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005a: 25). Kısaca kültür kalıntıları olarak nitelendirebileceğimiz tarihi çevre; eski uygarlıkların sosyal, kültürel, estetik, ekonomik ve yaşam tarzını yansıtan beşeri mekânlardır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 205). Tarihi çevre, arkeolojik ve anıtsal değerleri bir bütünlük içinde yansıtan bir mahalle (Örneğin Niğde Kalesi ve Eski Saray Mahallesi) ya da bir sokak (Örneğin Niğde Cullaz Sokak) şeklinde de tanımlanmaktadır (Çelik ve Yazgan, 2007: 2). Bu tanımlardan yola çıkarak

tarihi çevre denildiğinde akla ilk gelen her ne kadar kentsel sit alanları olsa da, tarihi sitler, arkeolojik sitler ve kırsal bölgelerde yer alan sit alanları da bu kavram içerisinde değerlendirilebilir (Özteke, 2004: 12; Ahunbay, 2009: 116). Özetle tarihi çevre, geçmişten günümüze değin var olan çeşitli uygarlıkların ürünleri olup inşa edildikleri çağın birçok özelliğini günümüze taşıyan kentler veya kalıntıları ile yeraltı, yerüstü ve sualtında bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu bütünlük şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerlerin de tarihi çevre kavramı içerisinde değerlendirmesi gerektiğini de eklemek gerekir (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005b: 348).

Tarihi çevre farklı nedenlere bağlı olarak tahribata uğrayabilmekte bazen de tamamıyla yok olabilmektedir. Tarihi çağlar boyunca insanın doğaya hükmetme arzusu ve hırsı doğal ve tarihi çevreye de zaman zaman zarar vermekte ve bu alanlarda yer alan eserler ciddi anlamda zarar görmektedir. Özellikle hızlı kentleşme, sanayileşme, nüfus artışı, savaşlar ve doğal afetler gibi birçok neden tarihi çevrenin gün geçtikçe zarar görmesine ve yok olmasına neden olmaktadır (Akkuş ve Efe, 2014: 316). Bunların yanı sıra toplumsal yaşam şartlarındaki hızlı değişim, daha fazla konfora sahip olma arzusu, yanlış onarımlar, maddi yetersizlikler, hızlı teknolojik gelişmeler, koruma konusunda bilinçsizlik, yasaların koruma konusundaki yetersizlikleri gibi birçok faktöre bağlı olarak da tarihi çevreler zarar görebilmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 206). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de ortaya çıkan hızlı kentleşme olgusu, yeni mimari konut tipleri, eski konutların bir takım ihtiyaçları karşılayamaması ve daha fazla konfora sahip olma arzusu gibi birçok nedene bağlı olarak tarihi çevreler ya yavaş yavaş terkedilmiş ya da günün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için yanlış şekilde dönüştürülmüştür. Tüm bu nedenler ise tarihi çevrelerin tahribatına ya da yok olmasına neden olmuştur.

Tarihi çevre bahsedildiği üzere birçok nedene bağlı olarak tahrip ya da yok olmaktadır. Söz konusu tahribatı ya da yok oluşu durdurabilmek ise koruma ile mümkündür. Tarihi çevre koruma; tarihi çevreyi çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşacak zararlardan koruma ve muhafaza etme şeklinde açıklanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da tarihi çevrenin korunmaya muhtaç olduğudur. Demek ki tarihi çevreye yönelik bir tehdit var ve o da kendini koruyamıyor. Böyle bir durum söz konusu olduğu için aktif koruma sağlanmalıdır. Aktif korumada; tarihi yapı ya da çevreyi güçlendirerek ve ona aktif bir fonksiyon yükleyerek topluma kazandırma amaçtır (Can, 1993: 310). Günümüz gelişmiş toplumlarında tarihi çevre koruma olgusu üzerinde önemle durulan ve bu doğrultuda çeşitli girişimlerin yapıldığı konulardan biridir. Çünkü günümüzde tarihi çevreleri koruyabilme becerisine sahip olmak kültürel mirası koruyabilmenin ötesinde ülkelerin prestijlerini artırmasına da hizmet eden bir olgu olarak görülmektedir. Bu bağlamda ülkelerin koruma konusunda adımlar atarak çeşitli kanunlar ve yönetmelikler çıkardıkları görülmektedir. Bunun bir adım ötesi ise imzalanan uluslararası anlaşmalar ile ülkelerin tarihi çevre koruma konusunda bir takım yükümlülükleri yerine getirme taahhüdünde bulunmalarıdır. Koruma konusunda atılan uluslararası adımlar sonucunda günümüzde hedefi koruma olan UNESCO VE ICOMOS gibi uluslararası örgütler de doğmuştur.

Günümüz dünyasında ve ülkemizde hala devam eden problemler, ülkelerin çıkardıkları yasaların, imzalanan uluslararası anlaşmaların ve uluslararası örgütlerin

bile tarihi çevre bilinci oluşturulması hususunda tek başlarına başarılı olamayacaklarını göstermektedir. Bu durum ise her konuda olduğu gibi bu sorunların da eğitim yoluyla temelden halledilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla somut kültürel mirasın bir parçası durumunda olan tarihi çevrenin anlaşılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ancak tarihi çevre bilinci ile mümkün olacaktır. Tarihi çevre bilinci; bireylerin hayatlarını sürdürdükleri çevrede var olan tarihi ve kültürel unsurlara karşı farkındalık içinde olarak bu çevrelere karşı gerekli duyarlılığı taşıması ve koruyarak gelecek kuşaklara aktarımı konusunda temel bilgi, görüş ve tutuma sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Özteke, 2004, 15). Bu bilinci oluşturabilmenin en etkili yolu ise tarihi çevre eğitimidir. Bu ise uygulanan veya uygulanması düşünülen tarihi çevre eğitiminin amacının, öneminin ve yeterliliğinin de ne düzeyde olduğunun sorgulanmasını da zorunlu kılmaktadır. Tüm bu sorular cevaplanmadıkça ve sorunlar giderilmedikçe ciddi bir tarihi çevre eğitimi verilemeyeceği; öğrencilere tarihi çevre bilgisi ve duyarlılığı kazandırılmayacağı da ortadadır.

1.2. Problem Cümlesi

Ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) ne düzeydedir?

1.3. Alt Problemler

1. Öğrencilerin genel tarihi çevre bilgileri (Niğde örneği) ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) cinsiyete göre değişmekte midir?
3. Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) sınıf düzeyine göre değişmekte midir?
4. Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) baba eğitim düzeyine göre değişmekte midir?
5. Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) anne eğitim düzeyine göre değişmekte midir?

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre hakkında bilgilerinin ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Çalışmada bu amaçla 18 soruluk dört seçenekli çoktan seçmeli test ile 10 soruluk eşleştirme başarı testi hazırlanmış ve Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı dört ortaokulda öğrenim gören 404 ortaokul öğrencisine uygulanmıştır.

1.5. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasında ve ülkemizde tarihi çevrelere dair devam eden problemler, ülkelerin çıkardıkları yasaların, imzalanan uluslararası anlaşmaların ve uluslararası örgütlerin bile tarihi çevre bilinci oluşturulması hususunda tek başlarına başarılı olamadıklarını göstermektedir. Bu durum ise her konuda olduğu gibi bu sorunların da eğitim yoluyla temelden halledilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Somut kültürel mirasın bir parçası durumunda olan tarihi çevrenin anlaşılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ancak tarihi çevre bilinci kazandırılması ile mümkün olacaktır. Bu bilinci oluşturabilmenin en etkili yolu ise tarihi çevre eğitimidir. Bu ise ülkemizde çeşitli eğitim programları vasıtasıyla uygulanan tarihi çevre eğitiminin amacının, öneminin ve yeterliliğinin ne düzeyde olduğunun sorgulanmasını da zorunlu kılmaktadır.

2021 yılı itibarıyla ülkemizde “tarihi çevre” anahtar sözcüklerini içeren 21’i doktora, 111’i yüksek lisans tezinden oluşan 132 çalışma mevcuttur. Fakat bu çalışmaların sadece 7’sinin eğitim-öğretim alanı ile ilişkili olması çalışmanın eğitimsel açıdan yeterince ele alınmadığını da göstermektedir (Çapar ve Şenşekerci, 2021: 1045). Alkış tarafından 2002’de gerçekleştirilen “İlköğretimde Tarihi Çevre Eğitimi” adlı çalışma ve 2005’de yine bu çalışmadan Alkış ve Oğuzoğlu tarafından derlenerek oluşturulan “İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi” adlı çalışma tarihi çevre eğitimi konusunda ilk kapsamlı çalışmalar olarak değerlendirilebilir. Bu ikisi haricindeki çalışmalarda ise tarihi çevrelerle öğretim veya bir dersin bağlamında tarihi çevre bilinci kazandırılması gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi konusunda yapılan kapsamlı çalışmaların üzerinden yirmi yıl kadar bir sürenin geçmesi konunun tekrar ele alınması açısından önemlidir. Çünkü 2002’den 2022’ye kadar geçen süreçte ilköğretimde ve ortaöğretimde yer alan derslerin programlarında hem köklü değişikliklere gidilmiş hem de yeni dersler eklenmiştir. Bu durum ise değişen öğretim programlarında tarihi çevre eğitime ne derecede yer verildiğinin ve bu eğitimin öğrencilere tarihi çevre bilinci kazandırma konusunda ne derece yeterli olduğunun tekrar sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışma 2005 ve 2018 yıllarında yenilenen Sosyal Bilgiler ders programlarının tarihi çevre bilgisine etkisini ortaya koyması bakımından önemlidir. Çalışmanın bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara da kaynaklık yapacağı düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmada;

1. Veri toplama amacıyla hazırlanan Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeklerinin araştırma kapsamından yeterli oldukları varsayılmıştır.
2. Araştırmaya katılan öğrencilerin veri toplama aracında yer alan sorulara doğru ve içten cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

3. Öğrencilerin veri toplama aracında yer alan soruları cevaplarken herhangi bir dış müdahaleden olumlu veya olumsuz etkilenmedikleri varsayılmıştır.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar döneminde MEB'e bağlı Niğde merkezde bulunan 4 ortaokulda öğrenim gören 5. 6. 7. ve 8. sınıf düzeyindeki 404 öğrenci ile;
2. Çalışma grubunda yer alan 404 öğrencinin 18 sorudan oluşan çoktan seçmeli test ve 10 adet eşleştirme sorusundan oluşan veri toplama araçlarına verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Tarihi Çevre: Geçmişten günümüze değin var olan çeşitli uygarlıkların ürünleri olup inşa edildikleri çağın birçok özelliğini günümüze taşıyan kentler veya kalıntıları ile yeraltı, yerüstü ve sualtında bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu bütünlük şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerlerin de tarihi çevre kavramı içerisinde değerlendirmesi gerektiğini de eklemek gerekir (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005b: 348).

Tarihi Çevre Koruma: Tarihi çevreyi çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşacak zararlardan koruma ve muhafaza etme şeklinde açıklanabilir. Aktif korumada; tarihi yapı ya da çevreyi güçlendirerek ve ona aktif bir fonksiyon yükleyerek topluma kazandırma amaçtır (Can, 1993: 310).

Tarihi Çevre Bilinci: Bireylerin hayatlarını sürdürdükleri çevrede var olan tarihi ve kültürel unsurlara karşı farkındalık içinde olarak bu çevrelere karşı gerekli duyarlılığı taşıması ve koruyarak gelecek kuşaklara aktarımı konusunda temel bilgi, görüş ve tutuma sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Özteke, 2004, 15).

Tarihi Çevre Eğitimi: Bireylerde tarihi çevre bilinci oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen öğretim uygulamalarıdır.

Sosyal Bilgiler: “Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji,

antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB,2005: 51, akt. Kılıçoğlu, 2012: 5).

Şehrimiz... Dersi: Öğrencilerin; insan, şehir, kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi kavrayarak kendi yaşadığı şehri imkân ve zenginlikleri gibi diğer özelliklerinin yanı sıra mekân ve zaman ilişkisi bağlamında da keşfetmesi ve tanınması; yaşadığı şehrin soyut ve somut kültürel değerlerini tanınması; tarih içerisinde şehrin değişim, dönüşüm ve sürekliliğini algılayıp kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını fark etmesi; birlikte yaşama kültürü edinerek kültürel etkinliklere katılması ve sonunda geçmişle gelecek arasında gerçeklik bilinci kazanması gibi amaçlara yönelik olarak oluşturulmuş seçmeli ortaokul dersi” (MEB, 2021: 4).

1.9. İlgili Araştırmalar

Alkış tarafından 2002 yılında yapılan “İlköğretimde Tarihi Çevre Eğitimi” adlı çalışmada: çevre, tarihi çevre ve koruma kavramları açıklanmış; dönemin ilköğretim programları incelenerek bu programlarda tarihi çevre eğitiminin yeri sorgulanmıştır. Çalışmanın gerçekleştirdiği dönemde uygulanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Vatandaşlık Dersi Öğretim Programı ve Seçmeli Turizm Dersi Öğretim Programı incelenerek bu ders programlarında tarihi çevre eğitiminin yeri sorgulanmıştır. Ayrıca tarihi çevre eğitiminin ne zaman ve nasıl uygulanacağına dair açıklamalar getirilmiş; tarihi çevre eğitiminde kullanılacak öğretim yöntemleri de verilmiştir. Çalışmada öğrencilerin tarihi çevre bilgisini ölçmek amacıyla; bir adet tarihi çevreye yönelik görüş ölçeği, üç adet tarihi çevre bilgisi ölçeği hazırlandığı ve kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu ölçekler, 2001-2002 öğretim yılındaki 4 ilköğretim okulunda, 5. ve 8. sınıflarda eğitim gören toplam 720 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ise öğrencilerin tarihi çevre bilgisinin kısıtlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuca dayanılarak Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersleri ile seçmeli Turizm derslerinin tarihi çevre eğitimi konusunda yetersiz olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca tarihi çevre eğitimi öğretim programının oluşturulması gerektiği, Sosyal Bilgiler dersi içerisinde tarihi çevre konulu bir ünite oluşturulmasının yararlı olacağı, öğretmenlere hizmet içi eğitimlerde tarihi çevre eğitimi verilmesi gerektiği, tarihi çevre öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi gerektiği ve tarihi çevre eğitimi konusunda örgün eğitimin yanında yaygın eğitimin de ihmal edilmemesi gerektiği önerilerinde bulunulmuştur.

Özteke tarafından 2004 yılında gerçekleştirilen “Ortaöğretimde Sanat Eğitimi ile Tarihi Çevre Bilincinin Geliştirilmesi” adlı çalışmada ortaöğretimde sanat eğitimi, orta öğretimde tarihi çevre bilinci, tarihi çevre bilincinin geliştirilmesinde sanat eğitiminin yeri ve önemi gibi konular üzerinde durulmuştur. Ortaöğretim resim derslerinde sanat eğitimi ile öğrencilerde tarihi çevre bilincinin geliştirilmesine

yönelik araştırmanın veri kaynakları ise öğretmen görüşleri, öğretmenlerin derslerdeki uygulamaları ve öğrencilerle yapılan uygulamalı çalışmalardır. Bu bağlamda resim öğretmenlerinin görüşlerini ve uygulamalarını tespit etmek için anket uygulanmıştır. Bununla birlikte seçilen öğrenci grubuna yönelik 4 haftalık uygulamalı eğitimler gerçekleştirilmiş ve uygulamada öğrencilere ön test ve son test uygulanarak uygulamanın öğrencilerin tarihi çevre bilinci kazanmasına etkisi değerlendirilmiştir. Çalışmada, resim öğretmenlerine uygulanan anket verilerinin sonuçlarından ve Ortaöğretim Resim Dersi Programı ile okullardaki uygulamalardan yola çıkılarak tarihi çevre eğitimi konusunda yeterli olunmadığı ortaya konulmuştur.

Özgül tarafından **2019** yılında gerçekleştirilen “Tarihi Çevrede Kentsel Mekân Algısının İlkokul Çağı Çocukları Üzerinden Değerlendirilmesi: Ilgın Örneği” adlı çalışmada; ilkokul öğrencilerinin tarihi çevre hakkındaki bilgi düzeyleri belirlenerek, tarihi mekân algıları ölçülmüş ve çocukların gözünden mekân analizi yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, çocukların Sosyal Bilgiler dersinde aldıkları Kültür ve Miras eğitimi sayesinde tarihi eserler hakkında bilgi düzeylerinin iyi seviyede olduğu ortaya konulmuştur. Fakat çalışma aynı zamanda çocukların kültürel miras konusundaki bilinç düzeylerinin yeterli seviyede olmadığını da göstermiştir. Tarihi çevrelerin korunması konusunda; yetişkinlerin olduğu kadar çocukların da bu süreç içinde aktif rol oynamasına fırsat verilerek çocuklarının da katılımının sağlanması gerektiği önerilmiştir.

Çapar tarafından **2020** yılında gerçekleştirilen “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Çevrenin Kullanımına Yaklaşımı ve Çanakkale İlindeki Tarihsel Çevre İçin Öğretim Programı Temelli Bir Uygulama Kılavuzu” adlı çalışmada tarihsel çevrenin Sosyal Bilgiler tarih konularının öğretiminde kullanılması ve tarihsel çevrenin Sosyal Bilgiler kültürel miras ve tarihsel çevreyi koruma konularının öğretiminde kullanılması gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi tarih konuları için tarihsel çevre ile öğretime yönelik öğretim programı temelli bir uygulama kılavuzu oluşturulmuştur.

Çulha tarafından **2020** yılında gerçekleştirilen “Tarihsel Mekânlarda Keşfederek Öğrenme Yoluyla Sosyal Bilgiler Öğretimine Yönelik Öğrenci Görüşleri” adlı çalışmada ilköğretimde Sosyal Bilgiler dersleri ve keşfederek öğrenme, tarihsel mekânlar ve kültürel miras eğitimi, tarihsel mekânlar ve müzelerin Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılması ve tarihsel mekânların Sosyal Bilgiler derslerinde nasıl kullanılabileceği gibi konular incelenmiştir. Çalışmada, tarihsel mekânlarda keşfederek öğrenmeye yönelik etkinlikler gerçekleştirilmiş olup bu etkinliklerde; öğrencilerin birbirlerinin öğrenmelerine yardımcı oldukları, öğrencilerdeki merak duygusunu uyandırdığı, gözlem becerilerini geliştirdiği, tarihi keşfetmenin yanında koruma duygusunu da artırdığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Gökkaya Nişancı tarafından **2010** yılında gerçekleştirilen “Tarihsel Çevrenin Tarih Eğitimine Etkisi: Adalar Örnekleme” adlı çalışmada tarihi çevrelere (Adalar örnekleme) yapılacak olan gezilerin yerel tarih anlayışının oluşmasına, koruma bilincinin gelişmesine ve tarih dersine olan ilginin artmasına olan etkilerinin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, araştırma modeli olarak örnek olay yöntemi kullanılmış olup; mülakat, gözlem ve anket gibi veri toplama araçlarından

istifade edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ve notlar yorumlanarak bulgular ortaya konulmuş; Milli Eğitim Bakanlığı'na, öğretmenlere ve daha sonraki çalışmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Hacısalihoğlu tarafından **2013** yılında gerçekleştirilen “Ortaöğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Tarihi Çevre ve Müze Bilincinin İncelenmesi” adlı çalışmada; tarihi çevre ve müze bilinci konularıyla alakalı literatür taranmış, örnek uygulamalar gerçekleştirilerek sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışma, öğrencilerin müze ziyareti uygulamasına katılımlarını, görüş ve değerlendirmelerini içeren, betimsel modelde yarı deneysel bir araştırmadır. Müze ziyareti sonucunda öğrenci görüşleri alınmış; elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Çalışma ile milli eğitim programlarındaki sanat eğitimi derslerinin yetersiz olduğu, toplumsal anlamda sanat eğitimine bakış açısı geliştirilemediği, görsel sanatlar eğitiminde zaman ve mekân yetersizliğinin söz konusu olduğu, müzelerde nitelikli müze eğitimi verilemediği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Başta okul öncesi eğitimi olmak üzere eğitim sistemimizin tüm kademelerinde uygulanabilecek bir müze eğitimi programının oluşturulması ve öğretmenlerin müze eğitimi konusunda bilgilenmesini sağlayacak hizmet içi eğitimler verilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Albayrak (2004), “İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerine Resim-İş Dersinde Tarihi Çevre Bilinci Uyandırılması (Şukufe Nihal İlköğretim Okulunda Bir Uygulama)” adlı çalışma; Şukufe Nihal İlköğretim Okulu 7. öğrencilerinden oluşan örnek grubuyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ön-son test uygulaması yapılmış, deney evresinde ise ders anlatımı, sunu gösterimi, gezi-gözlem-inceleme ve uygulama faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada gezi-gözlem ve inceleme alanı olarak Ankara Hacı Bayram Cami kullanılmıştır. Çalışma, tarihi çevre bilinci ve sanat eğitimi uygulamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, öğrencilerin büyük çoğunluğunun yaşadıkları yerlerde bulunan tarihi çevreleri tanımadıklarını; tarihi çevrede gerçekleştirilen sanat eğitimi uygulamalarının öğrencilerin öğrenmelerini daha etkili hale getirdiğini ve tarihi çevre koruma bilincinin oluşmasına olumlu yönde katkıda bulunduğu sonuçlarını ortaya koymuştur. Resim derslerinin programlarının tarihi çevre bilincini kapsayacak şekilde yapılması gerektiği ve resim öğretmenlerine tarihi çevre bilinci konusunda hizmet içi eğitimler verilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur.

Ata tarafından **2002** yılında gerçekleştirilen “Müzelerle ve Tarihi Mekânlarla Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin Müze Eğitime İlişkin Görüşleri” adlı çalışma; iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde müze ve tarihi mekânlarla tarih öğretimine ilişkin yabancı ve yerli literatüre yer verilmiştir. İkinci bölümde ise tarih öğretmenlerinin müzelere ve müze eğitime ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla survey yöntemi kullanılmış ve bulguları açıklanmıştır. Çalışmada, tarih bölümlerinde yer alan derslerin; tarih öğretmen adaylarını müzelerle ve tarihi mekânlarla tarih öğretimi yapma konusunda yeterliliğe erdiremediğini, ülkemizde müze eğitime önem veren aydınların, mevcut tarihçilik geleneğini müzede eğitim yapabilecek bir mecraya yönelmediğini, tarih öğretmenin tarihi çevreyi ve müzeyi bilmenin yanı sıra, öğrenciyi ve öğrenme biçimini de bilmesi gerektiği, gezi gözlem uygulamasının çok iyi planlanması gerektiği, tarih öğretiminde en önemli unsurun kaynak nesnenin kendisi olduğu gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Tarih bölümlerine müzelerle eğitim konulu derslerin konulması, tarih derslerinde müze ve

tarihî yerlere gezilerin yıllık programlarda zorunlu hale getirilmesi, ülkemizdeki müzelerde müze eğitimcisi şeklinde adlandırılan uzmanların yer alması gerektiği gibi önerilerde bulunulmuştur.

Çamlı tarafından 2023 yılında yapılan “Sosyal Bilgilerde Bir Yerel Tarih Uygulaması: Niğde Örneği” çalışmada deneysel araştırma yöntemlerinden öntest-sontest kontrol gruplu model kullanılmıştır. Çalışma da deney grubunda dersler yerel tarih tekniğine dayalı etkinlikler kullanılarak desteklenirken; kontrol grubunda ise dersler mevcut programa göre yapılmıştır. Çalışma sonucunda yerel tarih tekniğiyle desteklenen deney grubundaki öğrenci başarısı programa dayalı öğretimin gerçekleştiği kontrol grubundaki öğrenci başarısından daha fazla olduğu söylenebilir.

Bu çalışmalar haricinde tarihi çevre eğitimi konusunda; Alkış ve Oğuzoğlu, 2005b; Işık, 2008; Yeşilbursa, 2008; Gökkaya ve Yeşilbursa, 2009; Sayan, 2009; Tunç Şahin, 2011; Külcü, 2015; Öner, 2015; Avcı ve Öner, 2015; Seyhan, 2017; Kırıkçı ve Yılmaz 2017; Gürdoğan Bayır ve Çengelci Köse, 2019; Çapar ve Şenşekerci, 2021; Karataş, 2021; Aday ve Meydan, 2023 yapılan diğer çalışmalardır.

II. BÖLÜM

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

2.1. TARİHİ ÇEVRE KAVRAMI

Geçmişten günümüze gelinceye değin farklı zamanlarda ve coğrafi alanlarda yaşamış uygarlıkların ürünü olan tarihi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünlüğe tarihi çevre denir. Bu ürünler başta tarihi yerleşim alanları ve bu alanlarda yer alan anıtsal yapılar ve arkeolojik buluntulardır. Söz konusu tarihi çevre bileşenleri aynı zamanda oluşturuldukları dönemin tarihi, sanatsal, sosyal, kültürel, mimari ve ekonomik özelliklerini günümüze en güzel şekilde yansıtan unsurlar olmaları dolayısıyla da ayrı bir öneme sahiptirler. Kısacası tarihi çevreler, tarihi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünsellikle toplumsal birikimleri en zengin şekilde yansıtan alanlardır.

Tarihi çevreler kültürel anlamda milletlerin sahip olduğu maddi ve manevi birikimlerini içerisinde barındıran sistemsal bir yapıdır. Bu yapı aynı zamanda milletlerin kültürel birikimlerinin gelecek kuşaklara aktarımında başrol oyuncusudur (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005a: 25). Kısaca kültür kalıntıları olarak nitelendirebileceğimiz tarihi çevre; eski uygarlıkların sosyal, kültürel, estetik, ekonomik ve yaşam tarzını yansıtan beşeri mekânlardır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 205). Tarihi çevre, arkeolojik ve anıtsal değerleri bir bütünlük içinde yansıtan bir mahalle (Örneğin Niğde Kalesi ve Eski Saray Mahallesi) ya da bir sokak (Örneğin Niğde Cullaz Sokak) şeklinde de tanımlanmaktadır (Çelik ve Yazgan, 2007: 2). Bu tanımlardan yola çıkarak tarihi çevre denildiğinde akla ilk gelen her ne kadar kentsel sit alanları olsa da, tarihi sitler, arkeolojik sitler ve kırsal bölgelerde yer alan sit alanları da bu kavram içerisinde değerlendirilebilir (Özteke, 2004: 12; Ahunbay, 2009: 116). Özetle tarihi çevre, geçmişten günümüze değin var olan çeşitli uygarlıkların ürünleri olup inşa edildikleri çağın birçok özelliğini günümüze taşıyan kentler veya kalıntıları ile yeraltı, yerüstü ve sualtında bulunan taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu bütünlük şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerlerin de tarihi çevre kavramı içerisinde değerlendirmesi gerektiğini de eklemek gerekir (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005b: 348).

Tarihi çevre kavramının en güzel şekilde ifadesini bulduğu kentsel sitler; Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili 681 Sayılı İlke Kararı, 2017’de şöyle tanımlanmıştır:

Kentsel sitler; mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, v.b.) birlikte bulundukları alanlardır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere bir tarihi çevre unsuru olan kentsel sitler, kültürel birikimleri bir bütünsellik içinde üzerinde barındıran alanlardır. Ayrıca kentsel sit alanları geçmişin birikimlerini gelecek nesillere taşımaktadır. Bununla birlikte kentsel sit alanlarındaki kültür varlıkları, bir arada bulunmaları nedeniyle tek başlarına taşıdıkları önemden daha fazla öneme sahiptirler.

Kentsel sitlerle birlikte arkeolojik sit alanları da bir tarihi çevre unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 658 Sayılı İlke Kararı, 1999'da şöyle tanımlanmıştır:

Arkeolojik Sit Alanı: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.

Kanun ve yönetmeliklerde yukarıdaki gibi tanımlanan arkeolojik sit alanı kısacası geçmiş uygarlıkların yer altında, yer üstünde, su altındaki eserlerini ve çeşitli kültür varlıklarını barındıran alanlar veya yerleşmelerdir. Höyük yerleşimleri, tümülüsler, yer altı şehirleri, kaya oyma yerleşim alanları ve tarihi mezarlık alanları gibi unsurlar arkeolojik sit alanları içerisinde değerlendirilir. Dolayısıyla söz konusu unsurların da birer tarihi çevre olduğunu söyleyebiliriz.

Kentsel sit ve arkeolojik sit alanlarının yanı sıra tarihi çevreye tarihi mekânların da eklenmesi gerektiği dile getirilmektedir (Kırıkçı ve Yılmaz, 2017: 75). Çünkü tarihi mekânlar; eski toplumların çeşitli gereksinimler için kullanmak veya bir eser bırakmak için tasarladığı yapılardan ve önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği alanlardan meydana gelmektedir. Söz konusu tarihi mekânlar, cami, mescid, türbe, medrese, bedesten, kilise, şapel, geleneksel evler vb. tarihi dokusu bozulmamış komplekslerden oluşmaktadır. Hatta bu yapı gruplarına bir milletin tarihinde önemli bir olayın cereyan ettiği veya savaşın yaşandığı yerler ile önemli kişilerin doğup büyüdüğü yerler de eklenebilir (Ata, 2002: 58). Bu durumu ülkemiz özelinde düşündüğümüzde ise eski uygarlıklardan kalan eski yerleşim yerlerinin ve bu alanlarda bulunan tarihi mekânların da tarihi çevremizi oluşturduğunu ifade edebiliriz. Bu mekânlar Ortaçağ'ı sembolize eden kiliseler veya anıtlar olabileceği gibi Osmanlı Dönemi'ni yansıtan külliye, camiler, medreseler veya bedestenler de olabilir. Özetle tüm tarihi ve kültürel mirasımız tarihi çevreyi oluşturur (Demirkesen, Özlüdemir ve Demir, 2005: 4). Tarihi çevreye dair tüm tanımlamalarda her ne kadar yapılar topluluğu, ya da bütünlük ifadesi kullanılsa da söz konusu topluluğu ya da bütünselliği sağlayan da nihayetinde onu oluşturan unsurlardır. Tarihi unsurlar bir araya gelerek bir bütünlük meydana gelir ve tarihi çevre oluşur. O halde bu unsurları da tarihi çevre başlığı altında ayrıca değerlendirmek gerekliliği ortaya çıkar. Konumuz Niğde tarihi çevresi olduğundan örneğimizi araştırma alanımızdan verelim. Niğde'de tescilli taşınmaz kültür varlığı mahiyetinde iki adet kentsel sit alanı bulunmaktadır. Bu alanlar Alaaddin Tepesi ve Niğde Kalesi'nin de içinde yer aldığı Eski Saray Mahallesi ile Kayırlı Kasabası Kentsel Sit Alanlarıdır. Niğde'de Eski Saray Mahallesi Kentsel Sit Alanı tarihi çevre mahiyetine sahip en güzel alanlardan biridir. Söz konusu alanı incelediğimizde ise Niğde Kalesi ve surları, Rahmaniye Cami, Alaaddin Cami, Hatiroğlu Çeşmesi,

Sungurbey Cami, Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, Rum Kilisesi, Nalbantlar Çeşmesi, Cullaz Sokak ve onlarca tarihi evle karşılaşmaktayız. Bahsi geçen anıtsal yapılar bütünleşerek söz konusu alanı bir tarihi çevre haline getirmektedirler. Dolayısıyla bu tip alanlarda tarihi yapılar tarihi çevrenin çekirdeğini oluşturmaktadır.

Tarihi çevre kavramı içerisinde değerlendirilen bir diğer mevzu ise kültür varlıkları konusudur. Kültür varlıkları ve tescilli ve taşınmaz kültür varlıkları kavramları ülkemizde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'yla tanımlanmıştır. Söz konusu kanun kapsamında **kültür varlıkları**:

Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3, a-1).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kültür varlıkları tarih öncesi veya tarihi devirlerden kalan, yer üstü, yer altı ve su altındaki özgün yapıları beşeri ürünlerdir. Söz konusu kültür varlıkları arasında özellikle korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları tarihi çevreler içerisinde değerlendirilirler (Özteke, 2004: 12).

Taşınmaz Kültür Varlıkları, bulunduğu alanda korunması gereken ve bulunduğu alandan başka bir yere taşınması mümkün olmayan yapılardır. Söz konusu yapılar 19. yüzyıl sonuna kadar imar edilmiş yapılar (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Md. 6, a), Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmaları kararı verilen yapılar (2863, Md. 6, b), sit alanlarında bulunan varlıklar (2863, Md. 6, c), milli mücadeleye konu olan ve devletimizin kuruluş sürecine şahitlik etmiş yapılardır (2863, Md. 6, d). Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları örnekleri ise 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Md. 6 - 5880-3de şöyle sıralanmaktadır:

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

Tarihi çevre kavramı uluslararası kurum ve kuruluşlarca da üzerinde önemle durulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu'nun [UNESCO] 1976'daki 19. Genel Kurul toplantısında tarihi çevre; bütünleşik bir yapı olarak tarif edilmiş ve söz konusu bütünleşik yapının, etkileşimli, mekânsal düzenlemeleri ve kullanıcı aktivitelerini içinde barındırdığı vurgulanmıştır. Yine Genel Kurulun ortaya koymuş olduğu ilkelere göre tarihi çevreler kültürel miras alanları olmaları nedeniyle korunmalıdırlar. Bu koruma görevi ise hükümetlere ve vatandaşlara düşmekte olup bu da tarihi çevrelerin toplumsal yaşamla bütünleşmesi ile mümkün olacaktır denilmektedir (Özgül, 2019: 5).

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi [ICOMOS] Genel Kurulu tarafından Ekim 1987'de "Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü" veya diğer adıyla Washington Tüzüğü'nde tarihi çevre; zaman içinde kademeli olarak gelişmiş veya bilinçli olarak bir araya getirilmiş, geleneksel kent kültürünün değerlerini bünyesinde barındıran yapıların oluşturduğu bütün olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca tüzüğün şehirler, kasabalar, tarihi merkezler veya mahalleler dâhil olmak tüm tarihi kentsel alanları, doğal ve insan yapımı ortamları bütünsel olarak kapsadığı vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa Kültür Mirası Envanteri raporunda tarihi çevre; doğal veya beşeri olarak meydana gelen, sanatsal, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleriyle korunması gereken bir bütündür şeklinde tarif edilmektedir (Aydemir vd,2004, akt. Özgül, 2019: 5).

16 Ocak 1992 tarihinde Valetta'da (Malta) imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" nde tarihi çevre kavramı içerisinde değerlendirdiğimiz arkeolojik miras şu şekilde tanımlanmıştır:

Taraf ülkelerin sorumluluk alanlarındaki her çeşit mekânda bulunan, tüm kalıntılar, varlıklar ve insanlığın geçmiş varlığının diğer izleri arkeolojik mirasın öğeleri kabul edilirler. Yapılar, inşaatlar, mimarî eser grupları, açılmış sit alanları, taşınır varlıklar, diğer tür anıtlar ve bunların çevresi, ister toprakta ister su altında bulunsunlar, arkeolojik mirasa dâhildirler.

Tarih öncesi veya tarihi dönemlerde hüküm sürmüş uygarlıklardan yadigâr kalan yerleşmeler ve kalıntılar tarihî çevreyi meydana getirmektedir. Tarihi çevreler toplumsal yaratıcılığın bir göstergesi olup bugünün anlaşılmasında ve kendimizi tanıma konusunda en iyi araçlardan biridir. Ayrıca tarihi çevrelerin verdiği ipuçlarını çözmek geçmiş uygarlıkların birçok özelliğinin anlaşılabilmesine olanak sağlar. Beşeri bir ürün olan tarihi mekânlar ilgi çekici ve öğretici olup kişiler arası etkileşimi artırarak toplumsal bütünleşmeye olanak sağlar. Birer açık hava müzesi mahiyetinde olan tarihi çevreler toplumların tarihi, sanatsal, kültürel ve folklorik özelliklerinin yerinde görülerek öğrenilmesine aracılık ederler. Tarihi çevreler müzelerde sergilenen eserlerden, ayakta olmaları, hala yaşamın içinde olmaları yönüyle daha ilgi çekici konumdadırlar. Bu yönüyle yaşayan tarih olarak nitelendirebileceğimiz tarihi çevreler günümüz neslinin sorgulama ile dünü ve bugünü anlamasında en büyük yardımcısıdır (Ahunbay, 2009: 116)

2.2. TARİHİ ÇEVRE VE TARİHİ YAPILARDA BOZULMAYA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Tarihi çevre farklı nedenlere bağlı olarak tahribata uğrayabilmekte bazen de tamamıyla yok olabilmektedir. Tarihi çağlar boyunca insanın doğaya hükmetme arzusu ve hırsı doğal ve tarihi çevreye de zaman zaman zarar vermekte ve bu alanlarda yer alan eserler ciddi anlamda zarar görmektedir. Özellikle hızlı kentleşme, sanayileşme, nüfus artışı, savaşlar ve doğal afetler gibi birçok neden tarihi çevrenin gün geçtikçe zarar görmesine ve yok olmasına neden olmaktadır (Akkuş ve Efe, 2014: 316). Bunların yanı sıra toplumsal yaşam şartlarındaki hızlı değişim, daha fazla konfora sahip olma arzusu, yanlış onarımlar, maddi yetersizlikler, hızlı teknolojik gelişmeler, koruma konusunda bilinçsizlik, yasaların koruma konusundaki yetersizlikleri gibi birçok faktöre bağlı olarak da tarihi çevreler zarar görebilmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 206). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de ortaya çıkan hızlı kentleşme olgusu, yeni mimari konut tipleri, eski konutların bir takım ihtiyaçları karşılayamaması ve daha fazla konfora sahip olma arzusu gibi birçok nedene bağlı olarak tarihi çevreler ya yavaş yavaş terkedilmiş ya da günün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için yanlış şekilde dönüştürülmüştür. Tüm bu nedenler ise tarihi çevrelerin tahribatına ya da yok olmasına neden olmuştur.

Tarihi yapılarda bozulmanın kaynağı; yapı konumu, yapı zemini, hatalı tasarım, kalitesiz yapı malzemesi ve kötü işçilik ise bunları iç bozulma nedenleri grubunda değerlendirebiliriz. Yapılarda iç sebeplerin yanı sıra dışsal faktörlere bağlı olarak da bozulmalar gerçekleşebilmektedir. Bu dışsal nedenler ise: doğal tahribat, insan kaynaklı tahribat, hızlı ve plansız kentleşme, savaşlar, yangınlar, terk, yanlış onarımlar ve trafik şeklinde sıralanabilir (Ahunbay, 2009: 38; Aslan ve Satıcı, 2022: 52).

2.2.1. İç Nedenlere Bağlı Bozulmalar

- **Konum:** Yapının bulunduğu konum; deniz kıyısı, yamaç, dere yatağı ve çukur gibi alanlar ise yapı su baskınlarına veya zeminin kaymasına bağlı olarak zarar görebilir.
- **Zemin:** Yapının bulunduğu zemin; sağlam ve homojen değilse yapıda zamanla çökme, dönme veya çatlamalara bağlı olarak bozulmalar meydana gelebilir.
- **Strüktür Tasarımı:** Yapı ilk inşa edildiğinde taşıyıcı sistemleri hatalı tasarlanmışsa zamanla yapının kemer veya tonozlarında açılmaya hatta yapının tamamının zamanla çökmesine neden olabilir.
- **Hatalı Malzeme Kullanımı:** Yapının inşasında kullanılan malzemelerin yeterince sağlam olmaması veya yanlış malzeme kullanımına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin yapının aşınmaya karşı dirençsiz ve yeterince sağlam olmayan taşlardan inşa edilmesi veya yapıda kullanılan tuğlaların yeterince pişirilmemesi bozulmalara neden olabilmektedir.

- **Kötü İşçilik:** Yapının inşasında yapı bileşenlerinin uygun bir bağlayıcı malzeme seçilerek birbirine bağlanmaması veya bağlantıların yanlış bir teknikle yapılması yapıda zamanla bozulmalara yol açabilir (Ahunbay, 2009: 38-45; Aslan ve Satıcı, 2022: 52).

2.2.2. Dış Nedenlere Bağlı Bozumalar

- **Uzun Süreli Doğal Etkenler:** Yapıda kullanılan malzemeler yaz ve kış ayları boyunca donma çözünme döngüsü içinde sürekli aşınmaya maruz kalarak yıpranmaktadır. Zeminden gelen nem bina temelini ve taşıyıcı sistemlerini sürekli olarak aşındırır ve malzemenin fiziksel yapısını ve direncini bozar. Ayrıca rüzgârlar malzemeleri sürekli olarak aşındırdığı gibi yapının çatlaklarına getirdiği tohumların kök salmasına neden olarak yapıda ciddi tahribata neden olabilmektedir. Liman ve deniz kıyılarında bulunan yapıların sürekli olarak dalgalara maruz kalması da yapılarda tahribat sebeplerindendir.
- **Doğal Afetler:** Ani ve şiddetli şekilde meydana gelen doğal afetler (deprem, sel, heyelan vb.) yapılarda ciddi anlamda tahribatlara neden olmaktadır. Özellikle Akdeniz-Himalaya Deprem Kuşağı üzerinde bulunan ülkemizde sürekli olarak depremlerin yaşanıyor olması tarihi yapılar için büyük bir risk yaratmaktadır.
- **Terk-Kötü Kullanım:** Yapıların sosyal, ekonomik vb. çeşitli nedenlere bağlı olarak terkedilmesi uzun yıllar boş ve bakımsız olarak kalmalarına ve tahribata uğramalarına neden olmaktadır. Genellikle ilk sakinleri yörenin varlıklı aileleri olan yapıların boşalmasıyla; boş evlere gelir düzeyi daha düşük seviyede ailelerin yerleşmeye başlaması yapıların kötü kullanılmasına ve yeterince bakımının yapılamamasına neden olabilmektedir.
- **Yangınlar:** Özellikle ahşap strüktürlü yapıların büyük oranda tahribatına veya tamamıyla yok olmasına neden olabilmektedir. Yapılarda görülen yangınlar bazen kasıtlı olarak da çıkarılarak yapının bulunduğu arsanın farklı şekillerde kullanılması amaçlanmaktadır.
- **Savaşlar:** Savaşlar insanlık tarihi boyunca toplumların yaşamlarında derin acılar bıraktığı gibi tarihi çevrelerin ve yapıların da tahrip ya da yok olmalarına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa tarihi mimarisine verdiği zarar, Bosna Savaşı'nın Mostar Köprüsü örneğinde olduğu gibi yarattığı tahribat ve yakın dönemde Orta Doğu'da meydana gelen çatışmalarda yakılan, yıkılan ve yağmalanan tarihi yapılar ve çevreler bu konuda verilebilecek sayısız örnekten sadece birkaçıdır.
- **Vandalizm:** Bilinçli ve kasıtlı olarak bir dönemin, çağın ya da uygarlığın mirası olarak görülen tarihi yapıların ve çevrelerin yakılıp, yıkılıp, yok edilmesidir. Bir dönem başta Bulgaristan ve Yunanistan olmak üzere çeşitli Balkan ülkelerinde yer alan tarihi Osmanlı mimari anıtlarının yok edilmesi buna örnektir.

- **Bayındırlık Faaliyetleri:** Tarihi çevrelerin ve yapıların bulunduğu alanlara veya çevrelerine yeni yollar, barajlar, tüneller, çok yüksek katlı binalar inşa edilmesi tarihi çevrelerin tahribatına, tarihi dokunun bozulmasına ve bu tür yapıların görsel bütünlüğünün bozulmasına neden olabilmektedir.
- **Turizm:** Tarihi çevrenin çok sayıda bazen milyonlarca turist tarafından ziyaret edilmesi yapılarda aşındırıcı etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca bazı ziyaretçilerin çevreye çöp atması veya girilmez bölge ve kısımlarda dolaşması da tarihi yapıların tahribatına neden olabilmektedir.
- **Hava Kirliliği:** Atmosferi kirleten çeşitli gazlar tarihi yapıların üzerinde birikerek kirli bir tabaka meydana getirmektedir. Ayrıca tarihi yapının üzerinde biriken bu atıklar su ile birleşerek asit yağmuru etkisi oluşturmakta ve yapının aşınmasına neden olabilmektedir.
- **Trafik:** Tarihi çevrede yer alan yollar dönemin şartları gereği at arabaları ya da insanların kullanımına yönelik inşa edilmişlerdir. Özellikle tarihi dokuya sahip sokak ve mahallelerdeki bu tip yolların genişletilmesi veya taşıt trafiğine açılmasıyla oluşan baskı ve titreşimler tarihi yapılarda ciddi tahribatların oluşmasına neden olabilmektedir (Ahunbay, 2009: 45-57; Aslan ve Satıcı, 2021: 52).

2.3. TARİHİ ÇEVRE KORUMA

Tarihi çevre bir önceki konuda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere birçok nedene bağlı olarak tahrip ya da yok olmaktadır. Söz konusu tahribatı ya da yok oluşu durdurabilmek ise koruma ile mümkündür. Türk Dil Kurumu'na göre koruma; bir nesneyi ya da kişiyi koruma işi ve muhafaza etme anlamları taşımaktadır. Dolayısıyla tarihi çevre koruma; tarihi çevreyi çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşacak zararlardan koruma ve muhafaza etme şeklinde açıklanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da tarihi çevrenin korunmaya muhtaç olduğudur. Demek ki tarihi çevreye yönelik bir tehdit var ve o da kendini koruyamıyor. Böyle bir durum söz konusu olduğu için aktif koruma sağlanmalıdır. Aktif korumada; tarihi yapı ya da çevrede güçlendirme ve ona aktif bir fonksiyon kazandırarak topluma kazandırma amaçtır (Can, 1993: 310).

Tarihi çevre koruma, uluslararası kurum ve kuruluşlarca üzerinde önemle durulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 28 Kasım 2011'de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda koruma; tarihi kentlerin korunması, tanıtımalarının yapılması ve tarihi alanların bulunduğu çevre ile uyumunun sağlanabilmesi için alınması gereken tüm tedbirleri kapsar şeklinde ifade edilmiştir. Tarihi kentlerin kültürel mirasının korunarak aynı zamanda günümüz toplumsal yaşamı ile bütünleştirilmesi de amaçlanmaktadır. Tarihi çevreler günlük yaşamın bir parçası olarak görülmüş, korunmalarının da kent planlaması ve imarının temelini oluşturduğu vurgusu yapılmıştır (Özgül, 2019: 9).

Ülkemizde ise 1983 tarihli, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda (3, a-4), "Koruma; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir" şeklinde tanımlanmaktadır.

B. M. Feilden'e göre koruma; tarihi çevrenin kullanımını, tarihi çevrenin sahip olduğu sanatsal ve toplumsal değerleri ve bu kültürel miras alanlarının yaşatılmasını sağlayacak olan tüm eylemleri kapsar. Tarihi çevreye yönelik müdahaleler mümkün mertebe az olmalı ve tarihi çevrede geri dönüşü mümkün olmayan eylemlerden de kaçınılmalıdır. Yine Feilden tarihi çevrede korunması gereken değerleri; duygusal değerler, kültürel değerler ve kullanım değerleri olarak üçe ayırır. Bu üç ana başlıktan duygusal değerlerin; merak, kimlik ve devamlılığı, kültürel değerlerin; tarihi, arkeolojik, mimari ve estetiği, kullanım değerlerinin ise işlevsellik, ekonomik, siyasi ve eğitim gibi kavramları içerdiğini dile getirmektedir (Feilden, 1982: 3).

Tarihi çevre korumada öncelikli amaç tarihi yerleşim alanlarının yok olmasının önüne geçmek ve bu alanların günümüz toplumsal yaşamının birer parçası olarak varlıklarını sürdürmesini sağlamaktır (Demirkese, Özlüdemir ve Demir, 2005: 4). Geçmiş mirasın gelecek kuşaklara taşınabilmesi, toplumsal kültürün yaşatılabilmesi ve topluma kimlik kazandırabilmesi gibi meseleler tarihi çevreleri korumanın önemini ortaya koymaktadır (Özgül, 2019: 10).

Koruma kavramının ilk dönemlerde; anıtsal tarihi yapıların korunması olarak çerçevelendiği görülmektedir. Fakat zamanla bu çerçevenin dışına çıkılarak anıt yapılara sivil yapılar da eklenmiştir. Devam eden süreç içerisinde de korumanın tek anıtsal yapıların korunmasından kentsel alanların korunmasına doğru değişim gösterdiği görülmektedir (Özbay, 1988: 33;). Fakat korumanın tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine doğru evrimi birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Çünkü söz konusu çevre ya da yapılar topluluğu olunca hem özenle ilgilenilmesi gereken yapı sayısı artmış hem de yapıların çoğunluğu özel mülkiyette olduğu için ekonomik, sosyal ve hukuki birçok yeni sorun da doğmuştur. Bu sorunlara rağmen koruma; modern bir planlama ve halkın da planlamaya katılımının sağlanması ile mümkündür. Ayrıca tarihi çevre koruma; sadece tarihsel, sanatsal ve kültürel boyutlarıyla koruma şeklinde değil aynı zamanda ekonomik işlevlik de kazandıracak şekilde olursa etkin koruma gerçekleştirilebilir (Akın, 1988: 40-41). Tarihi çevreleri korumak müzelik bir parçayı korumaktan daha zordur. Bu yüzden tarihi çevrelerin niteliklerinin yok olmadan korunabilmesi için konuya disiplinler arası bir yaklaşımla yaklaşılmalı, iyi organize olunmalı, yeterli maddi kaynak sağlanmalı ve bu çalışmalara kamuoyunun da dâhil edilmesi sağlanmalıdır (Demirkese, Özlüdemir ve Demir, 2005: 4).

Korumanın uluslararası düzeyde kabul edildiği ilk yaklaşım 1931 Atina Konferansı'nda gerçekleşmiştir. Burada ilk kez kültürel miras uluslararası bir yaklaşımla yasal ve bilimsel olarak ele alınmıştır. Atina Konferansı'ndaki tarihi çevrelerin korunması teklifi 1932'de İtalya'da (Carta del Restauro) yasalaştırılmıştır. Bu çalışmaları Şehir Planlama Sözleşmesi-Atina Sözleşmesi (1933), UNESCO tarafından hazırlanan Kültür Varlıklarının Silahlı Müdahale Hallerinde Korunma Sözleşmesi (1954), Tarihi Abide Mimar ve Teknikerleri Uluslararası II. Kongresi tarafından hazırlanan Venedik Sözleşmesi (1964), Varşova'da ICOMOS'un Kurulması

(1965), İlk Avrupa Tarihi Doku ve Kültürel Mirasın Korunması ve Rehabilitasyonundan Sorumlu Bakanlar Toplantısı (1969) takip etmiştir. (Eke ve Özcan, 1988: 35; Akkuş ve Efe, 2014: 316).

Tarihi çevre korumada atılan uluslararası adımlar arasında en büyüklerinden biri de UNESCO'nun Paris'te toplanan 17. Genel Konferansında, 16 Kasım 1972'de "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" nin kabul edilmesi olmuştur. Bu sözleşmede, sahip oldukları nitelikler itibarıyla evrensel ve bütün insanlığın ortak malı sayılan kültürel mirasın; korunması, yaşatılması ve bütün dünyaya tanıtılması konusunda işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca ülkemizce de katılım sağladığımız bu sözleşme, Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanarak 1983'de Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. (Tunçer, 2017: 43).

Koruma konusunda atılan evrensel adımlar sonucunda günümüzde hedefi koruma olan uluslararası örgütler ortaya çıkmıştır. Bu örgütleri ise şöyle sıralayabiliriz:

UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu): Tüm insanlığın ortak değeri olduğu kabul edilen kültürel mirasın korunmasını amaçlar. Bu doğrultuda tehdit altında olan sitlere ve anıtlara uzman desteği sağlar veya maddi yardımda bulunur.

ICCROM (Kültürel Eserlerin Korunması ve Restorasyonu Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi): 1959 yılında UNESCO tarafından kurulan ve merkezi Roma'da olan kuruluş; koruma konusunda ortaya çıkan bilimsel sorunlar üzerine belgelere ulaşma, bunları dağıtma, teknik eleman yetiştirme ve restorasyonun kalitesini artırma gibi amaçlara hizmet etmektedir.

ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi): Venedik Tüzüğü'ne imza atan 25 ülkenin katılımıyla 1965'de Varşova'da kurulan örgüt; korumanın farklı konularında bilgilerin üretilmesini ve söz konusu alandaki çalışmaların yayınlar ve toplantılar vasıtasıyla duyurulmasını amaçlamaktadır.

AK (Avrupa Konseyi): Avrupa Konseyi 1954'de kabul ettiği Avrupa Kültürel Sözleşmesi'nin gereği olarak; Avrupa'daki kültür mirasının korunması için tedbirler alma ve üye ülkelerin söz konusu çalışmalara katılımlarını sağlama gibi amaçlar gütmektedir (Ahunbay, 2019: 134-135).

Günümüzde tarihi çevreleri koruyabilme becerisine sahip olmak kültürel mirası koruyabilmenin ötesinde ülkelerin prestijlerini artırmasına da hizmet eden bir olgudur. Ülkemizin sahip olduğu doğal ve kültürel mirasın zenginliği göz önünde bulundurulursa koruma konusunda ülkece başarıya ulaştığımızda uygarlık yarışında da büyük bir koz elde etmiş olacağız. "Türkiye'nin doğal ve tarihi çevresini yitirmesi, yoksulluk kadar büyük bir problemdir. Buna karşın yaygın koruma ne bir kriz ne de bir trajedidir. Tersine ileriye yönelik bir meydan okuyuştur". İçinde bulunduğumuz yüzyılda ülkemizi hak ettiği konuma ulaştırabilmenin yolu tarihi çevre koruma konusunda sorunların farkında olma ve bu sorunlara çözümler üretebilmektir. Bunu sağlayabilmenin yolu ise koruma kültürü oluşturma zorunluluğundan geçmektedir (Tankut, 2005: 9-12).

2.4. TARİHİ ÇEVRE VE EĞİTİM

Tarihi çevre ve eğitim kavramları ele alındığında iki kavramın etkileşim içerisinde olduğu görülür. Söz konusu kavramların etkileşimini konu alan çok sayıda çalışmanın olması ise bunun en büyük kanıtıdır. Tarihi çevre ve eğitim kavramlarını birlikte ele alan çalışmaları veya araştırmaları genel olarak üç kategoride değerlendirebiliriz. İlk gruptaki çalışmalar değerlendirildiğinde az sayıda da olsa “tarihi çevre eğitimi” üzerinde durulduğu görülür. Bu tip çalışmalarda tarihi çevre eğitiminin amacı, önemi, faydaları vb. konular üzerinde durulmuş ülkemizdeki mevcut eğitim programlarının ve ders kitaplarının öğrencilere tarihi çevre bilgisi ve duyarlılığı kazandırmadaki yeterlilikleri sorgulanmıştır. İkinci tip çalışmalarda ise “tarihi çevrelerle öğretim” üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalarda ağırlıklı olarak ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi ve ortaöğretimde de Tarih dersi konularının öğretiminde tarihi çevrelerin kullanımının amaçları, faydaları, teknikleri ve başarıyı artırıcı sonuçlarına değinilmiştir. Üçüncü grup çalışmalarda ise “kültür ve mirasın korunması veya tarihi çevre koruma” konuları ele alınmıştır. Bu tip çalışmalarda ise kültür-mirasın veya tarihi çevrenin korunabilmesinin şartlarından olan eğitimin bu konudaki rolü üzerinde durulmuştur. Daha çok mimarlık, kent planlama, sanat tarihi ve arkeoloji gibi alanlarda gerçekleştirilen bu çalışmalar konunun eğitimsel boyutu üzerine yoğunlaşmasa da bireylerde koruma bilincinin oluşumunda eğitimin rolüne de değinmektedir. 2021 yılı itibarıyla ülkemizde “tarihi çevre” anahtar sözcüklerini içeren 21’i doktora, 111’i yüksek lisans tezinden oluşan 132 çalışma mevcuttur. Fakat bu çalışmaların sadece 7’sinin eğitim-öğretim alanı ile ilişkili olması konunun eğitimsel açıdan yeterince ele alınmadığını da göstermektedir (Çapar ve Şenşekerci, 2021: 1045). Buradan hareketle tarihi çevre ve eğitim kavramlarının birbirleri ile çok yönlü bir etkileşim içerisinde olmaları her iki alanda da yapılanlar ya da yapılmak istenenler konusunda tarihi çevre ve eğitimin birbirlerinin ayrılmaz bir parçası olduklarının unutulmaması gerektiğini göstermektedir.

2.4.1 Tarihi Çevre Eğitimi Amacı ve Önemi

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca karşılıklı etkileşim içinde bulundukları doğal, toplumsal ve kültürel unsurlardan oluşan bir sistemdir (Mutlu ve Tokcan, 2012: 65). Çevre bilinci ise bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları olan; çevreye dair bilgileri, kararları, prensipleri ihtiva eden bilişsel alandan, bu bilişsel unsurların hayata aktarımı olan davranışlardan ve tüm bunlarla alakalı olarak çeşitli inanç, tutum ilgi vb. unsurlardan oluşan duyuşsal alandan oluşmaktadır (Türküm: 1988: 172). Çevre eğitimi toplumun tüm kesimlerinde çevre bilinci oluşturulmasını hedefler. Bununla birlikte çevre eğitimi; çevreye karşı duyarlılığı, çevreye yönelik istendik yönde davranış değişikliği kazandırılmasını, doğal, tarihi, kültürel değerleri koruma bilincinin aşılmasını, çevre sorunları karşısında çözümler üretilmesini ve bunların hayata geçirilmesini de ihtiva eder (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004: 452). Kısacası çevre eğitimi ile toplumun tüm kademelerinde çevreye yönelik bilinç ve olumlu tutum geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Karataş ve Aslan, 2012: 262). Çevre kavramının tanımında da aktarıldığı üzere çevreyi oluşturan unsurlardan biri de kültürel

çevredir. Bu bağlamda tarihi çevrenin de somut kültürel mirasın en önemli bileşenlerden biri olduğunu eklemek gerekir. Dolayısıyla somut kültürel mirasın bir parçası durumunda olan tarihi çevrenin anlaşılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi ancak tarihi çevre eğitimi ile mümkün olacaktır. O halde tarihi çevre eğitiminde temel amacın toplumun tüm kesimlerinde tarihi çevre bilincinin geliştirilmesi olduğu söylenilebilir. Bunun için tarihi çevre eğitimi ile tarihi çevre koruma konusunda farkındalığa sahip bireylerin yetiştirilmesi en önemli amaçtır (Karataş, 2021: 2102).

Tarihi çevre eğitimi ile oluşturulması hedeflenen tarihi çevre bilinci; bireylerin hayatlarını sürdürdükleri çevrede var olan tarihi ve kültürel unsurlara karşı farkındalık içinde olarak bu çevrelere karşı gerekli duyarlılığı taşıması ve koruyarak gelecek kuşaklara aktarımı konusunda temel bilgi, görüş ve tutuma sahip olması şeklinde tanımlanabilir (Özteke, 2004, 15). Bireylere tarihi çevre bilinci kazandırma amacıyla yapılan tarihi çevre eğitimi; kültür ve mirasın bilinmesi ve gelecek nesillere taşınması, çevre duyarlılığı, dönün yorumlanarak bugünün anlaşılması, kimlik kazanılması ve tüm bu konularda olumlu tutumlar geliştirilmesini sağlayan bir araçtır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi ile bireylere öncelikle bir tarihi çevre bilgisi kazandırılır. Bilgi; öğrenme, gözlem ve araştırma sonucunda elde edilen veya zekânın kullanımı sonucu ortaya çıkan bir zihin ürünüdür (Ünal, 2009: 126). Tarihi çevre bilgisini ise; kültür-miras, kültür varlıkları, sit alanı, arkeolojik sit alanı, kentsel sit alanı ve tarihi mekânlara dair; öğrenme, gözlem ve araştırma sonucunda elde edilen zihinsel ürünler olarak tanımlayabiliriz. Birbirleriyle son derece ilgili olan bilgi ve bilinç kavramları çerçevesinden bakılacak olunursa tarihi çevrenin; nerede, kimler tarafından, ne zaman meydana getirildiğini, toplumsal anlamda önemini, kültürümüze olan katkılarını ve temel anlamda koruma kavramını bilmek temel tarihi çevre bilgisini oluşturur. Tarihi çevrenin geçmişini, toplumsal ve kültürel anlamda önemini bilmenin yanında; tarihi çevrenin bugünkü mevcut durumunun ne olduğu, ne şekilde korunursa geleceğe aktarımının mümkün olduğu farkındalığı ve tüm konularla ilgili olumlu tutum ve görüşlere sahip olunması ise tarihi çevre bilincini oluşturur. Sahip olunan her bilginin bir bilince dönüşmediği de bir gerçektir. Fakat bir bilince sahip olan bireylerde bu bilincin oluşumunda birçok sebep etkili olabilmekle birlikte çoğunluklu konu ile alakalı bilgilerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bireylerde tarihi çevre veya tarihi çevre koruma ile ilgili bilinç ve olumlu tutumlar oluşturulabilmenin yolu da bu konulara dair temel bilgilerin kazandırılması ile mümkündür.

Tarihi çevreye dair bilgi veya koruma bilinci konu her ne olursa olsun bu kavramların başta öğrenciler ve toplumun her kesiminde yer alan bireylere kazandırılmasında en önemli yöntemin eğitim olduğu açıktır. Dolayısıyla özellikle çocuklarda küçük yaşlardan itibaren oluşturulacak doğal ve tarihi çevre bilinci toplumsal anlamda başarıya ulaşmanın en etkili yöntemidir. Yine bunu başarabilmenin yolu ise ilköğretimden yükseköğretime kadar bütün eğitim öğretim kademelerinde tarihi çevreye yönelik programlı bir eğitimin uygulanabilmesidir. Tarihi çevre bilinci oluşturmada Avrupa da olduğu gibi kültür-miras ve tarihi çevreler temel eğitimin bir parçası olarak görülmeli, ailede verilen temel bilgiler okullarda eğitim programları ile tamamlanmalıdır (Külcü, 2015: 30). Ancak bu ilkeler çerçevesinde yetiştirilmiş çocuklar gelecekte bilgili ve bilinçli bir toplum oluşumunda öncü olacaklardır. Bu

bağlamda konuyu tekrar değerlendirdiğimizde, söz konusu amaçlara ulaşmada tarihi çevre eğitiminin önemini daha net şekilde görmekteyiz. Bunun için tarihi çevre eğitiminin amaçları, tarihi çevre eğitimi öğretim yöntemleri ve bunların faydaları üzerinde önemle durulmalıdır.

Çevre, çevre bilinci, çevre eğitimi, kültür ve miras, kültür varlıkları, tarihi çevre, tarihi çevre bilinci gibi birbirleri ile bağlantılı kavramlardan yola çıkarak tarihi çevre eğitiminin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Çevre eğitiminin bir gereği olarak doğal, toplumsal ve kültürel çevreye yönelik toplumun tüm kesimlerinde bütünsel bir çevre bilinci oluşturmak.
- Doğal, tarihi ve kültürel çevrenin tamamının korunmasının gerekliliği konusunda farkındalığa sahip bireyler yetiştirmek.
- Tüm toplumsal kademelerde yer alan vatandaşlara dünyada ve ülkemizde var olan kültürel mirasa dair en azından asgari düzeyde bilgi kazandırmak.
- Tarihî ve kültürel mekânlardan yola çıkarak yaşadığı şehrin kuruluş ve gelişim süreçlerini yorumlayabilen bireyler yetiştirmek.
- Tarihî ve kültürel mekânları bilen ve bu eserlerin şehrin kimliğinin oluşumundaki etkisinin farkında olan bireyler yetiştirmek.
- Tarihî ve kültürel mekânlardan yola çıkarak bulunduğu alanda kültür ve sanat imkânlarının farkında olan bireyler yetiştirmek.
- Tarihi çevrenin farkında olan ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması konusunda gerekli sorumluluğa sahip bireyler yetiştirmek.
- En başta tüm kademelerde yer alan öğrencilerden başlayarak bütün toplumsal kesimlerdeki vatandaşları da kapsayacak bir şekilde tarihi çevre bilinci kazandırmak.
- Kentsel sit alanlarının, arkeolojik sit alanlarının ve taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarımızın tarihçeleri, önemleri ve korunmalarının gerekliliği konusunda bilinçli vatandaşlar yetiştirmek.
- Bireylerin yaşadıkları şehirde yer alan tarihi çevrelerden başlayarak ülkesindeki tüm tarihi çevrelere dair temel bilgi, olumlu görüş ve tutum sahibi olmalarını sağlamak.
- Tarihi çevreye yönelik eleştirel bakış açısına sahip, korunmaları konusunda duyarlı ve bu konuda ortaya çıkabilecek problemlere çözümler üretebilme kabiliyetine sahip vatandaşlar yetiştirmek.
- Bireylerin tarihi çevre ile empati kurmasını sağlayarak tarihi çevrenin tehdit altında olduğu ve korunması gerektiği konusunda farkındalık oluşturabilmek.
- Tarihi çevre bilincine sahip olup koruyabilmenin aynı zamanda turizm vasıtasıyla ekonomik anlamda ülkemizin kalkınmasına da büyük oranda katkı sağlayabileceğini vatandaşların fark etmelerini sağlamak.

- Tarihi çevre koruma ve gelecek kuşaklara aktarabilme kabiliyetinin uluslararası alanda ülkeler için bir saygınlık kaynağı olduğunu dolayısıyla ülkemizin bu konudaki başarısının da uluslararası alanda ülkemizin itibarını artıracığını vatandaşlara fark ettirebilmek.

Alkış ve Oğuzoğlu'na göre ülkemiz koşullarında öğrencilere verilen tarihi çevre eğitiminin önemi ve gerekliliği beş ana başlık altında ortaya konulmuştur. Bunlardan ilki “Tarihi Çevre ve Koruma Bilincinin Oluşturulması” dır. Öğrencilerde eğitim vasıtasıyla tarihi çevre bilincinin oluşturulabilmesinin ilk aşaması tarihi çevreye yönelik bilgilerin verilmesidir. Bu bilişsel hedef gerçekleştirildikten sonra öğrencilerin duyuşsal kazanımlarda elde etmeleri için tarihi çevrelerin korunması konusunda bazı tutum ve değerler de kazandırılmalıdır. Dolayısıyla ancak tarihi çevre eğitimi ile öğrencilere ve topluma duyarlılık kazandırılabilir ve tarihi çevrelere yönelik olumlu tutum ve davranışlar geliştirilebilir. Tarihi çevrelere yönelik işlevsel bir korumanın gerçekleşebilmesi “Halkın Katılımının Sağlanması” ile mümkündür. Ancak burada halkın katılımdan kasıt sadece halkın görüşlerinin alınması değil aynı zamanda onların da karar alama sürecine dâhil edilmeleri ve kendi planlamalarını da yapmalarına olanak sağlanmasıdır. 21. yüzyıl şartlarında ortaya çıkan bir diğer önemli konu ise “Küreselleşme Olgusu” dur. Bu olgu tarihi çevre eğitimi açısından değerlendirildiğinde ise öğrencilere sırasıyla yerel değerlerin ardından toplumsal kültürün ve nihayetinde evrensel değerlerin de kazandırılması amaçlanmalıdır. “Anadolu’nun Jeopolitik Konumu” gereği coğrafyamızda tarih öncesi ve tarihi devirler boyunca sayısız kültür doğmuş ve gelişmiştir. Bu zengin çeşitlilik ve miras sonraki Anadolu kültürlerinin içinde yaşamaya da devam etmiştir. Tarihi çevre eğitimi ile öğrencilere bu farkındalığın kazandırılması da gerekmektedir. Bu ise ülkemizde çok zengin olarak bulunan tarihi çevreleri ile öğrencilerin buluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Tarihi çevre eğitiminin önemini ve gerekliliğini ortaya koyan son başlık ise “Kalkınma Politikaları ve Ülkemizin Kültür Turizmi Potansiyeli” dir. Tarihi çevre eğitimi vasıtasıyla ülkemizin zengin kültür mirasına ve yüksek turizm potansiyeline sahip olduğunun farkındalığı tüm eğitim düzeyinde bulunan öğrencilerimize kazandırılırsa kalkınma politikalarımız daha etkili olacak ve daha kolay başarıya ulaşacaktır (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005b: 349-357).

Önceki yıllarda Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ve seçmeli Turizm gibi derslerde tarihi çevre eğitimine dair bilgilere de yer verilmiştir. Fakat bu bilgilerin tarihi çevre bilinci aktarmada son derece yetersiz kaldığı görülmüştür (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005a -2005b). Yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda kültür ve miras öğrenme alanı oluşturularak tarihi çevreye yönelik kazanımlara da yer verilmiştir. Yine 2017 yılı itibariyle seçmeli ders olarak uygulamaya konulan Şehrimiz... Dersi, tarihi çevre eğitimi konusunda ciddi bir ilerleme olarak görülebilir. Yapılan tüm çalışmalar ülkemiz eğitim sisteminde tarihi çevreye yönelik profesyonelce düzenlenmiş bir programın yer alması ve istikrarlı bir biçimde uygulanması gerektiğini göstermektedir.

2.4.2 Tarihi Çevre Eğitiminde Strateji Yöntem ve Teknikler

Tarihi çevre eğitiminde bir diğer konu ise uygulanacak öğretim strateji, yöntem ve teknikleridir. Öncelikle strateji, eğitimde belirli amaçlara ulaşabilmek için tercih edilen genel yoldur. Yöntem, eğitimde belirli amaçlara ulaşabilmek için tercih edilen en kısa yolken teknik ise konuların sunumunda kullanılan özel yollar ya da öğretim etkinliklerini yürütme şekli veya bir öğretme yöntemini uygulamaya koyma biçimi şeklinde tarif edilebilir (Tokcan ve Demirkaya, 2012: 436).

“İlköğretimde Tarihi Çevre Eğitimi” adlı çalışmada anlatma, problem çözme, inceleme gezisi, dramatizasyon, kaynak kişiden yararlanma, küme çalışması ve soru-cevap gibi öğretim yöntemlerinin tarihi çevre bilinci kazandırma amacına hizmet eden en uygun örnek yöntemler olduğu aktarılmaktadır (Alkış, 2002: 120-128).

“Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitimi: Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler” adlı çalışmada ise sanal müze, anlatım ve anlatıma dayalı müze turu, soru-yanıt, görüşme, tartışma, kanıt temelli öğrenme yaklaşımı (nesne merkezli eğitim, görsel okuma, yazılı kaynaklar ve edebi ürünlerin kullanımı, işitsel kaynakların kullanımı), Ara bul çalışmaları, grup çalışmaları ve işbirlikli öğrenme yöntemi, üretime dayalı etkinlikler (yazma etkinlikleri, görsel sanat ve tasarım etkinlikleri), dramatik öğrenme yaklaşımı (yaratıcı drama) ve yaparak yaşayarak öğrenme gibi yaklaşım, yöntem ve tekniklerin müze ve tarihi çevre eğitiminde etkin olduğu ifade edilmiştir (Yılmaz, Yıldırım, Filiz ve İbrahimoğlu, 2018: 32).

Konu ortaokulda tarihi çevre eğitimi bağlamında değerlendirecek olunursa Sosyal Bilgiler dersinin tarihi çevre eğitiminde en büyük rolü üstlendiği görülür. Öncelikle tarihi çevrelerin öğrencilerde en çok tetiklediği şeylerden birinin de merak duygusu olduğunu ifade etmek gerekir. Bu bağlamda buluş (keşfetme) yoluyla öğretim stratejisi; öğrencide merak duygusunu uyandırma ve bir problemi çözmeye yönlendirme de en etkili stratejilerden biridir (Senemoğlu, 2004: 470). Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan buluş (keşfetme) yoluyla öğretim stratejisi ile tarihi çevre konusu son derece uyumludur. Yine tarihi çevre bilinci bağlamında üzerinde en çok durulan konulardan biri de bireylere koruma bilincinin kazandırılmasıdır. Bu bağlamda araştırma inceleme yoluyla öğretim stratejisi; öğrencilerin araştırma inceleme aşamasında bir takım bilgi, beceri ve kazanımlar elde etmesini sağlayan öğrenci merkezli bir problem çözme yaklaşımıdır (Şahin A, 2007: 193). Tarihi çevre eğitiminde özellikle koruma problemleri ve buna yönelik çözüm önerileri araştırma inceleme yoluyla öğretim stratejisiyle etkili bir biçimde kazandırılabilir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan en etkili yöntem ve teknikler ise: anlatım, soru-cevap, tartışma teknikleri (panel, forum, sempozyum, münazara, zıt panel, workshop-çalıştay), gösteri, örnek olay, beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme tekniği, istasyon, görüş geliştirme ve konuşma halkasıdır (Tokcan ve Demirkaya, 2012: 453-463). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler kapsamında gerçekleştirilen tarihi çevre eğitiminde söz konusu tekniklerin uygulanması ise tarihi çevre bilgisi ve bilinci kazandırmada da etkili olacaktır. Tarihi çevre eğitiminde bu tekniklerden bir kaçının uygulanışını örnek olarak açıklayalım.

Örneğin soru- cevap tekniğinde; derste öğrencilere ezber bilgiler aktarmak yerine onlara profesyonelce hazırlanmış sorular yönelterek sorgulama ile gerçekleri kendilerinin bulmaları sağlanır (Antel, 1952: 87, Aktaran, Kemertaş, 1999: 204). Örneğin tarihi çevre koruma konusunda Niğde’de Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi örneğinden yola çıkarak öğrencilere şu vb. sorular sorabilir:

- Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi’nde tarihi dokunun en azından bir kısmının günümüze kadar ulaşmasında hangi faktörler etkili olmuş olabilir?
- Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi’nin bundan sonra da varlığını devam ettirebilmesi için hangi tedbirler alınmalıdır?

Yine bu teknikler içerisinde tarihi çevrenin tanıtımında panel tekniği uygun yöntemlerden biridir. Panel tekniği bir başkan ve 4-6 kişilik bir katılımcıdan oluşan ekibin belirlenen konuyu sınıf önünde tartışmasını içerir. Bu uygulamada panelistler konuları hakkında araştırmalar yaparlar ve elde ettikleri verilerden yola çıkarak görüşlerini dile getirirler. Örneğin 5. sınıf Sosyal Bilgiler programı kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde yer alan “Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır” kazanımına yönelik olarak bir panel gerçekleştirilebilir.

Panelist konuşmaları:

1. Panelist: “Aladağlar Milli Parkı”
2. Panelist: “Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi”
3. Panelist: “Cullaz Sokak”
4. Panelist: “Alaaddin Cami ve Hüdavend Hatun Türbesi”

Tarihi çevre eğitiminde kullanılabilecek bir diğer teknik ise örnek olay tekniğidir. Bu teknikte gerçek hayatta karşılaşılan bir problem durumu öğrencilere yazılı olarak sunulur. Olayın anlaşılması sağlanır ve yönlendirici sorular sorularak onlardan alternatif çözümler üretmeleri istenir. Tüm çözüm önerileri dile getirildikten sonra problem durumunun çözümüne yönelik olarak kendileri tarafından bir yazı yazılması istenir (Tokcan ve Demirkaya, 2012: 457). Bu bağlamda öğretmen Niğde’de tarihi bir konağın bakımsızlık yüzünden yıkıldığına dair gazete haberini öğrencilere yazılı olarak dağıttıktan sonra yukarıdaki örnek olay yönteminin aşamalarını sırasıyla uygulayarak öğrencilerin tarihi çevreye yönelik tehditleri algılaması ve çözüm önerileri geliştirmesi konusunda yol gösterici olabilir.

Tarihi çevre eğitiminde uygulanabilecek son örnek tekniğimiz ise beyin fırtınası tekniğidir. Bu teknik bir grubun üyelerinin konuya dair fikirlerini açıkladıkları, görüş alışverişinde bulundukları bir yöntem olup bu uygulama ile çok sayıda fikir kısa sürede dile getirilerek yaratıcı fikirler ortaya konulmaktadır (Şahin Ç, 2005: 442). Örneğin 5. sınıf Sosyal Bilgiler Programı kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde yer alan “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder” kazanımına yönelik olarak bir beyin fırtınası gerçekleştirilebilir. Öğrencilerden Cullaz Sokak, Sungurbey Cami ve Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni’ni göz önünde bulundurarak insanların bir arada yaşamalarında bu kültürel yapıların ne gibi rolleri olduğuna dair fikirlerini dile getirmeleri istenebilir.

2.4.3 Tarihi Çevre Bilinci Oluşturmaya Yönelik Eğitim Projeleri

Ülkemizde ve dünyada, çocuklarda tarihi çevre bilinci oluşturmaya yönelik eğitim projeleri de hayata geçirilmektedir. Bu projelerden ilki ülkemizdeki “Kentler Çocuklarındır” projesidir. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı tarafından 2003 yılından beri uygulanan projede; çocuklarda kentlilik bilinci oluşturmak, yaşadıkları kentin sahip olduğu kültürel zenginliklerinin farkına varmalarını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çocukların yaşadıkları kentin tarihi çevrelerine, müzelerine ve el sanatları atölyelerine geziler düzenlenmektedir (<https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/kentler-cocuklarindir>).

“Kültür Karıncaları” projesi ise 2002 yılından beridir Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı tarafından uygulanmaktadır. “Kültür Karıncaları” vakfın aktarımına göre bir eğitim modeli olarak tasarlanmıştır. Bu eğitim modeli ile çocuklara kentlerinde yer alan kültürel mirası sevdirek tanıtmak, bu kültürel değerleri benimseyip koruma bilinci oluşturmak amaçlanmıştır. (<https://kulturbilinci.org/tr-tr/projeler/kultur-karincalari-projesi>).

Çocuklarda tarihi çevre bilinci oluşturmaya yönelik eğitim projeleri içerisinde uluslararası alanda uygulamaya konulan proje ise 1994 yılında UNESCO tarafından gerçekleştirilen “Dünya Mirası Eğitim Programı Projesi” dir. Eğitim programı; çocukların kültürel mirasın korunmasında aktif katılımını sağlamayı, kültürel değerler üzerindeki tehditleri fark ederek bu risklere yönelik çözümler üretebilecek yeterliliğe ulaşmalarını hedeflemektedir (Özgül, 2019: 36). UNESCO bu eğitim programı kapsamında 2008 yılında “Dünya Mirası Gönüllüleri (WHV) Girişimi” ni de başlatmıştır. Uluslararası Gönüllü Hizmet Koordinasyon Komitesi ile ortaklaşa gerçekleştirilen bu girişim; gençleri ve gençlik örgütlerini harekete geçirerek dünya mirasını koruma ve tanıtmada katılımlarını sağlamayı amaçlamaktadır (<https://www.unesco.org/tr/home/AnnouncementDetail/6063>).

2.4.4 Tarihi Çevrelerle Öğretim

Tarihi çevre ve eğitim ilişkisinde başta değinildiği üzere bir diğer konu da tarihi çevrelerle öğretimdir. Başta Tarih ve Sosyal Bilgiler olmak üzere tarihi çevreler birçok dersin öğretiminde bir araç olarak kullanılabilir. Bu iki ders dışında sanat ve estetik içerikli derslerde de tarihi çevrelerin bu derslere ait kavramların ve anlayışların öğretiminde bir araç olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Tarihi çevre eğitimciler için öğretim sürecinde birçok imkânı ve avantajı içinde bulundururken öğrenciler için ise öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve elde edilen tüm kazanımları daha da kalıcı hale getirmektedir. Boland’a göre (2002: 19), geçmişin otantik kalıntılarını barındıran tarihi çevreler geçmişle duygusal bağ kurmayı sağladığı gibi merak uyandırır, yeni ufuklar açar, eleştirel düşünmeye sevk eder ve tarihsel empati yapmayı sağlar. Stradling (2003: 138), bir yerleşim alanını tarihi bir belge gibi okumanın ve yorumlamanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. Yine tarihçi David Mc Cullough’ın dile getirdiği üzere, tarihî çevreler, “geçmişte burada yaşamış insanlarla bağlantı kurmayı sağlar. Onların da bu gün yaşayan insanlar gibi bir insan

olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Tüm bunları idrak edebilmek ise kütüphaneye kapanıp çalışmak kadar gereklidir.” (Gökkaya ve Yeşilbursa, 2009: 486).

Tarihi çevreler vasıtasıyla tarih konularının öğretiminin gerçekleştirilmesi etkili ve kalıcı öğrenmeyi artırmakla birlikte nihayetinde öğrencilerde tarih bilincinin oluşmasında da en etkili yöntemlerden biridir. Tarih bilinci; bireylerin mensubu oldukları milletlerinin tarihi bilgi ve tecrübelerinin farkında olması, bunlardan istifade etmesi ve yeri geldiğinde de bu bilgi ve tecrübeleri yaşadığı çağa uyarlayarak çözümler üretebilecek kabiliyete erişmesidir (Özdemir, 2017: 121). Başka bir deyişle tarih bilinci, tarihi bilginin yorumlanmasına bağlı olarak geçmiş, bugün ve gelecek arasında ilişki kurabilme biçiminde tarif edilebilir (Ünalp, 2022: 298). Bu bağlamda tarihi çevreler geçmiş, bu gün ve gelecek arasında bağ kurulmasında en uygun materyallerden biridir. Öğrencilere tarih bilinci kazandırılmasında tarihi çevrelerin kullanımı bazen onlarca kitap okutmaktan daha etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira tarihi çevrelerde öğretimin gerçekleştirilmesi öğrencilerde daha fazla duyu organını harekete geçirecek bu da daha etkili ve kalıcı öğrenme gerçekleşmesini sağlayacaktır (Kırıkçı ve Yılmaz, 2017: 76). Özellikle tarih konularının öğretimi amacıyla tarihi çevrelerin kullanılması gezi gözlem yöntemi ile gerçekleştirilir. Konuyla alakalı tarihsel çevreye gerçekleştirilecek olan ziyaret öğrenciye beceriler kazandıracak, kavramları öğretecek, kanıt kullanma becerisini geliştirecek, değişim ve sürekliliği algılamasını sağlayacak ve tarihsel çevreyle empati kurabilmesini sağlayacaktır (Ata, 2002: 109).

Tüm tarihi çevrelerin öğrenilmeye değer bir hikâyesi vardır. Tarihi çevre geçmiş yaşamın somut dokümanlarını barındırmaktadır. Ders kitaplarında yer alan soyut kavramlar tarihi çevrede yer alan somut dokümanlar ile daha kolay anlaşılır hale getirilebilir. Amerikan eğitim sistemi içerisinde “Tarihi Çevrelerle Öğretim” programı bulunmaktadır. Tıpkı bu programda olduğu gibi ülkemizde de öğretmen tarih konularının öğretiminde öncelikle tarihi çevreler ile ilgili çeşitli yollarla bilgi sahibi olmalı sonrasında ise konularla tarihi çevre arasında ilişki kurarak öğrencilerin tarihi çevreler konusunda yazılı ve görsel kanıtlar kullanarak araştırma yapmasını sağlamalıdır. İncelenen tarihi çevre içerisinde yer alan tarihi yapıları anlamlandırabilmenin yolu ise mimarlık tarihi ve bilgisine sahip olmaktan geçer. Bu yüzden öğretmen yapının mimari özelliklerini öğrencilerin anlayabileceği bir düzeyde açıklamalı ve öğrencilere bu özellikleri fark etmeleri adına öğretici sorular sormalıdır. Örneğin incelenen unsur bir cami ise yapının açıklanmasına inşa edildiği dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarından başlanmalıdır. Ardından yapıya dair açıklamada yer alan detaylar; taç kapı, kitabe, minber, mahfil, şerefe, yapıda kullanılan figürlü bezemeler ve anlamları da öğrencinin anlayabileceği bir düzeyde açıklanmalıdır. Bu konuda tarihi yapılara ilişkin çalışma kâğıtlarının hazırlanması yararlı olacaktır (Ata, 2002: 152-160).

Kentsel sit alanları ya da tarihi mahallelerin tek bir tarihi yapıdan daha fazla ziyaretçilere tarihi hissettirdiği bir gerçektir. Bu duruma Niğde özelinde verilecek en iyi örnekler Eskisaray Mahallesi ve Cullaz Sokak’tır. Dolayısıyla bu tip tarihi çevreler vasıtasıyla öğretim gerçekleştirmek kalıcı öğrenme sağlayacak ve tarih bilincinin oluşmasına yardımcı olacaktır. Öncelikle söz konusu tarihi çevreler hakkında öğretmen kendisi bilgi sahibi olmalıdır. Bunun için tarihi çevre ile ilgili akademik çalışmalar varsa bu kaynaklardan istifade edilmesi iyi bir seçenek olacaktır. Bunun dışında Niğde

İl Kùltür Turizm Mùdùrlùğù tarafından hazırlanmış olan tanıtım kitaplarına ve il yıllığına başvurulması bir diğér seçenektir. Bu noktada òğretmen tarih konularından şehirdeki tarihi çevreler ile ilişkisi olanları tespit etmeli ve bu konuda çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Ders öncesinde òğrencilere konuyla ilişkili olduğu tespit edilen tarihi çevrelerle ilgili proje ödevi hazırlatmak veya araştırma çalışması yaptırmak en etkili yöntemler olacaktır. Òğretmen gerekli projeyi veya ön araştırmayı yapan òğrenciye araştırmasını daha anlamlı hale getirecek ve yaptığı çalışmayı analiz ederek konuya dair kendisi tarafından çıkarımlarda bulunmasını sağlayacak sorular yöneltmelidir. Bu doğrultuda örneğın òğretmen Türkiye Selçuklu Devleti'nde Yeni Yurt Anadolu konusuyla ilişkili olduğunu tespit ettiği Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi için òğrencilere şu vb. sorular sorabilir:

- Kale çevresi ve Eski Saray Mahallesi'ni araştırdıktan sonra Selçuklular tarafından Anadolu'da kurulan ilk şehirlerin yapıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Şehri fetheden Selçuklular Niğde şehrini kurarken ilk olarak neden bu mahalleyi tercih etmiş olabilirler?

Yine Osmanlı Devleti'nde Kùltür ve Medeniyet konusuyla ilişkili olduğunu tespit ettiğimiz Cullaz Sokak'la ilgili olarak òğrencileri sorgulamaya yöneltmek için şu sorular sorulabilir:

- Cullaz Sokak evleri ve dükkânlarından yola çıkarak yapıların inşa edildiği dönemde Niğde'deki ve Osmanlı'daki sosyal ve kùltürel yaşamla ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- Geleneksel Niğde evlerinin yüksek duvarlı avlularının olması veya evlerin üst katlarında alt katlarına nazaran daha fazla pencere bulunmasının dönemin toplumsal yaşamıyla ne tür bir ilişkisi olabilir?
- Sokakta yer alan dükkânlardan yola çıkarak Osmanlı Devleti'nde bu dönemde hangi mesleklerin yer aldığını söyleyebilirsiniz?

Tarih konularının òğretiminde tarihi çevrelerin kullanımının ders planları hazırlama ve kullanma, gezi gözlem, araştırma ve proje çalışması gibi yöntemlerle gerçekleştirilmesinin daha uygun olduğu yapılan çalışmalarda dile getirilmektedir.

Bu yöntemlerden ilki tarih konularının òğretiminde tarihî çevre ile ilgili ders planları kullanılmasıdır. Tarihî çevre ile ilgili ders planları, òğrencilere ùlkelerinde bulunan fakat gidilme imkânı olmayan tarihi çevreleri de sınıfta tanıma imkânı sunar. Òğrenciler konuya uygun yazılı ve görsel materyaller vasıtasıyla tarihi çevrelerin hikâyelerini òğrenirler ve bu alanların heyecanını hissederler.

Her bir tarihî yerle ilgili ders planı, öğretmen materyalini ve öğretim etkinliklerini içerir.

Öğretmen materyali: Giriş, Müfredata Uyduğu Noktalar, Öğrenci Hedefleri, Öğrenci için Materyaller ve Alan Ziyareti bölümlerini içerir.

Öğretim etkinlikleri: Başlangıç (araştırma sorusu), Konuyu Anlatmak (tarihsel geçmiş), Alanı Göstermek (haritalar), Gerçekleri Karşılaştırmak (makaleler, dokümanlar, tablolar), Görsel Kanıtlar (fotoğraflar ve grafiksel dokümanlar) ve Bunları Birleştirmeyi (etkinlikler) içerir (Gökkaya ve Yeşilbursa, 2009: 489).

Şunu da eklemek gerekir ki alan gezileri ders programları içerisindeki en etkili bölümdür. Fakat çeşitli nedenlere bağlı olarak bu geziler yapılamadığında dahi programlar sınıf ortamında da tarihi çevreleri öğretme imkânı tanımaktadır. Bununla birlikte ülkemizin hemen her şehrinde bir tarihi çevre bulunması ve müfredat ile kolayca ilişki kurulabilmesi bu ders planlarını avantajlı hale getirmektedir (Gökkaya ve Yeşilbursa, 2009: 489).

Tarih konularının öğretiminde bir sınıf dışı eğitim uygulaması olan tarihi çevrelere yönelik gezi-gözlem yöntemi çok önemli bir yere sahiptir. Öncelikle okul dışı eğitim yapılandırıcılık öğrenme kuramının etkisiyle günümüzde daha da ön plana çıkmıştır. Birçok tanımı bulunan okul dışı eğitim; prensibi yaparak-yaşayarak öğrenme olan, çevreyi öğrenme alanı olarak kullanan, öğrenmede etkileşimi ön plana çıkaran ve her konu türü ve öğrenme alanına uygun olan bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Çapar ve Şenşekerci, 2021: 1045). Okul dışı eğitimde birçok uygulama mevcut olup bunlar içerisinde konumuzla alakalı olarak ön plana çıkan ise gezi-gözlem yöntemidir. Gezi yöntemi; öğrencilerin yakından başlayarak çevrelerini tanımlarını, okulda edindikleri soyut bilgilerin gerçek yaşamda somut örneklerini görmelerini ve bilgiyi kaynağından öğrenmelerini sağlayan bir öğretim etkinliğidir. Gözlem ise; bir takım eğitimsel kazanımlar elde edebilmek için, bir olay, nesne veya bir gerçeğin özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla planlı şekilde tetkik edilmesidir. Tanımlar gezi ve gözlem kavramlarının iç içe olduklarını göstermektedirler. Dolayısıyla geniş anlamda gezi-gözlem metodu; olayların geçmişte meydana geldiği veya günümüz itibarıyla devam ettiği yerlerde gözlem yapmak, yerinde incelemelerde bulunarak farklı olaylar ya da durumlar arasındaki bağlantıları tespit etmektir (Çetin, Kuş ve Karatekin, 2010:159). Bu bağlamda tarihi çevrelerde (Kentsel sit alanları, arkeolojik sit alanları, anıtlar, tarihi yapılar vb.) gerçekleştirilecek olan gezi-gözlem uygulaması; öğrencilerin çevrelerini tanımlarını, çevre bilinci kazanmalarını, okulda tarih konularında öğrendikleri soyut kavramların gerçek yaşamdaki somut örneklerini görmelerini, tarihi bilgiyi birinci elden kaynaklardan elde etmelerini ve tüm bunların sonucu olarak da etkin ve kalıcı öğrenme elde etmelerini sağlayacaktır.

Gezi gözlem yönteminin başarılı bir biçimde uygulanabilmesi ve bahsedilen hedeflere ulaşabilmesi için gezi-gözlemin planlanması gerekmektedir. Bu bağlamda öğretmen, gezi planı oluşturmali, gezi öncesi eğitimsel veya bürokratik işleri halletmeli, gezi sırasında gerçekleştirilecek olan etkinlikleri planlamali ve uygulanacak çalışma kâğıtlarını hazırlamali, gezi sonrası ise gerçekleştirilecek olan etkinlikleri de belirlemeli ve bu plana göre hareket etmelidir. Bu program dahilinde tarihsel çevreye

gerçekleştirilmiş olan ziyaret; öğrenciye beceriler kazandıracak, kavramları öğretecek, kanıt kullanma becerisini geliştirecek, değişim ve sürekliliği algılamasını sağlayacak ve tarihsel çevreyle empati kurabilmesini sağlayacaktır (Ata, 2002: 94-109).

Hem tarihi çevre eğitiminde hem de tarihi çevrelerle öğretimde kullanılabilecek olan proje tabanlı öğrenme yaklaşımı en etkili metotlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz eğitim sistemlerinde öğrenci merkezli yöntemlerin ağırlıkta olduğu öğretim süreçleri ön plana çıkmaktadır. Öğrenci merkezli yöntemlerde, kendi öğrenme sürecini düzenleyebilen ve yapılandırabilen öğrenciler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak uygulanan öğretim yöntemlerinden biri de proje tabanlı öğrenmedir (Aydın, Atalay ve Göksu, 2017: 677). Proje tabanlı öğrenme, kavram, bilgi, beceriler ile tutum veya değerlerin öğretiminde kullanılabilen aktif bir öğrenme yöntemidir. Bu yöntemde gerçek yaşamda karşı karşıya kalınan çeşitli problemler veya durumlar araştırılarak bunlara dair sonuçlar sözlü sunum ya da rapor biçiminde bir ürün olarak ortaya konulmaktadır (Krajcik, Czerniak ve Berger, 1999, akt. Aydın vd. 2017: 677). Bu yöntem sayesinde öğrenciler kendi çevreleri ile bağlantı kurarlar, farklı bireylerle iletişime geçerler, zamanlarını planyarak bu plan dâhilinde grup içinde tezlerini sunma ve savunma pratikliği kazanırlar. Söz konusu çalışmalar sayesinde öğrenciler araştırma ve problem çözme gibi üst düzey düşünme becerileri elde ederler (Öztürk, 2012: 494). Bu bağlamda öğrencilere tarih bilinci kazandırmak veya tarihi çevre bilinci oluşturmak amacıyla proje yönteminden istifade etmek en uygun seçimlerden biri olacaktır. Örneğin 5. sınıf Sosyal Bilgiler Programı kültür ve miras öğrenme alanında yer alan 2. kazanıma yönelik olarak “Yaşanılan çevrede bulunan doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtım Projesi” uygulanabilir. Proje yönteminin mutlaka bir problem temeline dayanması gerektiği göz önünde bulundurulursa tarihî mekânların, nesnelerin veya eserlerin yeterince tanınmadığı ya da bilinmediği gerçek bir problem durumudur. Bu yüzden söz konusu kazanımın proje konusu olarak seçilmesi uygun olacaktır.

Yine söz konusu amaçlar doğrultusunda uygulanmış olan proje faaliyetlerinden biri de Niğde’de 2017-2018 eğitim öğretim yılında devlet okullarında eğitim gören ortaokul öğrencilerinin katılımı ile gerçekleştirilen (Tarihi ve Kültürel Farkındalık) Niğde’nin Tarih ve Kültür Karıncaları-2 Projesi Örneğidir. Söz konusu proje ile “ortaokul öğrencilerinin yaşadıkları şehrin tarihi mekânlarını-kültürel özelliklerini keşfederek tanımaları, merak duygularını harekete geçirip yaşayarak öğrenmeleri, grup çalışmalarına aktif katılmaları, öğrencilerde tarih ve kültür bilinci oluştururken aynı zamanda bunları korumaları amaçlanmıştır.” Projede Doğaya Terkedilen Tarih, İbadet Yerlerini Tanıyorum 1-2-3 (Dinsel Hoşgörü 1-2-3), Geçmişe Yolculuk (Niğde Müzesi-Yaratıcı Drama), Kazıyorum-Öğreniyorum, Tarihe Dokunuyorum (Alaaddin Cami-Niğde Kalesi) gibi örnekler yer almaktadır (Kahraman, Kılıç ve Akyol, 2018: 666-681).

2.4.5 Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Eğitimi

Tarihi çevre bilinci, tarihi çevre koruma, tarihi çevre eğitimi gibi konular özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere üzerinde önemle durulan meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi çevre koruma

konusunda ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere tarihi çevre bilinci ve koruma gibi konularda uluslararası alandaki ilk toplantıların, kararların, sözleşmelerin ve kuruluşların bu ülkelerin çalışmaları ile gerçekleştirilmesi bu durumun en büyük göstergesidir. Bu bağlamda söz konusu ülkeler tarihi çevre bilinci kazandırma konusunda eğitimin önemini fark etmişler ve bu alanda da ilk çalışmaları gerçekleştirmişlerdir. Özellikle Amerikan eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler derslerinin ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Yine Amerikan eğitim sistemi içerisinde “Tarihi Çevrelerle Öğretim” adlı ayrı bir program oluşturulması ve uygulanması tarihi çevre eğitiminin ne denli önemsendiğinin ve gerekli görüldüğünün en büyük kanıtıdır. Ülkemiz özelinde ise ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde tarihi çevre eğitime yönelik ayrı bir ders ya da program bulunmamaktadır. Yükseköğretim kurumlarınca da bu konunun önemi fark edilememiş olacak ki eğitim fakültelerinde dahi kültür ve miras, tarihi çevre bilinci ve eğitimi gibi konular seçmeli ders olarak bile yer almamaktadır. Ortaokul öğrencilerine yönelik de ayrı bir tarihi çevre eğitim programı mevcut değildir. Ortaokul düzeyinde geçmiş yıllardan itibaren başta Sosyal Bilgiler olmak üzere Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi gibi derslerde tarihi çevre eğitime dair bilgilere yer verilmiştir. Fakat bu bilgilerin tarihi çevre bilinci kazandırmada son derece yetersiz kaldığı da görülmüştür (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005a-b). 2005 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda kültür ve miras öğrenme alanı oluşturulmuşsa da bu alanda yer alan tarihi çevre eğitime dair kazanım sayısının kısıtlı olduğu görülmektedir. Yine son yıllarda ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulan Halk Kültürü dersi konularında somut olmayan kültürel mirasa yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu dersler haricinde 2017 yılı itibariyle seçmeli ders olarak uygulamaya konulan Şehrimiz... Dersi, tarihi çevre eğitimi konusunda ciddi bir ilerleme olarak görülebilir. Bu bağlamda ortaokul düzeyinde verilen tarihi çevre eğitimin yeterliliğini değerlendirebilmek için Sosyal Bilgiler ve Şehrimiz... Dersi öğretim programlarının ayrıntılı olarak incelemesinin yapılması gerekmektedir.

2.4.5.1 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Tarihi Çevre Eğitimi

Ülkemiz eğitim sistemi içerisinde “Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi” adları altında uygulanan dersler 1997-1998 yılı itibariyle “Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirilmiştir. 2005 yılı itibariyle yapılandırmacı yaklaşımın bir gereği olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı da yenilenerek bu yeni vizyona uygun bir program oluşturulmuştur. Programda benimsenen bu yeni yaklaşım varlığını hala sürdürmektedir. 2005 yılında uygulamaya konulan program 2015 ve 2017 yıllarında revize edilmiş ve 2018 yılında yeniden yayınlanmıştır. 2018 programı ise günümüz itibariyle hala kullanılmaya devam etmektedir (Boz, 2022: 47).

2005 yılı Sosyal Bilgiler Programı’nı hazırlayan komisyon tarafından Sosyal Bilgilerin ayrıntılı bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre:

“Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının

bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (Kılıçoğlu, 2012: 5).

Garcia ve Michaelis (2001: 9) Sosyal Bilgileri; demokratik bir toplumda sorumlu vatandaş yetiştirmek için insan ilişkilerinin incelenmesi ve kültürel mirasın temel özelliklerini aktaran program alanı olarak tanımlamıştır.

İnsanları ve yaşamlarını konu alması nedeniyle çok geniş bir alana sahip olan Sosyal Bilgiler aynı zamanda disiplinler arası bir alandır. Sosyal Bilgilerin sahip olduğu bu disiplinler arası yapı bir orkestraya benzetilebilir. Nasıl ki orkestra bir müzik parçasını farklı notaları çalarak meydana getiriyorsa aynı şekilde Sosyal Bilgiler de farklı konuları bir araya getirerek uygular. Yine orkestrada bir müzik aleti bazen tek başına diğerlerini de yönetip onları yönlendiriyorsa; Sosyal Bilgiler dersinde de coğrafya ve ekonomi gibi konular konuyu desteklerken tarih ise tamamına yol gösterici rol üstlenir (Sunal ve Haas, 2005: 11, akt. Kılıçoğlu, 2012: 4). Bu bağlamda disiplinler arası bir yapıya sahip olan Sosyal Bilgileri; tarih disiplini ile Sosyal Bilgiler ilişkisi bakımından ayrıntılı olarak incelemek gerekir. Tarihi, Sosyal Bilgiler içerisinde rehber haline getiren ana neden Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan özel amaçlarda net bir biçimde ortaya konulmuştur. Bu amaçlar nihayetinde milli bilince sahip iyi bir vatandaş yetiştirmeye yöneliktir. Bu noktada milli bilinç ise yine programın amaçlarında dile getirildiği üzere Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavramaktan geçmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018: 8). Dolayısıyla bu temel amacı kazandırmada tarih konuları ön plana çıkmaktadır. Bu durum ise Tarih disiplinini programda öncü konumuna taşımaktadır. Yine Sosyal Bilgiler içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminin bir getirisi olarak öğrenciler hem kendi ülkelerinin tarihlerini hem de diğer ülkelerin tarihlerini öğrenme fırsatı bulmuş olacaklar ve günümüz vatandaşlık eğitiminde çok önemli bir noktaya sahip olan kültür ve mirası da öğrenme fırsatı yakalayacaklardır (Öztürk, 2012, akt. Boz, 2022: 48). Bununla birlikte Sosyal Bilgiler Programı’nın 4. maddesinde yer alan “millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri” (MEB, 2018: 8) ifadesi üzerinde de dikkatlice durmak gerekir. Bu amaçta net bir biçimde milli bilincin kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi ile mümkün olduğu ortaya konulmuştur. Tarih disiplini çerçevesinde yer alan kültür ve miras konusu Sosyal Bilgiler vasıtasıyla çocuklarda milli bilinç oluşumunda bir araç olarak görülmüştür. Bu bağlamda kültür ve mirasın en önemli bileşenlerinden biri olan tarihi çevrenin de büyük önem arz ettiğini eklemek gerekir. Daha önce ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere tarihi çevre eğitimi ile tarihi çevre bilinci kazandırılması amaçlanır. Tarihi çevre bilinci kazanmış bir birey ise kültür ve mirasını öğrenir, koruma bilincine ulaşır ve bu yolla da milli bilinç sahibi olur. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde başta kültür ve miras öğrenme alanı olmak üzere çeşitli öğrenme alanları, konu, kazanım, beceri ve değerlerle bağlantılı olarak verilmektedir.

2.4.5.1.1 Yetkinlikler

MEB (2018: 4) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan tarife göre yetkinlikler: "... Öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri..." olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yetkinliklerin Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde [TYÇ] belirlendiği de aktarılmaktadır. TYÇ ise ayrıntılı olarak incelendiğinde "Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi" ne uygun olarak hazırlandığı görülecektir.

Programın en genel hedefleri olarak ifade edilebilen program perspektifinde; değerler ve yetkinlikler temel alınarak bilgi, beceri ve davranış kazandırmak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla programda özellikle becerilerin yetkinlikler çerçevesinde verileceği aktarılmaktadır (Öztürk ve Kafadar, 2020: 121). Bu bağlamda yetkinlikler çerçevesinde aktarılan becerilerden tarihi çevre eğitimi ile alakalı olanlar kazanımlarla birlikte değerlendirilecektir.

MEB (2018: 4-5) Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan 8 anahtar yetkinlik şöyle sıralanmaktadır:

- Anadilde iletişim
- Yabancı dillerde iletişim
- Matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler
- Dijital yetkinlik
- Öğrenmeyi öğrenme
- Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler
- İnişiyatif alma ve girişimcilik
- Kültürel farkındalık ve ifade

MEB 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan yetkinlikler incelendiğinde matematiksel yetkinlik haricindeki tüm yetkinliklerin Sosyal Bilgiler ile ilişkili olduğu görülmektedir (Öztürk ve Kafadar, 2020: 121).

2.4.5.1.2 Özel Amaçlar

2017 yılında revize edilen ve 2018 yılında tekrar yayınlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın özel amaçları toplam 18 madde halinde ortaya konulmuştur. Bu maddeler içerisinde 4. ve 10. maddelerin tarihi çevre eğitiminin önemine de vurgu yaptığı görülmektedir.

4. maddede "Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri" (MEB, 2018, 8) şeklindeki ifade ile tarihi çevre eğitime de dolaylı yoldan vurgu yapılmaktadır. Kültürel miras veya kültür mirası daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi kültür mirasını; anıtlar, yapı toplulukları ve sitler şeklinde üç

sınıfta gruplandırmaktadır (Tunçer, 2017: 42). Eğitimsel anlamda anıtları, yapı topluluklarını ve siteleri, tarihi çevreler içinde değerlendirebiliriz. Bu bağlamda tarihi çevrelerin kültürel mirasın önemli bir parçası olduğu göz önünde bulundurulursa Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın hedeflerinden birinin de tarihi çevreye yönelik bilgi ve farkındalık kazandırmak olduğu görülecektir. Dolayısıyla bu hedefin tarihi çevre eğitimi ile ortak hedef olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu amaçla ilgili bir diğer önemli nokta ise milli bilinç oluşumunun kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi ile mümkün olduğuna vurgu yapmasıdır. Kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi ise tarihi çevre eğitiminin en temel amacıdır.

10. maddede ise “Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları” (MEB, 2018, 8) şeklindeki ifade de yine tarihi çevre eğitimi akıllara getirmektedir. (Aday ve Meydan, 2023: 87). Tarihi çevre kısaca tarih öncesi ve tarihi dönemler boyunca var olan farklı uygarlıklardan kalan tarihi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bütünlüktür. Bununla birlikte tarihi çevreler farklı dönem ve mekânların kanıtlarını en güzel şekilde içinde barındıran alanlardır. Bu kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemesi, değişim ve sürekliliği algılaması istenen bir öğrenci için en uygun materyal tarihi çevre olacaktır. Özellikle değişim ve sürekliliği algılama becerisi kazanmak öğrenciler için oldukça zordur. Bu bakımdan tarihi çevreler öğrenciler için geçmişten günümüze gerçekleşen değişimi ve bundan sonra da devam edecek olan sürekliliği algılama konusunda çok açık ve anlaşılır kanıtlar barındırması bakımından oldukça değerlidir. Tüm bunlardan hareketle Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan bu özel amacı gerçekleştirmede tarihi çevre kullanımına dolayısıyla tarihi çevre eğitimine işaret edildiği ifade edilebilir.

2.4.5.1.3. Öğrenme Alanları

MEB 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan tarife göre öğrenme alanı: “birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden disiplinler arası bir yapıdır.” Bununla birlikte 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 7 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmış olup söz konusu öğrenme alanları ise şöyle sıralanmaktadır:

- Birey ve Toplum
- Kültür ve Miras
- İnsanlar, Yerler ve Çevreler
- Bilim, Teknoloji ve Toplum
- Üretim, Dağıtım ve Tüketim
- Etkin Vatandaşlık
- Küresel Bağlantılar

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları incelendiğinde disiplinler arası bir yapıya sahip olan kültür ve miras eğitimi ve bu eğitimin merkezinde bulunan tarihi çevrelerin iki öğrenme alanı ile ilişkili olarak yer aldığı görülmektedir. İçerisinde tarihi çevre eğitimine dair bilgi, beceri ve değerlerin yer aldığı bu öğrenme

alanları: “Kültür ve Miras” ile “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanlarıdır (Çulha Özbaş, 2012: 749).

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda : “Kültür ve Miras” öğrenme alanı şu şekilde tarif edilmektedir:

Temelde tarih odaklı olan bu öğrenme alanı kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Türk kültürünü oluşturan temel öğelerden hareketle kültürün korunması ve geliştirilmesini sağlayacak bir millî bilincin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Böylece öğrenciler kültürel öğelerin, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikler olduğunu kavrayacaktır. Bunun yanında kültürümüzün dünya kültürel mirasının renklenmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı kavratılır.

Programda yukarıdaki şekilde tarif edilen kültür ve miras öğrenme alanının tarihi çevre eğitimi ile bağlantısı açık bir biçimde görülmektedir. Çünkü tarihi çevre eğitimi; öğrencilerin ülkelerine ait kültürel mirasa dair bilgi sahibi olmalarını, koruma ve geleceğe taşıma bilincine erişmelerini ve bu kültürel unsurların sadece kendi milletlerinin değil aynı zamanda tüm dünyanın ortak mirası olduğu farkındalığına erişmelerini amaçlamaktadır. Söz konusu öğrenme alanı içerisinde vurgulanan kültür ve mirasın korunması ve bu yolla milli bilincin oluşturulması ifadesi ile tarihi çevre eğitiminin amaçları birbirlerini tamamlar niteliktedir.

Programda tarihi çevre eğitimine dair bilgi, beceri ve değerlerin yer aldığı bir diğer öğrenme alanı ise “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanıdır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda : “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı şu şekilde tarif edilmektedir:

“... İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı sayesinde Sosyal Bilgiler dersinin okutulduğu bütün sınıf düzeylerinde öğrencilere araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir. Öğrenciler bu alana, basitten karmaşığa, yakından uzağa ve bulunduğu yerden çevreye doğru açılan ve gittikçe kompleks bir hâl alan bir yaklaşım ile dâhil edileceklerdir. ”

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı da tarihi çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilen bir öğrenme alanıdır. Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca karşılıklı etkileşim içinde bulundukları doğal, toplumsal ve kültürel unsurlardan oluşan bir sistemdir (Mutlu ve Tokcan, 2012: 65). Bu bağlamda çevre başlığı altında kültürel çevreye ve onun bir parçası durumunda olan tarihi çevreye de vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı sayesinde tüm sınıf düzeyindeki öğrencilere; araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem ve mekânı algılama becerilerinin kazandırılmasının amaçlandığı ifade edilmektedir. Tarihi çevre eğitimi ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen beceriler ile yukarıda söz konusu öğrenme alanı ile kazandırılması amaçlanan becerilerin de aynı olduğu görülmektedir. Zira daha önce ayrıntılı olarak açıklandığı üzere tarihi çevrelerle öğretim öğrencilere araştırma, gözlem, değişim ve

sürekliliği algılama ve mekânı algılama becerilerinin kazandırılmasında en doğru yöntemlerden biridir. Bununla birlikte bu öğrenme alanına öğrencilerin basitten karmaşığa, yakından uzağa ilkeleri doğrultusunda dâhil edileceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi ile öğrencilere önce kendi yaşadıkları kentlerde bulunan tarihi çevreleri, sonra ülkeleri ve en sonda da Dünyadaki ortak kültür mirasını öğrenme ve koruma bilincinin kazandırılması yöntemi ile bu öğrenme alanının yöntemlerinin benzer olduğunu göstermektedir.

Bu öğrenme alanında kültür-miras ve tarihi çevre eğitimine dair diğer dikkat çekici nokta ise insan yer ve çevredeki değişim ve sürekliliğin açıklanabilmesi için konun tarihsel süreçle de ilişkilendirilebilmesidir. (Çulha Özbaş, 2012: 751). İnsanların, yerlerin ve çevrelerin geçmişten bugüne değişimini ve sürekliliğini algılayabilmenin en iyi yollarından biri de tarihi çevrelerdir. Bu durum ise bizleri yine tarihi çevre eğitimine götürmektedir.

2.4.5.1.4. Kazanımlar

MEB, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda kazanım; “öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla, öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri, değer ve tutumlar...” şeklinde tarif edilmiştir (S.M. Özdemir, 2012: 24). Başka bir tanıma göre ise kazanım; öğrencilerin aktarılan her ünite ve o üniteyi öğrenirken geçirmeleri gereken süreci ifade eden adımlardır (Ata, 2010, akt. Keçe ve Merey, 2011: 121).

MEB, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ise kazanımlarla ilgili olarak “kazanımların farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar ettiği” belirtilmiştir. Ayrıca programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlar başlığı altında kazanımlarla ilgili olarak şu hususlara dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir (MEB, 2018: 10);

“Madde 2. Kazanımların gerçekleştirilmesinde yerellik, güncellik, disiplinler arası, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, zaman-süreklilik-değişim ve esneklik gibi Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri dikkate alınmalıdır...”

“Madde 4. ...Değer ve beceriler kazanımlarla bire bir ilişkilendirilmiştir.”

Programda beceri ve değerlerin de kazanımlar ile ilişkilendirilerek verildiği aktarılmaktadır. Dolayısıyla tarihi çevre eğitimi ile ilişkili olan kazanımları aktarırken aynı zamanda kazanımla birlikte verilmesi istenen beceri ve değerleri de açıklayacağız. Kazanımla ilişkili olan değer ve becerilerden de sadece tarihi çevre eğitimi ile bağlantılı olanlar açıklanacaktır. Bu bağlamda sınıf düzeylerine göre kazanımları aktarmadan önce Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan beceri ve değerleri bütün olarak hatırlatmak da faydalı olacaktır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda TYÇ. ile uyumlu olarak tasarlanmış öğrencilere kazandırılması hedeflenen toplam 27 adet beceri yer almaktadır. Bu beceriler ise şunlardır:

1. Araştırma	16. Karar verme
2. Çevre okuryazarlığı	17. Konum analizi
3. Değişim ve sürekliliği algılama	18. Medya okuryazarlığı
4. Dijital okuryazarlık	19. Mekânı algılama
5. Eleştirel düşünme	20. Öz denetim
6. Empati	21. Politik okuryazarlık
7. Finansal okuryazarlık	22. Problem çözme
8. Girişimcilik	23. Sosyal katılım
9. Gözlem	24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
10. Harita okuryazarlığı	25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
11. Hukuk okuryazarlığı	26. Yenilikçi düşünme
12. İletişim	27. Zaman ve kronolojiyi algılama
13. İş birliği	
14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	
15. Kanıt kullanma	

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler ise şunlardır:

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18. Yardımseverlik

2.4.5.1.4.1 5. Sınıf Kazanımları

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın 5. sınıf bölümü incelendiğinde tarihi çevre ile ilgili kazanımların ilk olarak **“Kültür ve Miras”** öğrenme alanı içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada, farklı sınıf düzeylerinde tarihi çevre eğitimi ile bağlantılı birçok kazanım olmakla birlikte en fazla kazanımın yer aldığı bölümün 5. sınıf kültür ve miras öğrenme alanı olduğunu eklemek gerekir. Bu durum ise doğal olarak öğrencilerin tarihi çevre bilgisinin en fazla olduğu sınıf düzeyi olmasını sağlamaktadır. Araştırmamızın sonuç kısmında da görüleceği üzere ortaokulda tarihi çevre bilgisi en yüksek düzeyde olan grubun 5. sınıflar olması ise bu durumun tesadüf olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Programda 5. sınıf kültür ve miras öğrenme alanındaki kazanımların öncelikle **estetik** ve **kültürel mirasa duyarlılık** gibi değerlerle ilişkilendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile **araştırma** gibi becerilerin de öğrencilere edindirilmesi gerektiği uyarısı yapılmaktadır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitiminin temel amacının da kültür miras duyarlılığı kazandırma olduğunu söyleyebiliriz. Bu öğrenme alanında kazandırılması hedeflenen

değerlerle tarihi çevre eğitiminin değerleri aynıdır. Yine 5. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında kazandırılacak bir beceri olarak karşımıza araştırma becerisi çıkmaktadır. Bu beceri de öğrencilere tarihi çevrelere yönelik çeşitli araştırma yöntemleri kullanılarak gelişmesi amaçlanan bir beceridir.

5. Sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan kazanımlar ise şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2018: 17);

- (SB.5.2.1.) Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.
- (SB.5.2.2.) Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.
- (SB.5.2.3.) Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.
- (SB.5.2.4.) Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.
- (SB.5.2.5.) Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.

Kazanımların başında parantez içinde verilen SB ders kodudur, devamında yer alan ilk rakam sınıf düzeyini, ikinci rakam öğrenme alanını, son rakam ise kazanım numarasını ifade etmektedir.

1. kazanım incelendiğinde tarihi çevrelerle öğretime vurgu yapıldığı görülmektedir. Daha önce ayrıntılı olarak değinildiği üzere tarihi çevreler öğrencilerde çok sayıda duyuya hitap ederek daha etkin ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu yöntem aynı zamanda tarih bilinci kazandırılması konusunda da en etkili yöntemlerden biridir. Bu bağlamda geçmişin somut kalıntıları olan tarihi çevrelerin kullanımı vasıtasıyla Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine katkılarını fark ettirebilmek için tarihi çevre kullanımına vurgu yapılmaktadır.

2. kazanımda ise öğrencinin çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtabilecek seviyeye ulaşması gerektiği ifade edilmektedir. Bu ise tarihi çevre eğitimi ile mümkündür. Bunun nasıl yapılacağı ise “Tarihi çevre Eğitiminde Strateji, Yöntem ve Teknikler” başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla bu kazanım da tarihi çevre eğitimi işaret etmektedir.

3. kazanımda ise öğrencilerin yaşadığı çevrenin kültürü ile ülkenin çeşitli yerlerinin kültürel özelliklerini karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini ortaya koyması istenmektedir. Bu ise öğrencilere öncelikle yakın çevrelerinden başlayarak ülkesine ve dünyaya yönelik bilgi ve değerleri kazandırabilecek programlı bir kültür ve miras eğitimi ile mümkündür.

4. kazanımda kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz edebilmesi öğrencilerden istenmektedir. Bu analiz ise ancak kültür ve mirasın; somut ve somut olmayan unsurlarını bilmekle mümkündür. Yerel, ulusal ve uluslararası

düzeyde somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının öğretimi ise kültür ve miras eğitimi ile mümkündür.

5. kazanımda ise özellikle günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirebilmesi beklenmektedir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek için de 4. kazanımda bahsedildiği gibi özellikle gündelik yaşamda karşımıza çıkan somut olmayan kültürel miras unsurlarını tanımak gerekir. Dolayısıyla bu kazanım da kültür ve miras eğitimine vurgu yapmaktadır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın 5. sınıf bölümü incelendiğinde tarihi çevre ile ilgili kazanımların yer aldığı bir diğer öğrenme alanı ise “**Küresel Bağlantılar**” öğrenme alanıdır. Programda bu öğrenme alanı işlenirken öncelikle **kültürel mirasa duyarlılık** değeri ve **araştırma becerisi** gibi tarihi çevre eğitimi ile ortak değer ve becerilerin kazandırılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bu öğrenme alanında tarihi çevre eğitimi ilişkili kazanımlar ise şunlardır (MEB, 2018: 19):

- (SB.5.7.1.) Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.
- (SB.5.7.3.) Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.
- (SB.5.7.4.) Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.

1. ve 3. kazanımlarda ortak olarak turizmin ülkelerin ekonomik olarak büyüüp gelişmesindeki rolü ve ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkiler üzerindeki etkisini fark etmeleri istenmektedir. Tarihi çevre eğitiminin amaçlarında değinildiği üzere; tarihi çevreyi koruyabilmenin aynı zamanda turizm vasıtasıyla ekonomik anlamda kalkınmaya da büyük oranda katkı sağlayacağı ve aynı zamanda ülkeler arasında kültürel ilişkileri de artıracığı ifade edilmiştir. Söz konusu kazanımlar turizm konusu bağlamında tarihi çevre ile de ilişkilidir.

4. kazanımda ise ülkemizden ve dünyadan ortak kültürel mirasa örnekler vererek bunun anlamını fark edebilecek seviyeye ulaşılması istenmektedir. Bu ise daha önce de dile getirildiği üzere ancak kültürel miras eğitimi ile mümkündür.

2.4.5.1.4.2. 6. Sınıf Kazanımları

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde 6. sınıf düzeyinde tarihi çevrelerle de ilişkili olan kazanımların “**Kültür ve Miras**” öğrenme alanı içerisinde yer aldığı görülmektedir. 6. sınıf kültür ve miras öğrenme alanı işlenirken öncelikli olarak **kültürel mirasa duyarlılık** değeriyle **zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin** de öğrenciler tarafından edinilmesi istenmektedir. Daha önce aktarıldığı üzere tarihi çevre eğitimi ile kültür ve mirasa duyarlılık değeri kazandırılması amaçlanır. Yine bu öğrenme alanı içerisinde özellikle zaman ve kronolojiyi algılama becerisi kazandırılmasına vurgu yapılması tarihi çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Zira geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman ayrımı yapabilme, zaman ifadelerini doğru kullanabilme ve kronolojik sıralama yapabilme; zaman ve kronolojiyi algılama becerisi

ile mümkündür. Bu noktada öğrenciler tarihi çevreler vasıtasıyla; örneğin bir Paleolitik Dönem mağarası sayesinde Paleolitik Dönem’i, Neolitik Dönem’i temsil eden bir höyük sayesinde ise Neolitik Dönem’i daha iyi anlayabilecek ve bu iki dönemi birbirinden daha rahat ayırt edebilecektir. Kısacası tarihi çevreler zaman ve kronoloji becerisinin kazanılmasında daha somut ve anlaşılır unsurlar barındırmaktadır.

Programda 6. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında tarihi çevre ile bağlantılı kazanımlar ise şunlardır (MEB, 2018: 20):

- (SB.6.2.4.) Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.
- (SB.6.2.5.) Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

Öncelikle 4. kazanımda; XI. ve XIII. yüzyıllar aralığında kültürel faaliyetlerin Türklerin Anadolu’yu yurt edinme süreçlerine etkisini fark etmeleri istenmektedir. Bu bağlamda Malazgirt Zaferi ile başlayan ve Saltuklular, Danişmentliler, Mengücekliler, Çaka Beyliği ve Artuklular gibi beyliklerin kurulmasıyla devam eden ve nihayetinde Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluşu ile kesin olarak sonuçlanan Anadolu’nun yurt edinilme süreci kastedilmektedir. Fakat başarıya ulaşan bu sürecin oluşumunda askeri ve siyasi sebeplerin bilinmesinin yanında arka planda etkili olan kültürel faaliyetlerin de anlaşılması amaçlanmaktadır. Bu sürecin temelinde yer alan kültürel faaliyetler değerlendirilirken verilebilecek en uygun örnekler ise tarihi çevreler olacaktır. Çünkü Anadolu’nun yurt edinilmesinde ilk Türk beyliklerinin ve Anadolu Selçuklularının gerçekleştirmiş oldukları imar faaliyetlerinin payı oldukça fazladır. Söz konusu dönemin özelliklerinin anlaşılması için öğrencilere ilk Türk beylikleri ve Anadolu Selçuklularının inşa ettikleri kale, cami, mescit, han, hamam, medrese, şifahane, ribat, bedesten ve kervansaray gibi tarihi mekânların tanıtılması uygun olacaktır. Bu uygulama ise tarihi çevrelerle öğretim kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yöntem hem konunun daha etkili ve kalıcı öğrenilmesini sağlayacak hem de tarihi çevre bilgisi ve bilinci oluşmasına hizmet edecektir. Söz konusu amaçlar ise tarihi çevre eğitimi kapsamında yer almaktadır.

Yine 5. kazanımda ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklarken; ticaret yolları ile birlikte değinilmesi gereken önemli bir nokta da ilk Türk beylikleri ve Anadolu Selçuklularının bu yollar üzerine inşa ettikleri kervansaray, ribat, han veya menzil külliyesi gibi yapılardır. Çünkü söz konusu yapılar tarihi yolların güvenliğinin sağlanması ve işlevselliğinin korunarak devam ettirilmesinde en büyük unsurlardır. Kazanımda bahsedilen ticaret yollarının rolünün anlaşılmasında tarihi çevreler en uygun örneklerdir.

2.4.5.1.4.3. 7. Sınıf Kazanımları

MEB, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde 7. sınıf düzeyinde tarihi çevrelerle ilişkili olan kazanımların; “**Kültür ve Miras**”, “**Üretim, Dağıtım ve Tüketim**” ile “**Küresel Bağlantılar**” öğrenme alanları içerisinde yer aldığı görülmektedir.

7. sınıf programında tarihi çevre ile ilişkilendirilebilen kazanımların yer aldığı ilk alan “**Kültür ve Miras**” öğrenme alanıdır. Öncelikle bu öğrenme alanı işlenirken **kültürel mirasa duyarlılık ve estetik** gibi değerlerle **kanıt kullanma becerisinin** de öğrenciler tarafından edinilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, 5. ve 6. sınıf düzeyinde kazanımlar ve tarihi çevre ilişkisinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere; kültürel mirasa duyarlılık ve estetik gibi değerler tarihi çevre eğitiminde de kazandırılması hedeflenen ortak değerlerdir. Yine kanıt kullanma becerisinin öğrenciler tarafından edinilmesi konusunda tarihi çevreler kritik bir öneme sahiptir. Kanıt kullanma becerisi; bir problemi ya da olayı, açıklarken veya değerlendirirken savunulan tezin dayanaklandırılmasında kanıtlar kullanabilmektir. Bu bağlamda öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerindeki özellikle tarih konularında birincil ve ikincil kaynakları birer kanıt kullanarak kendilerine ait tezlerini oluşturabilmeleri amaçlanmaktadır. Öğrencilerin kendilerine ait tarihsel anlayışlarının oluşumunda tarihi çevrelerin kullanımı devreye girmektedir. Çünkü tarihi çevre eğitimi ile edinilecek olan tarihi çevre bilgisi öğrencilerin kendi tezlerinde bir argüman olarak yerini alacaktır. Örneğin öğrencilere kendi şehirlerinde yer alan Osmanlı Dönemi hamamlarının; gezi-gözlem, sanal gezi veya çeşitli öğretim teknikleri ile öğretilmesi sonucunda; artık öğrenciler Türk kültüründe temizliğin büyük bir öneme sahip olduğuna dair tezlerini dile getirirken şehirlerinde yer alan Osmanlı Dönemi hamamlarını da kanıt olarak kullanabileceklerdir. Dolayısıyla öğrencilerin özellikle tarih konularında kanıt kullanma becerisi kazanmalarında tarihi çevre eğitimi de devreye girmektedir.

Programda 7. sınıf kültür ve miras öğrenme alanında tarihi çevre ile bağlantılı tek kazanım ise (MEB, 2018: 23):

- (SB.7.2.5.) Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

Programda, kazanım açıklamasında; Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışının yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden yola çıkarak öğretilmesi önerilmektedir. Bu yöntem dışında konunun anlaşılmasında tarihi çevrelerin kullanımı da çok etkili olacaktır. Çünkü tarihi çevreler inşa edildikleri dönemin kültür, sanat ve estetik anlayışını en güzel biçimde yansıtan alanlardır. Tarihi çevre eğitimi kapsamında Osmanlı Dönemi tarihi çevrelerinin öğrenciler tarafından bilinmesi dönemin kültür, sanat ve estetik anlayışının kavranmasında da yol gösterici olacaktır.

7. sınıf programında tarihi çevre ile ilişkilendirilebilen kazanımların yer aldığı ikinci alan “**Üretim, Dağıtım ve Tüketim**” öğrenme alanıdır. Öncelikle bu öğrenme alanı işlenirken **araştırma, değişim ve sürekliliği algılama** ile **zaman ve kronolojiyi algılama** gibi becerilerin öğrenciler tarafından edinilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu beceriler ve tarihi çevre ilişkisi önceki kazanımlarda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yine **dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık** gibi değerlerin de bu öğrenme alanı işlenirken öğrenciler tarafından kazanılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda özellikle Beylikler, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinin toplumsal düzeninde dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık gibi değerlerin önemi ahi ve lonca teşkilatlarını temsil eden tarihi çevreler veya yapılar vasıtasıyla fark ettirilebilir.

Programda 7. sınıf üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında tarihi çevre ile bağlantılı tek kazanım ise (MEB, 2018: 24):

- Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.

Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumlar denildiğinde tarihsel olarak ilk akla gelen kurumlar ahilik ve lonca teşkilatı ile meslek odaları ve meslek okullarıdır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi kapsamında öğrencilere ahi mahallelerinin, ahi zaviyelerinin, ahi mescit ve camileri ile tarihi meslek okullarının tanıtılması yararlı olacaktır. Çünkü söz konusu tarihi çevrelerin eğitimi sayesinde çocuklar hem Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları daha iyi tanıyacak hem de bu kurumların özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nde sosyal ve ekonomik yapının oluşumunda büyük bir etkiye sahip olduğunu fark edeceklerdir.

7. sınıf programında tarihi çevre ile ilişkilendirilebilen kazanımların yer aldığı son alan “**Küresel Bağlantılar**” öğrenme alanıdır. Söz konusu öğrenme alanı işlenirken öncelikle **barış** ve **saygı** gibi değerlerin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte **iş birliği**, **problem çözme** ile **kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme** gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu değer ve becerilerin kazandırılmasında ülkemizin üye olduğu uluslararası örgütlerin öğretimi etkili olacaktır. Dolayısıyla kültür ve miras bilinci bağlamında ön plana çıkan UNESCO bu konuda iyi bir örnek oluşturmaktadır.

7. sınıf programı küresel bağlantılar öğrenme alanında tarihi çevre ile bağlantılı tek kazanım ise (MEB, 2018: 25):

- (SB.7.7.1.) Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

Bu kazanım çerçevesinde Türkiye'nin üyesi olduğu; Birleşmiş Milletler (UN), İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT), İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi uluslararası kuruluşlar tanıtılmaktadır. Tanıtılan söz konusu örgütler içerisinde tarihi çevrelerle alakalı çalışmalar da gerçekleştiren örgüt ise (UNESCO) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'dür. Tarihi çevre eğitiminde; kültürel mirasın korunması ve yaşatılması konusunda uluslararası alanda çalışan örgüt olarak üzerinde önemle durulan UNESCO, bu kazanımda öğrenilmesi istenilen bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.5.2. Seçmeli Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı ve Tarihi Çevre Eğitimi

Milli Eğitim Bakanlığı, 2017 yılı itibariyle 5, 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik seçmeli ders olarak okutulacak dersler içinde Şehrimiz... Dersini de (Şehrimiz Ankara, Şehrimiz Kayseri, Şehrimiz Niğde vb.) uygulamaya koymuştur. Dersin programı ise 2021 yılı itibariyle tamamlanmış ve MEB tarafından yayınlanmıştır. Dersin amacı: öğrencilere yaşadıkları şehirle ilgili teorik bilgiler vermek, şehrin günlük yaşamına dair temel beceriler elde etmelerini sağlamak; ayrıca bu bilgi ve becerileri de bir yaşam tarzı haline getirmelerini sağlamak şeklinde kısaca tarif edilebilir (MEB; 2021: 4). Dersin temel konusu öğrencinin yaşadığı şehir olduğundan yerel tarih, yerel coğrafya ve yerel kültür kavramları ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar içerisinde yerel tarih; “bir yörenin (köy,

kasaba, kent, vs.) geçmişten günümüze tarihi gelişimi ve bu gelişim sonucu o yörede oluşan tarihi izler” şeklinde kısaca özetlenebilir (Işık, 2008: 291). Yaşanılan yöredeki birçok unsur yerel tarih çalışmalarında kullanılmakla birlikte; müzeler, kentsel sit alanları, arkeolojik sit alanları, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları, anıtlar, tarihi yapılar, mezar taşları vb. sahip oldukları özellikler bakımından ön plana çıkmaktadır (Tunç Şahin, 2011: 454). Bu bağlamda Şehrimiz... Dersinin amaçlarından birinin de öğrencilere yaşadıkları şehrin yerel tarihini öğretmek olduğunu söyleyebiliriz. Kentsel sit alanları, arkeolojik sit alanları, taşınmaz kültür varlıkları, anıtlar; özetle tarihi çevreler kentin yerel tarihinin izlerini barındırmaktadır. Dolayısıyla Şehrimiz Dersinde verilecek yerel tarih bilgileri içerisinde şehrin tarihi çevresi büyük bir önem arz etmektedir. Bu durum ise ders programında tarihi çevre eğitimi bağlamında bilgi, beceri ve değerlerin de yer almasını zorunlu kılmaktadır.

2.4.5.2.1. Genel Amaçlar

MEB, (2021: 4) Şehrimiz Dersi Öğretim Programı’nda dersin amaçları şu şekilde ifade edilmektedir:

...Öğrencinin insan, şehir, kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi kavrayarak kendi yaşadığı şehri imkân ve zenginlikleri gibi diğer özelliklerinin yanı sıra mekân ve zaman ilişkisi bağlamında da keşfetmesi ve tanıması; yaşadığı şehrin soyut ve somut kültürel değerlerini tanıması; tarih içerisinde şehrin değişim, dönüşüm ve sürekliliğini algılayıp kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını fark etmesi; birlikte yaşama kültürü edinerek kültürel etkinliklere katılması ve sonunda geçmişle gelecek arasında gerçeklik bilinci kazanması amaçlanmaktadır.

Programın amaçları değerlendirildiğinde tarihi çevre eğitimine de büyük oranda yer verildiği görülmektedir. Çünkü Şehrimiz Dersi ile öğrencilere: “yaşadığı şehrin soyut ve somut kültürel değerlerini tanıması; tarih içerisinde şehrin değişim, dönüşüm ve sürekliliğini algılayıp kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını fark etmesi” de amaçlanmaktadır. Dolayısıyla tarihi çevre eğitiminin amacı ve önemi başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanan tarihi çevre eğitiminin amaçları ile ders programında ortaya konulan amaçlar birbirini tamamlar niteliktedir.

Yine öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar başlığı (MEB, 2021: 9) altında 6. madde de dersin öğretiminde okul dışı ortamların da kullanılması istenilmektedir. Okul dışı ortamlar arasında özellikle arkeolojik kazı alanları, müzeler ve tarihî mekânlar (tarihî yapılar, anıtlar, müze-kentler, savaş alanları, sanal müze gezisi vb.) tarihi çevre eğitimine vurgu yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte 8. maddede söz konusu okul dışı ortamlara gezi yapılma imkânı olmaması durumunda sanal alan gezileri yapılması tavsiye edilmektedir. Son olarak 9. maddede öğrencilerin şehre yönelik gezi ve incelemelerinin sonuçlarını maket, şiir, hikâye, gezi yazısı, resim, dramatizasyon vb. şeklinde bir ürün olarak ortaya koymaları istenilmektedir. Bu husus ise yine tarihi çevre eğitimi işaret etmektedir.

2.4.5.2.2. Beceriler

Öğretim programında yer alan temel beceriler, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi” esas alınarak oluşturulmuş anahtar yetkinlikler bağlamında belirlenmiştir. Ayrıca söz konusu becerilerin kazanımların içinde örtük bir şekilde yer aldığı ifade edilmektedir (MEB, 2021: 4-5). Bununla birlikte becerilerin “...kent kültürü ürünleri etrafında ortaya çıkan uygulamalardan hareketle verilmesi...” gerektiği de vurgulanmaktadır (MEB, 2021: 8).

MEB, (2021: 5) Şehrimiz Dersi Öğretim Programı’nda esas alınan beceriler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Anlama ve İfade Etme
- Bilgi Edinme
- Bütün Parça İlişkisi Kurma
- Empati Kurma
- Neden-Etki Sonuç İlişkisi Kurma
- Problem Çözme
- Sınıflama
- Tahminde Bulunma
- Araştırma
- Değişim ve Sürekliliği Algılama
- Doğayı Koruma
- Gözlem
- Kültürel Çeşitliliğe Karşı Farkındalık
- Karar Verme
- Kendini Tanıma
- Mekânı Algılama
- Harita Okuryazarlığı
- Sosyal Katılım
- Kültürel Mirası Koruma Bilincini Geliştirme
- Finansal Okuryazarlık
- Zaman ve Kronolojiyi Algılama

Şehrimiz Dersi Öğretim Programı’nda yer alan beceriler incelendiğinde; araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, problem çözme, zaman ve kronolojiyi algılama gibi becerilerin tarihi çevre eğitimi kapsamında kazandırılması hedeflenen beceriler olduğu söylenebilir. Bu becerilerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve tarihi çevre ilişkisi başlığı altında ayrıntılı değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu becerilerin yanı sıra Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda olmayan, Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı’na has; “**kültürel çeşitliliğe karşı farkındalık**” ve “**kültürel mirası koruma bilincini geliştirme**” becerileri ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda tarihi çevre eğitiminde kültürel mirası koruma bilinci oluşturulmasının temel amaç olduğunu söyleyebiliriz. Özetle tarihi çevre eğitiminin temel amacının Şehrimiz Dersi Öğretim Programı’nda bir beceri olarak yer aldığı görülmektedir.

2.4.5.2.3. Değerler

Öğretim Programı’nda yer alan değerlerin “öğrencilerin sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik geliştirmelerini sağlama amacı” taşıdığı belirtilmektedir. Ayrıca değerlerin kazanımlar içerisinde örtük bir biçimde kazandırılmaya çalışılması vurgulanmaktadır. Bununla birlikte “değerleri oluşturan kültürel öğeleri farklı kaynaklardan yararlanarak öğrencilerin içselleştirmesi” istenilmektedir (MEB, 2021: 6).

MEB, (2021: 6) Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerler şu şekilde sıralanmaktadır:

• Adalet	• Duyarlılık	• Paylaşma	• Vatanseverlik
• Bilimsellik	• Estetik	• Saygı	• Yardımlaşma
• Çalışkanlık	• Eşitlik	• Sevgi	• Sorumluluk
• Dayanışma	• Özgürlük		

Şehrimiz Dersi Öğretim Program'ında yer alan değerler incelendiğinde; **duyarlılık, estetik, saygı, sorumluluk** gibi değerlerin tarihi çevre eğitimi kapsamında da kazandırılması amaçlanan değerler olduğu görülmektedir. Bu değerler tarihi çevre eğitiminde; kültürel mirasa karşı duyarlılık, estetik anlayışı kazandırılması, tarihi ve kültürel mirasa saygı ve koruma sorumluluğu bağlamında ele alınmaktadır.

2.4.5.2.4. Öğrenme Alanları

MEB, (2021: 10) Şehrimiz Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Şehirlerin Hikâyesi
- Şehirde Yaşam
- Şehrimi Tanıyorum
- Şehrim Çalışıyor
- Şehrimde Ben

Öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar başlığının (MEB, 2021: 9) 12. maddesinde dersin öğretiminde “Şehrin Hikâyesi ve Şehirde Yaşam öğrenme alanları ülke genelinde ortak olarak; Şehrimi Tanıyorum, Şehrim Çalışıyor, Şehrimde Ben öğrenme alanları ise her il özelinde ele alınmalıdır” denilmektedir. Tarihi çevre eğitime yönelik bilgi, beceri ve değerlere “**Şehrimi Tanıyorum**”, “**Şehrim Çalışıyor**”, “**Şehrimde Ben**” öğrenme alanları içerisinde yer verildiği söylenilebilir.

2.4.5.2.5. Kazanımlar

Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kazanımlar öncelikle öğrencinin yaşadığı şehre yönelik olduğundan; kazanımlara temel oluşturan örneklerin de yakından uzağa ilkesiyle sunulması gerektiği ifade edilmektedir (MEB, 2011: 9). Ayrıca beceri ve değerlerin kazanımların içerisinde örtük bir biçimde yer aldığı; kazanımların altındaki açıklamalardan yola çıkılarak becerilerin aktarılması (MEB, 2011: 5), değerlerin de yaşantısal hale getirilerek kazandırılmaya çalışılması gerektiği ifade edilmektedir (MEB, 2011: 6).

Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı incelendiğinde tarihi çevre ile ilgili kazanımların ilk olarak “**Şehrimi Tanıyorum**” öğrenme alanı içerisinde yer aldığı görülmektedir. Şehrimi Tanıyorum öğrenme alanında yer alan kazanımlar içerisinde tarihi çevre ile alakalı olanlar ise şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2021: 11);

- (Ş.3.2.) Yaşadığı şehirdeki insan doğa etkileşimini açıklar.
- (Ş.3.6.) Yaşadığı şehrin kuruluş ve gelişim sürecini araştırır.

Kazanımların başında parantez içinde verilen Ş ders kodudur, devamında yer alan ilk rakam öğrenme alanını, son rakam ise kazanım numarasını ifade etmektedir.

2. kazanımda coğrafya öğretiminin temel konularından biri olan insan doğa etkileşiminin, şehir özelinde ele alınarak fark ettirilmesi istenilmektedir. Şehir bağlamında insan doğa etkileşimini; yeme-içme, giyim-kuşam, barınma vb. örnekleri inceleme yoluyla açıklamak uygun olacaktır. Bu bağlamda yaşanan coğrafi şartlara bağlı olarak ortaya çıkmış yeme-içme, giyim-kuşam gibi unsurların aynı zamanda kültürel miras unsurları olduğunu da söyleyebiliriz. Bununla birlikte insanların mesken inşasında kullandıkları malzemelerin seçiminde, bulunulan coğrafyanın şartlarının ve imkânlarının belirleyici olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda özellikle tarihi çevredeki mimari unsurlara dair bilgiler aktarılırken bu yapıların inşasında hangi malzemelerin kullanıldığı ve neden bunların tercih edildiği; bulunulan alanın coğrafi şartları çerçevesinde açıklanır. Örneğin geleneksel Niğde evlerinin inşasında yapı malzemesi olarak çoğunlukla volkanik tüflerin kullanım nedeni: Niğde’nin volkanik bir sahada yer alması nedeniyle bu tür kayaların yakın çevreden kolay bir biçimde temin edilebilmesidir. Yine şehirde karasal iklimin hâkim olması, yazların sıcak, kışların ise oldukça sert geçmesine neden olmaktadır. Bu ise şehirde, yazın serin, kışın sıcak tutan taş evlerin inşasının başka bir gerekçesidir. Dolayısıyla öğrencilerin şehirdeki insan doğa etkileşimini fark edebilecekleri en uygun örnekler tarihi çevrede yer almaktadır.

6. kazanımda ise öğrencilerin yaşadığı şehrin kuruluş ve gelişim sürecini araştırmaları istenilmektedir. Yaşanılan şehrin kuruluş ve gelişimi çeşitli kaynaklardan farklı yöntemler kullanılarak öğrenciler tarafından öğrenilebilir. Fakat tarihi çevrelerin incelenmesi bu konuda da en iyi yöntemlerden biri olacaktır. Çünkü tarihi çevreler şehrin ilk kurulduğu dönemden günümüze kadar geçen süreçte oluşturulmuş birçok somut kanıtı içerisine barındırmaktadır. Şehrin kuruluşundan günümüze gelişim ve değişimi gibi soyut bir konuyu, somut örnekler sunan tarihi çevrelerin incelenmesi yoluyla öğrencilere aktarmak; hem konunun kolay anlaşılmasını sağlayacak hem de kalıcı bir öğrenme gerçekleşmesine hizmet edecektir.

Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı incelendiğinde tarihi çevre ile ilgili kazanımların yer aldığı ikinci öğrenme alanı ise “**Şehrim Çalışıyor**” öğrenme alanıdır. Şehrimi çalışıyor öğrenme alanında yer alan kazanımlar içerisinde tarihi çevre ile alakalı olanlar ise şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2021: 11):

- (Ş.4.2.) Şehre özgü üretim alanlarını ve zanaatları tanır.
- (Ş.4.3.) Yaşadığı şehrin turizme katkılarını fark eder.

2. kazanımda yaşanan çevrede var olan üretim alanları ve zanaatları tanımak için; yaşanan şehirdeki zanaatların araştırılarak teknolojik gelişimin bu zanaatlar üzerindeki etkisinin fark edilmesi istenilmektedir. Bununla birlikte bu inceleme ile zanaatların ekonomiye katkısının da anlaşılması beklenmektedir. TDK'ye göre zanaat; insanların maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yaptıkları, öğrenimle elde ettikleri, el ustalığı gerektiren işlerdir. Bunun yanında zanaatlar, uzun bir geçmişe dayanmakta ve bir kısmı da günümüzde hala yaşamaya devam etmektedir. Taş ustalığı, ayakkabı ustalığı, keçecilik, dericilik, demircilik ve bakırcılık gibi zanaatlar ise kültürel mirasımızın en güzel örnekleridir. Şehrin geçmişten günümüze var olan zanaatlarının tanınması öncelikle kültürel miras eğitimi ile mümkündür. Bu bağlamda bahsi geçen zanaatların tanınmasında geçmişte çeşitli zanaatların icra edildiği alanların incelenmesi yararlı olacaktır. Örneğin Niğde şehrinde geçmişte icra edilen zanaatların tanınması için Niğde'nin geleneksel zanaatların tanıtıldığı Niğde Kalesi'ndeki müzenin ziyaret edilmesi yararlı olacaktır. Öğrenciler bu inceleme ile hem şehirlerinde yer alan geleneksel el sanatlarını tanıyacaklar hem de bu zanaatlardan hangilerinin bu gün devam ettiğini, hangilerinin teknolojik gelişimin bir sonucu olarak yok olduğunu fark edebileceklerdir. Ayrıca geçmişte gerçekleştirilmiş veya bu gün hala devam eden zanaatları öğrenerek bunların şehrin ekonomisine olan etkisini de kavrayabileceklerdir. Tüm bu hedefler ise tarihi kuyumcular veya bakırcılar çarşısı gibi ülkemizin hemen hemen bütün şehirlerinde bulunan tarihi çevrelerin incelenmesi yoluyla etkili bir biçimde gerçekleştirilebilir.

3. kazanımda ise şehrin turizm potansiyelinin; şehir ve ülke ekonomisine katkılarının fark ettirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öğrencinin şehrinde yer alan; arkeolojik sit alanları, kentsel sit alanları, anıt eserler, ören yerleri, müzeler ve somut olmayan kültürel mirası tanınması gerekmektedir. Söz konusu tarihi çevreleri tanıyan öğrenciler; şehrin turizm potansiyelini fark ederek bu alanların şehir ve ülke ekonomisine katkılarını ortaya koyabileceklerdir. Söz konusu kazanım turizm konusu bağlamında tarihi çevre ile de ilişkilidir.

Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı incelendiğinde tarihi çevre ile ilişkilendirilebilen kazanımların yer aldığı son alan "**Şehrimde Ben**" öğrenme alanıdır. İncelenen diğer iki öğrenme alanında olduğu gibi şehrimde ben öğrenme alanında da çeşitli kazanımlar yer almakla birlikte; diğer öğrenme alanlarından farklı olarak, tarihi çevre eğitime yönelik en fazla kazanımın yer aldığı bölümün, şehrimde ben öğrenme alanı olduğunu eklemek gerekir.

Şehrimde ben öğrenme alanında yer alan kazanımlar içerisinde tarihi çevre ile alakalı olanlar ise şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, 2021: 12):

- (Ş.5.1.) Yaşadığı şehrin kültür ve sanat imkânlarını bilir.
- (Ş.5.2.) Yaşadığı şehrin tarihî ve kültürel mekânlarını inceler.
- (Ş.5.3.) Şehrin yetiştirdiği tarihî şahsiyetleri, sanat, edebiyat, müzik, spor ve bilim insanlarını tanır
- (Ş.5.4.) Yaşadığı şehrin somut olmayan kültür varlıklarını keşfeder.

1. kazanımda, öğrencinin yaşadığı çevredeki kültür ve sanat imkânlarının neler olduğuna dair bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Günümüz itibariyle şehirler fonksiyonları doğrultusunda çeşitli kültür ve sanat imkânları (bilim, sanat merkezleri, tiyatrolar, fuarlar vb.) sunmaktadırlar. Bu imkânlar arasında tarihî ve turistik mekânlar da yer almaktadır. Tarihi çevre eğitimi sayesinde tarihî ve turistik mekânların farkında olan öğrenciler, şehirlerinde yer alan kültür ve sanat imkânlarını da tanımış olurlar.

2. kazanımda öğrencilerin, şehrin tarihî ve kültürel mekânlarını öğrenerek; şehre kimlik kazandıran eserleri ve bu eserlerin şehrin kimlik kazanmasındaki rolünü fark etmeleri amaçlanmaktadır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitiminin amaçlarından birinin de bireylere yaşadıkları çevrede bulunan tarihi ve kültürel mekânları öğretmek olduğunu söyleyebiliriz. Bu öğrenme aynı zamanda bireylerin tarihi ve kültürel mekânların yaşadıkları yerin ve toplumun kimliğinin oluşumunda etkili olduğunun farkındalığına erişmelerini de sağlayacaktır. Kısacası programda yer alan ikinci kazanım tarihi çevre eğitiminin amaçlarından biridir.

3. kazanımda ise öğrencilerin, şehirlerinde başarıları ile ön plana çıkmış çeşitli alanlardaki bilim insanlarını tanımaları istenmektedir. Söz konusu kişiler içerisinde tarihi şahsiyetler de yer almaktadır. Bu bağlamda, bir nevi şehirle özdeşleşen bu şahıslarla alakalı tarihi mekânlar, bu kişilerin tanınmasında da rol üstlenmektedirler. Örneğin Niğde şehrinde, şehirle özdeşleşmiş tarihi şahsiyetler denilince akla ilk gelen isimlerden biri Hüdavend Hatun'dur. Şehrimiz Niğde Dersi'nde öğrencilere Hüdavend Hatun'un tanıtılmasında, Niğde'de bulunan türbesinin ziyaret edilmesi ya da tanıtılması öğretimi daha etkili hale getirecektir.

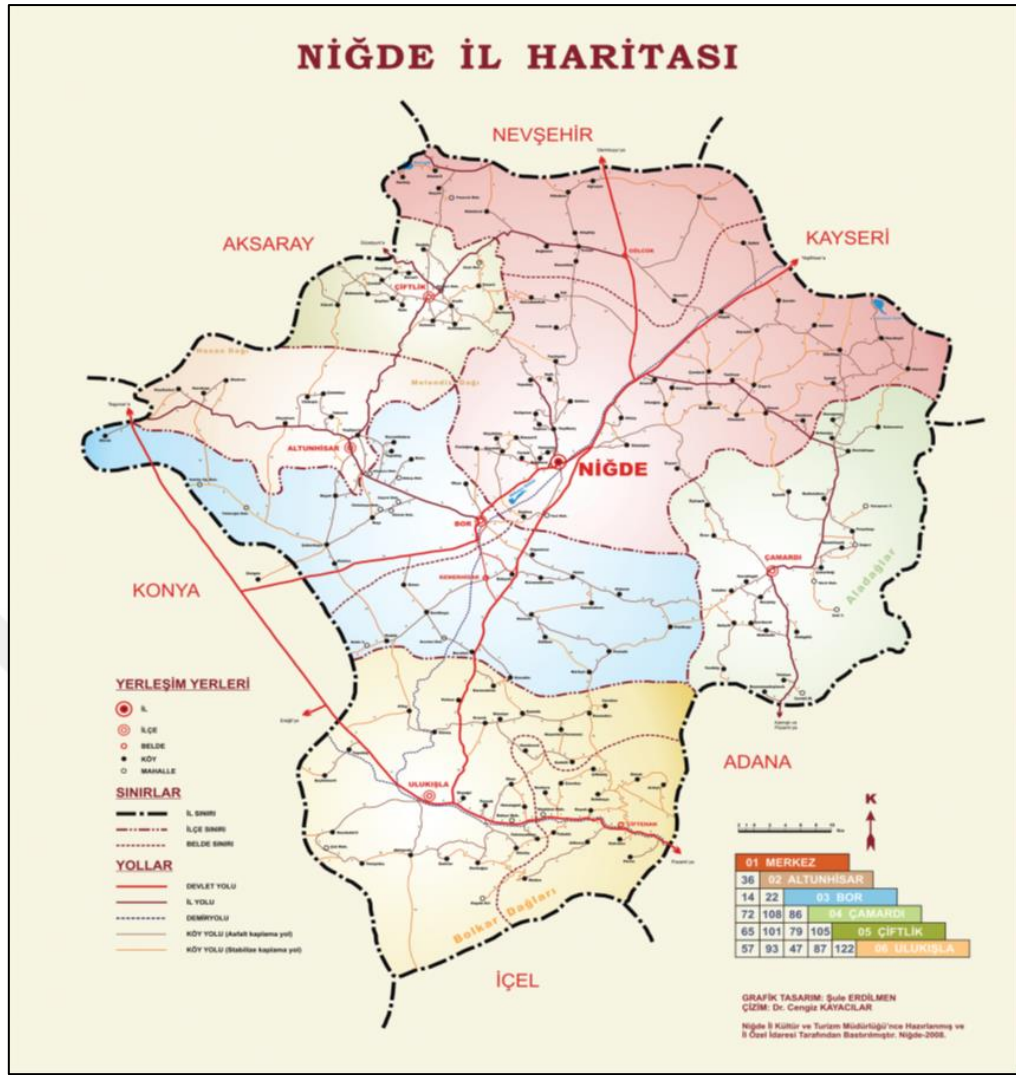
4. kazanımla çocukların yaşadıkları şehirdeki somut olmayan kültür varlıklarını (geleneksel kıyafetler, oyunlar, yemekler ile masal, mani, türkü vb.) tanımları amaçlanmaktadır. Kültür-miras eğitimi ile somut ve somut olmayan kültürel mirasın öğretimi amaçlanmaktadır. Söz konusu kazanım; tarihi çevre eğitimi bağlamında değerlendirilemese de tıpkı tarihi çevre eğitimi gibi kültürel miras eğitiminin bir diğer parçasıdır.

2.5. NİĞDE'NİN COĞRAFI VE TARİHİ ÇEVRESİ

2.5.1. Niğde İlinin Coğrafi Çevresi

2.5.1.1 Niğde İlinin Coğrafi Konumu

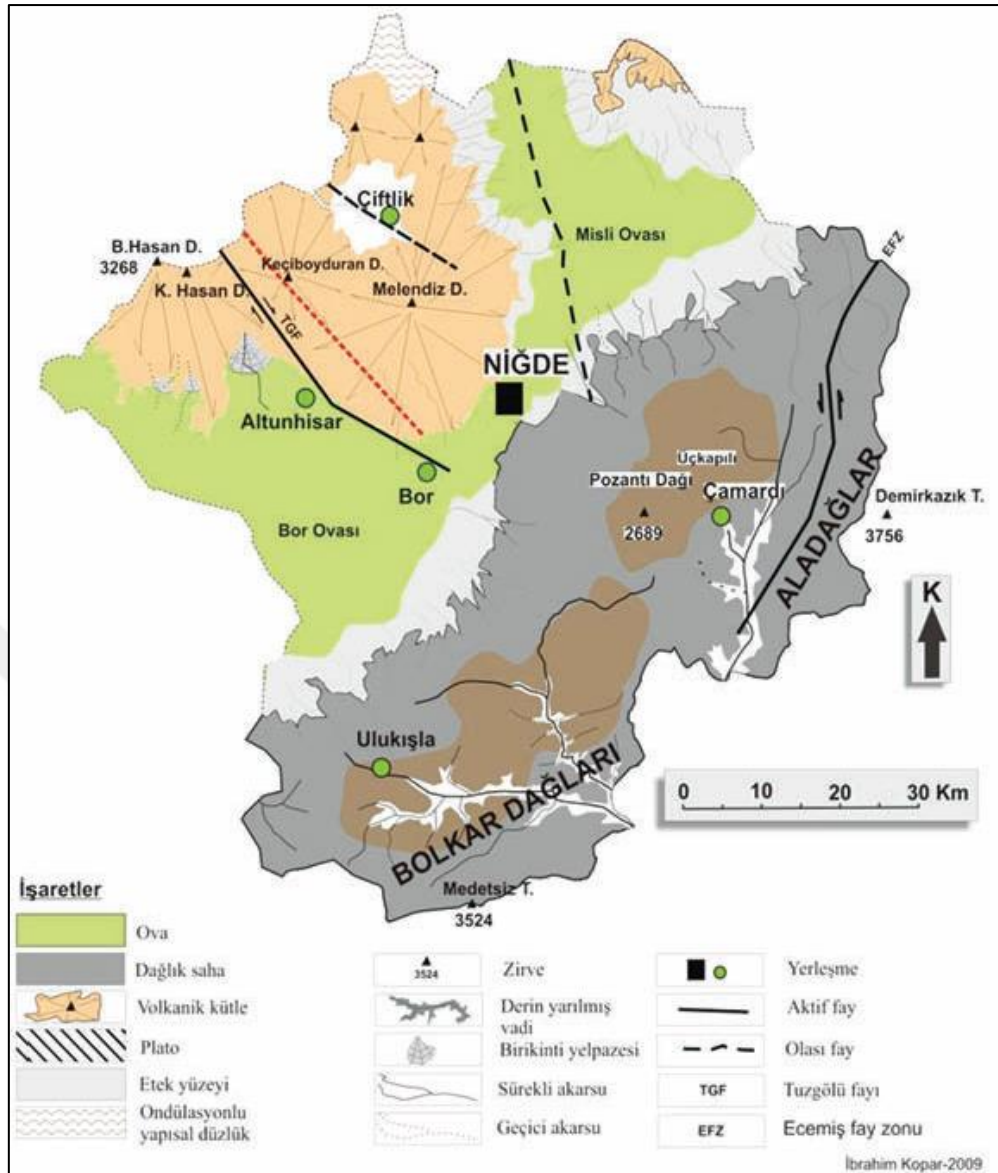
Coğrafi koordinat sistemi incelendiğinde Niğde İli' nin matematiksel konumunun 37° 25' - 38° 58' kuzey enlemleri ile 33° 10' - 35° 25' doğu boylamları olduğu görülmektedir. Koordinatların da işaret ettiği gibi Niğde, İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alır. İl arazisinin bulunduğu alan İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'ne tekabül eder. Yine il sınırlarının büyük bir kısmı Orta Kızılırmak Bölümü'nde bulunmakla beraber bazı kısımlar ise Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü'nde yer alır. Örneğin Niğde merkez ilçesi ve Bor ilçesinin hem Akdeniz hem de İç Anadolu Bölgesi içerisinde toprakları bulunur. Bununla birlikte

Harita 2. Niğde İl Haritası (Kayacılar, 2008).

2.5.1.2. Niğde İlinin Jeomorfolojik Özellikleri

Niğde ilinin bulunduğu arazi deniz seviyesinden yaklaşık 1300 m. yukarıda yer almaktadır. Genel olarak ilin doğu, kuzey ve güney kesimleri dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olmakla birlikte, batı kesimi ise nispeten daha düz bir yapıya sahiptir. İl arazisinin bulunduğu saha Alpin sıradağlar kuşağının merkezinde yer almaktadır. İl sınırları içerisinde yer alan dağlar volkanik ve tortul oluşumlar sonucu meydana gelmiştir. Bu dağlardan Büyük Hasan (3268 m.), Küçük Hasan Dağı (3069 m.), Keçibuyduran Dağı (2752 m.), Melendiz Dağı (2963 m.), Göllü Dağ (2172 m.) ve Hodul Dağı (1949 m.) volkanik dağlardır. Yine il arazisinin güneyinde yer alan (Harita 3, Fotoğraf 1). Alp orojenik kuşağının birer parçası durumunda olan Bolkar Dağları (3585m) ve Aladağlar (3756 m.) kıvrım sistemleridir (Sever ve Kopar, 2014: 22-28).

Harita 3. Niğde İlinin Genelleştirilmiş Jeomorfoloji Haritası (Kopar, 2014: 24).

İl sınırları içerisinde 3 büyük ova yer almaktadır. Bu ovalar Bor ovası, Misli ovası ve Çiftlik ovalarıdır. Bu ovalardan en büyüğü Bor ovasıdır. Ortalama yükseltisi 1100 m. olan **Bor Ovası** tortulların çökmesi sonucu oluşmuş esi bir dolgu düzlüğü alanıdır. Bor Ovası'nın bulunduğu alanın eski bir göl tabanı olduğuna dair deliller mevcuttur. Pleistosen Devri'nde Bor Ovası'nın bulunduğu sahadaki gölün oluşturduğu kıyı şekillerine dair izler bunu göstermektedir. Ova topraklarındaki tuz oranının fazla olması ve su kaynaklarının yetersizliği gibi nedenlerle Bor merkez ilçesi haricinde çok fazla yerleşim alanı bulundurmaz (Toroğlu, 2006: 18).

Yaklaşık 800 km² lik bir alana sahip olan **Misli Ovası** ise Niğde'nin ikinci büyük ovasıdır. Misli Ovası'nın oluşumu da Bor Ovası gibi tortul çökelmeleri ile meydana gelmiştir. Fakat Misli Ovası'nın oluşumunda volkanik faaliyetler sonucu oluşan çökelmeler belirleyici olmuştur. Ovayı tüf ve ignimbrit gibi volkanik dolgular oluşturur. Sahip olduğu toprak özellikleri patates tarımına uygun olduğu için ova

genelinde patates tarımı yaygın olarak yapılır (Kutluyer, 2020: 5). Her iki ova da başta volkanik alanlardan taşınan materyallerle daha sonra ise dağlık alanlardan taşınan alüvyal malzemelerle doldurularak alüvyal dolgu ovaları şeklinde meydana gelmişlerdir.

Fotoğraf 1. Niğde Aladağlar Panoramik Görünüm.

(Kaynak: <http://www.nigde.gov.tr/aladaglar2>).

Çiftlik Ovası ilin kuzeyinde yer alır ve Melendiz, Keçibuyduran ve Göllüdağ gibi volkanik dağların ortasında bulunur. Ortalama 1540 m. yükseltiye sahip tipik bir dağ içi ovasıdır. Bu ova da Melendiz Suyu ve kollarının geçtiği ve alüvyonlarla doldurduğu geniş bir düzlük alanıdır. Ova geneli su kaynakları bakımından diğer ovalara nazaran daha zengindir. (Sever ve Kopar, 2014: 31).

İl sınırları içerisinde yer alan platoları yüksek ve alçak platolar olarak iki kategoride değerlendirebiliriz. Alçak platolar, Kuvaterner volkanik evresinde püsküren piroklastiklerin kalın örtüler oluşturduğu ignimbirit platolarıdır. Söz konusu platolar il genelinde Göllüdağ çevresi ve Misli Ovası kuzeyinde yer alır (Sever ve Kopar, 2014: 29). Yüksek platolar ise Üç Kapılı ve Ulukışla Platolarıdır. Çamardı ilçesinde yer alan **Üç Kapılı Yüksek Platosu'** nu oluşturan masif kütle genel olarak metamorfik kayalardan meydana gelir. Bir diğer yüksek plato ise sedimentler ile volkanik ve derinlik kayaların oluşturduğu **Ulukışla Platosu'** dur (Toroğlu, 2006: 22-23).

Niğde arazisinin bulunduğu alan Anadolu karasının da etkilenecek şekilde şekillendiği epirojenez, orojenez, tektonizma ve volkanizma faaliyetlerine bağlı olarak şekillenmiştir. Dolayısıyla il arazisinin hemen hemen her bölümünde çeşitli jeolojik ve jeomorfolojik olaylara bağlı olarak meydana gelmiş litolojik oluşumlar görmek söz konusudur. Niğde ilinin litolojik yapısını meydana getiren kayalar beş grupta toplanabilir. Bu kayaç grupları: **Sedimenter kayaçlar** (karbonatlar, kireç taşları, travertenler, yamaç molozları ve alüvyonlar), **volkanik kayaçlar** (andezit, bazalt ve piroklastikler), **plütonik kayaçlar** (granit, gabro ve siyenit), **metamorfik kayaçlar**

(mermer, gnays, şist ve filitler), deniz altı volkanizmasının bir sonucu olarak oluşmuş **ofiyolitik** (peridotit, ultrabazik, meleanj kayaçlar) kayaçlardır (Sever ve Kopar, 2014: 15-18).

Niğde ilinin sahip olduğu litolojik çeşitlilikten bahsetmişken şunu da belirtmeliyiz ki tezimizin ana konusunu oluşturan tarihi yapıların hemen hemen hepsi söz konusu kayaçlar kullanılarak inşa edilmiştir. İnsanlar geçmişten günümüze gelinceye dek gerek mesken yapımında gerekse toplumsal ve anıtsal yapıların yapımında doğal çevrede en çok bulabilecekleri malzemelere yönelmişlerdir. Özellikle teknolojik imkânların gelişmediği geçmiş çağlarda bu yönelişin daha da fazla olduğu görülür. Niğde il genelinde yer alan yüzlerce yıllık tarihi yapıların inşasında Niğde çevresinde rahatlıkla erişilebilen kayaçların özellikle kolay işlenebilir volkanik tüf ve andezit, bazalt gibi dayanıklı malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

2.5.1.3. Niğde İlinin İklim Özellikleri

İklim uzun bir zaman periyodu süresince, oldukça geniş bir bölge içinde etkili olan hava olaylarının uzun yıllar boyu gerçekleşen ortalamasıdır. İklim elemanları ise değişen etki miktarları dâhilinde bir araya gelerek bir yerin iklimini meydana getirirler. Sıcaklık, yağış, basınç, rüzgârlar, güneşlenme süresi ve bulutluluk gibi faktörler iklim elemanları olarak adlandırılır. Klimatoloji ise atmosferde gerçekleşen hava olayları ve bu hava olaylarının bir sonucu olarak karşımıza çıkan iklim tiplerini inceleyen bir bilim dalıdır (Yalçın, Demircan, Ulupınar ve Bulut, 2005: 4).

Türkiye'nin özellikle iç bölgelerinin denizlerden uzak ve etrafının yüksek dağlarla çevrili olması gibi nedenlerle bu alanlara denizel iklimin nemli hava kütleleri ulaşamazlar. Bu durum ise söz konusu alanlarda karasal iklimin oluşmasına neden olur. Ülkemizin İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Trakya'nın iç kesimlerinde bu şartlar altında karasal iklim görülmektedir. Söz konusu coğrafi şartlara sahip olan Niğde ilinin de ikliminin karasal iklim olduğunu söyleyebiliriz (Aladağ, 2002: 21).

Ortalama Sıcaklık:

Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 1935-2023 ölçüm periyoduna dayanarak (Tablo 1) Niğde'nin 88 yıllık gözlem verileri ortalaması incelendiğinde ilin yıllık sıcaklık ortalamasının 11,2 °C olduğu görülecektir. Bununla birlikte -0.3 °C ortalama sıcaklık ile ocak ayı en soğuk ay, 22.5 °C ortalama sıcaklık ile temmuz ayı en sıcak aydır. Ayrıca ağustos ayının da 22.3 °C ortalama sıcaklık ile temmuz ayı ortalamasına çok yakın olduğunu da eklemek gerekir. Söz konusu verilerden hareketle Niğde'de kış aylarının oldukça sert, yaz aylarının ise oldukça sıcak geçtiği söylenilebilir.

Tablo 1.*1935-2023 Ölçüm Periyoduna Göre Niğde İlinin Ortalama Sıcaklıkları (°C)*

Aylar											
O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A
-0.3	1.1	5.1	10.6	15.2	19.2	22.5	22.3	18.1	12.5	6.5	1.8

Ortalama Sıcaklıklar

Kaynak: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=NIGDE>

İl alanı tamamıyla Kuzey Yarım Küre'nin Subtropikal İklim Kuşağı'nda yer alır. İl genelinde yaz aylarının sıcak ve kurak geçmesi üzerinde 21 Haziran tarihi ve sonrasında güneş ışınlarının dik açılarla gelişine bağlı olarak sıcaklık artışı ve aynı tarihten sonra güneşlenme süresinin uzaması etkili olmaktadır. Ayrıca il alanında yazın etkili olan kontinental tropikal hava kütleleri nedeniyle yaz mevsiminde çok kurak ve yağışsız hava koşulları etkili olmaktadır. Kış mevsiminde ise Güneş ışınlarının geliş açısının daralmasına bağlı olarak sıcaklıkların düşmesi söz konusudur. Ayrıca aynı dönemde bölge üzerinde etkili olan Sibirya üzerinden gelen kontinental polar hava kütlesi kış aylarının çok soğuk geçmesinin başlıca nedenleridir (Toroğlu, 2006: 36-37).

Ortalama Yağış:

Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün 88 yıllık gözlem verileri incelendiğinde (Tablo 2) Niğde' nin yıllık ortalama yağış miktarının 343.7 mm. olduğu görülecektir. Bununla birlikte ilde 5.1 mm. ortalama yağış ile ağustos ayı en az yağışın düştüğü ay, 48.3 mm. ortalama yağış ile mayıs ayı en fazla yağış düşen aydır. Söz konusu verilerden hareketle Niğde' nin en yağışlı mevsiminin ilkbahar olduğu, en kurak mevsimin ise yaz olduğu söylenilebilir. Sonuç olarak ilin 343.7 mm. ortalama yağış miktarı göz önünde bulundurulduğunda ortalama 250-500 mm arasında yağış alan karasal iklimin yağış özelliği ile uyduğu görülecektir.

Yaz mevsiminin kurak geçmesi üzerinde özellikle yaz mevsiminde etkili olan hava kütleleri etkili olmaktadır. İlkbahar mevsiminde Asor Yüksek Basınç Alanı'ndan Basra Alçak Basınç Alanı'na doğru meydana gelen hava hareketi ilkbaharda cephe yağışlarının oluşmasına imkân hazırlar. Bununla birlikte ilkbahar aylarında hava sıcaklığının kademe kademe yükselişi zeminin ısınmasına bağlı olarak ilkbahar aylarında konveksiyonel yağışların oluşumunu sağlar (Toroğlu, 2006: 36-37).

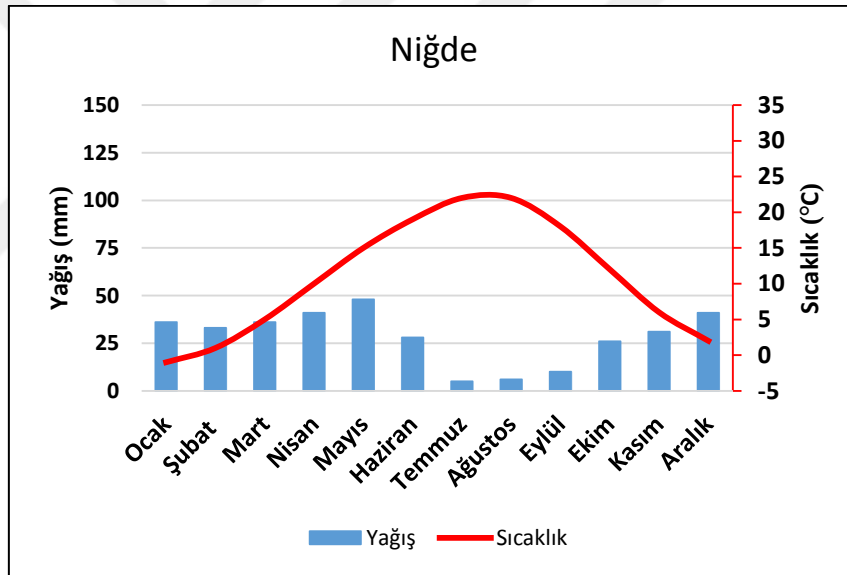
Tablo 2.

1935-2023 Ölçüm Periyoduna Göre Niğde İlinin Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)

Aylar												
O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
35.9	33.0	35.9	41.3	48.3	28.2	5.1	6.7	10.5	26.2	31.3	41.3	343.7
Ortalama Yağışlar (mm)												

Kaynak: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=NIGDE>

Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün Niğde'nin sıcaklık ve yağış ortalamalarına dair aktarmış olduğu veriler karşılaştırıldığında Grafik 1' deki gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Grafik 1. Niğde Ortalama Sıcaklık ve Yağış Grafiği.
(MGM verileri temel alınarak hazırlanmıştır)

Poyraz ve Lodos Niğde bölgesi üzerinde hâkim olarak esen rüzgârlardır. Karayel ve keşişleme ise kısmen etkili olmaktadır. Lodos bölgeye kısmen de olsa yağış getirmesine rağmen poyraz bölgede soğuk ve kuru bir hava oluşmasına neden olmaktadır (Aladağ, 2002: 26).

2.5.1.4. Niğde İlinin Bitki Örtüsü

Niğde ili doğal bitki örtüsü formasyonları bakımından farklılıklar göstermekle birlikte orman varlığı bakımından kısıtlıdır. İl genelindeki doğal bitki formasyonları içerisinde en çok yer kaplayanı step ve antropojen steplerden oluşan ot topluluklarıdır.

Steplere Bor ovası ve Misli Ovası çevrelerinde sıkça rastlanır. Bunun dışında orman formasyonları, subalpin ve alpin formasyonlarına da seyrek de olsa rastlanır. Orman formasyonu bakımından Bolkarlar ve Aladağlar en zengin bölgelerdir. Orman formasyonu açısından söz konusu bölgelerden en çok rastlanılan türler, meşe, kızılçam karaçam, göknar, sedir ve ardıçlardır (Sever ve Kopar, 2014: 64-73).

Tablo 3.

Niğde İlinde Ormanlık Alan ve Kişi Başına Düşen Orman Miktarı 2020

İllerin Nüfus Sayımı 2020 Yılı	Kişi Başına Düşen Orman Alanı m²	İl Genel Alanı	Ormanlık Alan (%)
362.071	1658	717.237	8

(T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi Ve Planlama Dairesi Başkanlığı 2020 Raporundan yararlanılarak hazırlanmıştır).

Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi Ve Planlama Dairesi Başkanlığı'nın yayımlanmış olduğu 2020 raporunda tablo 3' de gösterildiği gibi ilin toplam ormanlık alanı % 8' dir. Kişi başına düşen orman alanı ise yaklaşık 1658 m² dir. Bu da il bazında Niğde'nin orman varlığı ve kişi başına düşen orman alanı bakımından kısıtlı olduğunu göstermektedir.

2. 5.1.5. Niğde İlinin Hidrografik Özellikleri

Niğde il arazisi üç önemli akarsu havzasının içerisinde yer almasına rağmen su kaynakları ve akarsular bakımından fakirdir. Seyhan Hidrografik Havzası, Kızılırmak Havzası ve Tuz Gölü Kapalı Havzası'nın bazı kısımları Niğde il sınırları içerisinde yer alır (Sever ve Kopar, 2014: 53-54).

Su kaynakları ve akarsular bakımından pek zengin olmayan Niğde' nin en önemli akarsuları Ecemiş, Çakıt ile Melendiz Çayı, Karasu ve Uluırmak, Tabakhane Deresi, Ören Deresi, Uluagaç Deresi ve Ömerli Deresi' dir. Söz konusu akarsular içerisinde Çukurova'ya akanlar Ecemiş ve Çakıt'tır. Uluırmak'ın suyu ise Ihlara Vadisi'ne akmaktadır. Karasu ise Akkaya Barajı'na oradan da Bor Ovası'na akmaktadır (İl Brifingi, 2022: 7). Melendiz Suyu kaynağını Melendiz ve Keçibuyduran Dağları'ndan alarak Ihlara Vadisi'ni geçtikten sonra Tuz Gölü'ne dökülmektedir (Altın, 2010: 192).

İl sınırları içerisinde oluşum türleri itibariyle birbirinden farklı göller yer almaktadır. Özellikle Aladağlar ve Bolkarlar buzul gölleri bakımından oldukça zengindir. Aladağlar ve Bolkarlar üzerinde yer alan Karagöl, Çiniligöl, Narlıgöl, Alagöl, Yedigöller, buzul göllerinin en güzel örneklerini oluşturur. Yine volkanik Göllüdağ' da Göllüdağ Krater Gölü yer alır (İl Brifingi, 2022: 7). Kayırlı koridoru içerisinde yer alan Nar Gölü Maarı ise patlama sonucu oluşmuş çukur morfolojisine sahip volkandır (Erturaç, Okur ve Ersoy, 2017: 25).

2.5.1.6. Niğde İlinin Nüfus Özellikleri

Nüfus sınırları belirlenmiş bir alanda, belirli bir zaman dilimi içerisinde yaşayan insan sayısı olarak tanımlanır (Danış, 7). Tanımda açıklandığı üzere nüfus üzerinde yaşadığı söz konusu alan veya mekân ile ilişkili bir kavramdır. Şu an itibariyle bu alan bir köy, kasaba veya şehir olabileceği gibi geçmişte yaşamış olan bir topluluktan kalan arkeolojik bir alan ya da antik bir kent de olabilir. Dolayısıyla geçmişte yaşamış olan toplumları, bu toplumlardan kalan tarihi yerleşim alanlarını veya tarihi çevreleri anlamlandırabilme mevzunda yöntemlerden biri de söz konusu toplumların nüfuslarını bilmektir. Bunun tam aksi olarak da geçmiş toplulukların bırakmış oldukları bazı eserler özellikle tarihi yapılar o toplumların nüfusları bilinmiyorsa, bilinmeyen nüfusun tahmini konusunda yol gösterici de olabilmektedir. Dolayısıyla tarihi çevre ve nüfus konularında bu iki kavramın birbirleri ile ilişkili ve etkileşimli oldukları görülür.

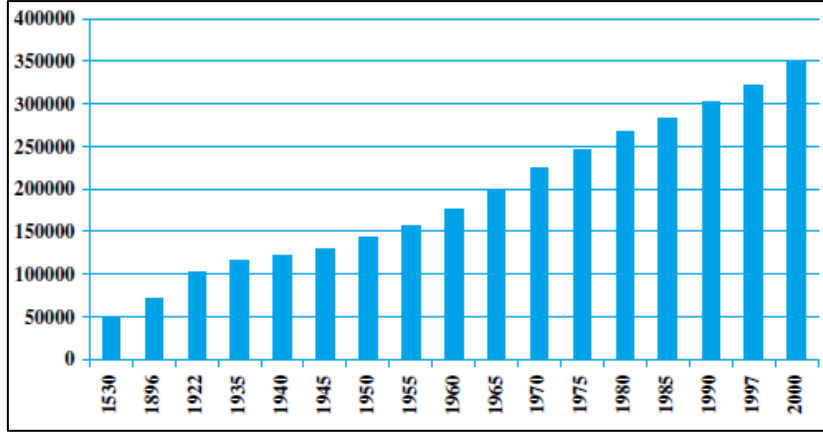
Niğde'nin sahip olduğu stratejik önem ve doğal imkânlar sayesinde tarihin farklı dönemlerinde çeşitli medeniyetler tarafından yerleşim alanı olarak kullanıldığı bilinen bir durumdur. Bu durum aynı zamanda şehrin nüfus bakımından da önemli alanlardan biri olduğunun göstergesidir.

Niğde'nin geçmiş dönemlerdeki nüfusuna dair bilgilerimiz kesin değildir. Bununla birlikte örneğin Niğde'nin Selçuklular Devri'ndeki nüfusuna dair tahmine dayalı bilgilerimiz yukarıda zikredildiği üzere Selçuklulardan kalan cami ve mescit gibi tarihi yapılardan yola çıkılarak yapılabilmektedir. Selçuklular Devri'nden kalan Rahmaniye Mescidi, Alaeddin Cami veya Sungurbey Cami gibi yapılar temel alınarak yapılacak yorumlarla söz konusu dönemdeki Niğde nüfusunun 4000-4500 civarında olabileceği tahmin edilmektedir (Akşit, 2004:1).

Yine Niğde'nin Osmanlı Dönemi'ndeki nüfusuna dair 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ndeki kayıtlardan yola çıkarak söz konusu dönemdeki Niğde nüfusunun tahminen 40676 olduğu düşünülmektedir. Sonraki dönemlerdeki kayıtların ise 19. yüzyılda olduğu görülür. 1896 yılı Konya Vilayeti Salnamesinden yola çıkılarak 72215 kişinin Niğde'de yaşadığı görülmektedir (Toroğlu, 2006: 142).

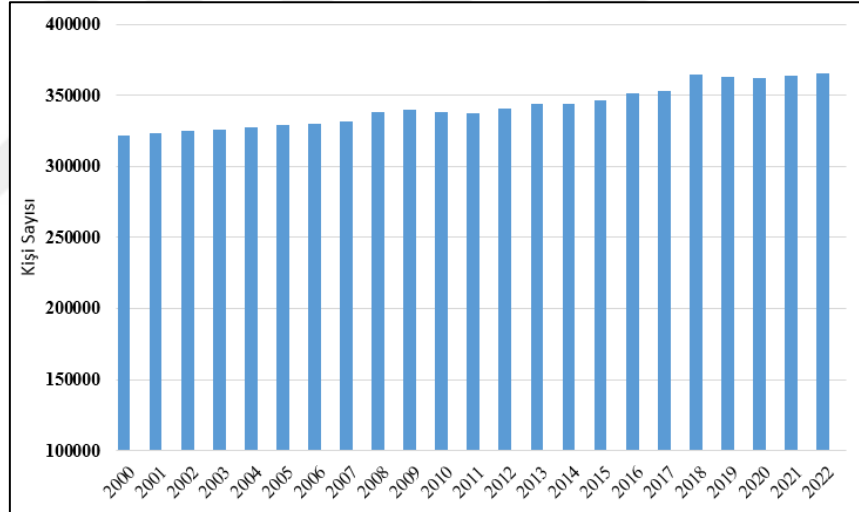
1922' de Mehmed Hayri tarafından kaleme alınan "Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Niğde Sancağı" adlı eserde 1922 yılında Niğde'deki nüfus 103339 olarak ifade edilmiştir (Hayri,1922, akt. Toroğlu,2006:142).

Niğde nüfusuna dair 1530 yılından 1922 yılına kadar çeşitli şekillerde elde edilen veriler nüfusun genel olarak arttığını göstermektedir. Bununla birlikte 1530'larda 40000 civarında olan nüfusun 1922'lerde 103339 a ulaştığı görülmektedir. (Grafik 2). Bu da Niğde nüfusunun kendini ikiye katlama süresinin söz konusu dönemde ortalama 500 yıl olduğunu göstermektedir. Bu durum ise Niğde'de söz konusu zaman aralığında nüfus artış hızının çok düşük olmasının bir sonucudur. Bu durum söz konusu dönemde sadece Niğde için değil Türkiye'nin hatta Dünyanın pek çok noktasında aynıydı. Özellikle sağlık hizmetlerinin yetersizliği, bebek ölüm oranlarının fazla olması, beslenme yetersizlikleri, savaşlar ve salgın hastalıkların yaygınlığı gibi nedenlerle birçok yerde nüfus artış hızı çok düşük seviyelerdeydi.

Grafik 2. Niğde, 1530-2000 Aralığında Nüfusun Değişimi (Toroğlu,2006:142)

Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze gelinceye kadar ki süreçte nüfus sayımlarının düzenli bir şekilde yapılmış olması Niğde'nin nüfusuna dair daha sağlıklı sonuçlar almamızı sağlamıştır. Özellikle Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] tarafından 2007 yılı ve sonrasında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin devreye sokulmasıyla birlikte Niğde nüfusunun 2007 sonrası sayısal olarak durumu net olarak ortaya konulabilmektedir.

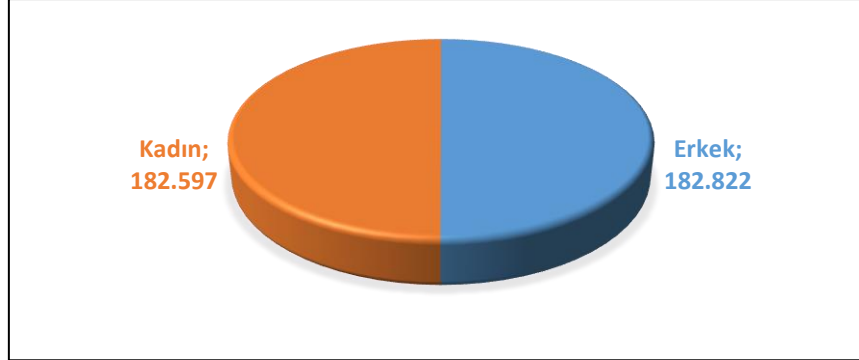

Grafik 3. Niğde Nüfusunun 2000 Yılından Günümüze Değişimi (TÜİK 06 Şubat 2023 tarihli verileri temel alınarak hazırlanmıştır).

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Niğde'nin 2000 yılı sonrası nüfusu incelendiğinde ise nüfusun genel olarak arttığını söyleyebiliriz. (Grafik 3). Fakat 2010 ve 2011 yıllarında istisnai olarak il nüfusunda bir önceki yıla nazaran bir azalma göstermiş sonraki dönemde de artışa devam etmiştir. 2000 sonrası Niğde nüfusunun genel olarak artışı söz konusu olmakla birlikte nüfus artış hızının çok yüksek olmadığı ve genel olarak istikrarlı bir nüfus artışı da gösterdiğini eklemek gerekir.

Türkiye İstatistik Kurumu 06.02.2023 tarihli verilerine göre Niğde ilinin toplam nüfusu ise 365.419 'dur. Yine TÜİK' in aynı tarihli verilerine göre Niğde'deki nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında (Grafik 4) kadın nüfusun 182.597, erkek nüfusun da 182.822 olduğu görülecektir. Bu verilerden yola çıkarak Niğde' de cinsiyete göre nüfus dağılımının dengeli olduğu söylenilebilir.

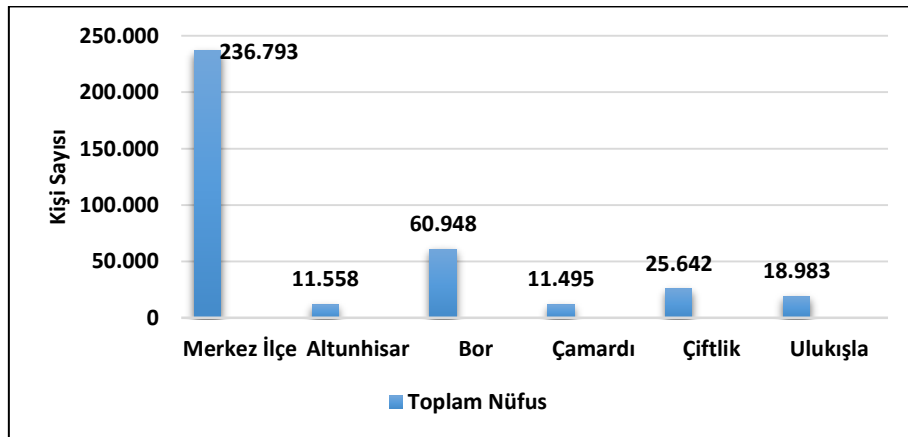

Grafik 4. Niğde Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı

(TÜİK İl Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus 06.02.2023 tarihli verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Türkiye İstatistik Kurumu 06.02.2023 tarihli verilerine göre Niğde ilinin toplam nüfusu ise 365.419 'dur. "TÜİK, 2022 il ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı" verilerine göre Niğde'deki toplam nüfusun 229.249' u il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Bununla birlikte toplam nüfusun 136.170'i belde ve köylerde yaşamaktadır. Bu da ilde kentsel nüfusun kırsal nüfustan daha fazla olduğunu göstermektedir.

Grafik 5. 2022 Niğde İli, İl Merkezi ve İlçe Merkezleri Nüfus Dağılımı.

(TÜİK, İl ve ilçelere göre il/ilçe merkezi, belde/köy nüfusu ve yıllık nüfus artış hızı, 2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Niğde ili idari bakımdan 6 ilçeye ayrılmıştır. Bu ilçeler Niğde Merkez İlçe, Bor, Altunhisar, Ulukışla, Çamardı, Çiftlik olup bu ilçeler dâhilinde toplam 165 idari ünite

bulunmaktadır (Toroğlu, 2006: 2). Yine merkez ve ilçe nüfus miktarları incelendiğinde bağlı belde ve köyler de dâhil edilirse en fazla nüfusa sahip ilçenin merkez ilçe, ardından ise Bor olduğu, en az nüfusa sahip ilçenin ise Çamardı olduğu görülür. İlçelerin nüfus miktarı bakımından büyükten küçüğe doğru sıralanışları ise Bor, Çiftlik, Ulukışla, Altunhisar ve Çamardı şeklindedir. (Grafik 5).

Tablo 4.

Türkiye ve Niğde'nin 2009-2022 Yılları Aralığında Nüfus Artış Hızları (‰)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TÜRKİYE	15,9	13,5	12,0	13,7	13,3	13,4	13,5	12,4	14,7	13,9	5,5	12,7	7,1
NİĞDE	-5,9	-1,1	8,0	9,9	0,7	6,4	15,4	3,6	33,4	-5,1	-2,2	4,6	4,6

(TÜİK, Yıllara Göre İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu 2007-2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Niğde ilinde 2009-2022 yılları aralığında nüfus artış hızının belirli dönemlerde artarken belirli dönemlerde azalma gösterdiği görülmektedir. (Tablo 4). 2009-2011 ve 2018-2020 aralığında nüfus artış hızı en düşük seviyelerdedir. Nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem ise 2017-2018 dönemidir. 2009-2022 aralığında Niğde'de nüfus artış hızının genel olarak Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

Tablo 5.

Niğde İlinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı, 2021-2022 (‰)

Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı‰
365.419	15.801	15.661	140	0,4

(Türkiye İstatistik Kurumu, İllerin aldığı, verdiği göç, net göç ve net göç hızı, 2021-2022 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır).

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=g%C3%B6%C3%A7>

TÜİK 2020-2021 verilerine göre göçe katılan yabancılar da dâhil edildiğinde Niğde'nin net göç hızı ‰ -0,6'dır. Bu da göç veren bir il statüsünde olduğunu göstermektedir. Fakat 2021-2022 verilerine göre ise durum değişmiş ve net göç hızı

0,4'e yükselmiştir (Tablo 5) bu da göç oranının il genelinde söz konusu dönemde bir miktar azaldığını göstermektedir.

2.5.2. Niğde İlinin Tarihi Çevresi

2.5.2.1. Niğde Şehrinin Unvanı

Yerleşik yaşamın binlerce yıldır aralıksız devam ettiği Niğde'de şehrin unvanının nereden geldiği konusunda farklı görüşler söz konusudur. Şehrin tespit edilebilmiş en eski adı Niğde ve çevresinde bulunmuş olan Geç Hitit Dönemi'ne ait (MÖ. 1170 – 710) stel, yazıt ve kaya anıtlarında yer almaktadır. Andaval, Niğde, Keşlik, Bor Stelleri, İvriz, Ambarderesi Kaya Anıtları, Zeyve, Bulgarmaden ve Veliisa Yazıtları bu konun aydınlatılmasındaki ilk başvuru kaynaklarıdır (Deniz, 2020: 48-58). Söz konusu steller ve yazıtlarda genellikle dönemin kralları ve bu kralların egemenlik sahaları tasvir edilmekle birlikte şehrin unvanı konusunda da ipuçları vermektedir. Bu yazıtlardan birinde net bir biçimde şehrin unvanının “Nahita” olarak geçiyor olduğunu görmekteyiz.

Nahita adının Hitit Devri'nden önce Anadolu'da hâkim olan Hattiler Dönemi'ne ait olabileceği ifade edilmektedir. Hattiler Dönemi'nde bu adın ay ve bereket anlamına gelen Anahita'dan geldiği düşünülmektedir. Şehrin sonraki dönemlerde de benzer isimler taşıdığı göze çarpmaktadır. Persler Dönemi'nde Nahida, Eski Yunan Dönemi'nde Nikita, Bizans Dönemi'nde Nahida-Nekite, Selçuklular Dönemi'nde ise Nigide-Nekide şeklinde isimlere sahip olduğu görülmektedir. Şunu da eklemek gerekir ki söz konusu çağlarda Nahita bölgede tek bir merkez değildi. Aynı dönemler içerisinde Tyana da bölgede zaman zaman merkez olma özelliğine sahip oluşturmış (Özkarcı, 2014a: XXIII).

Anadolu'da yer alan eski yerleşim yerleri veya şehirlerin özellikle Bizans Dönemi'nde kurulan eski yerleşim yerleri yakınında veya üzerinde kurulduğu bilinmektedir. Örneğin Kayseri'nin Caesareia, Konya'nın İkonium ve Sivas'ın ise, Sebasteia'nın devamı olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu şehirler gibi Niğde'de “Nahita” adı verilen bir yerleşim yeri yakınlarında veya üzerinde kurulup gelişmiştir (Akşit, 2009: 20). Yukarıda zikredilen şehirler gibi Niğde'nin de eski ismi ile bugünkü eski ismi arasında benzerlikler dikkat çekmektedir.

Niğde şehrinin şüana kadar tespit edilebilmiş en eski adının Nahita olduğunu ve bu ismin bir Hitit Stelinde geçtiğini belirtmiştik. Söz konusu stel “Andaval Steli” olarak adlandırılmaktadır. (Fotoğraf 2). Bu stel Niğde'ye 8 km uzaklıkta bulunan, Niğde-Kayseri yolunun sağ tarafında yer alan Aktaş Kasabası Yeni Mahalle'de bulunmuştur. Yeni Mahalle'de yer alan kilise halk tarafından Eski Andaval Kilisesi (Andabalis) olarak adlandırılan Konstantin Helena Kilisesi'dir. Tarihi yapı içerisinde bulunan kitabe Fotoğraf 2 de görüldüğü gibi yuvarlak bir şekle sahiptir ve bazalt taşından yapılmıştır. Kitabe üzerinden profilden tasvir edilmiş bir kral ve onun üzerinde de Hitit hiyeroglifi ile yazılmış bir yazı yer almaktadır. Kitabenin M.Ö. 8. - 7. yüzyılda Anadolu'da hüküm sürmüş olan Geç Hitit Şehir Krallıkları Dönemi'ne ait olduğu tespit

edilmiştir. Söz konusu kitabenin aslı Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde olup kitabenin il müzesinde de bir kopyası bulunmaktadır. Söz konusu kitabenin üzerinde “*Ben Nahita Kralı Saruwanis Nahitiya şehrinin yöneticisi ve efendisiyim.*” ifadesi yer almaktadır. Bu cümle göstermektedir ki Niğde şehrinin şüana kadar tespit edilebilmiş en eski ismi Nahita ya da Nahitiya’ dır (Niğde Kültür Envanteri, [NKE], 2009: 4).

Şehrin unvanın Bizans Dönemi’ne kadarki değişimi bu şekildedir. Şehrin unvanın Selçuklular Dönemi’ndeki durumuna da değinecek olursak, Selçuklular Dönemi’nde fethedilen ve Selçuklu idaresi altına alınan şehirlerin isimleri değiştirilmemekle birlikte bu şehirlere yeni unvanlar verilme geleneği mevcuttu. Bu dönemde Niğde’ye “Dârû’l-pehlivâniye” unvanı verildiği bilinmektedir. Bu unvan pehlivanlar yurdu anlamına gelmektedir. Karamanoğulları Dönemi’nde ise “Dârû’l-pehlivâniye” unvanıyla birlikte “maşûkiye” unvanın da kullanıldığı, Karamanoğlu Ali Bey tarafından yaptırılan 1415 tarihli Akmedrese vakfiyesinde zikrolunması sayesinde tespit edilmiştir. Maşûkiye ise âşık olunan şehir anlamına gelmektedir (Metin, 1986: 407).

Fotoğraf 2. Andaval Steli (NKE, 2009: 4).

2.5.2.2. Niğde Şehrinin Tarihi Çevresine Dair

Tarihi çevre, geçmişten günümüze gelinceye değin farklı zamanlar ve coğrafi alanlarda yaşayan toplulukların oluşturdukları ürünlerdir. Bu ürünler başta tarihi yerleşim alanları ve bu alanlarda yer alan anıtsal yapılar ve arkeolojik buluntulardır. Söz konusu tarihi çevre bileşenleri aynı zamanda oluşturuldukları dönemin tarihi, sosyal, kültürel, mimari ve ekonomik özelliklerini günümüze en güzel şekilde yansıtan unsurlardır. Dolayısıyla toplumların kültürel birikimlerini çok zengin bir şekilde içinde bulunduran alanlardır. (Özteke, 2004: 12). Tarihi çevreler kültürel anlamda milletlerin sahip olduğu maddi ve manevi birikimlerini içerisinde barındıran sistemsel bir yapıdır. Bu yapı aynı zamanda milletlerin kültürel birikimlerinin gelecek kuşaklara aktarımında başrol oyuncusudur (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005: 25).

Tarihi çevre kavramını Niğde özelinde ele aldığımızda ise çok büyük bir konu zenginliğine sahip olduğu görülecektir. Çünkü Niğde şehri tarihi çevreleri içerisinde barındıran Anadolu’nun en zengin kentlerinden biridir. Niğde’ de yerleşik yaşam

binlerce yıldır aralıksız devam etmektedir. Bu da Niğde’de binlerce yıllık bir birikimin ürünü olan çok zengin bir tarihi ve kültürel miras oluşumunu sağlamıştır. Söz konusu zengin tarihi ve kültürel birikim kendini en güzel şekilde tarihi yapılarda göstermektedir. Tüm bu özellikler Kapadokya bölgesi içerisinde Niğde’nin kendine has bir kentsel kimliğe bürünmesini de sağlamıştır.

Niğde’nin en eski devirlerden beridir bir yerleşim alanı olarak tercih edilmesinde coğrafyasının ona sağladığı imkânları da eklemek gerekir. Niğde coğrafyasının korunaklı jeomorfolojik yapısı, stratejik yolların güzergâhında bulunması, verimli toprakları, su kaynaklarının zenginliği ve ılıman karasal iklimin kendisine verdiği yaşam imkânları sayesinde söz konusu uygarlıklar kurulup gelişebilmiştir. Söz konusu coğrafi özellikler Niğde’deki eski yerleşim yerlerinin zenginliğinin oluşmasındaki en büyük etmenlerdir. Niğde’de Eski Taş Devri ve Eski Bronz Çağı aralığında ve sonrasında surlarla tahkim edilmiş küçük şehir devletlerinin kalınları mevcuttur. Tyana (Kemerhisar), Boris (Bor) ve Nahita (Niğde) önemli yerleşim yerlerine örnek olarak verilebilir (Ekiz, 1998: 6).

İl genelinde yapılan arkeolojik kazılar Niğde’nin geçmişinin M.Ö.600.000’li yıllara kadar uzandığını ortaya koymuştur. Yerleşik yaşamın ise son 10.000 yıldır aralıksız devam ettiğini göstermektedir. Niğde’nin kronolojisine dair bir tablo çizecek olursak (Tablo 16), Paleolitik Çağdan başlayarak sırasıyla Neolitik, Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit, Geç Hitit, Demir Çağı, Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri şeklinde bir sınıflandırma ortaya çıkacaktır. Bu kronolojik tablo bizlere göstermektedir ki Niğde, bütün tarihi dönemlere ait yerleşim alanlarını ve kültürel miras unsurlarını içerisinde barındıran zengin tarihi bir çevreye sahiptir.

Niğde’nin Anadolu’da tarih öncesi ve tarihi devirler boyunca devam eden serüveni hemen hemen her dönemde önemli birer tarihi çevreye de sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Niğde Kültür Envanteri 2016 Raporu’ndan yola çıkarak Niğde’nin tarihi çevresini tarihi dönemlere göre genel hatlarıyla sınıflandırdığımızda dahi çok büyük bir zenginliğe sahip olduğu görülecektir. Paleolitik Dönemde; Kaletpe Obsidyen Atölyesi, Neolitik ve Kalkolitik Çağda; Köşk Höyük, Tepecik Höyük ve Pınarbaşı Höyük, Eski Tunç Devrinde; Göltepe -Kestel Maden Ocağı, Hitit, Geç Hitit, Frig, Roma Çağında; Porsuk (Zeyve) Höyük ön plana çıkan en önemli tarihi çevrelerdir. Hitit İmparatorluğu’nun yıkılışından sonra Geç Hitit Şehir Devletleri Dönemi’nde Tabal Krallığı şehir devletlerinden Tuwanuwa Krallığı, Nahita Krallığı ve Göllüdağ Tabal Şehri önemli tarihi çevrelerdir. Tyana Şehri (Kemerhisar) ise hem Helenistik Dönem hem de Roma Dönemi’nde bölgenin en önemli kentlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Tyana’da bulunan Roma Havuzu ve Su Kemerleri söz konusu dönemden kalan ve büyük bir kısmı ayakta olan önemli tarihi çevrelerdir. Kapadokya Bölgesi’nde Hristiyanlığın yayılış dönemi ve takip eden Bizans Dönemi’nin tarihi çevresini ise Tyana (Kemerhisar), Andaval (Aktaş), Sasima (Hasaköy), Limnai (Gölcük), Karballa (Güzelyurt) temsil eder. Yine söz konusu dönemde inşa edilmiş olan Konstantin Helena Kilisesi (Eski Andaval Kilisesi) ve Gümüşler Manastırı dönemlerinin en güzel örnekleri olarak tarihi çevrelere örnektir. Niğde’nin Selçuklu Dönemi tarihi çevresini yansıtan en güzel örnekler ise Niğde Kalesi, Alaaddin Cami ve Hüdavend Hatun Türbesi’dir. Akmedrese ise Beylikler Dönemi’nin en güzel örneklerindendir. Osmanlı Dönemi

Niğde tarihi çevresine dair en güzel örnekler ise Dışarı Cami, Murat Paşa Külliyesi, Kale Cami, Ulukışla'daki Öküz Mehmet Paşa Külliyesi'dir.

2.5.2.3. Niğde Merkez Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Niğde'nin esas tarihi çevresini meydana getiren tescilli ve taşınmaz kültür varlıklarıdır. Bu bölümde Niğde'de yer alan tescilli ve taşınmaz kültür varlıklarının neler olduğunu aktaracağız. Niğde'de yer alan kültür varlıklarına dair ayrıntılı bilgiler aktarmaya başlamadan önce özellikle yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiş bazı kavramların da açıklanması faydalı olacaktır. Çünkü söz konusu tarihi çevreleri izah ederken kullanacağımız terimlerin bilinmesi konunun tam manasıyla anlaşılmasında bizlere yol gösterici olacaktır. Kültürel mirasın en önemli ögesi olan tarihi çevrelere dair kavramlar; kültür varlıkları, sit, arkeolojik sit ve kentsel sit alanı kavramlarıdır.

Kültür varlıkları ve tescilli ve taşınmaz kültür varlıkları kavramları ülkemizde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'yla tanımlanmıştır. Söz konusu kanun kapsamında **kültür varlıkları**:

Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3, a-1).

Taşınmaz Kültür Varlıkları, bulunduğu alanda korunması gereken ve bulunduğu alandan başka bir yere taşınması mümkün olmayan yapılardır. Söz konusu yapılar 19. yüzyıl sonuna kadar imar edilmiş yapılar (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Md. 6, a), Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmaları kararı verilen yapılar (2863, Md. 6, b), sit alanlarında bulunan varlıklar (2863, Md. 6, c), milli mücadeleye konu olan ve devletimizin kuruluş sürecine şahitlik etmiş yapılardır (2863, Md. 6, d).

Niğde Kenti'nin sahip olduğu kadim geçmiş ve bölgeye hâkim olan toplulukların çeşitliliği kent merkezi ve çevresinde çok zengin bir kültürel varlık birikimini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu varlıklardan bir kısmı ne yazık ki günümüze ulaşamazken özellikle kent merkezindeki varlıkların ise büyük bir kısmı günümüze ulaşmıştır (Uğurlu ve Somuncu, 2018: 994). 2016 Niğde Kültür Envanterinde aktarıldığı üzere şehir merkezi ve ilçelerinde bulunan çok sayıda kentsel sit, arkeolojik-doğal sit, arkeolojik sit ve anıt yapı mevcuttur. (Tablo 6).

Tablo 6.*Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Niğde’de İlçelere Göre Dağılımı*

Tescilli Taşınmaz							
Kültür Varlıkları	MERKEZ	ALTUNHİSAR	BOR	ÇAMARDI	ÇİFTLİK	ULUKIŞLA	TOPLAM
Kentsel Sit	2	-	-	-	-	-	2
Arkeolojik, Doğal Sit	2	-	-	-	-	-	2
Arkeolojik Sit	77	11	30	8	5	12	143
Anıt Yapılar	201	13	103	5	12	12	346
Endüstriyel Yapı	1	-	-	-	-	-	1
Toplam	283	24	133	13	17	24	494

Kaynak: Niğde Kültür Envanteri-I [NKE-I], 2016: 73

Tablo 6’da görüldüğü üzere Niğde il geneli tescilli taşınmaz kültür varlıkları açısından çok zengindir. Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının Niğde’de ilçelere göre dağılımına bakıldığında en zengin yerin Niğde merkez olduğu görülecektir. Merkez 2 kentsel sit, 2 arkeolojik ve doğal sit, 77 arkeolojik sit, 201 anıt yapı, 1 endüstriyel yapı olmak üzere toplam 283 tescilli ve taşınmaz kültür varlığına sahiptir. Söz konusu sayılar Niğde’nin daha önce bahsettiğimiz binlerce yıllık tarihi ve kültürel birikiminin en güzel kanıtıdır.

Niğde merkezden sonra kültür varlıkları bakımından en zengin ikinci noktanın ise Bor ilçesi olduğu görülmektedir. Bor ilçesinin 30 arkeolojik sit, 103 anıt yapı ile toplamda 133 tescilli taşınmaz kültür varlığına sahip olduğu görülmektedir. Bu veriler ise Bor’ un zengin bir tarihi çevreye sahip olduğunun göstergesidir. Bu zengin tarihsel çevrenin kaynağı ise Bor’un tarihsel gelişimiyle alakalıdır. Bor ilçe merkezinin tarihi geçmişi incelendiğinde kuruluş ve gelişim açısından Niğde merkezle paralellik gösterdiği görülecektir. Her iki yerleşim alanının da kurulduğu, geliştiği ve tarihi çevreler bakımından zenginleştiği dönem 12. yüzyıldan sonra Anadolu Selçuklu Dönemi’dir. Dolayısıyla her iki yerleşim merkezi de Türk-İslam Mimarisinin Anadolu’daki ilk ve en güzel örneklerini çokça barındırması bakımından birer zenginlik alanlarıdır. Altunhisar 24, Çamardı 13, Çiftlik 17 ve Ulukışla ise toplamda 24 adet kültür varlığı barındırmaktadır. Özetle Niğde İl geneli toplamda 494 adet kültür varlığı ile tarihi çevreler açısından çok zengin bir çehreye sahiptir.

2.5.2.3.1. Niğde Merkez Arkeolojik Sit Alanları

Ülkemizde sit kavramı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda, arkeolojik sit kavramı ise Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 658 Sayılı İlke Kararı,1999’da şöyle tanımlanmaktadır:

Sit: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3, a-3).

Arkeolojik Sit Alanı: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır (Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları, 658 Sayılı İlke Kararı,1999).

2016 yılı Niğde Kültür Envanteri verilerine göre Niğde Merkez ve merkeze bağlı köy ve kasabalarda toplamda 77 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. (Tablo 7). Niğde merkezde yer alan arkeolojik sit alanları; höyükler ve yerleşim alanları, tümülüsler, yer altı şehirleri ve kaya oyma yerleşim alanları ile mezarlık alanlarından oluşmaktadır. Söz konusu arkeolojik sit alanları içerisinde Niğde’de en çok bulunanlar ise 32 alan ile höyükler ve yerleşim alanlarıdır. Niğde’nin çağlar boyunca önemli bir stratejik konumda bulunması ve coğrafi şartların çeşitli uygarlıkların kurulup gelişebilmesine imkân sağlaması gibi sebeplerle çok sayıda yerleşim alanının kurulduğu görülmektedir. Yine şehirde 16 adet tümülüs, 16 adet yeraltı şehri ve kaya oyma yerleşim alanı ile 13 adet tarihi mezarlık alanı bulunuyor olması Niğde’nin tarihi çevresinin ne derece zengin olduğunun başka bir kanıtıdır. Söz konusu arkeolojik sit alanlarından önem itibarıyla ön plana çıkanlarını Niğde’nin Tarihi Çevresinin Kronolojik Gelişimi başlığı altında ayrıntılı olarak ele alacağız.

Tablo 7.*Niğde Merkez Arkeolojik Sit Alanları.*

NİĞDE MERKEZ ARKEOLOJİK SİT ALANLAR	
TÜRÜ	ARKEOLOJİK SİT ALANIN ADI
HÖYÜKLER VE YERLEŞİM ALANLARI	1. Göllüdağ Ören Yeri, 2. Kale ve Çevresi, 3. Kilise Tepesi, 4. Tepebağları Höyüğü, 5. Kaletepe Obsidyen Atölyesi, 6. Gölcük Höyüğü, 7. Yalvaç Mevki Yerleşim Alanı, 8. Zamzama Höyüğü, 9. Kiledere Höyük 10. Meydan Boğazı Deresi Höyüğü 11. Pınarcık Höyüğü, 12. Kayırlı Örenyeri, 13. Karaçakıl Tepesi Höyüğü, 14. Ören Tepesi ve Killos Kaya Yerleşimi, 15. Göremsen Tepe, 16.Kaletepesi, 17. Aşlama Höyüğü, 18. Enehil Höyüğü, 19. İmamlı Höyüğü, 20. Kesleğen Tepe, 21. Yarhisar Höyüğü, 22. Geçit Tepe Höyüğü, 23. Güllüce Höyüğü, 24. Çakıltepe Höyüğü ve Mezarlığı, 25. Obruk Tepe Yerleşimi, 26. Firizlinin Kale Yerleşimi, 27. Pınarcık-Duvarca Örenyeri Yerleşimi, 28. Hacıbeyli Höyüğü, 29. Çaylaktepe Yerleşimi, 30. Nurettin Tepe, 31. Kumluca Höyüğü, 32. Hüyük Höyüğü.
TÜMÜLÜSLER	1. Emircek Tümülüsü, 2. Karagöbekli Tümülüsü, 3. Göbekli Tümülüsü, 4. Erenler Tümülüsü, 5. Çanlı Tepe I, II, III, IV Tümülüsleri, 6. Kızıl Tepe Tümülüsü, 7. Üçtepeliler Tümülüsü, 8. Tapır Tepe Tümülüsleri, 9. Bekçi Tepe Tümülüsü, 10. Maltepe I-II Tümülüsleri, 11. Höyüktepe Tümülüsü, 12. Divrin Tümülüsü, 13. Uluğaç Tümülüsü, 14. Kötükisle Tümülüsü, 15. Dökmetepe Tümülüsü, 16. Gümüşler Göbekli Tepe Tümülüsü.
YER ALTI ŞEHİRLERİ VE KAYA OYMA YERLEŞİM ALANLARI	1. Eski Gümüş Örenyeri, 2. Konaklı Yeraltı Şehri, 3. Kayırlı Yeraltı Şehri, 4. Pınarcık Mağarası, 5. Kaleyamacı Mağaraları, 6. Aktaş Kaya Oyma Yerleşim Alanı, 7. Gösterli Kaya Yerleşim Alanı, 8. Fertek Yeraltı Şehri, 9. Şapkalı Kaya Kaya Mezarları ve Yeraltı Yerleşimi, 10. Pembetaş Kaya Yerleşim Alanı, 11. Firizli Kaya Yerleşim Alanı, 12. Kayardı Kaya Kilisesi, 13. Uluğaç Kaya Oyma Yerleşimi, 14. Uluğaç-Cingille Kaya Oyma Yerleşimi, 15. Amas Örenyeri, 16.Asbala ve Kepez Örenyeri.
MEZARLIKLAR	1. Kuş Kayası Mezarlığı, 2. Tatarlar Mezarlığı, 3. Ovacık Eski Mezarlık, 4. Alay Eski Mezarlık, 5. Şehitler Mezarlığı Hazinesi, 6. Cingören Anıt Mezarları ve Cingören Höyüğü, 7. Mezar Sayı Üstü Kaya Mezarları, 8. Karakaya Kaya Mezarları, 9. Konaklı Kaya Mezarları, 10. Uluğaç-Cingille Kaya Oyma Şapeli, 11. Göremsen Mezarlığı, 12. Gala Nekropolü, 13. Höyük Tepesi Nekropol Alanı.

(Niğde Kültür Envanteri 2016'dan yararlanılarak hazırlanmıştır).

2.5.2.3.2. Niğde Merkez Anıt Yapılar

Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları içerisinde yer alan ikinci grup ise anıt yapılarıdır. Anıt yapıları camiler ve mescitler, türbeler, medreseler, kiliseler ve şapeller, okullar bedestenler ve hanlar, hamamlar, çeşmeler, köprüler, kaleler ve tarihi konutlar şeklinde sınıflandırabiliriz.

Tablo 8.

Niğde Merkez Anıt Yapılar

NİĞDE MERKEZ ANIT YAPILAR	
TÜRÜ	ANIT YAPI ADI
CAMİLER VE MESCİDLER	1. Tekke Cami, 2. Kızıldam Cami, 3. Değirmen Cami, 4. Avlanlı Cami, 5. Dışarı Cami, 6. Kible Mescidi ve Çeşmesi, 7. Kılıklı Cami, 8. Sungurbey Cami ve Türbesi, 9. Alaadin Cami, 10. Paşa Cami ve Çeşmesi, 11. Burhan Mescidi, 12. Kesikbaş Cami Minaresi, 13. Rahmaniye Cami, 14. Fesleğen Cami, 15. Afife Hanım Cami, 16. Eskiciler Mescidi, 17. Cullaz Mescidi, 18. Dörtayak Cami ve Çeşmesi, 19. Şah Mescidi, 20. Darülcikir Mescidi, 21. Sıralı Mescidi, 22. Kayırlı Eski Cami, 23. Ömerağa Cami, 24. Koyunlu Cami, 25. Torbalı Cami Minaresi, 26. Tepebağları Cami Minaresi, 27. Elmalı Eski Cami, 28. Gazi Osman Paşa Cami, 29. Hanım Kadı Mescidi, 30. Taşlıca Köyü Cami.
TÜRBELER	1. Şerefali Türbesi, 2. Gündoğdu Türbesi, 3. Hüdavend Hatun Türbesi, 4. Kemal-i Ümmi Türbesi, 5. Dörtayak Türbesi, 6. Kesikbaş Türbesi, 7. Hacı Mahmud Mezarı, 8. Şah Süleyman Türbesi, 9. Esenbey Türbesi, 10. Hikmet Baba Türbesi, 11. Altışehit Haziresi Türbesi, 12. Koyunlu Türbesi.
MEDRESELER	Akmedrese.
KİLİSELER VE ŞAPELLER	1. Kumluca Kilise-Cami, 2. Hamamlı Kilisesi, 3. Begüm Kilise-Cami, 4. Merkez Ermeni Kilisesi, 5. Merkez Rum Kilisesi, 6. Andaval Kilisesi, 7. Konaklı Kilisesi, 8. Narlıgöl Şapeli, 9. Fertek Kilise Cami, 10. Yeşilburç Kilise-Cami, 11. Küçükköy Kilisesi, 12. Hançerli Kilisesi, 13. Hasaköy Kilisesi, 14. Aktaş Kilisesi, 15. Ovacık Kilise-Cami, 16. Dikilitaş Küçük Kilise, 17. Dikilitaş Büyük Kilise, 18. Ballı Kilisesi, 19. Kızağaç Kilisesi, 20. Hacıabdullah Kilise Kalıntısı, 21. Uluğağaç Kilise Kalıntısı, 22. Çarıklı Kilisesi, 23. Aziz Nikolas Manastırı, 24. Uluğağaç Şapeli, 25. Aktaş Kilise Kalıntısı, 26. Aktaş Apsisli Yapı Kalıntısı, 27. Tırhan Kilise-Cami, 28. Tırhan Küçük Kilise, 29. Taşlıca Kilise Kalıntısı.
OKULAR	1. Öğretmen Evi, 2. Anadolu Lisesi, 3. Dumlupınar İlkokulu, 4. Endüstri Meslek Lisesi, 5. İnönü İlköğretim Okulu, 6. Sasima (Hasaköy) Rum Okulu, 7. Uluğağaç Rum Okulu.
BEDESTENLER VE HANLAR	1. Saruhan, 2. Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, 3. Paşa Hanı, 4. Himmetli Han Kalıntısı.
HAMAMLAR	1. Çarşı Hamamı, 2. Paşa Hamamı, 3. Fertek Hamamı, 4. Hamamlı Hamamı, 5. Yeşilburç Hamamı.
ÇEŞMELER	1. Cullaz Çeşmesi, 2. Nalbantlar Çeşmesi, 3. Hatiroğlu Çeşmesi, 4. Mühürdar Çeşmesi, 5. Sıralı Çeşmesi, 6. Şah Mescidi Çeşmesi, 7. Kandak Çeşmesi, 8. Harap Çeşme, 9. Kaymakam Çeşmesi, 10. Babacan Çeşmesi, 11. Çerçici Çeşmesi, 12. Tekke Cami Çeşmesi, 13. Dikilitaş Eski Çeşme, 14. Şadırvan, 15. Hançerli Kilise Çeşmesi ve Çamaşırhanesi, 16. Hançerli Çeşmesi I.
KÖPRÜLER	1. Hacıabdullah Köprüsü, 2. Efendibey-Amasbağları Köprüsü.
KALELER	Niğde Kalesi.
KONUTLAR	83 Adet Konut.

(Niğde Kültür Envanteri 2016'dan yararlanarak hazırlanmıştır).

Niğde merkezde yer alan anıt yapılar incelendiğinde çok zengin bir tablo ortaya çıkmaktadır. (Tablo 8). Niğde merkezin anıtsal yapı envanteri incelendiğinde özellikle dini ve kültürel yapılar olarak tanımlanan grubun ön plana çıktığı görülmektedir. Anıt yapılar içerisinde 30 adet ile cami ve mescidler başta yer alırken, 29 adet ile kilise ve şapeller ikinci sırada bulunmaktadır. Bu durum ise Niğde'nin farklı inançlara sahip medeniyetlere binlerce yıl boyunca ev sahipliği yapmasının doğal bir sonucudur. Yine anıt yapı grupları içerisinde en çok bulunan diğer yapılar ise 16 adet ile çeşmeler ve 12 adet ile türbelerdir. Bunların yanı sıra 7 okul, 5 hamam, 4 han, 2 köprü, 1 medrese ve 1 kale gibi anıt yapıların da yer aldığı görülmektedir.

2.5.2.3.3. Niğde Merkez Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, “Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 maddesinde” Doğal (tabii) sit şöyle tanımlanmaktadır:

Doğal (tabii) Sit: jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.

Tablo 9.

Niğde Merkez Arkeolojik ve Doğal Sit Alanları

S. NO:	ADI	BULUNDUĞU YER
1	Çayırönü Vadisi	Kayırlı Kasabası, Niğde Merkez.
2	Peri Bacaları	Pınarcık Mahallesi, Kayırlı Kasabası, Niğde Merkez

Kaynak: KTB. Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları.

<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/20444,sit- Alanlari-listesipdf.pdf?0>

Niğde ili 2 adet arkeolojik ve doğal sit alanına sahiptir. (Tablo 9). Söz konusu iki arkeolojik ve doğal sit de Niğde merkeze bağlı Kayırlı Kasabası sınırları içerisinde bulunur. Çayırönü Vadisi, Niğde merkeze bağlı Kayırlı Kasabası'nın güneyinde bulunmaktadır. Söz konusu vadi volkanik tüflerin meydana getirdiği bir jeomorfolojiye sahiptir. Vadi içerisinde bir dere yatağı da bulunur. Çayırönü Vadisi'nin doğu bölümünde volkanik tüflerin oyulmasıyla oluşturulmuş mağaralar yer alır ve bu alan yerleşim alanı olarak da kullanılmaktadır (NKE, 2009: 246).

Kasabanın Pınarcık Mahallesi'nde ise peri bacası oluşumları yer alır. Söz konusu peri bacaları içerisine oyulmuş mağaralar kasaba halkı tarafından halen kullanılmaya devam etmektedir.

2.5.2.3.4. Niğde Merkez Kentsel Sit Alanları

Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İle İlgili 720 Sayılı İlke Kararı'nda "Kentsel Sit Alanı" şu şekilde tanımlanmaktadır:

Kentsel Sit Alanı: Kentsel sitler, mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte bulundukları alanlardır (Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İle İlgili 720 Sayılı İlke Kararı, 2006).

Tablo 10.

Niğde Merkez Kentsel Sit Alanları ve Bulandıkları Yerler

S. NO:	ADI	BULUNDUĞU YER
1	Niğde Kalesi ve Eski Saray Mahallesi	Niğde Merkez.
2	Kayırlı Kasabası III. Derece Arkeolojik-Kentsel Sit	Niğde Merkez, Kayırlı Kasabası.

Kaynak: KTB. Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları.

<https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/20444,sit-alanlari-listesipdf.pdf?0>

Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre Niğde merkez ilçede 1 adet ve merkeze bağlı olan Kayırlı Kasabası'nda da 1 adet olmak üzere toplamda 2 adet kentsel sit alanı bulunmaktadır. (Tablo 10). Söz konusu kentsel sit alanlarından ilki Niğde Kalesi ve Eski Saray Mahallesi'dir. Kalenin bulunduğu tepe Alaaddin Tepesi olarak adlandırılmakla birlikte aslen bir höyüktür (NKE, 2009: 256). Niğde Kalesi ve Eski Saray Mahallesi kentsel sit alanı 13.07.2000/1305 tarih ve karar sayısı ile I. ve III. Derece Arkeolojik sit alanı olarak tescillenmiştir. Söz konusu kentsel sit alanı sur içindeki Kale Mahallesi ve sur dışındaki Eski Saray Mahallesi'ni kapsamaktadır. Kentsel sit alanında; Niğde Kalesi, Alaeddin Cami, Hatıroğlu Çeşmesi, Sungurbey Cami, Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, Kığılı Cami, Çarşı Hamamı, Kible Mescidi, Rahmaniye Cami, Nalbantlar Çeşmesi, Rum ve Ermeni Kiliseleri, Dumlupınar İlköğretim Okulu ve 18.-19.Yüzyılda inşa edilmiş geleneksel Niğde evleri bulunmaktadır (Yavaşcan ve Urak, 2021: 326).

İldeki ikinci kentsel sit alanı ise Kayırlı Kasabası'dır. Kayırlı Kasabası'nda bulunan Bizans döneminde inşa edilmiş Kayırlı Yeraltı Şehri ve tarihi evleri nedeniyle 05.12.2000/2482 tarihi ve karar sayısı ile III. Derece Arkeolojik-Kentsel Sit alanı olarak kabul edilmiştir (NKE, 2009: 257).

2.5.2.4. Niğde İli Altunhisar İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Niğde ili Altunhisar İlçesinde toplamda 11 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır (Tablo 11). Söz konusu arkeolojik sit alanlarının 1' i ilçe merkezinde yer alırken 10' u bağlı kasabalarda yer alır.

Yeşilyurt Köyü'nde bulunan Yeşilyurt Yeraltı Şehri I. Derece Arkeolojik Sit alanıdır. Söz konusu yer altı şehrinin girişi Sivri Kilise koruma alanındadır ve yıkıntılarla kapalı durumdadır. Yer altı şehri Kapadokya Bölgesi'nde sıkça görülen geleneksel yer altı şehirlerinin benzeridir. Ulukışla Köyü'nde bulunan sulama havuzu ya da anıldığı ismiyle Sarıgöl inşa çağı itibarıyla Roma Dönemi'ne aittir. Düzgün kesme taştan, 26x18,20 m. ölçülerinde, eşkenar dörtgen şeklinde sulama amaçlı inşa edilmiş bir havuzudur. Çömlekçi Köyü'nde bulunan Eski Yurt Mevkii Kale Kalıntısı ise I. Derece Arkeolojik Sit alanıdır. Bu mevkide kaya mezarlar, kilise ve kale kalıntıları yer alır. Karaasmaz Mağaraları ise Altunhisar ilçesinin kuzeyinde Bayatönü Mevkii'nde bulunur. Söz konusu mağaralar, Kapadokya Bölgesi'nin tipik yer altı şehirleri ile benzerlik göstermektedir (Niğde Kültür Envanteri-II [NKE-2], 2016: 8-18). Kınık Höyük ise Niğde'nin Tarihi Çevresinin Kronolojik Gelişimi başlığı altında ayrıntılı olarak aktarılacaktır.

Tablo 11.

Niğde İli Altunhisar İlçesi Arkeolojik Sit Alanları

S. NO:	ADI	BULUNDUĞU YER
1	Sulama havuzu (SARIGÖL)	Ulukışla Köyü, Altunhisar, Niğde.
2	Eski Yurt Mevki Kale Kalıntısı	Çömlekçi Köyü, Altunhisar, Niğde.
3	Kınık Höyük	Yeşilyurt Köyü, Altunhisar, Niğde.
4	Tepecik Höyüğü	Ulukışla Köyü, Altunhisar, Niğde.
5	Keçikalesi	Keçikalesi Kasabası, Altunhisar, Niğde.
6	Küçükören Yerleşimi	Uluören Köyü, Altunhisar, Niğde.
7	Kışla Armutağacı Örenyeri	Yeşilyurt Köyü, Altunhisar, Niğde.
8	Avören Yerleşimi	Ulukışla Köyü, Altunhisar, Niğde.
9	Yeşilyurt Yeraltı Şehri	Yeşilyurt Köyü, Altunhisar, Niğde.
10	Karaasmaz Mağaraları	Altunhisar İlçe Merkezi, Niğde.
11	Yeşilyurt Dikilitaş Steli ve Kaya Oyma Yerleşimi	Yeşilyurt Köyü, Altunhisar, Niğde.

Kaynak: Niğde Kültür Envanteri-II, 2016: 4.

Arkeolojik Sit Alanları dışında 2016 Kültür Envanterine göre Altunhisar merkez ilçe ve bağlı köy ve kasabalarda 4 adet cami ve türbe, 3 adet kilise ve şapel, 6 adet de diğer yapı türleri mevcuttur. Bu yapılar: Şafak Camii (Yeni Cami), Seyit Ali Ağa Cami (Eski Cami), Yeşil Cami, Türbe, Yeşilyurt Sivri Kilise, Çömlekçi Kilisesi, Gırnavuz Mevkii Kilise Kalıntısı, Seyyidali Ağa Çeşmesi, Sıraçakıl Han, Han Köprüsü, Sarnıç, Çamaşırhane ve 1 adet konuttur (NKE-II, 2016: 4-5).

2.5.2.5. Niğde İli Bor İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Niğde ili Bor ilçesinde toplamda 30 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. (Tablo 12). Söz konusu arkeolojik sit alanları içerisinde höyükler ve yerleşim alanları çoğunlukta olmakla birlikte tümülüsler, kaya oyma yerleşimleri ve mezarlıklar da yer alır. Bu arkeolojik sit alanları içerisinde Antik Tyana Kenti, Köşk Höyük ve Roma Havuzu ön plana çıkan alanlardır. Tyana'nın tarihsel gelişimi Niğde şehir merkezinden daha eski olmakla birlikte bazı dönemlerde Kapadokya Bölgesi'nde merkez olma özelliği de taşımıştır. Niğde sınırları içerisinde Faustina Polis Antik Kenti ile birlikte iki antik kentten biri olan Tyana, üzerinde çok sayıda arkeolojik kazı, çalışma ve bilimsel yayın yapılması itibarıyla yine ön plana çıkmaktadır. Bu arkeolojik sit alanları dışında Pınarbaşı Höyüğü ve Bekçi Tepesi Höyüğü de kuruladıkları çağı en iyi yansıtan örnekler olmaları ve üzerinde çeşitli çalışmaların yapılmış olması nedeniyle yine ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 12.

Niğde İli Bor İlçesi Arkeolojik Sit Alanları (Niğde Kültür Envanteri - II, 2016: 37-38).

S.No:	ADI	BULUNDUĞU YER
1	Pınarbaşı Höyüğü	Bor-Altunhisar yolu üzeri.
2	Antik Tyana Kenti	Kemerhisar Kasabası, Bor, Niğde.
3	Köşk Höyük ve Roma Havuzu	Bahçeli Kasabası, Bor, Niğde.
4	Bekçi Tepesi	Havuzlu Köyü, Bor, Niğde.
5	Kekillinin Yurdu ve Eğri Kule Yurdu	Çukurkuyu Kasabası, Bor, Niğde.
6	Bayat Höyük	Bayat Köyü, Bor, Niğde.
7	Saray ve İnüstü Yerleşimi ve Kilisesi	Çukurkuyu Kasabası, Bor, Niğde.
8	Tümen Tepesi Höyük	Çukurkuyu Kasabası, Bor, Niğde.
9	Eskikoyun Tepesi Höyük	Balcı Köyü, Bor, Niğde.
10	Adıyaman Mevkii	Bor İlçesi, Adıyaman Mevkii.
11	Direktaş Mevkii	Bahçeli Kasabası, Direktaş Mevkii,
12	Karadeli Höyüğü ve Mezarlığı	Kızılca Köyü, Bor, Niğde.
13	Bereket Tepe	Bereket Köyü, Bor, Niğde.
14	Sarı Höyük	Kızılca Köyü, Bor, Niğde.
15	Taşöme Yerleşim Alanı	Kızılca Köyü, Bor, Niğde.
16	Kızıl Höyük	Badak Köyü, Bor, Niğde.
17	Gülhane Höyüğü	Badak Köyü, Bor, Niğde.
18	Kırlandı Örenyeri ve Nekropolü	Karanlıkdere Köyü, Bor, Niğde.
19	Çanaktepe Höyüğü	Badak Köyü, Bor, Niğde.
20	Eski Badak Höyüğü	Badak Köyü, Bor, Niğde.
21	Çakıltepe Höyüğü	Karamahmutlu Köyü, Bor, Niğde.
22	Baş Obası Kalesi	Karanlıkdere Köyü, Bor, Niğde.
23	İftihan Tümülüsü	Niğde, Bor İlçesi.
24	Şehitlik Tepe Tümülüsü	Niğde, Bor İlçesi, İftiyan Mevkii.
25	Ada Tepe Tümülüsü	Kemerhisar Kasabası, Bor, Niğde.
26	Bor Tümülüsü	Dink Mahallesi, Bor, Niğde.
27	Topraktepe Tümülüsü	Balcı Köyü, Bor, Niğde.
28	Yedioda Mağaraları	Niğde, Bor İlçesi, İftihan Mevkii.
29	Kavuklu Hristiyan Mezarlık Alanı	Kavuklu Köyü, Bor, Niğde.
30	Karamahmutlu Kaya Kilisesi-Yerleşimi	Karamahmutlu Köyü, Bor, Niğde.

2016 Kültür Envanterine göre Bor merkez ilçe ve bağlı beldelerde toplamda 103 anıt yapı bulunmaktadır. Anıt yapıların 26'sı cami ve mescid, 4'  kilise ve  apel, 29'u tarihi konut, 27'si  e me, 4'  köprü, 2'si hamam, 11'i de diğer yapı türleridir. Anıt yapılar içerisinde yer alan **camı ve mescidler**  unlardır: Bahçeli Saray Cami, Bahçeli Ulu Cami, Bahçeli Eski Cami, Kızılca Cami, Büyük Cami ve Haziresi, Bekdik Cami, Abdurahman Cami (Ba pınar Cami), Hacıveli Cami, Hacı Durmu ağa Cami, Arap Mehmet Cami, Sarı Cami, Ulu Cami,  eyh İlyas Cami, Recep Ağa Cami, Dambullu Cami, K r İsmail Cami, Paşa Cami ve Bedesten, Çayırılı Cami, Karaca İbrahim Cami, K t kl  Cami, Abdullatif Cami, Külhan Cami, Karabiber Mescidi, S loğlu Mescidi, Kayabaşı Cami, Sinanbey Cami. **Kilise ve  apeller**: Cığızoğlu Konağı ve Ermeni Kilisesi,  apel (A-21), Bor Rum Kilisesi, Kavuklu Kilisesi. **Hamamlar**: Eski Hamam, Yeni Hamam.

2.5.2.6. Niğde İli Çamardı İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Niğde İli Çamardı ilçesinde 8 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır (Tablo 13). Söz konusu arkeolojik sit alanlarının 3'  höyük, 1'i maden ocağı, 2'si kaya mezarlığı, 1'i yer altı şehri 1'i ise nekropol alanıdır. Bu arkeolojik sit alanları içerisinde Kestel Madeni ve G ltepe Höyüğü önem itibariyle ön plana çıkan alanlardır. Söz konusu maden ocağının İlk Tunç  ağın'da (3200-2000) aktif olarak kullanıldığı düşünülmektedir. G ltepe  ren Yeri ise Son Kalkolitik'ten Demir  ağı'na kadar yerleşim görmüştür (Hacar, 2016: 55-56). Kestel Maden Ocağı'nın yakınlarında kendisi ile aynı geçmişe sahip olan G ltepe, Kestel'den çıkarılan madenlerin işlendiği atölyeleri de barındıran  renyeridir (Yener, 1989: 4). Bu iki arkeolojik sit alanı ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Tablo 13.

Niğde İli Çamardı İlçesi Arkeolojik Sit Alanları

S. NO:	ADI	BULUNDUğU YER
1	Eyertepe Höyüğü	Pınarbaşı Köyü, Çamardı, Niğde.
2	G�ltepe Höyüğü	Celaller Köyü, Çamardı, Niğde.
3	Kestel Madeni	Celaller Köyü, Çamardı, Niğde.
4	�� Kapılı Höyüğü	�� Kapılı Köyü, Çamardı, Niğde.
5	Kavlakepe Yeraltı �ehri	Kavlakepe Köyü, Çamardı, Niğde.
6	Kızılkaya Kaya Mezarlığı	�� Kapılı Köyü, Çamardı, Niğde.
7	Elekg�l� Kaya Mezarlığı	Elekg�l� Köyü, Çamardı, Niğde.
8	Emli Vadisi Nekropol Alanı	Çukurbağ Köyü, Çamardı, Niğde.

Kaynak: Niğde Kültür Envanteri-II, 2016: 188.

Bu alanların dışında 2016 Niğde Kültür Envanterine göre  amard  merkez ilçe ile bağlı köy ve kasabalarda toplamda 4 adet anıt yapı mevcuttur. Bu yapılar:  amard  Rum Kilisesi,  amard  Evi, Sulucuova Kilisesi, Akkızana Türbesi ve Haziresi, Karavlakhan  K pr s d r. Ayrıca ilçe sınırları içeresinde yer alan Aladağlar Milli Parkı da Niğde ilinin tek milli parkı durumundadır.

5.2.7. Niğde İli  iftlik İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Niğde ili çiftlik ilçesinde 3'  höyük, 1'i kale ve 1'i de yeraltı şehrinden oluşan toplam 5 adet arkeolojik sit alanı bulunmaktadır (Tablo 14). Söz konusu sit alanları içerisinde 2000 yılından itibaren üzerinde çeşitli kazıların yapıldığı Tepecik Höyük en önemli noktadır. Tepecik Höyük, Niğde'nin Neolitik Dönem'deki tarihi çevresini yansıtan alanlardan biri olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir.

Tablo 14.

Niğde İli  iftlik İlçesi Arkeolojik Sit Alanları

S. NO:	ADI	BULUNDUğU YER
1	Divarlı Höyüğü	Divarlı Kasabası, �iftlik, Niğde.
2	Tepecik Höyüğü	Niğde, �iftlik İlçesi, �arşı Mahallesi.
3	T�mbecik Höyük	Ovalıbağ Köyü, �iftlik, Niğde.
4	Melendiz-Murtaza Köyü Kalesi	Murtaza Köyü, �iftlik, Niğde.
5	Tıraz (�lke) Yeraltı Şehri	Bozk�y Kasabası, �iftlik, Niğde.

Kaynak: NKE II, 2016: 207.

2016 Kültür Envanterine göre çiftlik ilçe merkezinde herhangi bir anıtsal yapı olmayıp çiftlik ilçesine bağlı köy ve kasabalarda ise 12 adet anıtsal yapı mevcuttur. Bu anıtsal yapılardan 7'si tarihi konut olup tamamı Divarlı Kasabası'nda yer almaktadır. Bunun dışında Kitreli Köyü'nde Ulu Cami, Kitreli Şapeli, Uyuz G leği-Hanı ve Köprübaşı  eşmesi bulunmaktadır. Asmasız Köyü'nde yer alan Asmasız Eski Cami ise bir diğer anıtsal yapıdır.

5.2.8. Niğde İli Ulukışla İlçesi Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

2016 Kültür Envanterine göre Ulukışla merkez ilçe ve bağlı köy ve kasabalarda toplamda 12 adet arkeolojik sit alanı mevcuttur. (Tablo 15).

Tablo 15.*Niğde İli Ulukışla İlçesi Arkeolojik Sit Alanları*

S. NO:	ADI	BULUNDUĞU YER
1	Porsuk (Zeyve) Höyüğü	Porsuk Köyü (Zeyve), Ulukışla, Niğde.
2	Başmakçı Höyüğü (Faustina Polis)	Başmakçı Köyü, Ulukışla, Niğde.
3	Kaletepe Höyüğü	Hüsniye Köyü, Ulukışla, Niğde.
4	Zorlak Tepe	Kolsuz Köyü, Ulukışla, Niğde.
5	İlhan-Taşpınar Höyüğü	İlhan Köyü, Ulukışla, Niğde.
6	Ulukışla Höyüğü	Ulukışla, Niğde.
7	Sansar Tepe Höyüğü	Ulukışla, Niğde.
8	Beytepesi Höyüğü	Hacıbekirli-Yeniyıldız Köy Yolu
9	Kızılören Yerleşimi	Kolsuz Köyü, Ulukışla, Niğde.
10	Bengi Tepe,	Ulukışla, Niğde.
11	Bolkar Maden Kaya Yazıtı	Alihoca-Maden Köyü arası.
12	Ardıç Tepe Mezarları	Ulukışla, Niğde.

Kaynak: Niğde Kültür Envanteri-II, 2016: 230.

Bu arkeolojik sit alanları içerisinde, üzerinde 1969 yılından beridir farklı dönemlerde kazıların yapıldığı Porsuk (Zeyve) Höyük büyük önem arz etmektedir. Demir Çağı'nda yoğun bir yerleşime sahip olan höyük aynı zamanda Hitit Dönemi'nden Geç Roma Dönemi'ne kadar da yerleşime sahne olmuştur. Bununla birlikte Helenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde ön plana çıkan Faustina Polis de (Başmakçı Höyüğü) diğer önemli bir alandır.

2016 Kültür Envanterine göre ilçede 10 adet anıtsal yapı bulunmaktadır. Anıtsal yapılar içerisinde yer alan camiler ilçe merkezinde bulunan Ak Cami, Cami-i Kebir (Alpagut Cami), Ulukışla Cami ve Gedelli Köyü'ndeki Gedelli Cami'dir. İlçede 2 adet tarihi köprü mevcuttur. Bu köprüler: Kırk Geçit-7 Viyadüğü kesiminde yer alan Kırkgeçit Köprüsü ve Horoz Köyü'nde bulunan Akköprü' (Şekerpınarı Köprüsü) dür. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Kamareddin Han, Maraş Han, Ulukışla Hamamı, Alpagut Çeşmesi ve Eminlik Köyü İlköğretim Okulu ise diğer anıtsal yapılardır. Söz konusu alanlar içerisinde Osmanlı Döneminde inşa edilmiş olan Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı ilçe ile âdeta sembolleşerek ön plana çıkan en önemli anıtsal yapıdır.

2.5.2.9. Niğde Tarihi Çevresinin Kronolojik Gelişimi

Bir önceki konuda aktarmış olduğumuz Niğde merkez ve ilçelerinde bulunan tescilli ve taşınmaz kültür varlıkları içerisinde önem itibarıyla ön plana çıkanlarını bu başlık altında ayrıntılı olarak ele alacağız. Çünkü tarihi çevreleri meydana getiren en önemli unsurlar olan taşınmaz kültür varlıkları dönemlerinin birer aynası durumundadırlar. Tarihi çevreleri açıklamaya yönelik olarak aktarılabilecek bilgiler söz konusu tarihi çevrelerin olduğu çağın özellikleri verilmeden yapıldığında tam manasıyla amacına ulaşamayacaktır. Çünkü tarihi çevreler oluşturuldukları dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, sanatsal, kültürel ve dinsel özelliklerini yansıtır. Dolayısıyla söz konusu tarihi çevreleri anlamlı bir biçimde açıklayabilmek ya da daha iyi anlayabilmek için inşa edildikleri çağın siyasi, sosyal, kültürel, dinsel inanışlarının vs. bilinmesi bir gerekliliktir.

Ayrıca Niğde'nin tarihi çevresinin gelişimini kronolojik bir sıralama ile aktarmak Niğde'nin kronolojik tablosunu daha iyi anlayabilmemizi ve bu tarihi dönemlerde kentin geçirdiği gelişim ve dönüşümü somut örneklerle açıklayabilmemize de imkân tanıyacaktır. (Tablo 16). Bunun için sırasıyla tüm dönemlerde ön plana çıkan en önemli tarihi ve kültürel miras alanlarını tek tek ve ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

Gayemiz araştırma konumuz olan tarihi çevre kavramını ve ortaokul öğrencilerinin bu konudaki bilgi düzeylerini Niğde tarihi çevresi üzerinden açıklayabilmektir. Dolayısıyla Niğde'nin tarih öncesi ve tarihi çağlar boyunca geçirdiği değişim ve dönüşümü açıklayabilmek konumuzun anlaşılır hale gelmesindeki temel hareket noktalarından biridir.

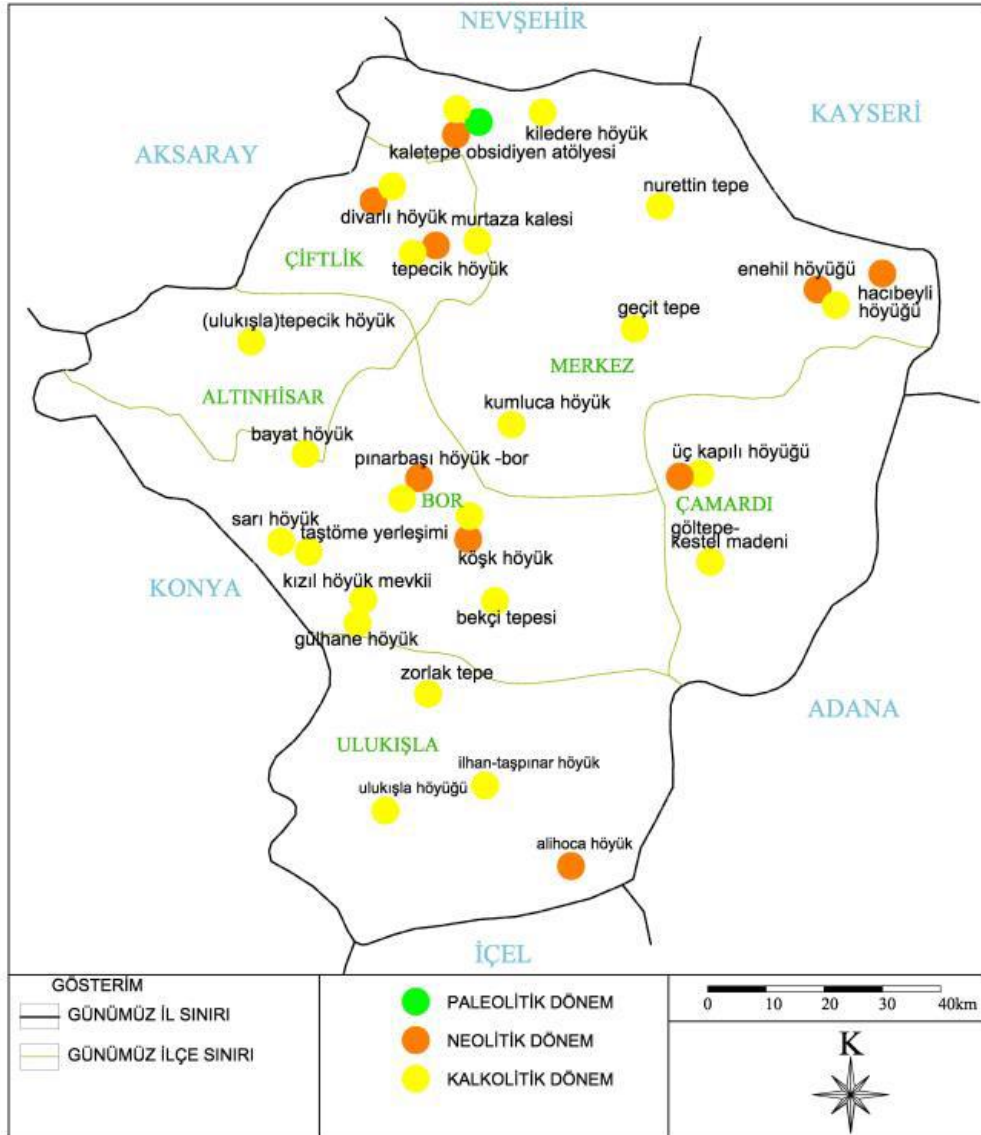
Tablo 16. *Niğde Tarihi Çevresinin Kronolojisi.*

Anadoloda Tarih Öncesi	Zaman	Tarihi Devir	Niğde Tarihi Çevresi	Milattan Önce		
	600.000	Paleotik	Kaletepe Obsidyen Atölyesi.			
	10.000 6.000	Neolitik	Kaletepe, Köşk Höyük, Pınarbaşı Höyük, Tepecik Höyük, Enehil Höyük, Üçkapılı Höyük, Hacıbeyli Höyük.			
	6.000 3.200	Kalkolitik	Göltepe-Kestel, Kaletepe, Köşk, Pınarbaşı, Tepecik, Bayat, Bekçi Tepesi, Enehil, Galhane Höyük, Geçit Tepe, Taşpınar Höyüğü, Kızıl Höyük, Kiledere Höyük, Kumluca Höyük, Murtaza Kalesi, Nurettin Tepe, Sarı Höyük, Taştöme Yerleşim, Tepecik (Ulukışla), Ulukışla Höyüğü, Üçkapılı.			
	3.200 2.000	Tunç Çağı	Göltepe-Kestel, Tepebağları Höyük, Aşlama Höyük, Bengi Tepe, Çakıltepe Höyüğü, Direktaş Mevkii, Enehil, Eski Köyün Tepesi, Galhane, Geçit Tepe, Karaçakıl Höyüğü, Kızıl, Kiledere, Kilise Tepesi, Murtaza, Nurettin, Sansar Tepe, Sarı, Taştöme, Tepecik (Ulukışla), Tömbecek Höyük, Zamzama Höyüğü, Zorlak Tepe.			
Anadolu'da Tarihi Devirler	2000	Asur Ticaret Kolonileri Çağı		Milattan Önce		
		Hitit Çağı	Porsuk-Zeyve Höyük.			
		Demir Çağı	Kınık, Porsuk-Zeyve Höyük, Aşlama, Bengi, Beytepesi Höyüğü, Çakıltepe, Çakıltepe Höyüğü (Bor), Çaylak Tepe, Direktaş Mevkii, Eski Badak Höyüğü, Eski Köyün Tepesi, Galhane, Geçit Tepe, Gölcük Höyüğü, Güllüce Höyüğü, Hacıbeyli Höyüğü, Hüyük Höyüğü, Kaletepe (Ulukışla), Kesleğen Tepe, Kızıl, Kilise Tepesi, Kumluca Höyüğü, Meydan Boğazı Deresi Höyük, Murtaza, Ören Tepesi, Pınarcık Höyüğü, Sansar, Sarı, Yarhisar Höyüğü, Zorlak.			
		Geç Hitit Dönemi	Göllüdağ Ören Yeri, Kınık, Porsuk, Tepebağları, Alaaddin Tepesi, Kaletepe (Ulukışla), Meydan Boğazı Deresi.			
		Frig Dönemi	Tepebağları, Alaaddin Tepesi,			
		Helenistik Dönem	Kınık, Porsuk, Tepebağları, Tyana, Adıyaman Mevkii, Alaaddin Tepesi, Aşlama, , Başmakçı Höyüğü (Faustina Polis), Çakıltepe Höyüğü (Bor), Çanaktepe Höyüğü, Çaylak Tepe, Direktaş Mevkii, Enehil, Eski Köyün Tepesi, Eyertepe Höyüğü, Göremsen Tepe, Hüyük, Kışla Örenyeri, Kilise Tepesi, Obruk Tepe, Ören Tepesi.			
	29	RomaDönemi				
	0 MİLAT					
	395	Roma ve Bizans Dönemi	Göltepe, Porsuk, Tepebağları, Tyana, Adıyaman Mevkii, aşlama, Avören, Başmakçı, Başobası Kalesi, Bengi, Bereket Tepe, Beytepesi, Çakıltepe-Bor, Çanaktepe, Çaylak, Direktaş, Divarlı, Duvarca Öreni, Enehil, Eski Badak, Eskiköy, Eski Yurt Mevkii, Eyertepe, Firizlinin Kaletepe, Gölcük, Göremsen, Güllüce, Hacıbeyli, Hüyük, Taşpınar, İmamlı, Karaçakıl, Karadeli, Keçikalesi, Kekillinin Yurdu, Kesleğen, Kırlandı Ören Yeri, Kışla, Kızılören, Kilise Tepesi, Kumluca, Küçük Ören, Murtaza, Obruk, Ören Tepesi, Pınarcık, Sansar, Tepecik-Ulukışla, Tümen Tepesi, Yalvaç Mevkii, Yarhisar, Zamzama, Zorlak,		Milattan Sonra	
	1166	Selçuklu Dönemi	Niğde Kalesi, Alaaddin Cami, Rahmaniye Mescidi, Hüdavend Hatun Türbesi, Akmedrese.			
1327	İlhanlı Dönemi	Sungurbey Cami, Sungurbey Türbesi,				
1466	Osmanlı Dönemi	Murat Paşa Külliyesi, Dışarı Cami, Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, Dörtayak Cami ve Türbesi, Kığılı Cami, Çarşı Hamamı, Begüm Cami – Meryemana Kilisesi, Ermeni Kilisesi, Rum Kilisesi, Ulukışla Mehmet Paşa Külliyesi, Cullaz Çeşmesi, Nalbantlar Çeşmesi, Cullaz Sokak.				

(Kaynak: NKE-I, 2016: 6-8).

2.5.2.9.1. Paleolitik Dönem’de Niğde Tarihi Çevresi

Paleolitik Dönem (Eskitaş ya da Yontmataş Çağı) genel olarak MÖ. 600.000 - 10.000 tarihleri aralığını kapsayan döneme verilen isimdir (Kutluyer, 2020: 11). Paleolitik Dönem insanlık tarihinin geçirdiği en uzun zaman dilimini oluşturmakla birlikte aynı zamanda insanlar tarafından meydana getirilen uygarlığın temellerinin de atıldığı dönem olması hasebiyle de büyük bir önem arz eder. Paleolitik kelimesi köken itibarıyla, pa-leos; eski ve lithos; taş kelimelerinin birleşimi ile oluşturulmuştur (Yaman,2016: 3). Tarihsel olarak Paleolitik Çağ diye adlandırılan bu dönem Jeolojide Kuvaterner Dönemi’nin Pleistosen (1,6 Milyon Yıl Önce) olarak adlandırılan devrine tekabül etmektedir ve günümüz devri olarak da adlandırılan Holosen başlangıcında (MÖ. 10000) sona ermektedir.

Harita 4. Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Dönemlerde Niğde İlinin Tarihi Çevresi (Yavaşcan ve Urak, 2019: 1210).

Jeolojik zamanlar içerisinde son devir olan Kuvaterner 2 milyon yıl kadar sürmüştür. Bu dönem Pleistosen ve Holosen olarak iki alt devre ayrılır. Özellikle Pleistosen Devri'nde güneşten gelen radyasyonun azalışı Dünya'da soğuk ve kuru iklim şartlarının oluşumuna neden olmuştur. Özellikle Pleistosen'in son dönemlerinde (Günümüzden 18.000 yıl önce) soğumanın en üst seviyeye ulaşması Son Buzul Çağı'nın (Würn) yaşanmasına neden olmuştur. Son Buzul Çağı'nda deniz seviyelerinde ciddi alçalmalar gerçekleşmiş, göl seviyeleri yükselmiş, birçok bölge örtü buzulları ile kaplanmış, rüzgârlar şiddetlenmiş, yağışlardaki düşüş orman alanlarını daraltırken karaların iç bölgelerinin çölümsü bozkırlarla kaplanmasına neden olmuştur. Söz konusu coğrafi şartların hâkim olduğu dönemde Paleolitik Dönem'i yaşayan insanların Anadolu, Suriye ve Filistin gibi bölgelerde mağaralarda yaşadıkları ve geçimlerini avcılık ve toplayıcılıkla sağladıkları görülmektedir (Atalay,2005: 202-207).

Paleolitik Dönem'in coğrafi şartları içerisinde hayatta kalma mücadelesi veren insanların besin üretimini bilmemesi avcılık ve toplayıcılığa dayalı geçimi ve konargöçer yaşam tarzını beraberinde getirmiştir. Dönem insanları çevrelerinde buldukları malzemeleri işlerken özellikle de taşlara şekil vermeye başlamışlardır. Dünyada ve ülkemizde Paleolitik Çağ ile ilgili araştırmalar yapan bilim adamları için dönemin taş aletleri ve bunların bulundukları yaşam alanları veya bu taş aletlerin üretildikleri işlikler araştırmalarında dayanak noktalarını oluşturmaktadır (Yaman, 2016: 3). Söz konusu araştırma sahaları içerisinde son dönemde yapılan kazılarla birlikte önemi daha da artan alanlardan biri de (Harita 4) Niğde'de yer alan Kaletepe Obsidyen Atölyesi'dir.

2.5.2.9.1.1. Kaletepe Obsidyen Atölyesi

Niğde'nin Paleolitik Dönem'deki tarihi çevresine dair en önemli bilgiler Kaletepe Obsidyen Atölyesi Kazısı sayesinde elde edilmiştir. Kaletepe Obsidyen Atölyesi Orta Anadolu'nun en büyük volkanik dağlarından biri olan, 1600 metre yüksekliğe sahip Göllü Dağ eteklerinde bulunmaktadır. Göllü Dağ eteklerinde Kaletepe Deresi içerisinde bulunan söz konusu alan sadece Niğde'nin değil aynı zamanda Anadolu, Yakındoğu ve Doğu Avrupa bölgeleri içerisinde Paleolitik Dönem tabakalaşması ile oluşmuş arkeolojik alanların en eskilerinden biridir. Yapılan kazılar bu alanın Paleolitik Dönem'in sadece bir atölye alanı değil aynı zamanda en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu da göstermektedir. Bu arkeolojik alan şu an Anadolu'da ilk iskânın nasıl gerçekleştiğine dair sorulara cevap verebilecek nadir ve en eski açık hava buluntu alanlarından biridir (Koç, Vural, Tecimer, Açıkgöz ve Peker, 2017: 17).

Kaletepe Obsidyen Atölyesi Kazıları Niğde Müzesi denetiminde ve Prof. Dr. Nur Balkan Atlı' nın bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir. Bölgede ilk kazı çalışması 1997-2001 yılları aralığında yapılmıştır. Bu kazı ilk işlik kazısı olması bakımından da önemlidir. Gerçekleştirilen ilk kazı çalışmaları neticesinde günümüzden yaklaşık 10.000 yıl öncesini kapsayan Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'in yontma tekniklerine ait bilgiler elde edilmiştir. Kaletepe'de yer alan atölyelerin mevsimlik işlikler olduğu ve uzman yontucular tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir (Atlı, 2013: 9).

Bu ilk kazıda bölgenin volkanik yapısının bir ürünü olan obsidyen camından yapılmış birçok alet bulunmuştur. (Fotoğraf 4). Bu aletler sivri uçlu, paralel kenarlı, düz profilli dilgiler ve sivri uçlu, paralel kenarlı hafif iç bükey profilli dilgiciklerdi. Aynı zamanda bu dilgilerin örneklerinin uzak coğrafyalarda da bulunması dönemin ticaret ağının da güçlü olduğunu ortaya koymuştur. (Harita 5).

Harita 5. Anadolu Obsidyen Kaynakları ve Gölüdağ ile Yabroud II Mağarası Arasındaki Yol Güzergâhı (Frahm ve Hauck, 2017: 417).

Yine gerçekleştirilen kazılarda bulunan iki yüzeyli el baltası ve atgillerin atalarına ait bir çene kemiği de Paleolitik Dönem'de de bölgenin aktivitesinin olduğunu gösterir nitelik kazanmasını sağlamıştır (Atlı, Slimak, Kuhn ve Açıkgöz, 2007: 53-54).

Fotoğraf 3. Kaletepe Deresi Kazısı (Atlı, 2013: 12).

Fotoğraf 4. Obsidyen Çekirdek (Atlı, 2013: 10).

2001-2007 aralığında devam eden Kaletepe Deresi 3 Kazı çalışmaları neticesinde Kaletepe kazı alanının Alt ve Orta Paleolitik için önemli 19 arkeolojik tabakaya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ikinci kazı çalışmaları neticesinde ise alandaki

iskânların 160.000 yılı öncesi Acheuleen, Üst Acheuleen, Clactonien ve Alt Mousteriene ait olduğu ortaya çıkarılmıştır. Yine bölgede farklı yaşam düzeylerine sahip Homo erectus gruplarının varlığı da tespit edilmiştir (Slimak ve Dinçer, 2007: 36-37). Bu gruplardan daha eski olan grup tasarlamayı bilen ve uygulayabilen durumundayken ondan daha yeni olan grubun teknik açıdan daha ilkel olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Kuzey Afrika kökenli nacaklar bu tasarlamayı bilen grup tarafından tasarlanmıştır ki bu da Anadolu'da şu ana kadar bulunan en eski el baltasıdır (Atlı, Slimak, Kuhn ve Açıkgöz, 2007: 59-60).

Yine Yabroud Kaya Altı Sığınağı'nda bulunan obsidyen aletler üzerinde yapılan çalışmalar bu aletlerin Neolitik Dönem'de Türkiye'den getirildiğini ortaya koymaktadır. Bu ise en yakın ticaret ağı göz önüne alındığında Yabroud-Göllüdağ bağlantısını (Harita 5) akıllara getirmektedir (Frahm ve Hauck, 2017: 417). Göllüdağ Obsidyen Atölyesi'nde üretilen el baltaları ve yongaları ile Suriye'de Yabroud II Kaya Sığınağı'nda keşfedilmiş menşei Göllüdağ olan obsidyen aletler Alt Paleolitik Dönem'den itibaren yerel ve uzak topluluklar tarafından Göllüdağ'ın ziyaret edilmiş olma ihtimalini de akıllara getirmektedir (Yelözer, Kayacan, Özbaşaran, Duru, 2019: 56).

Sonuç olarak Kaletepe bizlere üç konuda çok önemli yeni bilgiler vermektedir. Bunlardan ilki bu alandaki tabakaların işaret ettiği farklı homo erektus grupların varlığıdır. Bu grupların varlığı ilk insanların Afrika'dan çıkarak Avrasya'ya dağılımında Anadolu'nun konumunun tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu dağılımda Anadolu göz ardı edilmektedir. İkinci konu ise Orta Paleotikte yaşamış olan Neandertallerdir. Kazı alanında bulunan çekirdekler söz konusu grubun en sık kullandığı teknikle yapılmışlardır bu da Anadolu'da farklı grupların varlığına işaret etmektedir. (Fotoğraf 4). Üçüncü konu ise Kaletepe' nin Çanak Çömleksiz Neolitik'te insanların avcı, toplayıcı yaşam tarzından üretime geçmelerini ve ekonomik, teknik, sosyal ve inanç alanlarında köklü değişimlerin yaşandığı dönemi yansıtmaktadır. Ayrıca Kaletepe obsidyen atölyeleri hem uzmanlık alanlarının ve iş bölümlerinin nasıl oluştuğu hem de ilk ticaretin nasıl başladığı sorularına da yanıt vermektedir. Çünkü burada üretilen obsidyen dilgilerin günümüzden 14.000 yıl önce Yakın Doğu ve Kıbrıs'a kadar ticareti yapılmıştır. Özetle Kaletepe şimdilik Anadolu'nun en eski Paleotik Dönem yerleşmesini temsil etmesi bakımından önemlidir. (Atlı, 2013: 13-14).

2.5.2.9.2. Neolitik Dönemde Niğde Tarihi Çevresi

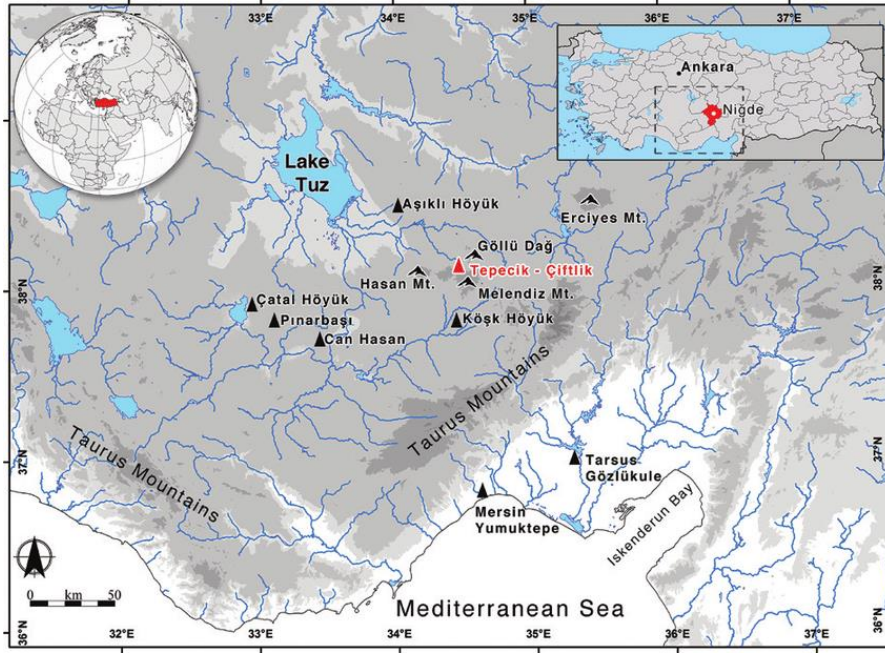
İnsanlık tarihi açısından en köklü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemlerden biri olan Neolitik Çağ (Cılalı Taş\Yeni Taş) yaklaşık M.Ö. 10.000- 6000 tarihleri aralığını kapsamaktadır. Söz konusu zaman aralığında insan topluluklarının yaşam tarzlarında büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin ilki insanların göçebe yaşam tarzını terk ederek yeni yerleşim alanları belirlemesi ve küçük topluluklar halinde bu alanlara yerleşmesidir. Yine devam eden süreçte insanların tarım ve hayvancılığa dayalı geçim tarzına yönelmeleri diğer önemli bir husustur. Yerleşik topluluklar söz konusu dönemde eskiden olduğu gibi besin ihtiyaçlarını karşılamak

adına doğada buldukları tarım ürünlerini toplama ve depolamayı bir kenara bırakmış ve bu ürünleri kendisi yetiştirme dönemini başlatmıştır. Bununla birlikte besin ihtiyacını karşıladığı bir diğer yöntem olan avcılık yerine koyun, keçi ve sığır gibi hayvanları evcilleştirerek hayvana dayalı geçim ekonomisini de başlatmıştır (Öztan, 2019: 2). Özetle Neolitik Dönem insanlığın tüketimi bırakıp üretime, göçebelikten vazgeçip yerleşmeye, avcılık yerine evcilleştirmeye yönelerek köklü değişimler gerçekleştirdiği dönemdir. Dönem insanların yaşam tarzlarında ki köklü değişimleri sosyal ve dinsel anlamdaki değişimler de takip etmiştir. Bu köklü değişimler ile bir bakıma günümüz insanlığının temelleri de atılmıştır (Özdemir ve Arslantaş, 2021: 1042). Bu çağın bir diğer yeniliği ise insanların kilden ürettikleri çanak çömlekleri kullanmaya başlamasıdır. Bu malzemenin kullanımına göre de çağ Çanak Çömleksiz Neolitik ve Çanak Çömlekli Neolitik olarak adlandırılmıştır. Neolitik Çağın MÖ. 7000'lere kadar devam eden 5000 yıllık ilk evresi Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ olarak adlandırılır. (Özdöl, 2011: 175). Neolitik Dönem'de yaşayan topluluklar MÖ. 7000'den itibaren eski yerleşimlerini terk ederek yeni yerleşim alanları kurmuşlardır. Söz konusu tarihlerden sonra insanlar yeni yerleşim alanlarında yeni bir malzemeden yani kilden yapılmış kaplar da kullanmaya başlamışlardır. Bu nedenle bu yeni döneme Çanak Çömlekli Neolitik denilmektedir. Yine bu dönem üretilen çanak çömleklerin teknik gelişimine göre Erken, Orta ve Geç olmak üzere 3 alt devre ayrılır (Öztan, 2019: 16).

Neolitik Dönem boyunca Anadolu'nun birçok yerinde insanlık tarihinin ilk yerleşim alanları içerisinde sayılabilecek birçok yeni yerleşim alanı kurulmuştur. Söz konusu Neolitik Dönem yerleşim alanları (Harita 4, Tablo 16) içerisinde Niğde ili sınırları içerisinde bulunan alanlar ise Kaletepe Atölyesi, Tepecik Höyük, Köşk Höyük, Pınarbaşı Höyük, Hacıbeyli Höyük, Enehil Höyük, Üçkapılı Höyükleridir (NKE-I, 2016: 6-8).

2.5.2.9.2.1. Tepecik Höyük

Tepecik Höyük, Niğde'nin Neolitik Dönem'deki tarihi çevresi hakkında bilgi veren en önemli alanlardan biridir. Tepecik Höyük, Niğde'ye bağlı Çiftlik ilçesinin 1 km. doğusunda, Çiftlik Ovası içerisinde bulunmaktadır. (Harita 6). Aynı zamanda bu alan Kapadokya Volkanik Bölgesi'nin de bir parçasıdır. Söz konusu ovanın bulunduğu alanın Pleistosen Dönemi'nde bir gölalanı olduğu ve Holosen Dönemi'nde dolgu ile örtülerek bugünkü halini aldığı bilinmektedir (Bıçakçı, 2002: 138). Tepecik yerleşim alanının MÖ. 6. ve 7. bin yıllarda söz konusu gölün kenarında veya yakınında kurulu olduğu düşünülmektedir (NKE, 2009: 420). Tepecik Höyüğü içerisinde bulunduran Çiftlik Ovası güneyde Melendiz Dağı (2935 m), Keçibuyduran Dağı ve Hasan Dağı, kuzeyde Göllü Dağ ve doğuda da Çanak Tepe ile çevrelenmektedir (Bıçakçı ve Faydalı, 2002: 29).

Harita 6. Tepecik-Çiftlik ve Neolitik Dönem’de Orta Anadolu’da Kurulmuş Olan Diğer Yerleşmelerin Lokasyon Haritası. (Erdal, Şen, Erturaç, ve Bıçakçı, 2019: 158).

Höyük ve çevresinin kurulduğu dönemde bir yaşam alanı olarak tercih edilmesinde; obsidyen kaynaklarına yakın olması, döneminde iklim şartlarının uygun olması, etrafının dağlarla çevrili olması nedeniyle korunaklı bir yapıya sahip olması ve yaşam alanı olarak kullanıldığı dönemde höyük ve çevresinin ormanlarla kaplı olması etkili olmuştur (Bıçakçı, 2001: 26).

Tepecik Höyük kazılarına 2000 yılında Niğde Müzesi denetiminde ve Prof. Dr. Erhan Bıçakçı’nın danışmanlığında başlanmıştır. Söz konusu höyükte yapılan kazılar sonucunda Neolitik Dönem’le birlikte İlk ve Orta Kalkolitik, Geç Roma ve Bizans dönemleri hakkında da bilgiler veren katmanlar ortaya çıkartılmıştır (Bıçakçı, 2013: 16).

Höyükte yapılan kazılarda İlk Kalkolitik Dönemde taş su basman temeller üzerine kerpiç duvar örülerek inşa edilmiş yapılar bulunmuştur. (Fotoğraf 5). Söz konusu yapıların içerisinde ocak, tandır ve petek gibi unsurların da yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Göllüdağ obsidyeninden imal edilmiş yontma taş endüstrisi ürünler, dilgiler ile ok ve mızrak uçları da çıkarılan diğer buluntulardır (Bıçakçı, 2013: 16-17). Diğer buluntular içerisinde yabani eşek ve at kemiklerinden yapılan idoller, yine kemikten imal edilmiş biz ve yongalar geniş yer tutar. (Bıçakçı, 2002: 139). Tepecik çanak çömleği ise benzeri az bulunan örnekler sergilemektedir. Söz konusu çanak çömlekler kabartma bezemeli olup genellikle insan ve hayvan figürlerini içermektedir. Aynı figürleri içeren süslemeler Çatalhöyük’te de bulunmaktadır (Godon ve Özbudak, 2019: 45). Ayrıca kazılarda elde edilen çanak çömlek örnekleri M.Ö. 7000-5500 aralığında imal edilmiş olabileceklerini göstermektedir. Söz konusu çanak çömlekler Kapadokya Bölgesi’nin kültürel gelişiminin açıklanmasında ilk örnekleri içermesi özelliği de taşımaktadır (Godon, 2005: 98). Kazıda elde edilen buluntular arasında çok

sayıda süs eşyası olarak kullanılan takılar da mevcuttur. Bu takıların % 70' lik bir oranı taş boncuklardan oluşmaktadır. Takı taşlarının ise büyük çoğunlukla turkuaz renkli olduğu görülmektedir (Eren, 2015: 245).

Fotoğraf 5. Tepecik Yapı
(Bıçakçı, 2013: 16).

Fotoğraf 6. Tepecik Hoker Pozisyonunda Gümü
(Bıçakçı, 2013: 18).

Tepecik Höyük'te kısıtlı bir biçimde olsa da Neolitik Dönem tabakalarına da yapılan kazılar ile ulaşılmıştır. Kazı alanında Neolitik Dönem tabakalarında çok sayıda hoker pozisyonunda gömü (Fotoğraf 6) ortaya çıkartılmıştır (Bıçakçı, 2013: 18). Bununla birlikte Tepecik erken dönem buluntuları içerisinde çömlek mezarlara da rastlanmıştır. Ayrıca erken dönem toplulukları içerisinde yer alan ve hoker pozisyonunda gömülü iskeletlerden ikisinin kafatasının bulunmaması bu toplulukta kafatası kültü geleneğinin de mevcut olabileceğini akıllara getirmektedir (Büyükkarakaya, Erdal ve Özbek, 2009: 128-130).

Tepecik kazılarında elde edilen hayvan kemiğinden aletler ve hayvan kemiği kalıntıları Anadolu'da bazı hayvanların evcilleştirilme süreçlerini anlamamıza ve dönem insanların hayvana bağlı hayatta kalma ekonomilerini açıklamamıza yardımcı olması bakımından da önemlidir. Çünkü höyük alanında yer alan katmanlarda evcil koyun, köpek, keçi ve özellikle sığır gibi hayvanlara ait kemikler tespit edilmiştir. Bu da bölgedeki insanların kırmızı et ihtiyaçlarını karşılamada hayvanları evcilleştirme yöntemi ile doğaya olan bağımlılıktan büyük oranda kurtulduklarını göstermektedir. Ayrıca bu durum insanın hayatta kalma serüveninde hayvandan istifade etme ekonomisinin de başlangıcını temsil etmektedir (Gündem, 2019: 42).

Höyükte 2015 yılında yapılan son kazılarda 2. tabaka dolguları gün yüzüne çıkarılmıştır. Höyükteki insan faaliyetleri kaynaklı büyük tahribat nedeniyle her ne kadar fazla bilgi edinilemese de incelenen yapı kalıntıları bu alanların depolama amaçlı kullanıldıklarını ve büyük bir yangın sonucunda yıkılmış olduklarını göstermektedir (Bıçakçı, Çakan, Büyükkarakaya ve Godon, 2017: 92).

2.5.2.9.2.2. Köşk Höyük

Köşk Höyük Niğde'nin Bor ilçesine bağlı Bahçeli beldesinde yer alır. (Fotoğraf 7). Höyükte yapılan kazılar Niğde Müzesi'nin denetiminde A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. Aliye Öztan'ın bilimsel danışmanlığında yürütülmektedir. Kazı çalışmalarına 2004 yılından itibaren Prof. Dr. Metin Özbek ve Dr. Ömür Dilek Erdal da katılmıştır. Höyük Roma Havuzu'nun hemen üst kısmında bulunmaktadır. D.S.İ tarafından 1980 yılında tepenin üst kısmında açılan sondaj kuyusu sırasında çıkan materyaller sayesinde tepenin höyük olduğu sonucuna varılmıştır. 1981 yılından sonra başlatılan kazılar neticesinde Köşk Höyüğü'nün Erken Kalkolitik ve Geç Neolitik Dönem'de (M.Ö. 6400) iskân edilmiş olduğu saptanmıştır (NKE, 2009: 289).

Fotoğraf 7. Köşk Höyük (Öztan, 2013: 19).

Höyükte yapılan kazılar sonucu elde edilen bulgular M.Ö. 6400'lerde (Geç Neolitik Dönem) buraya yerleşen ilk topluluğun tepenin kuzey kısmındaki eğimli alanı tercih ettiklerini göstermektedir. Başlangıçta inşa edilen yapıların tek odalı iken sonraki dönemde çok odalı bir yapıya dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Yapıların inşasında genellikle kireç taşı tercih edilmiştir (Öztan, 2013: 20). Köşk Höyük'ün 3 evreden oluşan 1. tabakasında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan konutlar kireç taşından inşa edilmiş olup dikdörtgen planlıdır. Söz konusu konutların içine bir merdiven vasıtasıyla sokaktan inilmektedir. (Fotoğraf 7). Bu konutların içerisinde aynı zamanda işlik olarak kullanılan ocak, tandır ve seki gibi yapı unsurları da yer almaktadır. Ortaya çıkarılan yapılardan sadece birinde duvar resmi yer almaktadır. Söz konusu duvar resmi çamur sıva üzerine çizilmiş olup bir geyiği avlayan insanların danslarını yansıtan figürlerden meydana gelir. Birbirlerine çok yakın inşa edilmiş olan yapılar genellikle düzensiz bir yapıda olup dar sokaklar ile birbirine bağlanmaktadır (Öztan ve Faydalı, 2003: 13-17; Öztan, 2005: 3-4).

Kazılarda elde edilen buluntular içerisinde çok sayıda çanak çömlek de yer almaktadır. Söz konusu seramik örneklerinden tek renkli olanlar yerli üretimken çok

renkli olanlar ise bölgeye başka alanlardan getirilmiştir. Pişirme, yeme, içme veya saklama amacıyla imal edilmiş ürünlerdir. Yerli üretim olan bu kil parçalar genellikle kabartma, çizim veya boyama tekniği ile bezenmiştir. (Fotoğraf 8). Boğa, eşek, geyik, leopar ve kuş gibi unsurlar bu kaplar üzerine son derece gerçekçi bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca bulunan ürünler arasında insan ve hayvan formu olanlar da dikkat çekicidir (Öztan, 2005: 6-7, Öztan: 2013: 20). Köşk Höyük buluntuları ile ilgili bir diğer durum ise Köşk toplumunun inançları gereği tanrı ve tanrıçalarını insan biçimli figürinler ile yansıtmış olmalarıdır. Kazılarda ele geçirilen kilden imal edilmiş çok sayıda figürin ve heykelcik yer almaktadır. Söz konusu buluntular arasında Hacılar'daki örneklerle de benzerlik gösteren pişmiş kilden kadın figürini, aşı boyalı pişirilmiş kilden insan başı, yine benzerlerine Çatalhöyük'te rastlanan pişirilmiş kilden dizlerini bükmüş ana tanrıça heykelciği, Köşk Höyük heykeltıraşlarının ustalığını en güzel şekilde yansıtan beyaz alçı taşından kadın heykeli ve Köşk Höyük'e özgü pişmiş kilden kırmızı aşı boyalı kadın heykelciği yer almaktadır. Özetle Köşk Höyük figürinlerinin tamamı kadın olarak tasarlanmıştır bu da bizlere bölge insanlarında doğurganlığı ve bereketi temsil eden Anatanrıça Kültü'nün büyük bir önem taşıdığını göstermektedir. Yine tüm figürin ve heykelcikler Köşk Höyük sanatkarlarının heykeltıraş alanında ileri düzeyde olduklarını göstermektedir (Silistreli, 1989: 497-503).

Höyükte yapılan kazılarda ortaya çıkarılan mezarlar bölgede yaşayan insanların inançları ve ölü gömme adetleri hakkında da bilgiler vermektedir. Höyüğün 3. ve 4. katmanındaki mezarlarda, ölen bebek ve çocukların çoğunun evlerin içlerine ya da duvar diplerine gömüldüğü tespit edilmiştir. Çocukların mezarlarına ise ufak eşyaların hediye olarak bırakılması da söz konusudur. Yetişkin bireylerin ise az bir kısmı evlerin içine veya sekilerin altına gömülmekle beraber genellikle boş alanlardaki basit toprak mezarlara gömülmüştür. Kap mezarlar da kullanılan bir diğer yöntemdir. Neredeyse tüm ölümlerin hocker pozisyonunda gömülmüş olması ise başka bir detaydır. İncelenen mezarların çoğunda çeşitli takılar, figürinler ve aletlerin hediye olarak bırakıldığı görülmektedir (Öztan, 2005: 5).

Köşk Höyük mezarlarından elde edilen bir diğer önemli ve ilginç bilgi ise bu dönem insanlarında var olan kafatası geleneğidir. (Fotoğraf 9). Höyükte son kazılara kadar toplamda 19 adet kafatası bulunmuştur. Bunlardan 13'ü kil sıvalı, 6'sı ise sıvasız kafataslarıdır. Çoğunlukla erkek veya kadın yetişkin bireylerde az miktarda da çocuklarda ölü gömüldükten sonra, iskelet haline dönüşünce iskeletin sadece kafatası alınarak yüzünün yeniden şekillendirilmesi uygulaması mevcuttur. Çıkarılan kafatasları kil sıva ile tekrar şekillendirilerek yüz hatları belirginleştirildikten sonra bir kısmının yüzleri de aşı boya ile boyanmıştır. Ayrıca tüm kafataslarının özel bir odada bir seki üzerinde bulunduğu da tespit edilmiştir. Söz konusu uygulamanın (MÖ 10.000-8.000) İsrail, Ürdün ve Suriye'de de benzerleri bulunmakla birlikte Neolitik'in geç evresinde Köşk Höyükte bu uygulama ile tekrar karşılaşılması ilginç bir özellik taşımaktadır (Özbek, 2005: 128-129; 2009: 158-160).

Fotoğraf 8. Kabartma Bezekli Kap **Fotoğraf 9.** Kıl Sıvalı Kafatası (Öztan,2013: 20)

Özetle Köşk Höyük, Niğde'nin Neolitik Dönem'deki çevresi hakkında en ayrıntılı bilgileri alabildiğimiz alanlardan biridir. Bu bölgede yapılan tüm araştırmalar şu ana kadar bizlere bölge insanlarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde evlerinin olduğunu, hayvancılıkla ve avcılıkla, az miktarda da tarımla geçimlerini sürdürdüklerini, kendilerinden önceki toplumların başlattığı kafatası geleneği ve ölü gömme uygulamalarını takip ettiklerini, mezar hediyesi geleneğine sahip olmaları nedeniyle ölüye saygı duyulduğunu, mezarlarda bulunan tanrıça heykelcik ve figürinleri nedeniyle öbür dünya inancına sahip olduklarını, imal etmiş oldukları kabartma bezemeli kaplar sayesinde sanatkarlık konusunda ileri olduklarını, dericilik ve dokumacılığın gelişmiş olduğunu ve son olarak bazı ürünleri yaşam alanlarına dışarıdan getirmiş olmaları ve benzer kültürel özelliklere sahip olmaları nedeniyle de yakın toplumlarla ilişkili olduklarını göstermiştir (Öztan, 2005: 11-12).

2.5.2.9.2.3. Pınarbaşı Höyük

Pınarbaşı Höyük, Bor ilçesinin 5 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Bor-Altunhisar karayolunun sol tarafında, yola hâkim bir noktada (Fotoğraf 10) yer alan höyüğün Köşk Höyük ile aynı dönemde yerleşim gördüğü düşünülmektedir (NKE, 2009: 290). Höyük ortalama 120 m. çapında ve 15,5 m yüksekliğindedir. 1990'da Orta Anadolu'da yürütülen yüzey araştırmalarında höyük yüzeyinde obsidyenden imal edilmiş ok uçları, Demir Çağ'a tarihlenebilecek çanak çömlek kalıntıları tespit edilmiştir (Omura, 1992: 543). Bölgede yüzey araştırmaları gerçekleştiren Ian A. Todd' a göre ise yerleşim alanı olarak bu bölgenin tercih edilmesinde höyüğü çevreleyen verimli topraklar ve hemen yanı başında bulunan zengin su kaynağı etkili olmuştur. Todd'un yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise höyük neolitik ve sonrasındaki yaşama dair izleri barındırmaktadır (Todd, 1966: 104; 1990: 22). Höyükteki ilk kazılar ise 1982 yılında Niğde Müzesi'nden Erol Faydalı ve Hilmi Atabey'in katılımları ile Uğur Silistreli tarafından gerçekleştirilmiştir.

Höyük adını hemen yanı başında bulunan küçük bir göl ve dere oluşturan pınardan almaktadır. Küçük bir höyük olan Pınarbaşı höyüğünün üst kısmı 50x30 m.

boyutlarındadır. Ayrıca höyüğün üst kısmında İslami Dönem mezarları da yer almaktadır ve söz konusu mezarlar höyüğün bir kısmının tahrip olmasına da neden olmuştur (Silistreli, 1983: 81).

Fotoğraf 10. Pınarbaşı Höyük (NKE, 2009: 290).

Höyüğün üst kısmında, güney ve batı yamaçlarında olmak üzere üç ayrı noktada açma yapılarak kazılar gerçekleştirilmiştir. Güney yamaçtaki açılan ocakta Demir Çağı'nda inşa edilmiş olan kireç harçlı ve sıvalı durumda olan bir taban tespit edilmiştir. Yine aynı noktada yapı temelleri bulunmuştur. Söz konusu yapılar dikdörtgen planlı olup taş temel üzerine kerpiç duvar örülerek inşa edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu yapının tabanında obsidyenden imal edilmiş olan kesici ve delici aletler, gri ve siyah renkli, dışları perdahlı çanak çömlek parçaları çıkarılmıştır (Silistreli, 1983: 81).

Höyüğün batı yamacında açılan ocakta da güney yamaçtaki ile benzer durumda olan taban ve yapılar tespit edilmiştir. Benzer seramik parçaları da bulunan noktada kemik saplı obsidyen bir hançer bulunmuştur. Höyüğün üst kısmındaki ocakta yapılan kazılarda diğer ocaklarda olduğu gibi İslami Dönem mezarlarının yaratmış olduğu tahribat net bir şekilde görülmektedir. Bu noktada da Demir Çağı'nda yapılmış olan çok renkli ve tek renkli yapıda seramik parçaları bulunmuştur. Üst merkez ocaktaki kazılarda kare planlı bir oda açığa çıkarılmış olup söz konusu odanın yakınında yer alan başka bir temel ile oda arasındaki boşlukta küp bir mezar içinde gömülü çocuk iskeletine de ulaşılmıştır. Söz konusu oda ve çevresinde tandır, erzak küpü, öğütme taşları ve insan ve boğa yüzü ya da diğer hayvanları tasvir eden kabartma bezemeli çanak çömlek parçaları da bulunmuştur. Yapı tabanında ayrıca çok sayıda obsidyenden imal edilmiş olan ok ve mızrak uçları, bıçaklar, hançerler ve bunlara ait kemik saplar ve taş baltalar ile kemik bizler de orta çıkarılmıştır (Silistreli, 1983 82).

Höyükte takip eden çalışmalarda büyük oranda tahrip olmuş birinci tabakanın altında Neolitik Dönem'e ait ikinci tabaka tespit edilmiştir. Neolitik Çağ'a ait kabartma bezemeli kapların da bulunduğu höyük Köşk Höyük ile birlikte bu tarz çanak çömleği içermesi bakımından çağdaşı olan diğer yerleşimlerden farklılık arz etmektedir. Ayrıca Pınarbaşı Höyük'te çok büyük miktarda obsidyen ve taştan imal edilmiş aletler ve

silahlar bulunması Göllüdağ obsidyen kaynağına çok yakın olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte Pınarbaşı ve Köşk Höyük buluntuları içerisinde yer alan obsidyen aletlere Orta Anadolu’da diğer bazı Neolitik yerleşim yerlerinde de rastlanması iki merkezinde söz konusu malzemenin ticareti konusunda da aktif olduklarını göstermektedir (Silistreli, 1983: 84-85).

2.5.2.9.3. Kalkolitik Dönem’de Niğde Tarihi Çevresi

Kalkolitik Çağ’da, Neolitik Dönem’de insanlığın teknik anlamda elde ettiği kazanımlar devam etmekle birlikte bu dönemde eski yerleşim alanlarının bir kısmında yerleşim devam ederken bir kısmı ise genellikle yangınlarla ortadan kalkmıştır. Takip eden dönemde ortaya konulan yeni uygulamalar ve yeni yerleşimler ile Kalkolitik Çağ başlamıştır (Öztan, 2009: 2). Kalkolitik ya da Bakır\Taş Devri ismi bu çağda kullanılmış bakır buluntularının tespiti nedeniyle verilmiştir. Fakat söz konusu çağın hem başlangıcını bir önceki çağdan, hem de sonunu ise kendisinden gelen sonraki çağdan kesin şekilde ayırmak mümkün değildir. Ayrıca bu çağ özellikle Anadolu’daki yerleşimlerde farklı zamanlarda yaşanmaya başlamış veya bitmiştir (Harmankaya, 1998: 7). Kalkolitik Çağ yaklaşık olarak 3000 yıl kadar bir zaman dilimini kapsamakla birlikte genel olarak bu dönemde yerleşmeler kalabalıklaşarak küçük kentlere dönüşmüştür ayrıca bu kentlerde de kent devletleri tarzında yönetsel yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem ayrıca çeşitli işlerde uzmanlaşmış meslek gruplarının ortaya çıktığı ve üretim fazlası malların ticaret yoluyla satışının yaygınlaştığı ve ticarete bağlı olarak topluluklar arasında etkileşim ve iletişimin de belirgin bir biçimde arttığı dönem olmuştur. Genel anlamda Kalkolitik Dönem ekonomik ve idari alanda belirgin bir değişimin gerçekleştiği ve metal kullanımının yaygınlaşmaya başladığı dönem olarak özetlenebilir (Öztan, 2009: 2).

Kalkolitik Dönem Niğde Tarihi çevresi içerisinde bulunan yerler (Harita 4, Tablo 16) ise; Göltepe-Kestel, Kaletepe, Köşk Höyük, Pınarbaşı Höyük, Tepecik, Bayat Höyük, Bekçi Tepesi, Enehil Höyük, Galhane Höyük, Geçit Tepe, Taşpınar Höyüğü, Kızıl Höyük, Kiledere Höyük, Kumluca Höyük, Murtaza Kalesi, Nurettin Tepe, Sarı Höyük, Taştöme Yerleşim Alanı, Tepecik (Ulukışla), Ulukışla Höyüğü ve Üçkapılı Höyüktür (NKE, 2016: 5-8).

2.5.2.9.3.1. Kiledere Höyük

Kiledere Höyük Niğde'ye bağlı Kiledere Kasabası'na yaklaşık 1 km mesafede, Alay-Kiledere yolunun batısında yer almaktadır. (Fotoğraf 11). Höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen obsidyen alet kalıntıları ve çanak çömlek parçalarının incelenmesi sonucunda yerleşim alanının Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'nda iskân görmüş olabileceği rahmin edilmektedir. Yine I. derece arkeolojik sit alanı durumunda olan höyük yüzeyinde yer alan taşlar ise bu alanda mimari yapılar da bulunduğunu göstermektedir (NKE, 2009: 35).

Fotoğraf 11. Kiledere Höyük (NKE, 2009: 35).

İlk Tunç Çağı'nda Batı ve Orta Anadolu'da yaygın olarak üretimde olan parlak kırmızı açkılı çanak çömleklere Niğde Höyük, Bekârlar, Büyüktepe, Karahöyük gibi yerlerde rastlanılmakla birlikte Kiledere Höyükte de karşılaşılmaması söz konusu alanın İlk Tunç Çağı'nda da önemini göstermektedir (Hacar, 2020: 472-473).

Kiledere ve Yazıhüyük Höyükleri bulundukları bölgede tarihi yol güzergâhları üzerinde olmaları dolayısıyla da büyük önem arz etmektedirler. Höyüklerin çevresindeki yollara ait bulgular incelendiğinde antik kaynaklardan anlatılan yolların bu alanlardan geçtiği anlaşılmaktadır. Hem Kiledere-Alay Yolu hem de Kiledere-Yazıhüyük Yolu üzerinde yer alan tarihi taş döşeli yollara ait kalıntılar bölgenin Tyana ya kadar olan yol güzergâhı üzerinde önemli bir konaklama merkezi olduğunu kanıtlamaktadır (Gülçur, 2011: 108-109).

2.5.2.9.3.2. Bekçi Tepesi Höyüğü

Bekçi Tepesi, Niğde'nin Bor ilçesine bağlı Havuzlu Köyü'nün yaklaşık 1 km. güneybatısında yer almaktadır. I. Derece arkeolojik sit alanı durumunda olan höyüğün etrafı ekilip dikilen tarlalar ile çevrilidir. (Fotoğraf 12). Höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmaları neticesinde elde edilen seramik parçaları Kalkolitik Çağ'a

tarikhlenmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular Bekçi Tepesi Höyüğünün Köşk Höyük ile paralel bir gelişim dönemi geçirdiğini göstermektedir (NKE, 2009: 292).

Fotoğraf 12. Bekçi Tepesi Höyüğü (NKE, 2009: 292).

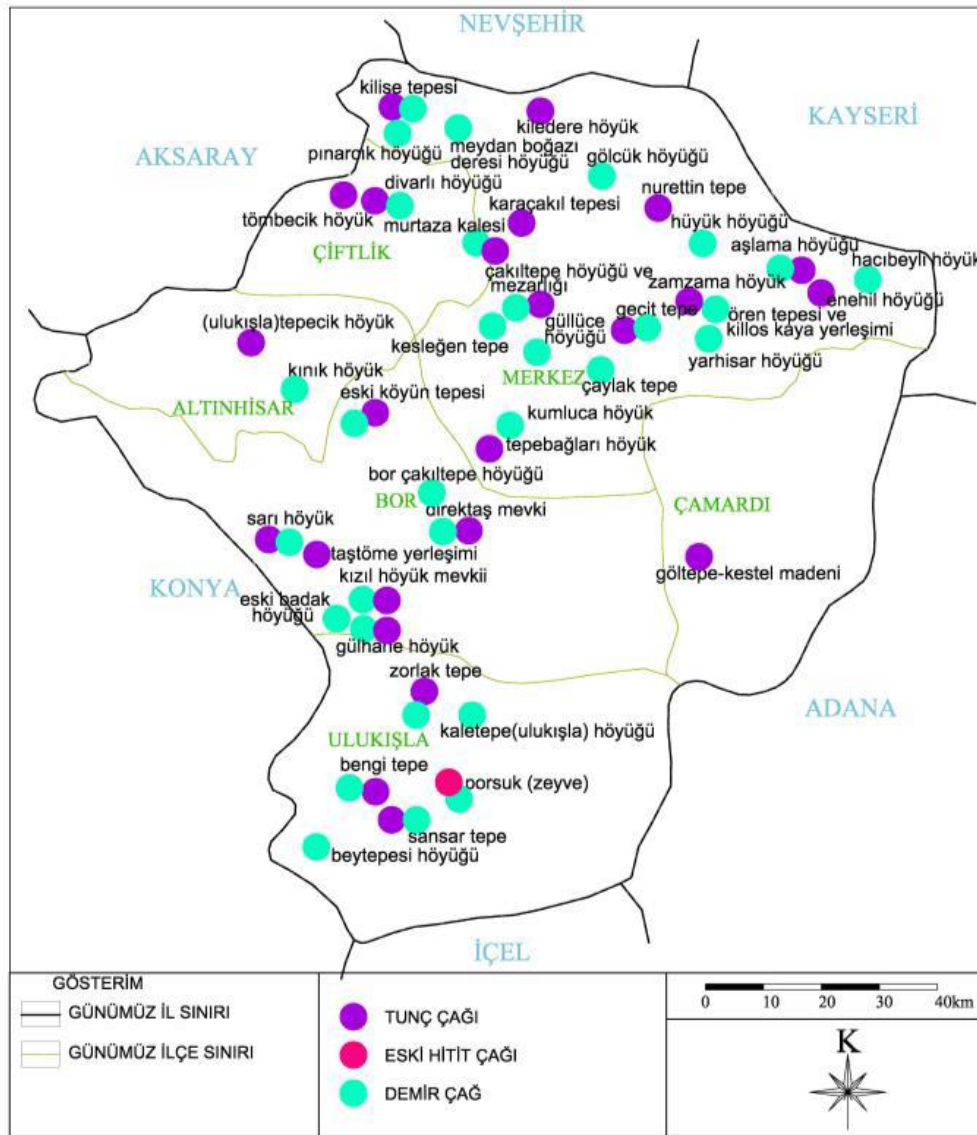
Orta Anadolu’da yapılan yüzey araştırmaları bu alanlarda Orta Kalkolitik Dönem’de oluşturulmuş 3 tip yerleşme türünün olduğunu göstermektedir. Bu yerleşme tiplerinden ilki verimli ovaların ortasında veya kenarlarında kurulmuş yerleşmelerdir. Tepecik-Çiftlik Höyük, Köşk Höyük, Kaynarca Höyük, Badak Höyükler de dâhil olmak üzere Bekçi Tepesi Höyük de söz konusu tipteki yerleşmelere örnektir (Hacar ve Egeci, 2022: 19). Bununla birlikte Bekçi Tepesi, Bor Ovasına hâkim kayalık bir tepenin uç noktasına konumlanmış durumdadır (Hacar ve Egeci, 2019: 2).

Bekçi Tepesi ve Bekçi Tepesi Yanı olarak adlandırılan alanlardan elde edilen Orta Kalkolitik Çağ’a ait kâse, çömlek ve saklama kaplarına ait parçalar siyah açık mal grubuna aittir. Bu buluntuların büyük çoğunluğu Köşk Höyük ve Güvercinkayaşı buluntuları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca az miktarda da olsa Geç Neolitik Dönem Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyüğe özgü kabartma bezemeli çanak çömlek parçaları da bu alanda bulunmaktadır. Yine bu buluntulara ek olarak Geç Kalkolitik Dönem Coba tipi kâselere ait parçalar da höyük ve çevresinde yer almaktadır (Hacar ve Egeci, 2019: 2).

2.5.2.9.4. Tunç Çağı’nda Niğde’nin Tarihi Çevresi

Genel olarak Geç Kalkolitik Çağ’ın sonlarına doğru tunç üretiminin başlamasıyla Tunç Çağı olarak adlandırılan dönem başlar. Tunç Çağı boyunca meydana gelen bazı sosyal ve politik gelişmelere bağlı olarak da bu çağ kendi içinde Eski Tunç Çağı, Orta ve Geç Tunç çağları olmak üzere üç döneme ayrılır. Eski Tunç Çağı’nda Anadolu henüz yazıyla tanışmamış bir durumda olmakla birlikte kasabaların kentlere dönüşümü şeklinde bir gelişim yaşanmış ayrıca insanlık madencilik, sanat ve ticarete büyük ilerimeler kaydetmiştir (Yıldırım, 2009: 2). MÖ. II. binin başlarından itibaren başlayan ve Orta Tunç Çağı olarak ifade edilen dönemde Anadolu’nun bir kısmında yazı kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılan dönemle Orta Tunç Çağı aynı döneme tekabül eder. Bununla

birlikte söz konusu dönemde Anadolu’da yerel krallıklar ortaya çıkmaya başlamıştır ki bunlar arasında yer alan Hattuş Krallığı zamanla büyüyerek Hitit Devleti’nin temellerinin atılmasını da sağlamıştır. M.Ö. II. binin ikinci yarısında başlayan Geç Tunç Çağı’nda Hititler Anadolu ve çevresinde en geniş sınırlara ulaşarak Anadolu’nun ilk imparatorluğu konumuna erişmiştir (Kulakoğlu, 2009: 18). Tunç Çağı Niğde tarihi çevresi içerisinde bulunan alanlar ise; (Tablo 16, Harita 7) Kestel Maden Ocağı ve Göltepe Ören Yeri, Tepebağları Höyük, Aşlama Höyük, Bengi Tepe, Çakıltepe Höyüğü, Direktaş Mevkii, Enehil Höyük, Eski Köyün Tepesi, Galhane, Geçit Tepe, Karaçakıl Höyüğü, Kızıl Höyük, Kiledere Höyük, Kilise Tepesi, Murtaza, Nurettin, Sansar Tepe, Sarı, Taştöme, Tepecik (Ulukışla), Tömbecik Höyük, Zamzama Höyüğü ve Zorlak Tepedir (NKE, 2016: 6-8).

Harita 7. Tunç, Eski Hitit ve Demir Çağlarında Niğde Tarihi Çevresi (Yavaşcan ve Urak, 2019: 1212).

2.5.2.9.4.1. Kestel Maden Ocağı ve Göltepe Ören Yeri

Kestel Maden Ocağı Niğde'nin Çamardı ilçesine bağlı Celaller Köyü'ne kuş uçuşu yaklaşık 1,5 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Söz konusu maden ocağının İlk Tunç Çağı'nda (3200-2000) kurulmuş olduğu tespit edilmiştir. Kestel Maden Ocağı'nın yakınlarında kendisi ile aynı geçmişe sahip Göltepe yer alır. Göltepe, Kestel'den çıkarılan madenlerin işlendiği atölyeleri de barındıran ören yeridir. Söz konusu alanlardaki kazı çalışmaları Chicago Üniversitesi Oriental Enstitüt'ü Prof. Dr. K. Aslıhan Yener'in bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmektedir (NKE, 2009: 407).

1987-1988 yılları aralığında Prof. Dr. Aslıhan Yener'in başkanlığında yürütülen yüzey araştırmalarında Çamardı ilçesindeki birçok alan incelenmiş ve Kuruçay Deresi'ni de içinde barındıran vadide zengin miktarda kalay oksit/cassiterite tespit edilmiştir. Kestel Maden Ocağı söz konusu vadinin 200 m. kadar yukarısındaki yamaçta bulunmaktadır. Maden ocağı üzerinde devam eden çalışmalarda elde edilen yüzey buluntuları İlk Tunç Çağı ağırlıklı olmakla birlikte Kalkolitik Dönem'den Orta Çağa kadar örnekler sunmaktadır (Hacar, 2016: 46-47).

1988 yılı yüzey araştırmalarında maden ve çevresinde çok sayıda yüzey malzemesi tespit edilmiştir. Bu yüzey malzemelerinden çanak çömlek parçaları ve işlenmiş taş gruplarının az miktarda Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'na ait olduğu büyük kısmının ise Roma ve Helenistik Dönem'e ait olduğu tespit edilmiştir. Yine devam eden çalışmalarda maden galerileri içerisinde sondaj kuyuları açılarak madenin orijinal niteliği anlaşılmaya çalışılmıştır. Maden girişine yakın açılan kuyudan çıkarılan çanak çömlek parçaları madenin İlk Tunç Çağı'ndan Helenistik Dönem'e kadar kullanıldığını göstermiştir. Yine bir diğer sondaj çukurundan elde edilen buluntuların da Kalkolitik Çağ özelliklerini yansıttığı görülmüştür (Yener, 1990: 3).

Fotoğraf 13. Kestel Maden Ocağı (NKE, 2009: 407).

Madende yapılan çalışmalarda açılan sondaj kuyularından alınan cevher içeren toprak örnekleri incelenmiş ve bu örneklerin kalay oksit/cassiterite ve demir içerdiği tespit edilmiştir. Bu inceleme ile madenin asıl cevherinin kalay cevheri olan kasitirit olduğu kesinlik kazanmıştır (Yener, 1990: 4).

Maden ocağı dağ içinde yaklaşık 1,5 km alana yayılmış durumda olan mağara ve galeriler sisteminden meydana gelmektedir. (Fotoğraf 13). Bu galeriler kompleksinden meydana gelen madende yürütülen yüzey araştırmalarında birçok madenci aletine de ulaşılmıştır. Bu buluntular arasında cevher zenginleştirme amacıyla kullanılan taş alet, cevheri kazarak çıkarmaya yarayan cevher kazma taşı, cevherin ince damardan çıkarılması için kullanılan madenci aleti yer almaktadır. Kestel yüzey buluntuları arasında ise taş havan, cevher ezme taşı, cevher öğütme taşı ve mermerden imal edilmiş olan sapsız madenci kazması yer almaktadır (Kaptan, 1990: 14-18).

Özetle bölgede yapılan yüzey araştırmaları ile elde edilen materyaller bölgede yoğun bir şekilde madencilik faaliyeti ve buna bağlı olarak da birçok yerleşim biriminin kurulduğunu göstermektedir. Söz konusu alanlar içerisinde madene yaklaşık 2 km uzaklıkta ve madenle çağdaş olan Göltepe yerleşim birimi ön plana çıkan en önemli alandır (Yener, 1990: 4).

Göltepe’de yapılan yüzey araştırmalarında çoğunluğu işlenmiş taşlar ve çanak çömleklerden oluşan binlerce parça olduğu tespit edilmiştir. İncelenen seramiklerin İlk Tunç ve Kalkolitik Çağ ile Demir Çağ ve Bizans Dönemi’ne ait olduğu tespit edilmiştir. Yerleşim alanında bulunan parçalardan birleştirilebilmiş bir gaga ağızlı testi ise Niğde Müzesi’nde sergilenmektedir. Ayrıca araştırmada yerleşim alanındaki cüruf ve fırın parçaları da ortaya çıkarılmıştır (Yener, 1990: 4). Göltepe buluntuları içerisinde binlerce sayıda madenci aletleri de yer almaktadır. Bu aletler arasında cevherin kırılması için kullanılmış olan taş havan, maden cevherinin öğütülmesinde kullanılan taş havan, öğütme taşı, çok çukurlu ezme taşı, cevher ezme taşı ve taş balta yer almaktadır (Kaptan, 1990: 18-20).

Fotoğraf 14. Anadolu Metalik Mal Örnekleri (Hacar, 2017: 39).

Göltepe buluntuları arasında yer alan metalik mal grupları Anadolu metalik çanak çömleğinin anlaşılması bakımından çok önemli bir yere sahiptir. (Fotoğraf 16). Göltepe’de incelenen buluntulardan yola çıkılarak söz konusu üretim alanında 5 kâse, 6 testi, 4 çömlek, 1 fincan formu kullanıldığı ortaya konulmuştur. Bu metalik mal

grupları yalın metalik kaplar ve klasik metalik mallar olmak üzere iki farklı üretim tekniğiyle üretilmişlerdir. Söz konusu metalik malların büyük kısmı Göltepe'ye özgü bir forma sahip olup benzerlerine Anadolu'nun diğer üretim noktalarında rastlanılmamaktadır. Klasik metalik grubunda üretimi yapılan mallar da boya bezemeleri de mevcuttur. Ayrıca elde edilen çok sayıdaki metalik mal parçaları Göltepe'de ki üretimde standartlaşmış üretim aşamalarının uygulandığını göstermektedir (Hacar, 2017: 22-25).

Göltepe-Kestel'de yapılan kazılar ve araştırmalar, yalnızca Anadolu'da değil aynı zamanda Yakındoğu'da da 3. binyılda madencilğe ilişkin bilgilerimizin artmasına olanak sağlamıştır. Göltepe-Kestel, kalaylı tunç denemelerinin ilk kez Anadolu'da yaşayan insanların kendi imalatları olan kalayı kullanarak yaptıklarının anlaşılmasını da sağlamıştır (Hacar, 2017: 21).

2.5.2.9.4.2. Karaçakıl Tepesi Höyük

Karaçakıl Höyük Niğde merkeze bağlı Yıldıztepe Kasabası'nın sınırları içerisinde yer alır. Höyüğün bulunduğu alan Yıldıztepe, Bağlama, Hasaköy (Sasima), üçgeninde yer alır. Höyük Melendiz Dağı'nın doğu eteklerindeki düzlükte, Göllüdağ'a ortalama 12 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Fotoğraf 15. Karaçakıl Tepesi Höyük (NKE, 2009: 37).

Höyük ortalama 100 m. çapında bir koni ve çevresini saran teraslardan meydana gelmektedir. Höyüğün çevresinde, çapı ortalama 30 m. büyüklüğünde olan başka bir tepe daha yer alır. Bu tepe üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen bulgular buranın bir tümülüs olabileceğini göstermektedir. Höyük üzerinde yapı kalıntılarına ait kesme taşlar ve yaklaşık 3 m. uzunluğunda olan bir duvar kalıntısı mevcuttur. Höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen obsidyen ve çanak çömlek parçaları höyük çevresindeki yerleşimin M.Ö 3000 ile 2000 yılları aralığında gerçekleşmiş olabileceğini göstermektedir. Höyüğün yaklaşık 3 km. kuzeybatısında bulunan Karasivri Tepe mevkiinde elde edilen yüzey buluntuları da Karaçakıl ile aynı döneme tarihlenmektedir. Hem Karaçakıl Tepesi Höyüğü buluntuları hem de Karasivri Tepe buluntuları iki alanın da tarihi bir yol güzergâhında olabileceğini göstermektedir. Karaçakıl Höyük'ün 1 km. doğusunda bulunan Roma Dönemi antik yol kalıntıları da bu durumu kanıtlar niteliktedir (NKE, 2009: 37).

2000 yılından itibaren Tepecik Çiftlik kazılarını yürüten Prof. Dr. Erhan Bıçakçı ve ekibi Melendiz Dağları'nın kuzeydoğu yamaçlarındaki Neolitik Dönem yerleşmelerinin tespiti amacıyla yaptıkları çalışmalarda 2009'da Karaçakıl Höyüğü de incelemişler ve bu yerleşim alanının tarih öncesine ait olduğunu tespit etmişlerdir. Bıçakçı ve ekibi bu tespit üzerine Kemerhisar/Tyana çalışmalarını sürdüren Padua Üniversitesi'nin arkeolojik çalışma ekibini Karaçakıl Höyük Tepesi'ni incelemeleri için bölgeye davet etmiştir (Balza, Matessi ve Pieri, 2011: 554). Bu davet üzerine Padua Üniversitesi'nin arkeolojik çalışma ekibi ve Niğde Müzesi ekibi Karaçakıl Höyük'e gelerek yüzey araştırmaları gerçekleştirmişlerdir.

Fotoğraf 16. Karaçakıl Höyük Kabartma Taş Blok (Balza, Matessi, Pieri, 2011: IV).

Karaçakıl Höyük üzerinde yapılan kaçak kazılar nedeniyle oldukça tahrip olmuş durumdadır. Höyüğün kuzey yamacında yapılan açmadan iki katmana sahip olduğu net bir şekilde görülmektedir. Alt katmanda kerpiç duvarlı yapılar yer alırken bunun üst katmanında taş duvarlı yapıların kalıntıları yer almaktadır. Höyük konisi üzerinde çok sayıda taş blok ve kalıntı bulunmakla birlikte bunlar arasında kabartma bir taş blok ilgi çekicidir. (Fotoğraf 16). Söz konusu taş blok üzerinde oturur durumda bir insan bulunur ve bu insan bir veya iki eliyle ağzına götürdüğü üflemlerli bir çalgıyı çalar gibi görünmektedir. Tabi taş blok yarıya kadar toprağa gömülü olduğu için bu başka bir sahnenin devamı niteliğinde de olabilir. Söz konusu taş blok üzerindeki kabartma insan figürünün tarz itibarıyla karşılaştırılabilecek bir örneğinin olmaması bu buluntuya şimdilik kesin bir tarihlendirme yapmanın uygun olmayacağını göstermektedir (Balza, Matessi ve Pieri, 2011: 554).

Höyük yüzeyinde toplanan çanak çömlek parçalarının büyük çoğunluğu Tunç Çağı'na tarihlenmiştir. Bu parçaların büyük çoğunluğu Konya Ovası ve Kilikya'da da görülen düz kırmızı perdahlı mal grubundandır. Karaçakıl Höyük seramik parçaları genel olarak Hitit geleneğine uygun tipik örnekler sunmaktadır. Genellikle çark yapımı olan çanak çömlekler Hitit tipi dış yüzey işlemlerini de barındırmaktadır. Özetle Karaçakıl Höyük'teki bulgular alanın Tunç Çağı boyunca iskân gördüğünü fakat Geç

Tunç Çağı'ndan sonra iskânın kesintiye uğradığını ve Bizans Dönemi'nde tekrar iskân gördüğünü göstermektedir (Balza, Matessi ve Pieri, 2011: 555-556).

2.5.2.9.5. Demir Çağı'nda Niğde Tarihi Çevresi

Hitit İmparatorluğu M.Ö. 1200 yılının başlarında deniz kavimleri ve özellikle Kaşkaların saldırılarıyla yıkılmıştır. Bu saldırılar sırasında başta başkent Hattuşa olmak üzere büyüklü küçüklü tüm yerleşim alanları yıkılmış, Hitit dili, çivi yazısı kullanımı ortadan kalkmış ve Hititlerin Anadolu kültürü üzerindeki birliği sağlayan etkisi yok olmuştur. Genel anlamda Hititler'in Anadolu'da yok oluşu Geç Tunç Çağı'nın sonu, Demir Çağı'nın başlangıcı olarak kabul edilebilir (Kulakoğlu, 2009: 2). Demir Çağı Anadolu'sunda, (MÖ 1200-330) Hititlerin yok oluşu yeni bir siyasal tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tabloda Geç Hitit Kent Devletleri, Urartular, Frigler, Lidyalılar ve Likyalılar yer almaktadır. Ayrıca bu topluluklar kendilerinden sonra gelecek olan Helenistik Dönem ve tüm dünya kültürünün oluşumunda temel anlamda kaynak oluşturmuşlardır (Ceylan, Kozbe, Polat, T. ve H. Sivas, Şahin ve Topaloğlu, 2008: 2). Anadolu'nun tarihsel dönüşümünde ise Demir Çağı genel olarak Hititler'in yıkılışına da neden olan deniz kavimlerinin göçü ile Helenistik Dönem başlangıcı arasında geçen zaman dilimini kapsamaktadır. Söz konusu zaman diliminde üç ayrı evre belirlenmiştir. Bu evre ayrımında ise Tarsus'un tarihsel gelişimi göz önüne alınarak Erken Demir Çağı (MÖ 1200-800), Orta Demir Çağı (MÖ 800-600) ve Geç Demir Çağı (MÖ 600-330) olacak şekilde bir ayrım yapılmıştır. İç Anadolu özelinde bu dönemde Trak kökenli Frigler; Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir üzerinde, Tabal Krallığı ise Kayseri, Nevşehir ve Niğde bölgelerinde Geç Hitit Şehir Devletleri olarak siyasi anlamda karşımıza çıkan güçlerdir (T. ve H. Sivas, 2008, 15). Bu dönem içerisinde başta silah yapımı ve çeşitli aletlerin imalatında demir kullanımının gittikçe yaygınlaşması Anadolu'da Tunç Çağı'nın son bularak kesin şekilde Demir Çağı'nın başlangıcı olmuştur (Ceylan vd. 2008: 2). Demir Çağı'nda Niğde'nin tarihi çevresi içerisinde özellikle Kınık Höyük ve Porsuk (Zeyve) Höyük ön plana çıkan yerleşim alanlarıdır. (Tablo 16, Harita 7). Bunların dışında yer alan alanlar ise; Aşlama Höyük, Bengi, Beytepesi Höyüğü, Çakıltepe, Çakıltepe Höyüğü (Bor), Çaylak Tepe, Direktaş Mevkii, Eski Badak Höyüğü, Eski Köyün Tepesi, Galhane, Geçit Tepe, Gölcük Höyüğü, Güllüce Höyüğü, Hacıbeyli Höyüğü, Hüyük Höyüğü, Kaletepe (Ulukışla), Kesleğen Tepe, Kızıl, Kilise Tepesi, Kumluca Höyüğü, Meydan Boğazı Deresi Höyük, Murtaza, Ören Tepesi, Pınarcık Höyüğü, Sansar, Sarı, Yarhisar Höyüğü ve Zorlak Tepe'dir (NKE, 2016: 6-8).

2.5.2.9.5.1. Kınık Höyük

Kınık Höyük, Niğde'nin Bor ilçesine bağlı Bayat Köyü'nün ortalama 5 km. kuzeydoğusunda yer almaktadır. (Fotoğraf 17). Altunhisar Ovası'nın ortasında, Melendiz Dağı eteklerinde, ortalama 35 metre yüksekliğe ve 300 metre genişliğe sahip bir tepe üzerinde bulunmaktadır (NKE, 2009: 295). Güney Kapadokya Bölgesi olarak adlandırılan bölgede Niğde sınırları içerisinde yer alan Kınık Höyük'te ilk çalışmalar 2006-2009 yılları arasında Pavia Üniversitesi'nden bir ekip tarafından yüzey

araştırmaları ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ve çalışma ekibinin başkanlığını ise Clelia Mora ve Lorenzo D’el Alfonso üstlenmiştir. Newyork Üniversitesi ve Institute of the Study of the Ancient World’un Güney Kapadokya Bölgesi yüzey araştırmaları olarak başlattığı ve Kınık Höyük kazısı olarak devam eden alışmalar, Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi’nden de öğretim üyelerinin katılımı ile uluslararası bir nitelik kazanmıştır (d’Alfonso ve Ergürer, 2014: 325).

Yaklaşık 24 hektarlık bir alana yayılmış olan Kınık Höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmalarında elde edilen bulgular, Kınık Höyüğün Erken Tunç Çağı’ndan Orta Çağ’a kadar iskânda olduğunu göstermekle birlikte asıl yerleşimin ise Demir Çağı’nda gerçekleştiğini işaret etmektedir (Ergürer, 2016: 64).

Fotoğraf 17. Kınık Höyük.

(Kaynak: <https://www.kinikhoyuk.org/gallery.html>).

Kınık Höyük buluntularının Demir Çağı ağırlıklı olması bölgenin Demir Çağı’nda büyük bir yerleşime sahip olduğu ve bu çağın önemli yerleşim alanlarından biri olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir. Gerek Kınık Höyük’ün kuzeyindeki vadide Tuwanuwa Krallığı dönemine ait dikili taşların yer alıyor olması gerekse Niğe ve Ereğli çevresinde Kınık Höyük’le ağdaş Tuwanuwa Krallığı Dönemi’ne tarihlenen steller, yazıtlar ve kaya kabartmalar bulunuyor olması Kınık Höyüğün bu krallığın önemli yerleşim alanlarından biri olduğu fikrini gündeme getirmektedir (d’Alfonso ve Işıklı, 2012: 16, d’Alfonso, 2013: 26).

Kınık Höyükte 2010 yılında başlatılan jeofizik araştırmaları höyükte toprak altında mimari yapıların bulunduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Bu veriler ışığında 2011 yılında höyükte ilk kazılara başlanmıştır (d’Alfonso ve Işıklı, 2012: 15). Gerçekleştirilen ilk kazı çalışmalarına Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi’nden Prof. Dr. Mehmet Ekiz de katılım sağlayarak Selçuklu Dönemi ile ilgili kalıntıların açığa çıkarılması ve incelenmesinde görev almıştır. Söz konusu kazıda 3 açma yapılarak kazılar gerçekleştirilmiştir. Höyüğün tepe noktasında bulunan ve ilk açma alanı olan B noktasında Selçuklu Dönemi’ne ait yapılara ulaşılmıştır. Aynı noktanın bir alt

katmanından elde edilen buluntular ise Bizans ve Roma Dönemleri'nde de aynı noktanın yerleşim gördüğünü göstermektedir (d'Alfonso, 2013: 28). Höyüğün kuzey ve güneybatı yamaçlarında yer alan A ve C açmalarından A noktasında yapılan kazılarda kalınlığı 3,5 - 4 metreyi bulan ve pürüzsüz bir şekilde sıvanmış olan kale-sur duvarları açığa çıkarılmıştır. (Fotoğraf 18). C noktasındaki çalışmalarda ise iç kalenin taş duvarları tespit edilmiş ve buradan çıkan buluntular Geç ve Orta Demir Çağı'na tarihlenmiştir. Özetle 2011 yılı kazılarında ortaya çıkarılan mimari yapılar ve surların Güney Kapadokya'da Klasik Dönem öncesinde bir örneğinin olmayışı Kınık Höyük'e özgü bir durum olarak kabul edilmektedir (d'Alfonso ve Işıklı, 2012: 20-24).

Fotoğraf 18. Şehrin Sur Duvarları
(Kaynak: <https://www.kinikhoyuk.org/gallery.html>)

Kınık höyükteki kazı çalışmalarına 2013 yılında da devam edilmiştir. Bu dönem kazılarında 2011 yılında gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan sur duvarının devamı niteliğindeki duvar da açığa çıkarılmıştır. Bu duvar yapısının bir kule ya da kent kapısının kalıntılarını oluşturduğu düşünülmektedir. B açmasındaki alanda genişletme çalışmaları yapılmış ve Bizans Dönemi buluntularına ulaşılmıştır. Ayrıca bu noktada Helenistik Dönem'den kalma bir yapıya ve onun da alt katmanında Geç Demir Çağı'na tarihlenen kerpiç yapı kalıntılarına ulaşılmıştır. Söz konusu kerpiç duvar altında fırın olduğu düşünülen bir yapıya ve Geç Demir Çağı Dönemi'ne tarihlenen seramik parçalarına ulaşılmıştır. 2013 kazılarında ilk kez çalışılmaya başlanan D noktasında Orta Çağa ait olduğu tahmin edilen bir katman tespit edilmiş aynı noktanın alt tabakasında ise Helenistik Dönem'e tarihlenen bir yapıya da ulaşılmıştır. Söz konusu yapıda ele geçirilen buluntular ise bu yapının bir dokuma atölyesi olabileceğini göstermektedir (d'Alfonso ve Ergürer, 2014: 328).

Kınık Höyük'te yukarıda bahse konu olan kazıların tamamında yerel bir tapınma uygulamasıyla bağlantılı olabileceği düşünülen nesneler de bulunmuştur. Höyükte ortaya çıkarılan tabakalardan birinde büyük küplerin bulunması ve çevresinde ise hayvan kemiğinden imal edilmiş tanrıça heykelciklerine ait parçaların yer alması bu

objelerin ve tabakanın kurban ve tapınma etkinliklerinin birer parçası olabileceğini akıllara getirmektedir. Ayrıca höyüğün kuzeyinde bulunan ve etkileyici bir doğal yapıya sahip olan Altunhisar Vadisi'nin de Kınık Höyük halkı tarafından tapınma ve ölü gömme alanı olarak kullanıldığını göstermektedir. Vadide birkaç kilometre aralıklarla dikilmiş adak taşlarının varlığı da buranın tapınma işlevi olan bir yol olduğunu kanıtlamaktadır (Lanaro, Trameri ve d'Alfonso, 2015: 63-74).

Hitit İmparatorluğu'na dair şu ana kadar elde edilen bilgiler güçlü imparatorluğun ekonomik temellerinin hayvancılık ve tarıma dayalı olduğunu göstermektedir. Fakat bu durumun oluşumunda sadece tarımsal üretimdeki başarı değil aynı zamanda tarım ürünlerinin depolanması konusundaki başarı da etkili olmuştur. Hititler tarımsal depolamada tahıl silolarını, korunaklı yer altı ambarlarını kullanıyorlar ve tahılları yıl boyunca tüketimde düzenli olarak buradan tedarik edebiliyorlardı (Castellano ve d'Alfonso, 2017: 3). Kınık Höyük'te yapılan kazılar sırasında sur duvarlarının bitişiğinde bahse konu olan siloların bir örneği de tespit edilmiştir. Söz konusu tahıl silosu oldukça büyük bir yapıya sahip olup tahılları nemden koruması amacıyla duvarları bitkisel malzeme karışımı özel bir harç ile sıvalı olduğu görülmektedir. Kınık Höyük'teki bu durum bizlere Hitit Dönemi'ne ait depolama tekniğinin Hitit Dönemi sonrasında da az da olsa değişerek Güney Kapadokya Bölgesi'nde uygulanmaya devam ettiğini göstermektedir (Castellano ve d'Alfonso, 2017: 9-11).

Fotoğraf 19. Kınık Höyük Taş Doğan Heykeli ve Toprak Hayvan Figürinleri.
(Ergürer vd. 2017: 597)

Kınık Höyük kazılarına 2016 yılında da 5 farklı noktada devam edilmiş özellikle kutsal alan olarak adlandırılan bölümde de çalışmalar sürdürülmüştür. Kutsal alan olabileceği düşünülen bölümde yapılan kazılarda kutsal alanın kuzeybatı yapısı odaları açılmış ve Ahameniş İmparatorluğu dönemine ait bir tapınak ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu noktada riyolit taşından imal edilmiş bir doğan heykeli ve pişmiş topraktan hayvan figürinlerine de (Fotoğraf 19) ulaşılmıştır (Trameri, 2017: 588-589). E noktasında yapılan çalışmalarda bir kamu binası olduğu düşünülen mimari yapıya ait kalıntılara ulaşılmıştır. Yine aynı bölümde çeşitli yiyeceklerin depolandığı düşünülen

bir yapıya ulaşılmıştır. Söz konusu noktadan çıkan çanak çömlek parçaları ise Geç Helenistik Dönem'e tarihlenmiştir. Alanda aynı döneme ait kraliyet portreli bronz bir sikke de bulunması bu dönemi yansıttığını doğrulamaktadır (Casagrande, 2017: 590). B noktasında yapılan kazılarda Geç Helenistik Dönem'i temsil eden taştan bir savunma duvarı ortaya çıkarılmıştır. Yine aynı noktada benzer dönemde inşa edildiği düşünülen yapıların taş temel üzerine kerpiç duvar örülerek inşa edilmiş yapı kalıntılarına ve fırın kalıntıları ile pişirme kabı, cam ve demir cüruflarına rastlanması bu alanda bir cam veya metal işleme atölyesi olabileceğini akıllara getirmektedir (d'Alfonso, De Pietri, 2017: 591). Höyüğün C noktasında ise Demir Çağı'na tarihlenen sur duvarlarının geri kalanın ortaya çıkarılması amacıyla açmalar gerçekleştirilmiş ve alan genişletilmiştir. Bu noktada devam eden çalışmalarda preslenmiş samanla sıvanmış bir silo da ortaya çıkarılmıştır (Castellano ve Ergürer, 2017: 592-593). Höyüğün D noktasında yapılan açmalarda ise Erken Helenistik ve Ahemeniş Dönemi yerleşimi izleri net bir şekilde ortaya çıkarılmıştır (Highcock, 2017: 594).

Kınık Höyük üzerinde yapılan çalışmalar ve ortaya çıkarılan buluntular Güney Kapadokya Bölgesi'nde Demir Çağı Kültürüne dair bilinmeyenlerin ortaya konulmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Özellikle MÖ. 2. ve 1. binyıla ait arkeolojik buluntu zenginliği ile Kınık Höyük, çağının anlaşılması konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğunu göstermiştir.

2.5.2.9.5.2. Porsuk (Zeyve) Höyük

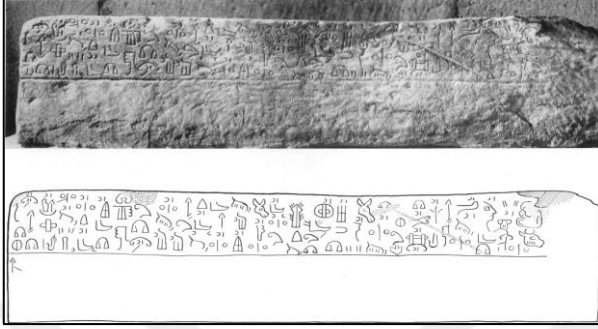
Porsuk (Zeyve) Höyük, Niğde'nin Ulukışla ilçesine 9 km, Ulukışla'ya bağlı Porsuk Köyü'ne ise 3 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Höyüğün bulunduğu alanın yerleşim alanı olarak seçilmesinde stratejik bir konuma sahip olması etkili olmuştur. (Harita 8). Çünkü söz konusu alan İç Anadolu'nun Çukurova'ya ve Kuzey Suriye'ye bağlantısını sağlayan Gülek Boğazı'nın kuzey girişini denetleyen bir noktadır. Höyükteki buluntular buranın Demir Çağı yoğunluklu bir yerleşime sahip olduğunu göstermektedir. İçerisinde Hitit yerleşim alanları da barındıran höyükte Geç Roma ve Bizans Dönemi'ne kadar arkeolojik tabakalar tespit edilmiştir (NKE, 2009: 443).

Harita 8. Porsuk (Zeyve) Höyük Lokasyon Haritası

(Kaynak: <https://www.ifea-istanbul.net/index.php/tr/arastirmalarimiz/arkeoloji/yuzey-arastirmalari-ve-kazilar/3198-zeyve-porsuk-hoyuk-tr>)

Höyükteki kazı çalışmaları 1969'dan bu yana aralıklarla devam etmektedir. İlk kazı çalışmaları Prof. Dr. Oliver Pelon tarafından yapılmıştır. Pelon 1969-1977, 1986-1989 yılları arasında ve 2002'de kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir. 2003-2015 yılları aralığında üç kazı sezonu boyunca ise Strasbourg Üniversitesi'nden Prof. Dr. D. Beyer tarafından kazılar yapılmıştır. 2017 yılından itibaren ise kazı çalışmalarına Üniversite Polytechnique Hauts-de-France'den ve Calhiste Araştırma Laboratuvarına bağlı Doç. Dr. Claire Barat tarafından devam edilmektedir (Barat ve Gökçe, 2019: 508).

Fotoğraf 20. Porsuk, Hitit Hiyeroglifi Yazıtı.
(Hawkins, 1969: IX).

Fotoğraf 21. Bulgarmaden Yazıtı.
(Beyer, 2013: 23).

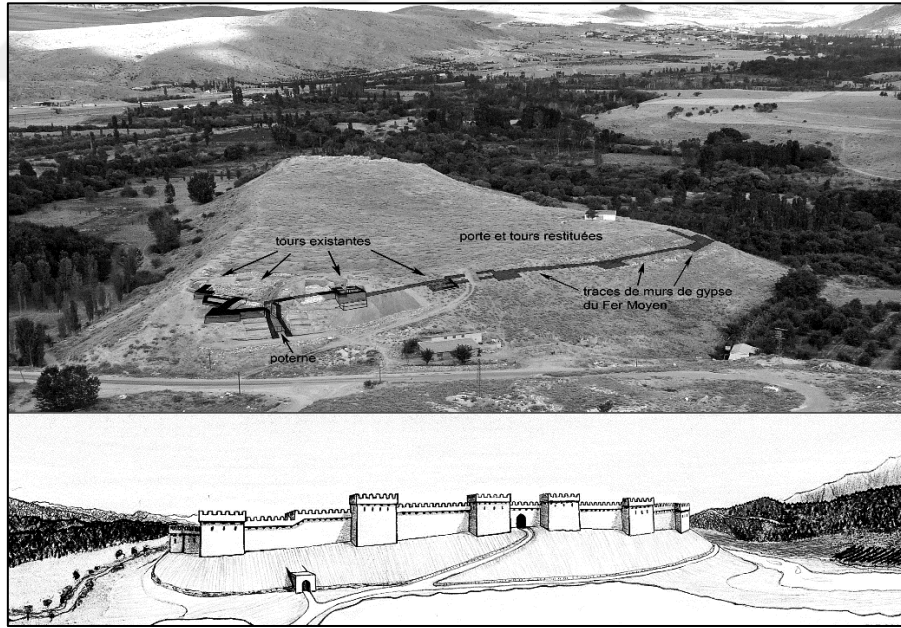
1960 yılında höyüğün bulunduğu alandaki alçıtaşı ocağına ulaşmak için yapılan yol çalışmaları sırasında M.Ö. VIII. yüzyıla tarihlenen Hitit hiyeroglifi kitabe bulunmuştur. (Fotoğraf 20). Söz konusu kitabenin bir duvarda yer aldığı ve duvarın bir parçası olduğu düşünülmektedir. Luwi dili yazması kitabede “Komutan Parahwara”, “Tanrı Sarmas” ve “Kral Masaurhisas” isimleri yer almaktadır. Tanrı ve krala övgülerin yer aldığı söz konusu kitabede özetle Komutan Parahwaras, Tanrı Sarmas’a ve Kral Masaurhisas’a, şükranlarını sunmaktadır (Hawkins, 1969: 99-109). Kitabede adı geçen Kral Masaurhisas’ın ise tanınmış Tuwanuwa Kralı Warpalawas’ın vassalı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca höyük yakınlarındaki Bulgarmaden’de gümüş ve kurşun yatakları yer almaktadır. Bu maden bölgesini elde tutma amacı Porsuk Höyük’e hâkim olma durumunu da beraberinde getirmiş olabilir. Ayrıca Bulgarmaden’de bulunan Luwi Hiyeroglifi Bulgarmaden Kaya Anıtı da (Fotoğraf 21) Geç Hitit Dönemi’nde bu maden yataklarının büyük bir öneme sahip olduğunun kanıtıdır (Beyer, 2013: 23). Bulgarmaden Kaya Anıtı sayesinde Tuwanuwa Kralı Warpalawaş’ın “Tarhunasi” adında bir vassalının olduğu bilinmektedir (Yiğit, 2000: 186). Ayrıca bu kitabe bizlere Tarkhunazas adlı bir prens olduğunu da bildirir. Bu prens kitabede Tuwanuwa Kralı Warpalawas’ın hizmetinde bulunduğunu ve Warpalawas’ın Muti Dağı’nın (Gülek Boğazı) denetimini kendisine emanet ettiğini dile getirmektedir (Pullu, 2009: 337-364). Dolayısıyla özellikle Bulgarmaden Yazıtı göstermektedir ki Tuwanuwa Krallığı Dönemi’nde gümüş madenin çıkarılması ve işletilmesi konusunda Porsuk Höyük bölgenin kontrol altında tutulmasında stratejik bir öneme sahipti (Beyer, 2013: 24).

Höyükteki ilk yerleşimin M.Ö. 1600 veya 1700’lerde ortaya çıktığı düşünülmektedir (Beyer, 2013: 23). Höyükte bulunan Hitit surlarının karbon 14 ve dendrokronoloji verileri surların M.Ö. XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceğini işaret etmektedir. Bu verilerden yola çıkılarak Porsuk Höyük’te ilk yerleşimin Orta Tunç Çağı’nın sonuna tekabül eden Eski Hitit Krallığı Dönemi’nde gerçekleştiği ifade edilebilir. Bununla birlikte Eski Krallık Dönemi’nde gerçekleşen bu

kuruluşun ilk kez mi yapıldığı ya da Eski Krallık Dönemi'nden önce var olan yerleşim alanının ele geçirildikten sonra yıkılarak tekrar mı kurulduğu ise şu ana kadar bilinmemektedir. (Barat, Gökçe, Pichonneau, Mathe ve Bruniaux, 2020: 472).

Höyükteki incelemelerde elde edilen bulgular Erken Demir Çağı'nda, M.Ö. 1300'lerde yangın kaynaklı bir tahribatın meydana geldiğini göstermektedir. Bu durumun meydana gelmesinde Asur tabletlerinde bahsedilen Asur Kralı Şalmanezzer'in Tabal ülkesine yaptığı sefer esnasında Gümüş Tepesi'ni de ele geçirme amaçlı yaptığı saldırının etkili olduğu düşünülmektedir (Barat ve Gökçe, 2019: 506).

1960 yılında alçı ocağına ulaşmak için yapılan çalışmada höyüğün bir kısmı tahrip olmuştur. Söz konusu kısım üzerinde Pelon tarafından başlatılan ilk kazı çalışmalarında Roma Dönemi'ne ait yapı kalıntılarına ve cam üretimi amacıyla kullanılan fırın kalıntılarına ulaşılmıştır. Yapılan ilk kazılar neticesinde genel anlamda höyüğün surlarla çevrili eski bir Hitit şehri olduğu ve bu kale kentin Kilikya kapılarını kontrol ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Pelon, 1970: 279-286). 1968'de devam eden kazı çalışmalarında ise kale şehrin sur duvarları ve Hitit tipi kale girişi açığa çıkarılmıştır (Pelon, 1969: 169-170). Tüm kazı dönemleri boyunca üzerinde çeşitli çalışmaların yapıldığı kule ve surlar Porsuk Höyük'te bu yapıların tekrar inşasına yönelik projeleri de gündeme getirmiştir. (Fotoğraf 22). Çünkü bu Hitit Dönemi surları Tunç ve Demir Çağı'nı yansıtan nadir korunmuş kalıntılardır. Bununla birlikte söz konusu surlara dair kalıntılar her iki çağda da bu yapının mimari bir süreklilik içinde benzer şekilde devam ettiğini de göstermektedir (Beyer ve Laroche-Traunecker, 2014: 229-244).

Fotoğraf 22. Üstte Hitit Dönemi Surlarının Planı, Altta Surların Restore Tasarımı (Beyer ve Laroche-Traunecker, 2014: 244).

Porsuk Höyük'te gerçekleştirilen çalışmalarda Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak Hellenistik Dönem'e kadar tarihlenen 6 arkeolojik katman tespit edilmiştir. Höyüğün I. ve II. katmanları Roma-Hellenistik Dönemleri, III. ve IV. katmanları Demir Çağı'nı, V. katmanı Geç Tunç Çağı'nı, VI. katmanı ise Orta Tunç Çağı'nı yansıtmaktadır (Beyer ve Patrier, 2012: 457; Barat vd. 2020: 472).

2004’de gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ise Helenistik ve Roma Dönemi’ne ait kalıntılar gün yüzüne çıkarılmıştır. Höyüğün doğusunda yer alan IV numaralı alanda Helenistik ve Roma Dönemi’ne tarihlenen nekropol, yine aynı döneme tarihlenen mezar kalıntılarına ulaşılmıştır (Beyer, 2006: 65-67). 2005 yılında devam eden kazılarda ise Helenistik Dönem’i yansıtan katmandaki çalışmalarda çok sayıda dokuma tezgâhı ağırlığı bulunması burada söz konusu dönemde dokumacılık faaliyetlerinin ciddi anlamda fazla olduğunu göstermektedir (Beyer, 2007: 630) Höyüğün doğu kısmında 2006’da yapılan kazılarda ise bulunan bir takım demir parçaları Bulgarmaden Bölgesi ile bağlantılı bu alanın metalürji konusunda da aktivitesinin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Höyüğün doğu bölümünde yapılan çalışmalarda demir bir zırha ait bir parça bulunması Demir Çağı’nı yansıtan şehrin surlarıyla birbirini tamamlamaktadır. Fakat Tunç Çağı’nda tunçtan birçok örneği olan bu zırh modelinin, Demir Çağı’nda demirden imal edilmiş olması nadir bir örnek olduğunu göstermektedir. Höyüğün Helenistik Dönemi yansıtan kuzeydoğu bölümünde yapılan kazılarda M.Ö 24-23’de basılmış Kapadokya Kralı Archelaus’u yansıtan bir bronz sikke de bulunmuştur. (Beyer, 2008: 107-116). Porsuk Höyük çalışmaları 2007’de de devam ettirilmiş ve yapılan kazılarda Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı’nı yansıtan birçok buluntuya ulaşılmıştır (Beyer, 2009: 385).

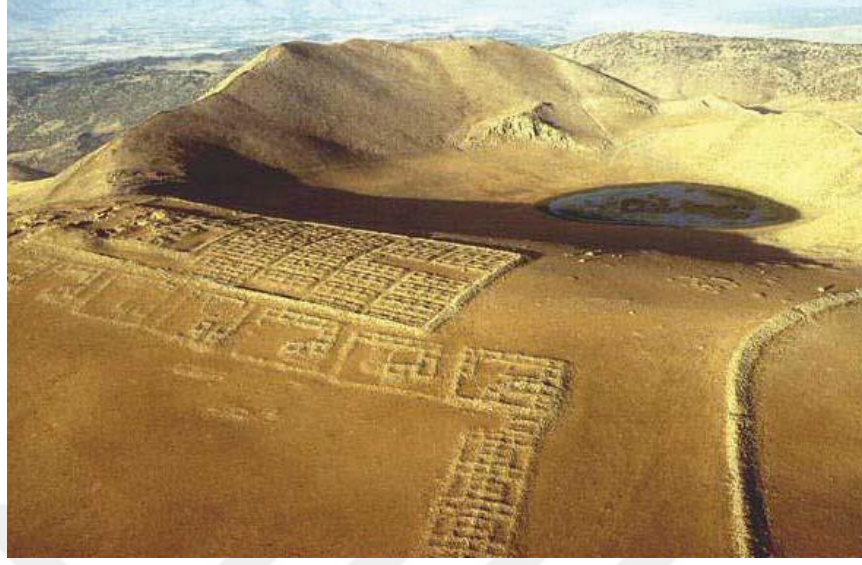
2017 yılında Claire Barat başkanlığında devam ettirilen kazı projesi kapsamında Porsuk Höyük kazıları boyunca elde edilen malzemelerin depolarda kayıt ve sayımları yapılmış ayrıca ve kazı alanın temizliği gerçekleştirilmiştir (Barat ve Gökçe 2019: 509-510). 2018 yılı çalışmalarında ise Höyükte koruma ve çevre düzenlemesi çalışmaları üzerine odaklanılmıştır. Örneğin Şantiye 2’de Demir Çağ’a ait tahrip olmuş bir duvar orijinal malzeme kullanılarak sağlamlaştırılmıştır. Yine 2019 yılında gerçekleştirilecek olan Hitit Dönemi kerpiç duvarları restorasyon projesi için orijinal kerpiç imalına yönelik ön çalışmalar yapılmıştır (Barat vd. 2020: 471-478).

Özetle Porsuk (Zeyve) Höyük sahip olduğu zengin buluntuları ile günümüze büyük oranda korunarak gelebilmiş nadir yerleşim alanlarından biri olarak değerlendirilebilir. İç Anadolu’yu Akdeniz’e ve Kuzey Suriye’ye bağlayan stratejik bir noktayı elinde tutan bu kale kent Demir Çağı Niğde tarihi çevresini Kınık Höyükle birlikte en güzel şekilde yansıtan alanlardan biridir.

2.5.2.9.5.3. Göllüdağ Ören Yeri

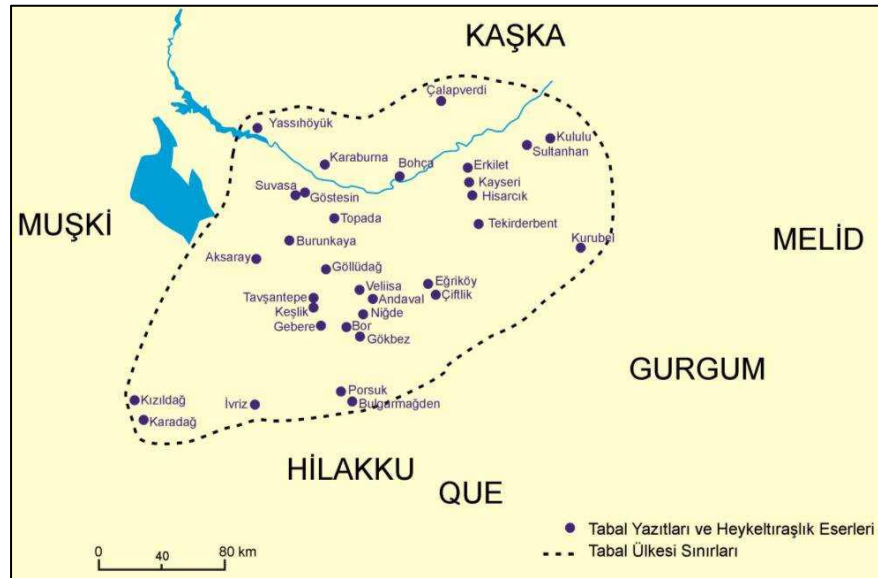
Göllüdağ Ören Yeri, Niğde’nin yaklaşık 70 km. kuzeyinde yer alan Çiftlik İlçesine bağlı Kömürcü Köyü yakınlarında bulunmaktadır. 2172 m. ortalama yükseltiye sahip olan ören yeri korunaklı bir coğrafyaya sahiptir. Ören yeri ismini de aldığı Göllüdağ’ ın zirvesindeki krater gölünün yanı başında kurulmuştur. (Fotoğraf 23). Ören yeri güneyde Büyük Göllü Tepesi, doğuda Koyuncu Sırtı, kuzeyde Laleli, batıda ise Meydan Yaylası ile çevrilidir. I. dereceden arkeolojik sit alanı konumunda olan ören yerinde ilk kazı çalışmaları 1934 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık tarafından başlatılmıştır. 1968-1969 yılları aralığında Batuhan Tezcan tarafından ikinci kez kazı çalışmaları yapılmıştır. Sonuncu kazı çalışmaları ise 1992-1996 yılları arasında Niğde

Müzesi denetiminde Prof. Dr. Wulf Schirmer bilimsel danışmanlığında tamamlanmıştır (Koç vd. 2017: 23).

Fotoğraf 23. Göllüdağ Ören Yeri (NKE, 2009: 28).

Hititler MÖ II. bin yılın yarısında Anadolu’da siyasi birliği sağlayarak çok geniş sınırlara ulaşmışlar ve Ege göçleri nedeniyle de MÖ XII. yüzyıl başlarında yıkılmışlardır. Yıkılan Hitit Devleti’ nin kurulu olduğu alanlarda ise Geç Hitit Devletleri ortaya çıkmıştır. Bu geç Hitit Devletleri içinde batıda kurulu şehir devletlerine Tabal denilmektedir. (Harita 9). Tabal genel olarak Niğde, Nevşehir ve Kayseri bölgelerini kapsayan Geç Hitit Şehir Devletleridir (Yiğit, 2000: 177). Bununla birlikte sahip olduğumuz bilgilerin büyük çoğunluğunu Asur kaynaklarından elde ettiğimiz Tabal’ın söz konusu kaynaklarda etnik bir topluluğu belirtmekten ziyade coğrafi bir alanı ifade ettiğini de eklemek gerekir (Akçay, 2014: 38). Göllüdağ’ı ise Geç Hitit Devletleri döneminde kurulmuş Tabal Krallığı’nın önemli yerleşim birimlerinden biri olarak nitelendirebiliriz. (Fotoğraf 23, Harita 9).

Harita 9. Tabal Ülkesi (Akçay, 2014: 52).

Göllüdağ'ın keşfi konusundaki en net bilgiyi bölgede ilk esaslı kazı çalışmalarını yapan Remzi Oğuz Arık tarafından hazırlanmış olan "Göllüdağ Hafriyatı" adlı rapordan öğreniyoruz. Arık'ın aktardığına göre Göllüdağ'ın hemen yanı başında bulunan Kömürcü Köyü'nde yaşayan, hayvancılıkla iştigal eden ve bölgeyi çok iyi bilen Civan Ali adlı şahıs devletin eski yerleşim yerlerini aradığını ve buralarda kazı yapıldığını duyması üzerine Nevşehir'e gittiği bir dönemde burası hakkındaki malumatını anlatmıştır. Nevşehir'de Civan Ali'nin bu durumu aktarması üzerine Ali Candar durumu Asarı Atika ve Müzeler Müdürlüğü'ne haber vermiştir. Bu haber üzerine Kültür Bakanlığı Antikiteler ve Müzeler Direktörü Dr. Hamit Koşay 1933 yılında bölgeye gelerek ören yerinde ilk incelemeyi yapmış ve Civan Ali'nin bahsettiği ilk aslanları (Fotoğraf 24) çıkarmıştır (R. O. Arık, 1936: 3).

1934 yılında yapılan ilk esaslı kazı çalışmasında Göllüdağ'ın zirvesindeki yerleşim alanını çevreleyen yaklaşık 7-8 km lik bir çember oluşturacak büyüklükte şehrin dış surları bulunmuştur. Söz konusu surların batıdaki giriş kısmında ise çok büyük kuleler tespit edilmiştir. Surlara ulaşan tüm geçit noktalarında da söz konusu kulelerin izlerine rastlanılmıştır. Yine şehrin güneye bakan iç kapısında ikiz aslan heykelleri bulunmuştur. Yerleşim alanının içinde yapılan çalışmalarda tapınak ve saray olduğu düşünülen yapılara ait temeller, birbirini dikine kesen sokaklar ve mahallerde yer alan planlı ve düzgün yerleşim yerleri tespit edilmiştir. Ören yerindeki en dikkat çekici şeylerden biri de kazı sırasında nerdeyse tüm yapı tabanlarında görülen kül ve yangın izleridir. Bu da şehirde çok büyük bir yangın olduğunun en büyük göstergelerinden biridir. Kazı sahasında çok sayıda seramik parçasına da rastlanılmıştır. Geç Hitit ve Frig devri eserleri olduğu düşünülen seramikler, çok ince pembemsi bir hamurdan yapılmış olup kalın cidarlıdırlar. Kapların üstü ise beyaz, ince macundan bir astarla veya sırla kaplanmıştır. Astar tabakalarının üstünde ise şarap kırmızısı veya koyu kahverengi ile çizilmiş kalın daireler, zikzaklar ve kafesler içeren bir dekor mevcuttur (R. O. Arık, 1936: 1-19).

Fotoğraf 24. Göllüdağ Aslan Heykelleri
(Kaynak: <http://www.ciftlik.gov.tr/golludag#gallery-2>).

1968-1969 yılları arasında yapılan kazılarda ise birçok yapı grubu tespit edilmiştir. Bu yapı grupları içerisinde en büyüğü 112x228 m. ölçüsündeki dikdörtgen şekilli saray yapısıdır. Söz konusu yapıya üç büyük açıklıktan girildiği tespit edilmiştir. Devam eden çalışmalarda batı kesiminde yer alan bir odada aslan parçaları bulunmuştur. Bu parçalardan yola çıkarak odanın kapısında bir aslan heykeli olabileceği akla gelmektedir. Çağdaşı olan yapılarda da sık sık görülen aslan heykeli kalıntıları göz önünde bulundurulduğunda Göllüdağ'da da koruyucu Tanrı sembolü olarak aslan heykellerinin önemli bir inanış unsuru olduğu kesindir (Tezcan, 1992: 1-30)

Göllüdağ'da son kazıları yapan Wulf Schirmer'in 1993-1994 kazı raporunda ise kazı yapılan bölümlerde ortaya çıkarılan yapı kalıntılarında yangın veya kasıtlı olarak yapılmış bir tahribat izine rastlanılmadığı aktarılmaktadır. Ayrıca ortaya çıkarılan odaların içlerinin temiz olduğu, yapılarda herhangi bir malzeme bırakılmadığı, ayrılanların malzemelerini yanlarında götürmüş olabileceği ve yapıların özellikle dikkatlice kapatıldığına dair izlenimler söz konusudur. Bu izlenimlerden yola çıkarak Göllüdağ hakkında kesin bir yorum yapmak mümkün olmasa da söz konusu veriler buranın geçici ya da kısa süreli kullanıldığını da akıllara getirmektedir. Göllüdağ belki de mevsimlik olarak kullanılan bir yerleşim alanıydı (Schirmer, 1996: 335-339).

Hem Arık hem de Tezcan tarafından gerçekleştirilen kazılarda vurgulanan ortak bir nokta vardır ki o da şehirde bazı yapı alanlarının, kabartma ve heykellerin tam manasıyla tamamlanamamış olmasıdır. Bu yarım kalan eserler bize bu şehrin tam manasıyla inşa edilemeden terkedildiği izlenimi vermektedir. Bu tespit elbette Göllüdağ yerleşim alanının tam olarak nasıl ortadan kalktığı ile ilişkilidir. Fakat mevcut bilgiler ışığında kesin bir şey söylemek mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte gizemli bu kentin nasıl ortadan kalktığını yorumlamamız açısından Geç Hitit Şehir Devletleri döneminde varlıklarını sürdüren Asurlular ve Kimmerler'i inceleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Asur Krallığı ve Tabal ilişkileri incelendiğinde iki krallık arasındaki ilişkilerin Asur yazılı kaynaklarında geçtiği üzere Asur Kralı III. Salmanassar zamanında başladığı ve Asur devletinin yıkılışına kadar devam ettiği görülecektir. Yine Asur kaynaklarına göre, Asur kralları başlarda Tabal bölgesiyle ekonomik ilişkiler nedeniyle bağlantı kurmuşlardır. Fakat daha sonraları merkezi bir idari yapıdan uzak olan federal yapılı Tabal Krallıklarının güçlerinin azaldığı bir dönemde onları vergi ve haraca bağlamışlardır. Asurluların bu dönemde vergilerini at olarak aldıklarını bunun da Asur ordusunun daha da güçlenmesine neden olduğunu eklemek gerekir. Bununla birlikte Tabal Krallığı Anadolu'da bir diğer güç unsuru olan Frig ve Urartular ile Asur'a karşı bir ittifak içine girmesi nedeniyle bu dönemde Asurlular tarafından tam manasıyla kontrol altına alınmışlar ve siyasi olarak Asur'un egemenliğine tabi hale gelmişlerdir. (Gökçek ve İnce, 2016: 906).

Tabal Devleti'nin tarihi serüveninde üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer mevzu da Kimmerler' in istilalarıdır. Tabal Krallığının MÖ. VIII. Yüzyılın ortalarından itibaren Kimmerler ile yoğun ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Göllüdağ yerleşim alanında yapılan çalışmalarda söz konusu döneme ait olduğu düşünülen ve birbirine

benzeyen altı adet mızrak ucu bulunmuştur. Yine Göllüdağ 'da tespit edilen yangın tabakalarının da varlığı göz önünde bulundurulursa Kimmer istilaları neticesinde oluşmuş olma ihtimalini akla getirmektedir (Kutluyer, 2020: 40).

Göllüdağ ve bu kentin terkedilişi ile ilgili bilgiler her ne kadar kesin olmasa da mevcut veriler buranın normal bir yerleşim yeri veya garnizon kalesi olmadığını göstermektedir. Yüksek ihtimalle Göllüdağ mevsimlik olarak ziyaret edilen bir dağ yerleşmesiydi. Mevsimin uygun olduğu dönemde gelip kalınan ve hava şartlarının zorlaştığı dönemde ise terk edilen bir yerleşim alanı olması muhtemeldir. Çünkü şehirden ayrılırken mimari yapıların kapılarını geçici olarak kapatmaya yarayan kapakların varlığı bunu göstermektedir. Fakat bir saldırı veya istilanın bu şehrin halkının bir daha buraya uğramamak üzere yok olmasına neden olmuş olabilir (Dayan, 2004: 18-20).

Göllüdağ'ın yok oluşu ile ilgili ihtimaller haricinde kesin bir durum vardır ki o da bu bölgenin M.Ö. birinci bin yılın ilk yarısına ait yerleşmeler içerisinde en iyi korunmuş ve bol buluntu veren arkeolojik yerleşim sahalarının başında geliyor olmasıdır (Alkan,2010: 34).

2.5.2.9.5.4. Tyana Antik Kenti

Tyana Antik Kenti Niğde'de yer alan arkeolojik sit alanları içerisinde tek antik kent olma özelliğini taşıması bakımından büyük ve özel bir öneme sahiptir. Ayrıca özellikle Hititlerden Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz Niğde tarihi çevresinin çok uzunca bir dönem en büyük temsilcisi durumundadır. Kısaca özetlemek gerekirse Hititlerden Bizans'a kadar Tyana bölgenin en büyük kenti ve merkezi durumundadır, Türklerin bölgeye hâkim olduğu dönemde ise artık bölgenin yeni merkezi ve temsilcisi ise bu günkü Niğde şehir merkezidir. Dolayısıyla Niğde tarihini belirgin bir şekilde iki kategoriye ayırıp değerlendirmek istesek bunu en iyi şekilde Tyana öncesi ve Tyana sonrası şeklinde yapabiliriz.

Tyana tarihi gelişim açısından incelendiğinde mevcut veriler Neolitikten itibaren Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kesintisiz biçimde bir yerleşim alanı olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte Tyana yerleşim alanının büyüdüğü ve merkez olma özelliği kazandığı dönemin daha çok Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı'na tekabül eden dönemlerde gerçekleşmesi nedeniyle Tyana'yı Demir Çağı alt başlığı altında inceleyeceğiz. Son olarak Hitit Dönemi, Geç Hitit Dönemi - Tabal Krallığı, Pers Dönemi, Helenistik Dönem, Kapadokya Krallığı, Roma Dönemi ve Bizans Dönemlerinin Niğde tarihi çevresini kesintisiz ve net bir biçimde en iyi yansıtan alan Tyana Antik Kenti'dir.

2.5.2.9.5.4.1. Tyana Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi

Tyana Antik Kenti Niğde'ye 23 km uzaklıkta ve yaklaşık 1100 mt yükseltiye sahip olan yerleşim alanıdır. Niğde'nin güneybatısında yer alan bu antik kent bir plato alanı içerisinde bulunmaktadır. Tyana, Niğde'nin Bor İlçesine bağlı Kemerhisar ve

Bahçeli Kasabaları sınırları içerisinde kurulmuştur. Söz konusu alan kuzeyinde Melendiz Dağları, güneyde Bolkar Dağları ile çevrilidir.

Tyana şehrinin konumu yakından incelendiğinde şehrin stratejik açıdan önemli bir noktada kurulmuş olduğu görülecektir. Tyana, önemli ulaşım ve ticaret yolları güzergâhında olması, maden varlığı bakımından zengin olan alanların yakınında bulunması, verimli topraklara ve su kaynaklarına sahip olması gibi nedenlerle binlerce yıldır yerleşim alanı ve yönetim merkezi olarak tercih edilmiştir (Öcal, 2010: 391).

Tyana yerleşim yeri Hitit yazılı belgelerinde Tuwanuwa, Asur kaynaklarında Tuhana, Geç Hitit Hiyeroglif yazıtlarında ise Tuwana olarak geçmektedir. Roma Dönemi'nde eyalet merkezliği konumundadır ve bilenen adıyla Tyana olarak tanımlanmaktadır (Alkan, 2010: 42; Çınaroğlu, 1987: 351-352). Tuwanuwa, Hatti Ülkesini Arzawa'ya bağlayan yolun üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Kizzuwatna ile Aşağı Ülkeyi Tabal'a bağlayan yolların üzerinde yer almaktadır (Çınaroğlu, 1987: 351).

Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen bilgiler bu antik kentin neolitik dönemden beridir bir yerleşim alanı olduğunu ortaya koymuştur. Orta Anadolu'nun bu tarihi ve stratejik kenti Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Hititler Dönemi, Geç Hitit Dönemi - Tabal Krallığı, Pers Dönemi, Helenistik Dönem, Kapadokya Krallığı, Roma Dönemi ve Bizans Dönemlerinde bir yerleşim alanı olarak stratejik önemini hep korumuştur.

Tyana, Hitit kralı Labarna döneminden itibaren Tuwanuwa adıyla ön plana çıkmaktadır (Coşkun, 1989: 479, Çınaroğlu, 1987: 351). Tyana'nın bulunduğu saha stratejik açıdan Kilikia Kapıları'nı kontrol etmektedir. Bu saha söz konusu dönemde hem askeri yollar hem de ticaret yolları üzerinde yer almaktadır. Yine Tyana bölgesinin yapılan kazılarla Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde de ticaret güzergâhı üzerinde olduğu bilinmektedir. Tyana bölgesinde yer alan Köşk Höyükte bulunan obsidyen malzemelerin Göllüdağ obsidyen olduğu tespit edilmiştir. (Silistreli, 1989: 502). Bu da Tyana yol güzergâhı üzerinden obsidyen ticaretinin yapıldığı ihtimalini doğurmaktadır. (Deniz, 2020: 27-31).

Harita 10. Itinerarium Antonini Yol Güzergâhı ve Tyana (French, 2016: 84).

Tyana'nın stratejik yollar üzerindeki konumu, kentin en önemli varlık nedenlerinden biri diyebiliriz. Çünkü Tyana Anadolu'nun batısından ve kuzeyinden gelen yolların, doğuya ve güneye geçişten önce birleştiği ortak noktada bulunmaktadır. Bu yolların ilki MÖ 1500'lü yıllardan itibaren seyahatlerde ve askeri seferlerde takip edilen yoldur. (Itinerarium Antonini, Tabula Peutingeriana, Harita 10.). İkinci bir yol güzergâhı ise Hristiyanlığın yayılışından sonra günümüzde Fransa'nın Bordeaux kentinden başlayıp Kudüs'e kadar uzanan Hac Yolu'dur. (Itinerarium Burdigalense) Her iki yol güzergâhını da takip edince Anadolu'daki istasyonlarından birisinin Tyana olduğu görülür (Bölükbaş, 2020: 11).

2.5.2.9.5.4.2. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Tyana

Anadolu'da M.Ö. 1945 ile 1730 yılları arası Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılır. Söz konusu dönemde Orta Anadolu'da merkezi bir devlet otoritesi söz konusu değildir. Bu dönemde Orta Anadolu yerel krallıkların hâkimiyet alanları içerisinde paylaşılmış durumdadır. Anadolu'nun bu siyasi çehresi içerisinde Asur Ticaret Kolonileri Çağı yaşanırken Anadolu'da bir Asur egemenliği de söz konusu değildir. Asurlular bu dönemde yerel beyliklerle iyi ilişkiler kurarak Orta Anadolu'nun Kaniş/Kültepe gibi yerleşim alanlarında ticari üsler kurmuşlar ve uzunca bir süre Anadolu ile ticari faaliyetler gerçekleştirmişlerdir (Işık, 2020: 14; Bölükbaş, 2020: 19).

Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda durumu hakkındaki bilgilere ise Asur yazılı kaynaklarından ulaşılabilmektedir. Söz konusu dönemde Asurluların ticaret yaptıkları bölgelerle ve ticari işlemleri ile alakalı kayıtları içeren yazılı tabletler dönemin aydınlatılmasında ilk başvuru kaynaklarıdır (Bahar, 1994: 307). Bununla birlikte Tyana'nın Asur Ticaret Kolonileri Çağındaki durumu hakkında bir bilgimiz yoktur. Çünkü dönem hakkında bilgiler aldığımız Asur yazılı kaynaklarında Tyana ismine rastlanılmamıştır. Fakat Hitit İmparatorluğunun ilk kralı I. Labarna'nın Tyana'yı fethettiğini bir fermanında belirtmesi bizlere Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Tyana'nın var olduğunu da göstermektedir (Coşkun, 1989: 479).

2.5.2.9.5.4.3. Hitit Dönemi'nde Tyana

Anadolu'da ilk siyasi güç olarak ortaya çıkan Hitit Devleti'nin kurucu hükümdarı yazılı belgelerde işaret edildiği üzere I. Hattuşili'dir (MÖ 1670-1650). Bu yüzden kendisine Hatti dilinde hükümdar anlamına gelen I. Labarna\Tabarna da denilmektedir (Ünal, 2002: 66). Hititlerin ilk hükümdarlarından itibaren Anadolu'nun farklı coğrafyalarında başta fetih hareketleri olmak üzere giriştikleri birçok faaliyet ise Boğazköy çivi yazılı Hitit tabletlerinde kayıtlıdır. Tarihin ilk yazılı belgelerinden olan bu kayıtlarda dönemin coğrafi bölgeleri veya ülkelerinden de bahsedilmektedir (Coşkun, 1989: 478). Söz konusu kaynaklarda adı sıkça geçen ülkelerden birinin de "Tuwanuwa" olduğu görülmektedir.

Hitit Kralı Telipinu'ya ait fermanında (MÖ 1525-1500) kralın dilinden aktarılanlar şöyledir; *“Kral Telipinu şöyle der! Daha önce Labarna Büyük Kral idi. Çocukları, kardeşleri, akrabaları, soyu-sopu ve askerleriyle beraber idiler. Ülke dar geliyordu. Seferle çıkararak düşmanlarını kuvvetli ordusuyla mağlup etti. O, onları teker teker dize getirdi. Denizi sınır yaptı. Seferden geri döndüğünde oğullarından her birini bu şehirlere bey olarak tayin etti. Tuwanuwa, Hupisna, Nenassa, Landa, Zallara, Lusna, Parsuhanta şehirlerini böylelikle elinde tuttu. I. Hattuşili (II. Labarna) de aynı şekilde hareket etti”* Görüldüğü üzere fermanında fethinden bahsedilen yerlerden biri de Tuwanuwa'dır. Tuwanuwa üzerine yapılan lokalizasyon çalışmaları ile buranın Tyana olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Anadolu'nun ilk siyasi gücü olan Hititlerin Tyana'yı ya da o dönemdeki ismiyle Tuwanuwa'yı kendi topraklarına ilk hükümdarları olan Labarna döneminde dâhil ettikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. (Coşkun, 1989: 479; Alp, 2000: 59; Onal, 2022: 68).

Ayrıca söz konusu fermanla Labarna'nın oğlunu Tuwanuwa'ya bey olarak tayin ettiği de anlaşılmaktadır. Labarna'nın bu hamlesine dikkat edilirse Tuwanuwa üzerinde çok akıllıca bir strateji takip ettiği de görülecektir. (Harita 11). Çünkü Labarna bu hareketi ile Tuwanuwa'yı aşağı ülke ile Boğazköy arasında tampon haline getirmiştir (Çınaroğlu, 1987: 351).

Harita 11. Hitit İmparatorluğu Döneminde Tuwanuwa - Tyana (MÖ 1550)

(<https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Hethiter.svg>)

Hitit kaynaklarında Tuwanuwa'dan tekrar bahsedilen dönem ise III. Tuthaliya dönemidir. Söz konusu dönemde Hitit Devleti, başta Arzawalılar olmak üzere düşmanlarının saldırılarıyla kuşatılmış bir vaziyetteydi. Ayrıca Hitit Devleti'ni bu kötü halden kurtaracak ve bir imparatorluk haline getirecek olan I. Şuppiluliuma'nın da bu dönemde devlet işlerinde etkin bir veliaht olarak görev aldığı bilinmektedir. (Sir Gavaz, 2008: 22-23). Tuthaliya'ya ait tablette *“Bir zamanlar Hatti ülkeleri düşman tarafından tamamen yakılıp yıkılmıştı. Bir taraftan Kaşkallı düşman geldi ve Hatti topraklarını tahrip ederek Nenassa'yı sınır yaptı. Diğer taraftan Arzawa'lı düşman Aşağı Ülke'ye doğru hücumla geçti ve Hatti topraklarını mahvederek Tuwanuwa ve Uda kentlerini sınır yaptı...”* şeklinde anlatılan olaylar Tuwanuwa'nın söz konusu dönemde Arzawa'lı düşmanların işgaline uğradığını göstermektedir. (Coşkun, 1989: 481; Sir Gavaz, 2008:

22-23; Ünal, 2002: 136). Bu dönemin akabinde tahta geçen I. Šuppiluliuma'nın Hitit Ülkesini saran düşmanları püskürttüğü ve hepsini yenilgiye uğrattığı düşünülürse Tuwanuwa'nın da bu dönemden itibaren tekrar Hitit İmparatorluğu egemenliğine girdiği söylenebilir.

Hitit Dönemi Tuwanuwa şehri hakkında bilgiler aldığımız kaynaklardan biri de Muwatalli Dönemi tabletleridir. Söz konusu tabletlerde “*Tuwanuwa Şehri'nin Fırtına Tanrısı, Tuwanuwa Şehri'nin Tanrıçası Şahhassara, Erkek Tanrıları, Dişi Tanrıları, Tuwanuwa Şehri'nin Dağları ve Dereleri*” ifadeleri yer almaktadır. II. Muwatalli'nin (1310-1282) dualarında geçen bu ifadeler Tuwanuwa'nın Hitit inancında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir (Coşkun, 1989: 480; Alp, 2000: 104). Tuwanuwa'nın Hitit inanç dünyasında bayramlar konusunda da önemli bir yere sahip olduğunu da eklemek gerekir. Yine II. Muwatalli' bir duasında: *Tuwanuwa kenti tapınağında harpa-ekmeği ve şarap dolu kadeh durur. (Aynı zamanda) lokma da durur. Bir adet koyunu ve sığırtı da hazır bulundurulur. Asa adamı gider ve kral için lokmayı aşağı döker. İdareci krala referans yapar. Asa adamı Tuwanuwa diye bağırır*” ifadeleri yer almaktadır. Bu dua ile Tuwanuwa'da “KILAM Bayramı” kutlamalarının özel bir konuma sahip olduğunu anlaşılmaktadır (Karauğuz, 2019: 66). Özetle hem II. Muwatalli'nin dualarında geçen ifadeler hem de söz konusu bayram ritüelleri göstermektedir ki Tuwanuwa Hitit inanç dünyasında saygın bir konumdadır (Bölükbaş, 2020: 23-24).

2.5.2.9.5.4.4. Geç Hitit Şehir Devleri - Tabal Krallığı Dönemi'nde Tyana

Hititler MÖ II. bin yılın yarısında Anadolu'nun ilk siyasi ve kültürel birliğini sağlayarak çok geniş sınırlara ulaşan ilk devletini ve daha sonra da imparatorluğunu kurmayı başarmışlardır (Yiğit, 2000: 177). Fakat söz konusu imparatorluk II. Šuppiluliuma Dönemi'nde (MÖ 1210-1190) yıkılmış ve Anadolu üzerindeki siyasal birliği sağlayan yapı ortadan kalkmıştır. Bu yıkılışın arka planında ise Ege göçleri ya da deniz kavimlerinin saldırıları etkili olmakla birlikte ağır vergiler ve askeri baskılar nedeniyle toplumsal huzurun bozulması sonucu ortaya çıkan isyanlar da etkili olmuştur (Ünal, 2002: 83-84). M.Ö. 1200' lerde yıkılan Hitit Devleti'nin hâkimiyet sahasında ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlara Geç Hitit Şehir Devletleri\Krallıkları\Beylikleri adı verilmektedir (Coşkun, 1989: 48; Yiğit, 2000: 177). Geç Hitit Şehir Devletleri Dönemi özellikle Demir Çağı Anadolu'sunun tarihi çehresini en iyi yansıtan dönemdir. Geç Hitit Şehir Devletleri\Krallıkları (Harita 12) Orta Anadolu'dan Malatya ve Suriye'ye kadar olan alanda hâkim siyasi ve kültürel güçleri temsil eder (Akçay, 2014: 37).

Geç Hitit Şehir Devletleri içinde batıda kurulu şehir devletlerine Tabal denilmektedir. (Harita 9 ve 12). Tabal genel olarak Niğde, Nevşehir ve Kayseri bölgelerini kapsayan Geç Hitit Şehir Devletleridir (Yiğit, 2000: 177). Bununla birlikte sahip olduğumuz bilgilerin büyük çoğunluğunu Asur kaynaklarından elde ettiğimiz Tabal'ın söz konusu kaynaklarda etnik bir topluluğu belirtmekten ziyade coğrafi bir alanı ifade ettiğini de eklemek gerekir (Akçay, 2014: 38).

Geç Hitit Şehir Devletleri, Büyük Hitit Devleti'nin yıkılışından sonra Hititlerin siyasal ve kültürel mirasçısı oldular. Bu mirasçılardan biri de batıda yer alan Tabal Devleti'ydı. Tabal Devleti'nin coğrafi sınırları genel olarak kuzeyde Kızılırmak, güneyde Toroslar, doğuda Malatya ve Gürün, batıda Tuz Gölü şeklinde tarif edilebilir (Yiğit, 2000: 177). Tabal Krallığı'nın ortaya çıkış nedeni hiç şüphesiz Hitit Devleti'nin yıkılışından sonra Anadolu'da oluşan siyasi otorite boşluğuydu.

Harita 12. Geç Hitit Şehir Devletleri ve Tabal

(<https://www.anadoluuygarliklari.com/gec-hitit-devletleri/>)

Tabal Krallığı hakkında elde edilen bilgilerin kaynağı çoğunlukla Asur çivi yazılı belgelerdir. Bununla birlikte Tabal Kralları ile alakalı bilgiler veren bir diğer kaynak ise Luwice yazılmış Hitit hiyeroglif yazıtlarıdır (Coşkun, 1989: 483). Fakat her iki kaynaktan da aktarılan bilgilerin çoğunluğu birbirinden kopuktur ve tüm Tabal ülkesini açıklamaktan uzaktır ayrıca Asurların aktardığı bilgiler ise Tabal ile olan ilişkileri kadardır (Yiğit, 2000: 177).

Asur kaynaklarında adı çoğunlukla Tabal olarak zikredilen alana bazı belgelerde Tabal yerine “Bit Burutaş” ifadesinin de kullanıldığını eklemek gerekir. Ayrıca Hitit hiyeroglifi yazıtlarda Tabal ülkesinin adı “Parmeta” (Bareta) şeklinde zikredilmektedir (Coşkun, 1989: 484).

Geç Hitit Şehir Devletleri içerisinde en batıda yer alan ve Phrygia ile komşu olan Tabal Krallığı'ydı. Tabal Krallığının birçok beylikten meydana geldiği bilinmekle birlikte krallığın merkezi yüksek ihtimalle Tyana (Tuwanuwa) kenti idi. (Pullu, 2006: 23; Alkuş 2019: 804).

Tabal hakkında Asur kaynakları içerisinde ilk bilgileri edindiğimiz belge III. Salmanassar Dönemi'ne ait “Siyah Obelisk” olarak adlandırılan yazıttır. Söz konusu yazıtta Asur Kralı III. Salmanassar krallığının 22. yılında (M.Ö. 837) Tabal'a yaptığı bir seferde 24 beyliği yenilgiye uğrattığını ve vergiye bağladığını dile getirmektedir (Kurt, 2006: 7-8; Pullu, 2006: 19; Yiğit 2000: 178). Bu bilgilerden yola çıkarak Tabal'ın 24 krallıktan oluşan konfederatif yapıya sahip olduğu düşünülmektedir (Coşkun, 1989: 483). Dolayısıyla Tabal sınırları içerisinde yer alan Tuhana ya da Tuwana'nın bu dönemde Asur egemenliğine girdiğini söyleyebiliriz.

Geç Hitit Şehir Devletleri Dönemi Hitit hiyeroglif yazıtlarda bazı krallar ve hâkimiyet sahaları hakkında da bilgiler edinilebilmektedir. İvriz, Andaval, Niğde, Keşlik, Bor stelleri, Zeyve, Bulgarmaden ve Veliisa yazıtları bu konun aydınlatılmasında il başvuru kaynaklarıdır (Coşkun, 1989: 483). Andaval Steli, Bor Steli, Bulgarmaden Yazıtı, İvriz Kaya Anıtı, Niğde Steli ve Topada gibi Geç Hitit Dönemi hiyeroglif yazıtlarında adından sıklıkla bahsedilen Tuhana (Tuwana) Kralı (Asur kaynaklarında Urballa) Kral Warpalawaş'tır (Akçay, 2014: 46).

Tabal'ın merkezi olduğu düşünülen Tuhana ya da Tuwana'nın Asur hâkimiyet altına girdiği dönemde Kral Warpalawaş (MÖ 745-710) ile yükselişe geçtiği ve yine Tabal'ın merkezi konumunda olduğu düşünülmektedir (Kurt, 2006: 8). Ancak Kral Warpalawas'ın ölümünden sonra Asur Kralı II. Sargon'un (MÖ 722-705) yaptığı sefer neticesinde krallık son bulmuştur (Bölükbaş, 2020: 25-26).

1986 yılında Konya'nın Ereğli ilçesinde bulunan stel Tuwanuwa Kralı Warpalawaş'a aittir. Bunun dışında İvriz ve Bor stelleri de Warpalawaş'a aittir. Warpalawaş'ın vassallarınının da Bulgarmaden ve Andaval olarak adlandırılan stelleri mevcuttur (Pullu, 2006: 37).

İvriz Kaya Anıtı Geç Hitit Dönemi'nin en güzel sanatsal anıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. İvriz Kaya Kabartması M.Ö. VIII. yüzyılın geç dönemine aittir. İvriz Suyunun kaynağı yanındaki kayanın yüzüne oyulmuştur. Sahnede Kral Warpalawas Hitit dua jestinde ayakta, Krala nazaran Tanrı daha büyük tasvir edilmiştir. Tanrı Tarhundas ise elinde üzüm salkımı ve buğday başakları ile bolluk, bereket tanrısı gibi tasvir edilmiştir. Anıtta Asur sanatının etkileri belirgin olarak görülmektedir (Coşkun, 1989: 484).

Fotoğraf 25. İvriz Kaya Anıtı, (solda) Tanrı Tarhundas ve Tuwanuwa Kralı Warpalawas (Kaynak: <http://www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti>)

Tuwana ve Tuwana Kralı Warpalawaş'tan bahseden çok sayıda Asur kaynağı ve Geç Hitit Dönemi stel ve yazıtlarının bulunması Tuwana'nın Geç Hitit Döneminde çok önemli bir merkez olduğunun kanıtıdır.

2.5.2.9.5.4.6. Helenistik Dönem’de Tyana

Tyana Pers Dönemi’nde Kapadokya Satraplığı idari alanında bulunmaktaydı. Fakat bu durum Makedon Kralı Büyük İskender’in tarih sahnesine çıkmasıyla değişmiştir. MÖ. 334 yılında Biga Çayı yakınlarında Perslere karşı yapılan Granikos Savaşı’nın kazanılmasıyla Anadolu’nun Büyük İskender’in eline geçiş süreci başlamıştır (Mansel, 1999: 437). Bu durum Tyana Bölgesi’nin Helen hâkimiyeti altına girişinin de başlangıcı olacaktır.

Perslere karşı ilk zaferini kazanan Makedon Kralı Büyük İskender Persleri Anadolu’dan atmak amacıyla doğuya yönelik seferlere de başlamıştır. İskender yaptığı seferler esnasında Tyana’ yı da ele geçirerek benzer seferlerde sürekli güzergâh olarak belirlemiş ve burayı konaklama amacıyla kullanmıştır (Öcal, 2010: 397).

Makedon Kralı Büyük İskender’in MÖ. 323 yılında Babylon’da ölmesinin akabinde imparatorluğun mülki idaresinde bir nevi satraplık sistemi devam ettirilerek ülke İskender’in generalleri arasında paylaşılarak yönetilmeye devam etmiştir (Şar, 2004: 24). Pers egemenliğinde Kappadokia Bölgesi sınırlarında içerisinde bulunan Tyana, yine Kappadokia Bölgesi sınırları içerisinde kalarak yönetilmeye devam etmiştir (Bölükbaş, 2020: 30).

İskender’in komutanları arasında paylaşılan topraklardan Kapadokya, Eumenes’e düşmüştü. Fakat İskender’in Dareios’la savaşmak için hareketi nedeniyle Kapadokya’nın sadece güney kesimini ele geçirdiği ve bölgenin tam olarak fethini tamamlayamadığı bilinmektedir. Ele geçirilen güney Kapadokya’nın Sabiktas adlı bir Pers kökenli valiye teslim edilmesi de söz konusudur. Kuzey Kapadokya’daki ikinci bölge satrabı olan I. Ariarathes’e ise vergi ödemesi koşuluyla dokunulmamıştı (Şar, 2004: 25). Ariarathes ise bu durumdan istifade ederek bağımsız krallığını ilan etti ayrıca kendi ordusunu da kurarak yayılcı bir politika takip etti. Fakat Perdikkas ise stratejik açıdan önemli gördüğü bu bölgeyi bırakmak istememiş, I. Ariarathes’le savaşarak yenilgiye uğratmış ve bölgenin yönetimini Eumenes’e vermiştir. Bölgede tamamıyla hâkimiyet kurmak için girişiminde bulunan I. Ariarathes ise yakalanarak 82 yaşında işkence ile idam edilmiştir (Erkiletlioğlu, 2019: 79).

İskender’in ölümünden sonra generallerinden biri olan Seleukos bağımsızlığını ilan ederek kendi imparatorluğunu kurmuştu. II. Ariarathes döneminde Seleukoslar Kappadokia’yı ele geçirmek amacıyla savaşmışlar fakat Kapadokyalılara mağlup olmuşlardır. Bu mağlubiyete rağmen Seleukoslar Katonia ve Tyana’yı (Güney Kappadokia) ele geçirmeyi başarmışlardır (Günaltay, 1951: 263).

2.5.2.9.5.4.6.1 Kappadokia Krallığı Dönemi'nde Tyana

II. Ariaramnes'in ölümünden sonra tahta geçen III. Ariarathes, M. Ö. 255'de bağımsızlığını ilan etmiştir. III. Ariarathes böylece Bağımsız Kapadokya Krallığı'nın kurucusu olmuş ve kendi adına Tyana'da bronz sikkeler bastırarak bu durumu resmileştirmiştir. (Fotoğraf 26). Dolayısıyla Tyana bu önemli olay ile bağımsız bir krallık olarak Helenistik Dönem'de de yerini almıştır (Soslu, 2014: 41).

Fotoğraf 26. III. Ariarathes'in Tyana'da Basılan Bronz Sikkesi.

(Kaynak: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=74135157>).

III. Ariarathes'in bir dönem Tyana'dan ayrılarak yeni bir şehir kurduğu (Ariarathe - Pınarbaşı?) ve krallığı buradan yönettiği bilinmektedir. Söz konusu yeni şehrin yeri tam olarak bilinmemekle birlikte Mazaka yakınlarında Pınarbaşı mevkiinde olabileceği düşünülmektedir (Erkiletlioğlu, 2019: 89).

Kapadokya Krallığı'nın ilk kralı olarak nitelendirebileceğimiz III. Ariarathes'in MÖ. 220 yılında ölümü ile yerine IV. Ariarathes (M. Ö. 220-162) tahta geçmiştir. IV. Ariarathes'in Eusebeios (dindar) unvanını da kullandığı bilinmektedir (Soslu, 2014: 43). IV. Ariarathes bu dönemde Roma'ya karşı kurduğu ittifak ile mücadele etmiş fakat Magnesia Savaşı'nı kaybetmesi nedeniyle Tyana ve Katonia'yı kaybetmiştir (Soslu, 2017: 14).

IV. Ariarathes döneminde Tyana'da düzenli bir şekilde sikke basımına devam edilmiş ve basılan sikkelerde bazı değişimlere gidilmiştir. Bu dönemde Tyana'da sikke basımlarında artık kent ismi sikkelere yazılmamış bunun yerine kentin adının kısaltması ya da monogramı basılmıştır. Bu geleneğin daha sonra diğer krallar döneminde de devam ettiği bilinmektedir (Şener, 2019: 124).

Söz konusu dönem içerisinde bir diğer değişim ise MÖ 2. yüzyılın ilk yarısında Tyana'ya halka açık yarışmalarda yer alacak sporcuların hazırlıklarını yaptıkları yapılar yani gymnasium inşa edilmiş olmasıdır. Ayrıca Tyana'da devam eden süreçte her dört yılda bir spor oyunları ve festivaller yapılmaya başlanmıştır (Jones, 1940: 35).

IV. Ariarathes'in MÖ 163 yılında ölümünün ardından Mithridates, yeni Kappadokia Kralı olmuştur. (Fotoğraf 27). Mithridates, V. Ariarathes Eusebes Philapator (MÖ 163-130) unvanını kullanmıştır (Bölükbaş, 2020: 34). V. Ariarathes bir dönem üvey kardeşi ile taht mücadelesine girmiş ve bu mücadeleyi de Roma'nın ve Pergamon Kralı II. Attalos'un desteğini alarak kazanmıştır. V. Ariarathes, Atina'da eğitim alarak Grek kültürü ile yetişmiş bir kraldı. Bu yüzden ülkesinde Helenizm'i yaymaya ve Helenistik kurumları ülkeye yerleştirmeye çaba sarf etmiştir. Ülkesinde,

Atina’da festival kutlamalarında oynanan Panathenaia Oyunlarını dahi gerçekleştirmiştir (Speidel, 2019: 124). Kappadokialılar arasında Helenceyi yaygınlaştırma çabaları da söz konusudur. Fakat V. Ariarathes’ in bu çabaları ile istediği sonuca ulaşamadığı da bilinmektedir (Erkiletlioğlu, 2019: 93). V. Ariarathes’in verdiği mücadele tam manasıyla başarıya ulaşamamış olsa da yine de Kappadokia Krallığı’nın en güçlü dönemi olarak nitelendirilebilir.

Fotoğraf 27. V. Ariarathes Philopator Gümüş Sikkesi (Speidel, 2019: 124).

Söz konusu dönemde Kappadokia’da iki Helen kenti olduğunu dile getiren Strabon, bu kentlerin Erciyes yakınlarındaki Mazaka ile Toros Dağları yakınındaki Tyana olduğunu açıklar. Bu iki kentin de Helen Polisi olduğunu belirtir (Strabon, I. 8). Ayrıca Tyana festivallerinin V. Ariarathes’ döneminde devam ettiği de bilinmektedir (Jones, 1940: 220).

Özellikle IV. ve V. Ariarathes ile I. Archelaos dönemlerinde Tyana ve Kappadokia Krallığı’nın diğer bölgelerinde Helenistik hareketlerin güç kazandığı söylenilebilir. Çünkü IV. Ariarathes Dönemi’ nde Grek tarzı mimari yapılarının inşası, V. Ariarathes Dönemi’ nde Tyana’ nın bir Grek polisi gibi teşkilatlandırılması ve Yunan tanrıları onuruna gerçekleştirilen festivallerin düzenlenmeye devam edilmesi söz konusudur (Magie, 1950: 494).

Kappadokia Krallığı’nda Makedon kökenli olduğu düşünülen Arkhelaos, Kappadokia’nın son kralı olarak tahta geçmiştir. Arkhelaos ülkesini tipik bir Helen Krallığı gibi yönetmiş ve Roma’yla iyi ilişkiler içinde bulunmuştur. Arkhelaos’ın MS. 17’de ölümünden sonra ise Tiberius Kappadokia’ nın statüsünü eyalet olarak değiştirdi. Bölgenin yönetimini üstlenmesi için de atlı sınıftan bir idareci görevlendirdi. Ayrıca Tiberius Kappadokia’da halkın Roma idaresine ısınmalarına sağlayabilmek için Roma ya ödeyecekleri vergileri de yarıya düşürdü (Speidel, 2019: 127-128).

Fotoğraf 28. Arkhelaos Philopatri gümüş sikkesi. (Speidel, 2019: 127).

Helenistik Dönem kentlerinin çoğu savaş ve taht mücadeleleri gibi kötü olaylardan bir biçimde etkilenmiştir. Tyana'nın da bu mücadelelerden fazlasıyla payını aldığı görülmektedir. Yine de tüm olumsuzluklara rağmen Tyana'nın Helenistik Dönem'in en önemli şehirlerinden biri olarak yoluna devam ettiği görülmektedir (Jones, 1940: 41).

2.5.2.9.5.4.7. Roma ve Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Tyana

Kappadokia Bölgesi'nin tamamının Roma yönetimi kontrolü altına alınması uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde Roma'nın bazen yerel krallıklarla işbirliği içinde olduğu bazen de bir derebeyi ile anlaşmış olduğu görülmektedir. Bazı alanlara ise direkt olarak merkezden yani Roma'dan vali ataması gerçekleştiği görülmektedir (Soydan, 2016: 58).

Kappadokia Kralı Arkhelaos'ın MS. 17'de ölümünden sonra Tiberius'un Kappadokia'nın statüsünü eyalet olarak değiştirmesi ve Kappadokia'nın Roma'ya bağlanması söz konusudur. Bu dönemde Tyana da Roma hâkimiyetine girmiştir. MS. 31 yılında Tiberius Dönemi'nde Tyana'nın da yönetim yapısı değiştirilerek bölgeye Procurator olarak adlandırılan, doğrudan imparatora bağlı, mali ve idari yetkileri bulunan idareciler atanmaya başlanmıştır (Şar, 2004: 41-42).

Roma Dönemi'nde Tyana'da görülen başka bir durum ise kentte darb edilen Roma sikkeleridir. Tyana, Kaisareia'dan sonra bölgede en çok sikke darb edilen kent olarak karşımıza çıkmaktadır. (Fotoğraf 29 - 30). Tyana'da İmparator Nero, Traianus ve Caracalla dönemlerinde sikke basımlarının gerçekleştiği bilinmektedir (Gürkan ve Doğanay, 2020: 330).

Fotoğraf 29. Traianus Dönemi'nde Tyana'da Basılan Sikke (Şener, 2019: 129).

Söz konusu dönem içerisinde Tyana ile ilgili bir diğer durum ise Tyana'nın Kappadokia'daki Consularis olmasıdır. Bu durumun doğuşunda parth ve barbar saldırıları olduğu düşünülmektedir. Bu saldırılara karşı koymak isteyen Roma'nın Purocurator statüsünde olan Tyana'yı Consularis statüsüne yükselttikleri düşünülmektedir (Kurt ve Bulut, 2019: 78). Yine Tyana ile ilgili bir diğer önemli farklılık ise Tyana sikkelerinin Latince değil Yunanca darb edilmiş olmasıdır. Yunanca darb edilmiş paralar Yunan kültür geleneğinin Tyana'da devam ettirildiğini göstermektedir (Öztürk, 2021: 47).

Fotoğraf 30. Hadrianus'un İmparatorluğunun 20. Yılında Tyana'da Basılan Bronz Sikke.

(Kaynak: <https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=tyana&s=0&upcoming=0&results=100>).

Tyana Roma İmparatorluğu içerisinde diğer büyük kentler kadar büyük ve ihtişamlı bir kent olmasa da yol güzergâhı üzerinde stratejik bir öneme sahip olması nedeniyle bu dönemde de önemini fazlasıyla korumuştur. Roma İmparatoru Hadrianus MS. 131/132'deki gezisinde, İmparator Marcus Aurelius ise MS. 176 yılında eşi ile çıktığı seyahatte Tyana'yı ziyaret etmiştir. İmparator Marcus Aurelius'un ziyareti sırasında Gülek Boğazı girişinde, Tyana'ya 20 km uzaklıkta, Halala Antik Kenti'nde (Ulukışla-Başmak) eşi hayatını kaybetmiştir. Marcus Aurelius, eşinin vefat ettiği kentin adını değiştirerek Faustinapolis yapmış ve burayı Colonia statüsüne yükseltmiştir (Berges ve Nollé, 2000: 494). Yine bu dönemde Ti. Claudius Gordianus, Tyana'dan senatör seçilmiş ve Roma Senatosu'nda görev almıştır (Kurt ve Bulut, 2019: 79).

İmparator Caracalla Dönemi'nde (211-217) İmparator tarafından Tyana'ya MS. 213 yılında "Colonia" unvanı verilmiştir. İmparator Caracalla'nın Tyana'ya bu unvanı vermesinin nedeni ise Tyanalı Filozof Apollonius'a olan sevgisi ve vergi gelirlerinin arttırılarak bozulan ekonomiyi düzeltmek istemesi olduğu düşünülmektedir (Bölükbaş, 2020: 47).

Kapadokya ve Tyana'da MS. 50 yılından sonra Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır. Hristiyanlığın bölgede yayılışına tepki gösteren Roma aynı zamanda Hristiyanlara karşı da yıldırma, baskı ve şiddet politikası uygulamıştır. Bu politikadan ve özellikle şiddetten kaçan Hristiyanlar Nevşehir ve Niğde gibi yörelerde dağ içlerine mağaralar ve evlerinin altlarına gizli sığınaklar inşa etmişlerdir. Yer altı kentleri oluşturmuşlardır (Alkuş, 2019: 807). Kappadokia Bölgesi'nin sahip olduğu volkanik arazinin özellikle mağaralar ve sığınaklar inşa etmeye son derece elverişli olması da bu durum üzerinde etkili olmuştur. Özellikle volkanik tüflerle örtülü arazide kolayca kazılabilen ve şekillendirilebilen volkanik kayaların varlığı bu durumu daha da kolaylaştırmıştır.

Batı Roma İmparatoru Flavius Valerius Constantinus ve Balkanları yöneten Licinius, MS. 313 yılında bir araya gelerek imparatorluğun yönetimi konusunda bir takım kararlar almışlardır. Bu kararlardan biri de dini politikalarla. Milano Fermanı diye adlandırılan kararlar ile imparatorluğun egemenlik alanında yaşayan Hristiyan ve Paganlara din ve vicdan özgürlüğü tanınmıştır. Bu emirname ile Hristiyanlara bir özgürlük verilmekte birlikte Hristiyanlık devletin resmi dini olamamıştır fakat bu yolda ilk adım atılmıştır (Çalık, 2020: 91; Ünlü, 2014: 37). Bu gelişmeleri 380 yılında

Theodosius'un aldığı kararlar takip etmiştir. Theodosius kararları ile de Hristiyanlık Roma Devleti'nin bir nevi resmi dini haline gelmiştir (Davies, 2011; 289).

Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığa serbestlik tanınmasının ardından baskıcı dönem sona ermiş bu da özellikle Kappadokia bölgesinde yeraltı ve dağ içlerindeki kaya mağaralarda saklanarak yaşayan insanların yer üstüne çıkarak yerleşim alanları kurmalarını da beraberinde getirmiştir (Karafakı,2019: 40).

371-372 yıllarında Roma İmparatoru Valens, Ari mezhebini kabul etmişti. Bu yüzden ruhani liderlik merkezlerini Arilere vermek istemiş ve yeni düzenlemeler yapmıştır. Bu yeni düzenlemeler çerçevesinde Kapadokya'yı iki idari merkeze bölmüş ve her ikisi için de birer başkent belirlemiştir. Bu başkentlerden birincisi Eski Kapadokya başkenti Kayseri (prima) ikincisi ise Toros Kapadokya'sında yer alan Tyana (secunda) olmuştur (Texier, III, 2002: 24, Ramsay,1960: 312). Bu olaydan sonra Tyana'nın Kappadokia Secunda adlı eyaletin başkenti olmuştur. Bu durum Tyana'nın Kapadokya içerisinde hem sivil hem de dini bir metropolis şeklini almasında etkili olmuştur. Tyana dışında Cybistra, Archelais, Diocaesarea ve Faustinopolis, Nyssa, Parnassus, Sasima Kappadokia Secunda'nın diğer önemli şehirlerdir (Jones, 1940: 87).

Tyana denilince ön plana çıkan en önemli figürlerden biri de Tyanalı Apollonius' tur. MÖ. 4 yılında Tyana'da doğmuş olan Apollonius yaşadığı dönemde tanınmış bir filozof, şifacı ve retoriklerindendir. Yaşadığı dönemde, yaptığı seyahatler, verdiği dersler, yaşam tarzı nedeniyle Roma imparatorları tarafından da ilgi ile karşılanmıştır. Apollonius'un hayatına dair bilinenler Anadolu felsefe tarihinde önemli bir düşünür ve hatip olarak tanınmasını sağlamıştır (Albayraktaroğlu, 2022:1648-1663).

Tyana, Roma Dönemi tarihi çevresine dair önemli yapılarla da ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilkinin Texier'in aktarımına göre Jupiter Tapınağı olduğunu söyleyebiliriz. Texier, Tyana' nın Jupiter tapınağıyla ünlü bir kent olduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte Bizans kilisesi ve yerleşime adını da veren şehrin su ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilen su kemerleri ve Roma havuzu da diğer önemli tarihi yapılarıdır (Öcal, 2010: 398).

Roma İmparatorluğu MS. 395 yılında Hunların iki koldan saldırısına maruz kalmıştır. Bu Hun güçlerinden ilki Balkanlar'a doğru ilerlerken, ikincisi ise Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya yönelmişti. Hun saldırılarına maruz kalan alanlarda Roma çok büyük bir yara almış, Hun akınları tüm bu bölgeleri adeta kasıp kavurmuştur. Nihayet Roma'da Arcadius ve Honorius döneminde (395) ülke yönetimi Doğu Roma ve Batı Roma olarak kalıcı şekilde bölünmüştür. (Ünlü, 2014: 51-52). Bu değişimin akabinde Tyana Bizans hâkimiyet alanı içinde kalmıştır. Bu dönemde Tyana dini bir merkez hüviyetine sahiptir. Sahip olduğu askeri aristokratik sınıf ve kentsel kurumlarının vermiş olduğu avantajlar sayesinde piskoposluk merkezi haline gelmiştir. Tyana bu dönemde Kapadokya bölgesinde 7 kentin piskoposluk merkezidir (Onal, 2022: 70).

Bizans döneminde özellikle 600-700 yılları aralığında Tyana'nın durumunun çok kötü bir hal aldığı görülmektedir. Çünkü Bizans hâkimiyet alanında olan Tyana'yı ele geçirmek için başlayan Sasani (İran) saldırıları ve sonrasında devam eden Arap akınları bölgenin savaş alanına dönüşmesine neden olmuştur. Bu hâkimiyet

mücadelesinin sahnesi olan Tyana, bir kent görünümünden çıkıp adeta askeri bir karargâha dönüşmüştür (Soydan 2016: 60).

Önemli Bizans şehirlerinden biri olan Tyana'nın zaman geçtikçe harap bir hal alması ve burada yaşayan insanların zamanla şehri terk etmesi konusunda Ramsay şehirdeki su kaynaklarının ihtiyacı karşılayamamasına bağlı olarak halkın yavaş yavaş şehri terk etmesine bağlar (Ramsay, 1960: 91-92). Fakat şehrin terkedilişi konusunda Ramsay'ın iddiasının aksine çok daha kuvvetli olan iddia ise siyasi sebeplerdir. Hakikaten dönemin siyasi gelişmeleri de bunu doğrulamaktadır. Çünkü Emeviler döneminde Tyana I. Velid tarafından 708'de zapt edilmiş fakat ilhak edilmemiştir. Bununla birlikte şehir ele geçirilemese de ahalisinden tecrit edilerek boşaltılmıştır. Bu da şehrin boşalması ve büyük oranda tahribine neden olmuştur (Honigman, 1970: 37).

I. Velid den sonra 806'da Abbasiler Dönemi'nde Harun Raşid tarafından şehir tekrar kuşatıldı ve ilhak edildi (Ostrogorsky, 2011: 180). 832'de Abbasi halifesi Mermin tarafından imar edilmiş ise de halifenin kısa zamanda ölümüyle beraber eski haline terk edilmiş ve gerileme sürecine girmiştir (Korkmaz, 2004: 103).

2.5.2.9.5.4.8. Tyana Kazıları, Roma ve Bizans Dönemi Yapıları

Tyana hakkında yapılan araştırmalar ve şimdiye kadar ulaşılan arkeolojik buluntular bizlere şehrin MÖ. 1500'lerden MS. 800'lere kadar yerleşim gördüğünü göstermektedir. Tyana ve çevresinde söz konusu zaman aralığında imar edilen yapılardan çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Bu durumu stratejik konumu itibarıyla çok önemli bir noktada bulunan kentin diğer medeniyetler tarafından ele geçirilmek için sürekli istilalara maruz kalması olarak açıklayabiliriz. Söz konusu istilalar ve kenti ele geçirme teşebbüsleri şehrin tahribatındaki en önemli nedendir.

Tyana'daki mimari yapıların çoğu kentin en çok gelişim gösterdiği Roma Dönemi'nde yapılmıştır. Büyük kısmı hala ayakta olan su kemerleri ve bu su kemerlerine su sağlayan Roma Havuzu bu dönemde inşa edilmiştir. Kent merkezinde Athena Tapınağı, Köşk höyükte Jupiter Tapınağı, Daraun mevkiinde bir tapınak kalıntısı ve su yolu üzerinde bir kolonu bulunan muhtemelen Apollo tapınağı kalıntıları yer almaktadır (Soydan 2016: 69).

Tyana'daki arkeolojik kazı çalışmalarının geçmişine baktığımızda ise ilk çalışmaların 1986 - 1988 yılları arasında Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu'nun bilimsel danışmanlığındaki ekip tarafından yapıldığı görülmektedir. Ambartepe Kemerhisar'ın kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Ambartepe kazılarını gerçekleştiren Çınaroğlu'na göre kazının amacı yazılı kaynaklarda bahsedilen Tuwanuwa kentini Ambartepe de açığa çıkarmaktır. Gerçekleştirilen kazılarda Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu Dönemi seramik parçaları ile sikkeler bulunmuştur. Yine kazılarda şehrin Tuwanuwa olduğu döneme ait Midas - Frig Dönemi ile yaşıt seramik örnekleri de bulunmuştur (Çınaroğlu, 1987: 351-360). İkinci kazı çalışması 2001 yılında Tyana kenti merkez yerleşim alanında Podova Üniversitesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığındaki İtalyan ekip tarafından yapılmıştır. (Fotoğraf 31).

Fotoğraf 31. Tyana Kazıları. (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 35).

2016 yılında ise Aksaray Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Osman Doğanay'ın bilimsel danışmanlığında, Niğde Arkeoloji Müzesi denetiminde kazı çalışmaları yapılmıştır.

2.5.2.9.5.4.8.1. Roma Havuzu

Roma Havuzu, Bahçeli Kasabası'na yaklaşık 3 km. mesafede Köşk mevkiinde bulunmaktadır. Havuz düzgün kesme taş bloklardan yapılmıştır. Roma Havuzunun yapımında mermer kullanılmıştır. Söz konusu mermerlerin kaynağının Niğde Aşığediği metamorfikleri olduğu düşünülmektedir (Turgut, 2019: 51).

Roma Havuzu dikdörtgen planlı olup 60x20 m. ölçülerinde ve 2,5 m. derinliğindedir. (Fotoğraf 32). Havuzun bulunduğu alandan kaynayan suyun burada toplandıktan sonra su kemerleri vasıtasıyla Tyana Antik Kenti'ne ulaştırılarak kentin su ihtiyacının karşılandığı düşünülmektedir (NKE, 2009: 308). Roma Havuzu ve su kemerlerinin aynı dönemde İmparator Caracalla tarafından yaptırılmış olabileceği düşünülmektedir (Rosada ve Lachin, 2010: 197). Dolayısıyla yapı MS. 3. yüzyıla tarihlenebilir.

Fotoğraf 32. Roma Havuzu

(Kaynak: Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü [NİKTM], 2008: 26).

Roma Havuzu, Tyana Kenti'ni besleyen suların kaynak noktasını oluşturmaktadır. Köşk Pınarından çıkan sular bu havuzda biriktirilmiş daha sonra taş kanallar vasıtasıyla kemerlere ulaştırılmıştır. Kemerler vasıtası ile de antik kente aktarılmıştır. (Berges,1998: 196). Havuzdaki suyun kemerler vasıtasıyla kente ulaştırıldığı dikkate alınırsa havuz ve kemerler arasında su aktarımını sağlayan kanallar da bulunması gerekir fakat yapılan kazılarda henüz bu bağlantı kanallarına ait kalıntılara ulaşılamamıştır.

2.5.2.9.5.4.8.2. Su Kemerleri

123

Ali Turgut'un Niğde yöresindeki kültürel yapılarda kullanılan yapı taşlarının türlerine ve bu taşların kaynak alanlarına dair araştırmasında Tyana su kemerlerinin yapımında Bor-Gökbez bölgesindeki antik ocaktan alınan travertenlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Texier su kemerlerinin bulunduğu alanı gezmiş ve söz konusu kemerlerin antik şehre 2 km. uzaklıktaki kaynaktan su taşınması amacıyla inşa edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca su kemerlerinin büyük bloklar halinde kesme kalker taşından yapılmış görkemli yapılar olduğunu belirtir. Ziyaret ettiği dönemde kemerlerin 50 kadarının ayakta olduğunu da belirtmektedir (Texier, III, 2002: 115).

1818 yılında Anadolu'nun büyük bir kısmını gezen ve gördüklerini Küçük Asya adlı eserinde aktaran J. M. Kinneir Tyana hakkında da bilgiler vermektedir. Niğde gezisi esnasında Tyana'yı da ziyaret eden seyyah burada 7-8 mil uzunluğunda olduğunu düşündüğü su kemerlerini gördüğünü dile getirmektedir. Ayrıca Tyana'daki tarihi yapıların çoğunun yarıya kadar toprağa gömülü halde görülebildiğini dile getirmiştir. Gezdiği Tyana'nın Tyanitis'in başkenti olduğunu da eklemiştir (Kinneir, 1818: 111-115).

Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası adlı eserinde Tyana'nın yanı başında iyi bir pınar olduğunu aktarır. Tyana şehrinin yanından bir mil kadar uzanan kemerler bulunduğunu bu yapıların Romalılardan ya da İranlılardan kalmış olabileceğini tahmin ettiğini dile getirir. (Ramsay, 1960: 91).

İmparator Caracalla ve annesi Julia Domna MS. 215 yılındaki sefer esnasında Tyana'ya uğramışlar ve burada kaldıkları süre zarfında Tyanalı Apollonius onuruna bir de tapınak inşa ettirmişlerdir (Berges, 2002: 177). İmparator Caracalla ve annesi Julia Domna'nın Tyana'nın imar edilmesinde ve şehrin mamur hale gelmesinde büyük katkıları olmuştur. (Rosada ve Lachin, 2010: 197). İmparator Caracalla Dönemi'nde yapıldığı düşünülen kemerler ise kente su getirmek amacıyla inşa edilmiştir. (Fotoğraf 33). Nitekim yapılan kazılarda ortaya çıkarılan kemerlerden bazılarının altından Caracalla dönemi sikkeleri bulunmuştur. Bu sikkelerin kemerlerin inşası esnasında buraya konulmuş olması kemerlerin de Caracalla döneminde inşa edilmiş olma ihtimalini akla getirmektedir (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 32).

Fotoğraf 33. Tyana Su Kemerleri
(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 17).

2.5.2.9.5.4.8.3. Roma Hamamı

Roma Hamamı Tyana/Kemerhisar merkez yerleşim alanının güneyinde yer almaktadır. Hamamın bulunduğu alanda yer alan modern yapılar nedeniyle büyük oranda tahribata uğramıştır. 2008 yılındaki kazılarda İtalyan ekip tarafından tamamıyla açığa çıkarılmıştır (Onal, 2022: 76 ve Bölükbaş, 2020: 68).

Fotoğraf 34. Tyana Roma Hamamı (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 31).

Hamamın İmparator Caracalla Döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Hamam yaklaşık 40x42 m. ölçülerinde kare planlı bir yapıya sahiptir (Rosada ve Lachin, 2010: 197). İmparator Caracalla döneminde kentteki imar faaliyetlerinin arttığı düşünülürse hamamın yapımı da MS II. yüzyıla tarihlenebilir. Hamam Tyana yerleşim alanının kuzeydoğu kesiminde yer alır ve su kemerleri ile su kaynağına bağlanır (Gürkan ve Doğanay, 2020: 332).

Hamama bitişik olan semerdam çatılı üç tabernaenin (dükkânlar) zamanla eklendiği düşünülmektedir (Kutluyer,2020: 52). Hamam doğu batı doğrultulu apodyterium (soyunma odası), basilika thermanum (orta salon) ve kuzey güney doğrultulu legnaia, praefurnium (külhan/ocak bölümü), frigidarium (soğukluk), tepidarium (ılıkılık) ve caldarium (sıcaklık) bölümlerinden oluşmaktadır ve bölümlerin her biri dikdörtgen bir formdadır (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 31).

2.5.2.9.5.4.8.4. Kilise ve Vaftizhane

Kilise ve vaftizhane, Tyana merkez yerleşim alanında Podova Üniversitesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Guido Rosada başkanlığındaki İtalyan ekip tarafından yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır.

Kazılarda keşfedilen yapının ne amaçla yapıldığının belirlenmesinde, mermerden yapılmış, dörtkenarı haç motifleri ile süslü bir beşgen vaftiz havuzunun bulunması etkili olmuştur. (Fotoğraf 35). Dolayısıyla söz konusu vaftiz havuzu yapının bir Hristiyan vaftiz alanı olduğunu göstermiştir (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 33).

Fotoğraf 35. Vaftiz Havuzu
(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 19).

İtalyan ekip tarafından kentin kuzeydoğusunda yapılan kazılarda vaftiz alanı ile birlikte kilise kalıntılarına da ulaşılmıştır. Ayrıca şehri çevreleyen sur duvarlarının kalıntılarına da rastlanılmıştır (Doğanay ve İşler,2019: 642).

Vaftizhane (Fotoğraf 36) güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu, boyutları yaklaşık 22x9.5 m. olup dikdörtgen planlıdır (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 33). Vaftizhanenin kuzeydoğuya bakan duvarının ortasında, dışa 5.20 m. çıkıntı yapan, her biri 3.00 m. uzunluğunda beş cepheli apsis yer alır. Yapının bütün duvarları yıkılmış olduğu için geriye sadece temelleri kalmıştır (Doğanay ve İşler,2019: 642).

Yapı zemininde yer alan harç izleri sayesinde zeminin *opussectile* diye adlandırılan çeşitli geometrik boyutlarda kesilmiş taşların yan yana konulmasıyla oluşturulmuş yer mozaïği ile döşeli olduğu tespit edilebilmiştir. Yapıda bulunan yer mozaiklerinde yer yer geyik gibi hayvan motifleri ile bitki motifleri de yer almaktadır (Rosada ve Gözübüyük, 2013: 33). Yer mozaïğinin *opussectile* tarzı ile yapıldığı, bu tarzın da Geç Roma döneminde olduğu göz önünde bulundurulursa söz konusu yapı da aynı döneme tarihlenebilir.

Fotoğraf 36. Vaftizhane Alanı (Kaynak: Tyana Kazı Arşivi).

Yine söz konusu yapının tarihlendirilmesinde yazıtlarda yer alan ifadeler de yol gösterici olmaktadır. Kazı alanında bulunan ve büyük oranda tahrip olmuş bu yazıtlarda “*Patrikios*” ve “*Paulos*” isimleri yer almaktadır. Bu iki piskopos Tyana piskoposlarıdır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre başpiskopos Patrikios’ un MS 449’ daki Efes Konsiline, Paulosun da M.S. 536’ daki Kudüs Konsiline katıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla yapının inşasını 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür (Muştı, 2022: 33).

Fotoğraf 37. Kilisenin Batıdan Görünümü (Doğanay ve İşler 2019: 647).

İtalyan ekibin kazı çalışmaları sırasında vaftizhaneye 15 m. kadar mesafede kilise kalıntılarına da ulaşılmıştır. (Fotoğraf 37). Vaftizhanenin güneybatısında yer alan bu kilise üç nefli ve bazilikal planlıdır. Yapılan çalışmalar ile kilisenin bema bölümü ile kuzey ve güney nefleri ortaya çıkarılmıştır. 2017 yılında Doç. Dr. Osman Doğanay'ın bilimsel danışmanlığında yapılan ikinci kazı çalışmasında ise kilisenin orta nefi ortaya çıkarılmıştır.

Kazı alanında ortaya çıkan yapı buluntuları kilisenin üç farklı inşa dönemine sahip olduğunu göstermektedir. Kilisenin ilk inşa dönemi kentin piskoposluk merkezi haline geldiği MS. 4. yüzyıl olarak tarihlenebilir. Ayrıca vaftizhaneyi de bu kilisenin bir parçası olarak kabul edebiliriz. Söz konusu kilise ve vaftizhane bölgenin ilk kilisesi ve vaftizhanesi olması bakımından büyük önem arz etmektedir (Doğanay ve İşler, 2019: 643).

2.5.2.9.5.4.8.5 Zeus Asbamaios Tapınağı ve Çeşme

Tyana'da bu gün ayakta olmayan ve kalıntılarına da henüz ulaşamamış iki tarihi yapıdan bahsedilir. Bu yapılar Zeus Asbamaios'a atfedilen tapınak ve çeşmedir. Söz konusu yapılara dair bilgileri antik tarihçilerin anlatımlarından öğrenmekteyiz. Bu yapıların Tyana'nın 2 km güneyinde Horthasan Mevkii'nde olduğu düşünülmektedir (Bölükbaş, 2020: 70).

Antik tarihçi Flavius Philostratus, "Tyanalı Apollon'un Hayatı" adlı eserinde Zeus (Jüpiter) Asbamaios Tapınağı'ndan ve bu tapınağın yakınında bulunan bir su kaynağından bahseder. Philostratus, söz konusu su kaynağını "... *Burada soğuk bir kaynak doğar ama kaynayan bir kazan gibi kabarır. Bu sular faydalı ve tatlıdır. Fakat yalan yere yemin edenler için ani adalet getirir*" şeklinde ifade etmiştir (Philostratus, akt. Kutluyar, 2020: 53, Philostratus, akt. Bölükbaş, 2020: 70).

Antakyalı tarihçi Marcellinus Ammianus ise eserinde “*Jupiter Asbamaious tapınağında, şimdi büyük bir su kütlesi ile dolu bir havuzdan akarak kendisini tekrardan içine çeken ve böylelikle asla kıyıların ötesine kabarmayan kaynak görülebilir*” ifadeleri ile Zeus (Jüpiter) Asbamaios Tapınağı’nı ve bu tapınağın yakınında bulunan su kaynağını bizlere haber vermektedir (Ammianus, Akt. Ünlü, 2014: 102, Kutluyer, 2020: 53, Philostratus, akt. Bölükbaş, 2020: 70).

Gerek Marcellinus Ammianus’un gerekse Flavius Philostratus’un bu alandaki kaynağa dair tasvirlerine dayanarak buradaki suyun söz konusu dönemde yaşayan insanlar tarafından sağlık açısından şifalı olduğuna inanıldığı ve dinsel anlamda bu suyun kutsallığına dair de bir kanaatin olduğu görülmektedir. Fakat Marcellinus Ammianus’ un ve Flavius Philostratus’un söz konusu kaynak ve tapınağa dair verdiği bilgiler birbirini doğrulasa da söz konusu yapı ve kaynağa dair henüz bir kalıntıya ulaşamamıştır.

2.5.2.9.6. Bizans Döneminde Niğde’nin Tarihi Çevresi

Hunların Karadeniz’in Kuzeyi üzerinden Avrupa içlerine kadar yapmış oldukları göç hareketi ve bu hareket esnasında önlerine kattıkları Got ve German kavimlerini yer değiştirmeleri Roma İmparatorluğu’nu büyük bir tehlikeye sokmuştur. Bu büyük tehlike ile birlikte zaten siyasi, sosyal ve ekonomik nedenlerle gittikçe zayıflayan bir merkezi otoriteye de sahip olan Roma’da I. Theodosius 395 yılında imparatorluğu oğulları Arcadius ve Honorius arasında taksim etmiştir. (MS. 395) Doğuyu koruyabilme adına doğuda da Konstantinopolis’i de başkent yaparak, imparatorluğu Doğu ve Batı olarak ikiye bölmüştür (Çapan ve Güven 2017: 638). Söz konusu idari bölünüşe kadar Roma hâkimiyet alanında olan Niğde Bölgesi ve özellikle bölgenin en büyük ve önemli kenti olan Tyana da, bu yeni siyasi tabloda Doğu Roma-Bizans hâkimiyet alanı içinde yerini almıştır.

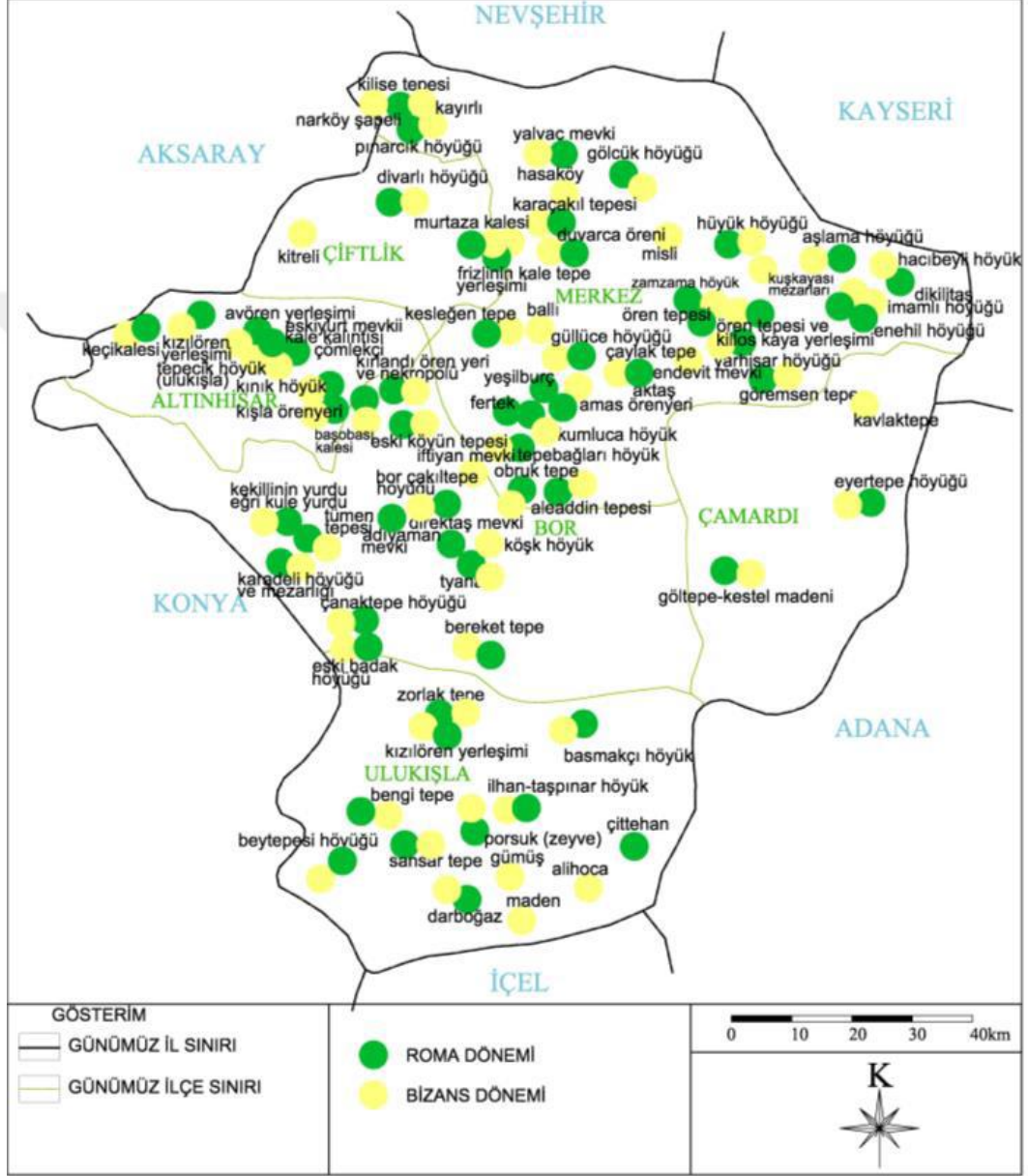
Tyana başlığı altında Roma ve Bizans’ın Tyana da hâkim olduğu süre zarfı içerisinde meydana gelen siyasi olayları, idari yapıda meydana gelen değişimleri ve bu dönemde oluşturulan mimari yapıları ayrıntılı olarak aktarmıştık. Bu bölümde ise özellikle Bizans’ın Tyana da hâkim olduğu süre zarfı içerisinde Niğde’de Tyana yerleşim alanı dışındaki tarihi çevreleri aktarmaya çalışacağız.

Yapılan çalışmalar neticesinde Niğde il sınırları içerisinde Bizans Dönemi’nde kurulmuş olan ve birçok tarihi yerleşim alanı ve mimari yapı bulunduğu tespit edilmiştir. (Harita 15). Tyana merkez yerleşim alanı dışında Bizans Dönemi’nde Niğde il sınırları içerisinde yer alan tarihi çevreler incelendiğinde iki önemli alanın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu alanlar Konstantin Helena Kilisesi ve Gümüşler Manastırıdır.

Bu iki alan dışında Narlıgöl Şapeli, Dikilitaş Eski Kilise, Çömlekçi Kilisesi, İninüstü Kilise ve Manastırı, Çiftlik Şapeli, Kayırlı Yeraltı Şehri Bizans Dönemi tarihi çevreleridir (NKE, 2009).

Niğde’nin uzunca bir dönem Bizans hâkimiyeti altında kaldığı göz önünde bulundurulursa Niğde il merkezi ve çevresinde Bizans Dönemi’nde oluşturulmuş

birçok yerleşim alanı ve yapının da bulunması gerekir. Fakat Niğde ve çevresinde Bizans Dönemi'nde inşa edilmiş çok az sayıda yapının günümüze ulaştığı da bir gerçektir. Özellikle Niğde İl merkezinde Bizans Dönemi'ne tarihlenebilecek ayakta bulunan hiçbir mimari yapı mevcut değildir. Böyle bir durumun ortaya çıkışının çeşitli nedenleri olmakla birlikte İlk Çağ'dan itibaren stratejik öneme sahip olan bölgenin sürekli istilalara maruz kalması neticesinde mevcut mimari yapıların tahrip edilmesi olabilir.

Harita 15. Roma ve Bizans Dönemi Niğde Tarihi Çevresi
(Yavaşcan ve Urak, 2019: 1215).

2.5.2.9.6.1. Konstantin ve Helena Kilisesi

Konstantin ve Helena Kilisesi (Fotoğraf 38.) Niğde merkez ilçeye bağlı Aktaş Kasabası Yenimahalle’de yer almaktadır. Kilisenin yer aldığı alan il merkezinin yaklaşık olarak 8 km. kuzeydoğusundadır. Kilisenin inşa yerinin seçiminde yol güzergâhı bir alan tercih edilmiştir ki bu alan günümüz Niğde-Kayseri kara ve demir yolunun bile yol güzergâhı üzerindedir.

Fotoğraf 38: Konstantin Helena Kilisesi

(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 22).

1977 yılına kadar saman ve elma deposu olarak kullanılan kilisenin söz konusu tarihte yıkıldığı bilinmektedir. Yıkımın ise depo kullanımının yasaklandığı döneme denk gelmesi yıkımın kasıtlı olarak yapıldığını da göstermektedir (Pekak, 1998: 108).

Konstantin ve Helena Kilisesi’nde ilk kazı ve restorasyon çalışmaları 1996 yılında Niğde Müzesi denetiminde M. Sacit Pekak’ın bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir. 1996 yılından sonra yapılan tüm kazı, kurtarma ve koruma çalışmaları 20, 21, 22 ve 23. Kazı Sonuçları Toplantılarında bildiri olarak sunulmuştur.

Kilisenin yer aldığı Aktaş Kasabası’nın tarihi kaynaklarda zikredilen ismi *Andavilis*, *Addaualis*, *Ambavalis*’tir (Pekak, 1998: 104). Yine söz konusu yerleşim alanı Ortaçağ’da “*Nahida’nın Ambavilisi*” şeklinde de anılmıştır (Uysal, 2018: 31). Anadolu açısından bölgenin en önemli özelliği ise İstanbul’dan Kudüs’e ulaşan “Hac Yolu” güzergâhında bulunmasıdır. Bölgeyi ve kiliseyi ziyaret eden Hamilton 1837 yılına dair notlarında Niğde’ye 7 mil uzaklıkta Kral Konstantin’e adanmış küçük bir Bizans Kilisesi bulunduğunu aktarmaktadır. Yine kilisenin Sasima Antik Kenti’nden (Hasaköy) 16 mil kadar uzaklıkta ve Tyana yolu üzerinde yer aldığını ve hac yolu güzergâhı üzerine bilinçli olarak seçilerek bir konaklama noktası olarak inşa edilmiş olduğunu dile getirmektedir (Hamilton, 1838: 152).

Bizans hâkimiyet süresince Anadolu her dönemde devletin ana yurdu, siyasi ve coğrafi olarak imparatorluğun stratejik merkezi olarak önem arz etmiştir (Akyürek, 2015: 1). Roma’nın ilk Hristiyan Kralı da olan Konstantinos bu durumun farkındaydı ve imparatorluğun ağırlık merkezinin Anadolu’da olması gerektiğini düşünüyordu. Bu

yüzden Hristiyan Anadolu halkına baskı uygulamanın politik açıdan başarısızlığa neden olacağını ve Hristiyanlığa karşı ılımlı bir politika takip edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bazı tarihçilere göre ise Konstantinos dinle aslında çok da ilgisi olamamasına rağmen sırf siyasi nedenlerle imparatorluğun geleceği için bu dini politikayı hayata geçirmiştir (Ostrogorsky 2011: 42-43). Konstantinos'un Hristiyanlığa karşı uyguladığı bu değişim politikası hangi nedene dayanırsa dayansın Anadolu'da da kendini göstermiştir. Konstantinos bu politika doğrultusunda Hristiyanlık propagandası amaçlı imparatorluğun birçok noktasında bazilikalar ve kiliseler inşa edilmesi emrini vermiştir (Drijves, 1992: 57).

Helena, Konstantinos'un annesidir ve Hristiyanlığı kabul eden ilk *augusta* yani imparatoriçe unvanını taşımaktadır. İstanbul'dan yola çıkarak Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Helena'nın takip ettiği yol "Kutsal Hac Yolu" olarak da tanımlanmaktadır. Helena bu yolculuk sırasında yolu üzerinde birçok kilise ve manastır inşa ettirmiştir. Ayrıca yolu üzerindeki yoksullara ve esirlere yardımda bulunarak halkın sevgisini kazanmıştır (Uysal, 2018: 31; Nalçacı, 2010: 10).

Konstantin ve Helena Kilisesi'nin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Konstantinos'un annesi Helena tarafından Kudüs'e yaptığı ziyaret sırasında inşa emrini verdiği düşünülmektedir.

Hamilton 1842 yılında yayınlanan seyahatnamesinde kiliseyi ziyaret ettiği sırada bölgede yaşayan Rumlardan öğrendiğine göre kiliseyi Helena'nın Kudüs ziyareti sırasında yaptırdığını aktarmaktadır (Hamilton, 1842: 297).

J. Strzygowski, kilisenin adını Konstantinos Kilisesi olarak aktarır ve edindiği rivayete göre Helena'nın hac yolculuğu sırasında yaptırdığını dile getirir. Yapının ayrıntılı tasvirini de yapan araştırmacı, kilisenin Binbirkilise örnekleri ile benzediğini aktarmaktadır (Strzygowski, 1903: 67-68, 159, 201).

Fotoğraf 39. Konstantin Helena Kilisesi Duvar Resimleri.
(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 22).

Hans Rott ise kiliseyi ayrıntılı olarak ele alarak inceleyen ilk araştırmacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rott'a göre kilise birkaç inşa dönemine sahip olmakla birlikte ilk inşasının MS. 5. yüzyıla ait olduğunu aktarmaktadır. Kilisenin ilk inşa edildiğinde sütunlarının bulunduğunu ve üç nefli olduğunu belirtir. Rott ayrıca kilisenin bazilikal

plana ve ahşap bir örtüye de sahip olduğunu eklemektedir. Yine diğer araştırmacılar gibi Rott da, Helena'nın Kudüs'e yolculuğu sırasında kiliseyi inşa ettirdiğini dile getirmektedir (Rott, 1908: 102-108).

Kilisede 1997 yılında yapılan çalışmalar sırasında Çocuk İsa ve Meryem figürlerinin sağında yer alan figürler de dikkatlice incelenince; taçlı, imparatorluk giysili, eliyle bir taç tutan ve yanında “*Helena*” yazan bir kadın figürü de olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu figür ise kilisenin adının neden Konstantin ve Helena Kilisesi olduğunu açıklar niteliktedir (Pekak, 1999a: 506).

Yapı doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı, üç nefli ve bazilikal planlıdır. Yapının inşasında “Aktaş Taşı” olarak adlandırılan düzgün kesme taş bloklar kullanılmıştır. Kilisenin kapı ve pencere çevreleri özenli şekilde yapılmış taş bezemeler içermektedir. Genel olarak kilise çevresindeki kiliselerle ortak yönlere sahip olmakla birlikte 5. ve 6. yüzyıl başkent bazilikaları ile plan olarak uyuşmaktadır (Pekak, 1998: 109-113).

Kilisede yapılan çalışmalarda duvar resimlerinden dördünün konulu sahne içerdiği ve 53 adet de tek figür yer aldığı tespit edilmiştir. Duvar resimleri açısından oldukça zengin olan kilisede (Fotoğraf 39) resimlerde İsa'nın Doğumu, Lazarus' un Diriltilmesi, Kudüs'e Giriş gibi sahneler yer almaktadır. Ayrıca duvar resimlerinde Davud, Kral Peygamber, Başmelek Gabriel, Meryem ve Çocuk İsa, Başmelek Mikael, Konstantinos, Helena ve Gerçek Haç, Hagios Kyrikos, Hagios Julitta, Anna ve Yoakhim gibi tek figürler de yer almaktadır. Duvar resimleri 11. yüzyıla tarihlenmekle birlikte, resimlerin secco ya da fresko olduğunu da söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir (Nalçacı, 2010: 33-264).

Kilise içi ve çevresinde yapılan çalışmalar neticesinde toplamda 126 mezar tespit edilmiştir. Mezar yapıları incelendiğinde ölümlerin 7 farklı mezar tipine gömüldüğü görülmüştür. Mezarlarda % 62 gibi yüksek oranla bebekler olması dikkat çekicidir. Yine gömülerin çoğunluğunun çocuk olması ve mezarların büyük kısmının da kilise dışında yer alması hac yolculuğu sırasında vefat edenlerin buraya defnedilmiş olabileceklerini akıllara getirmektedir (Uysal, 2018: 32-50).

2.5.2.9.6.2. Gümüşler Manastırı

Gümüşler Manastırı Niğde'nin 8 km. kuzeydoğusundaki Gümüşler Kasabası'nda bulunmaktadır. Manastırın bulunduğu alan Niğde-Kayseri karayolunun da 4 km. doğusunda yer alır. Manastır volkanik tüflerden oluşan arazide ana kayanın oyulması suretiyle inşa edilmiştir. (Fotoğraf 40).

Manastırın bulunduğu Gümüşler Kasabası'nın eski adı ve antik dönemdeki durumuyla alakalı bilgiler kısıtlı durumdadır. Eski Gümüş yerleşim alanının Bizans Dönemi'nde adının Tracias (Dragia) olduğu düşünülmektedir (Soydan, 2016: 71; Öcal, 2013: 38). Ramsay, Tracias'ın (Dragia), Tyana Ovası'nın kuzeyinde bir yerleşim yeri olabileceğinden bahseder. Dolayısıyla Eski Gümüş, Antik Dönem'deki Dragia' ya lokalize edilmektedir (Ramsay, 1960: 385-386).

Fotoğraf 40. Gümüşler Manastırı.
(Kaynak: NİKTİM, Kapadokya-Niğde, 2017: 30).

2016 yılında gerçekleştirilen Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları çerçevesinde Eski Gümüş ve çevresi de incelenmiştir. Eski Gümüş Mahallesi'nde tespit edilen tümülüs ve çevresindeki obsidyen buluntular Neolitiğe, çanak çömlek parçaları Kalkolitik Dönem'e tarihlenmiştir. Ayrıca Gümüşler Manastırı'nın kuzeyinde ise obsidyen yonga ve ok uçları bulunmuştur. Dolayısıyla gelecekte yapılacak yeni çalışmalar Eski Gümüş yerleşim alanının geçmişinin daha da eskilere dayandığını gösterecek gibi durmaktadır (Balcı, Çakan ve Falay, 2017: 430-431).

Manastır ve çevresinin jeolojik yapısı incelendiğinde volkanik bir tüf türü olan ve yüksek sıcaklıkta piroklastik akma sonucu oluşmuş ignimbiritlerden meydana geldiği görülür. Söz konusu kayaç türü su geçirgenliği yüksek, içi boşluklu ve aşınmaya karşı dirençsiz bir kayaç türüdür (Korkanç, Şener, Doğan ve Başkara, 2017: 123-139). Bu sayede manastır ve çevresi kolay kazılabilen ve şekillendirilebilen bu kayaçtan oluşmuş 1500 m²' lik bir alanı kaplayan arazinin içine oyularak inşa edilebilmiştir.

Yapıya dışarıdan bakıldığında içinde bir yapı olduğunu akıllara getirmeyen doğal bir oluşum gibi görünmektedir. Yapının inşasındaki gizliliğin sebebi saldırılar ve istilalardan korunma amacıdır. Bizans dönemi yapısı olan manastırın inşası ise yaklaşık olarak 10. yüzyıla tarihlenmektedir (Öcal, 2013: 37).

Gough'a göre Gümüşler Manastırı hakkında ilk bilgileri aktaran kişi 1909'da Belçikalı araştırmacı Henri Grégoire'dur (Gough, 1965: 255). Manastır üzerinde ilk temizlik ve restorasyon çalışmaları ise 1963-1965 yılları aralığında gerçekleştirilmiştir. Niğde'de tarih öğretmeni olan Ahmet Akif Tütenk 1961 de manastırı incelemiş ve söz konusu tarihi yapıda yüksek kalitede duvar resimleri olduğunu tespit etmiştir. Tütenk bu tespit üzerine Michael Gough'a bir mektup yazarak yapıyı incelemesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiye mektubu üzerine bölgeye gelerek yapıyı inceleyen Gough, Tütenk'in haklılığını görmüştür.

1963 tarihi itibariyle Michael Gough'un da içinde bulunduğu İngiliz arkeologlar manastırda ilk temizlik ve duvar resimleri restorasyon çalışmalarına başlamışlar ve 1965 yılına kadar her yaz çalışmalara devam etmişlerdir (Gough, 1965: 255). Bu çalışmaların sonrasında Gümüşler Manastırı Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü'nün 15.12.1973/7581 karar tarihli ve sayısı ile arkeolojik sit alanı olarak ilan edilmiştir.

Gümüşler Manastırı ve çevresinde İngiliz ekibin çalışmalarından sonra ikinci kurtarma ve temizlik çalışmaları ise Niğde Müzesi Müdürü Erol Faydalı'nın başkanlığında 1989 ve 1990 yıllarında yapılmıştır. (Faydalı, 1991: 225; Faydalı, 1992: 255). Manastırın doğu kısmında yer alan ve içi toprakla dolu olan kısımları ise Niğde Müzesi denetiminde Arkeolog Fazlı Açıkgöz'ün başkanlığında 1999 yılında yapılan çalışmalar ile temizlenmiş ve erişime açılmıştır (Açıkgöz, 2001: 215).

Manastır 13,60 x 13,60 m. ebatlarında bir avluya sahip olup, bölümleri ise bu avlu etrafına oyularak inşa edilmiştir (Faydalı, 1991: 225). Kapadokya bölgesinde merkezinde bir avlunun bulunduğu ve bu avlu etrafında da çeşitli bölümlerin yer aldığı manastırlar Ortahisar ve Selime'de de yer almaktadır. Gümüşler Manastırı da Ortahisar ve Selime'deki manastırlar gibi avlulu manastır tipinin en güzel örneklerindendir (Ertürk ve Kaderli, 2020: 44). Manastır eşit kollu haç planında olup manastıra giriş doğu bölümünde yer alan tonoz şekilli portalle sağlanır (Faydalı, 1991: 225). Kare planlı bir avluya sahip olan manastır avlusunun yüksekliği ise 14 m'yi bulmaktadır. Avluyu çevreleyen doğu, güney ve kuzey yüzeyleri çeşitli kullanım amaçları için oyulmuş odalara sahiptir. Ayrıca kuzey yüzeyde yer alan büyük bir oda ile birlikte avlu tabanı mezarlık olarak kullanılmıştır. Avlunun batı yüzeyine oyulmuş bölümler iki kata sahip olup alt katta narteksli bir giriş ile kilise kısmına geçiş yapılabilmektedir (Açıkgöz, 2001: 215). Ayrıca manastırın 3. kat odası içerisinde bir su kuyusu da bulunmaktadır. Söz konusu su kuyusuna duvarda yer alan üç kanal vasıtasıyla manastır dışından su geldiği ve bu kuyuda dinlendikten sonra bir tahliye kanalı vasıtasıyla alt odaya aktarıldığı görülmektedir (Faydalı, 1992: 256).

Manastırda yer alan freskler Bizantilog Michael Gough başkanlığındaki İngiliz ekip tarafından temizlenmiş ve konservasyona tabi tutulmuştur (Faydalı, 1991: 226). Manastırda bulunan duvar resimlerinde Hz. İsa ve Meryem, Mikail, Cebrail, İncil yazarları, havariler, kilise babaları, müjde, doğum ve tapınağa taktim gibi konular yer almaktadır. Ayrıca söz konusu duvar resimlerinin farklı dönemlerde oluşturulmuş olduğu düşünülmektedir (Gough, 1964: 151-161).

Gümüşler Manastırı freskleri Kapadokya bölgesi duvar resimleri açısından en zengin ve korunmuş olanlarındandır. Kapadokya kiliselerinde buhurdan tasvirleri genellikle Meryem'in Ölümü sahnelerinde veya Aziz Stephanos gibi resimlerde görülmektedir. Tüm bu tip resimlerde silindirik şekilli tütsü kutuları yer alırken sadece Gümüşler Manastırı'ndaki Aziz Stephanos resminde değerli taşlarla süslü küresel bir kutu taşıyor şeklinde resmedilmesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. (Altun, 2020: 130).

Gümüşler Manastırı duvar resimleri içerisinde en çok tanınıp hiç şüphesiz "Meryem ve Çocuk İsa" resmi. Kilise kuzeydoğu nişinde bulunan resmi benzersiz kılan yönü ise Meryem ve Bebek İsa sahnesinde Meryem'in gülümser şekilde tasvir edilmiş olmasıdır. (Fotoğraf 41).

Fotoğraf 41. Kilise Kuzeydoğu Nişinde Bulunan Meryem ve Çocuk İsa Sahnesi.
(Kaynak: NİKTİM, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 28).

Fakat resme “Gülen Meryem” benzetmesi yapmanın hata olduğu da dile getirilmektedir. Resimde böyle bir durumun ortaya çıkmasında Meryem’in dudak kısımlarında zamanla oluşan bozulmanın daha sonraları gerçekleştirilen onarım sırasında yapılan hatalı çizgisel tamamlamalardan kaynaklandığı iddia edilmektedir. Resme yakından bakıldığında bozulma alanında ve sonrasındaki hatalı çizgi ve boyamaların net bir biçimde görülebileceği bu iddianın kanıtı olarak dile getirilmektedir (Yalçınkaya, 2021: 91).

2.5.2.9.7. Türk Egemenliğinden Sonra Niğde Tarihi Çevresi

Çalışmamızda önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde açıkladığımız üzere Tyana şehri Bizans Döneminde, Pers ve devam eden süreçte Arap saldırılar nedeniyle tahrip olmuş, terkedilmiş ve merkez olma özelliğini de kaybetmiştir. Bizans’ın Anadolu’da mevcut istilalarla yeterince baş edememesi bölgedeki hâkimiyetini yavaş yavaş kaybederek geri çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Bizans’ın bölgede yıpranışı ve geri çekilişinde Türklerin Anadolu’ya girmesi ise son noktayı koymuştur. Malazgirt Zaferi (1071) sonrasında bölgenin yeni hâkimi Selçuklular olmuştur.

Bizans döneminde merkezi yerleşim alanı özelliğini kaybeden Tyana’nın yerini yeni bir merkez almıştır. Söz konusu yeni merkezi yerleşim alanın belirleyicisi ise bölgenin hâkimi olan Selçuklular olmuştur. Selçuklular savunma açısından daha uygun gördükleri Tyana’nın kuzeyindeki Niğde Kalesi ve çevresini hâkimiyet alanlarının yeni merkezi alanı olarak belirlemişlerdir (Akşit, 2005: 25-33).

Texier eserinde Türk egemenliğindeki Niğde’nin durumundan ve Niğde’nin Tyana’nın yerini almasına da değinir. Texier Niğde şehrinin eski Tyana’nın devamı olduğundan, Tyana yıkıldıktan sonra onun yerine on iki kilometre uzaklıkta bulunan

Niğde'nin kurulmuş olduğundan bahseder. Ayrıca Niğde merkezde 13. ve 15. yüzyıldan kalma birçok İslami Dönem yapısının bulunduğunu fakat Bizans ve Roma Dönemi'nden kalan eserlerden hiç birinin izine rastlamadığını belirtir (Texier, III, 111).

Türk egemenliğindeki Niğde'nin durumu hakkında bilgi sahibi olduğumuz bir diğer kaynak ise Selçukname'dir. İbn Bibi Selçukname'de dönemin siyasi ve idari durumunu izah ettiği bölümde Sultan İzzeddin'in Niğde'yi Zeyneddin Başara'ya verdiğinden bahseder. Ayrıca Niğde halkının tarlalarındaki sebzelerden, bahçelerindeki üzümlerden bahseder. Dolayısıyla söz konusu dönemde Niğde'de bağ ve bahçe tarımının yaygın olduğu anlaşılmaktadır (İbn Bibi, I - 1996: 139).

1333 dolaylarında Niğde'ye geldiğini seyahatnamesinden yola çıkarak öğrendiğimiz İbn Battuta ise Niğde'yi kalabalık bir şehir olarak tarif etmektedir. Ayrıca şehrin büyük oranda harap olduğundan bahseder. Nehr-i Esved (Karasu) adlı akarsuyun şehri içinden geçerek şehri ikiye böldüğünü bildirir. Bu su vasıtası ile şehir içinde bağ ve bahçelerin sulandığından, bol miktarda meyve yetiştirildiğinden bahseder. Şehrin ileri gelen ahilerinin kendisini en iyi şekilde ağırladığını da eklemektedir (İbn Battuta, 2000: 415).

Evliya Çelebi'nin ise eserinde anlattıklarından yola çıkarak Bor'a geldiğini anlıyoruz. Evliya Çelebi'nin aktarımına göre bölgeyi Selçuklu Sultanı Kılıçarslan, Danişmentlilerin yardımı ile fethetmiştir. Selçukların yıkılışından sonra bölgeyi Karamanoğlu İbrahim Bey'in yönettiğini ondan sonra da Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı egemenliğine girdiğinden bahseder. Bununla birlikte Bor'un içinden geçen Hemam Çayı'nın bağ ve bahçeleri suladığını ve bol miktarda meyve yetiştirildiğini, halkının çok yardımsever ve temiz olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Bor'da bulunan Türk İslam Dönemi yapılarını tek tek tanıtmaya şehrin imar açısından çok zengin olduğunu da göstermektedir (Evliya Çelebi, III-I, 2006: 252-254).

1818 yılında Anadolu'nun büyük bir kısmını gezen ve gördüklerini Küçük Asya adlı eserinde aktaran J. M. Kinneir Niğde hakkında da bilgiler vermektedir. Yazar seyahatnamesinde Misli (Konaklı) Yolu, güzergâhından Niğde'ye geldiğini, yol üzerinde gördüğü arazinin ağaçsız olduğunu ve genellikle arpa, buğday, susam ekili olduğundan bahseder. Ayrıca yol üzerinde tümülüsler bulunduğunu da ekler. Niğde'nin eski adının *Cadya* olduğunu dile getiren yazar, kentte yaklaşık 5000 civarında Türkler ve Rumlardan oluşan nüfus bulunduğunu ekler. Halkın çoğunluğunun fakir olduğunu ve bağ ve bahçe tarımı ile uğraştıklarını dile getirmektedir (Kinneir, 1818: 111-115).

J. W. Hamilton, eserinin Niğde'yi anlattığı bölümünde Niğde ve Bor'da akan ırmağın bölgedeki bağ ve bahçeleri suladığından bahseder. Ayrıca Eski Andaval'ı ziyaret eden yazar burada Konstantin Kilisesinin bulunduğunu aktarmaktadır. Kentte Türk, Rum ve Ermenilere ait evlerin bulunduğundan ve şehrin harap durumda olduğundan bahsetmektedir (Hamilton, II, 1842: 297-303).

Özetle yönetim merkezi olan Tyana'nın Bizans hâkimiyetiyle yok oluşunu Selçukluların bölgeyi fethi ve yeni merkezleri olan bugün ki Niğde şehir merkezinin doğuşunu da beraberinde getirmiştir.

2.5.2.9.7.1. Selçuklu Dönemi Niğde Tarihi Çevresi

X. yüzyıla kadar Bizans egemenliğinde bulunan Niğde'nin hâkimiyeti Anadolu'nun büyük kısmında olduğu gibi 1071 Malazgirt Savaşı ile Türklerin eline geçmiştir. Malazgirt sonrası Kutalmışoğlu Süleyman Şah Döneminde (1086-1087) Niğde'nin hâkimiyeti Selçukluların eline geçmiştir (Özkarcı, 2014: XXIV). Ayrıca Niğde şehrinin ilk surlarının I. Rükneddin Süleyman Şah Döneminde yaptırıldığına dair Niğdeli Kadı Ahmed'in nakli de söz konusudur (Turan, 1998: 342). Bununla birlikte Süleyman Şah'ın Anadolu'da büyük oranda hâkimiyet kurarak ele geçirdiği alanlara valiler tayin ettiği de bilinmektedir. Aynı dönemde Ebu'l-Kasım'ın kardeşi Ebu'l-Gazi Hasan'ın da Niğde'ye vali olarak tayin edilmesi söz konusudur. Ebu'l-Gazi, I. Haçlı Seferi karşısında Niğde ve çevresinde gösterdiği başarılarından dolayı bu unvanı almıştır. Bölgedeki Hasan Dağı'nın ismi de Hasan Gazi'nin bu savaşlar sırasında buraya çekilmesi nedeniyle bu adla anılmaktadır. Ayrıca Hasan Dağı'nda bulunan kabri Selçuklular Dönemi'nde Türklerin en büyük ziyaretgâhlarından biri olmuştur (Turan, 2003: 221). Süleyman Şah'dan sonra Konya, Aksaray ve Niğde Bölgesinin hâkimiyetinin I. Mesud'un oğlu II. Kılıç Arslan'ın elinde olduğu bilinmektedir. (İbn Bibi, 1996: 13). Niğde'nin II. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetine girişiyle birlikte şehirdeki imar faaliyetlerinin arttığı görülmektedir (Turan, 1998: 234). II. Kılıç Arslan'ın hükümdarlığının son yıllarında Türk hâkimiyet telakkisine uyarak ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştır. Bu paylaşımda Niğde'nin Melik Arslan Şah'a verildiği görülmektedir (İbn Bibi, 1996: 41; Turan, 2014: 156). I. İzzeddin Keykavus 1211'de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçerken aynı zamanda devrin güçlü emirlerinden Zeyneddin Başara'yı da Niğde valisi olarak görevlendirmiştir (İbn Bibi, 1996: 139). Niğde Beyi olarak görevlendirildiği ilk günden 1223'de ölümüne kadar geçen zamanda Zeyneddin Başara'nın Niğde'de çok büyük imar faaliyetleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Zeyneddin Başara, Alaeddin Keykubat ile girdiği hâkimiyet mücadelesini kaybederek zindana atılmıştır ve orada ölmüştür (İbn Bibi, 1996: 283-288; Turan, 1998: 339-342). I. İzzeddin Keykavus'tan sonra devletin başına Alaeddin Keykubat geçmiş ve bu tarihten sonra Niğde sultanına bağlı şehir statüsüne sahip olmuştur. Alaeddin Keykubat Dönemi'nde de Niğde'de büyük ilerlemeler görülmüş ve imar faaliyetleri hızlanmıştır, Niğde Alaeddin Cami ise bunun en güzel örneklerindendir (NKE, 2009: 3).

1243 Köseadağ Savaşında Selçukluların bozguna uğramasından sonra Anadolu gibi Niğde'de anarşinin yaşandığı bir dönem başlamıştır. 1262 de devletin görünürde hükümdarı IV. Rükneddin Kılıç Arslan olsa da asıl söz sahibi Moğol destekli Muineddin Süleyman Pervane'ydi. Pervane bu dönemde Niğde'yi de Hatiroğlu Şerafettin Mesud'a ikta olarak vermiştir (İbn Bibi, II, 1996: 165-170). Niğde Beyi Hatiroğlu Şerafettin Mesud, Moğol mezaliminden Anadolu'yu kurtarmak istiyordu. Saltanat naibi Muineddin Süleyman'ın Abaka Han'ın oğlu Argun Han'ın düğünü için İran'a gidişini fırsat bilerek isyan başlattı. Kayseri'de bulunan küçük yaşlardaki Selçuklu hükümdarını alarak Niğde'ye getirdi. Aynı zamanda Memluk Hükümdarı Baybars ve Karaman Beyi Mehmet Bey'den yardım istedi. Mehmet Bey isyan sırasında gerekli desteği sağladı fakat Şerafettin Mesud Niğde Kalesine kapanıp Baybars'ın yardımını beklerken kendi kale muhafızının ihanetine uğrayıp Moğollara teslim edildi. Şerafettin Mesud isyanı nedeniyle öldürüldü (Uzunçarşılı, I, 1988: 30-31).

Niğde’de Selçuklu hâkimiyeti süresince yaşananlar hem şehrin valilerince hem de Selçuklu sultanlarınca Niğde’ye büyük bir ehemmiyet verildiğini göstermektedir. Tüm hükümdarların ve onların temsilcilerinin Niğde ve çevresinin imarı konusundaki gayretleri ile inşa edilen yapılar bunun en güzel kanıtıdır. Tüm gayretlerin bir neticesi olarak Niğde, bölgede Türk İslam Dönemi mimari yapılarınca en zengin şehirlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu Dönemi’nde Niğde’de birçok cami, mescit, han, hamam ve çeşme yapıldığı görülmektedir. Selçuklu Dönemi Niğde tarihi çevresi içinde Niğde Kalesi, Alaaddin Cami, Hüdavend Hatun Türbesi, Gündoğdu Türbesi, Hatıroğlu Çeşmesi, Darulzikir Mescidi, Saruhan (1357) ön plana çıkan en güzel örneklerdir.

2.5.2.9.7.1.1. Niğde Kalesi

Niğde Kalesi, Niğde şehir merkezinde yer alan Alaaddin Tepesi’nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kalenin ilk inşa edildiği döneme ait kitabesinin olmaması ne zaman ve ilk kez kimler tarafından yapıldığını tartışmalı hale getirmektedir.

Kalenin üzerinde bulunduğu Alaaddin Tepesi üzerinde 1962 yılında yapılan sondaj çalışmaları sonucunda elde edilen malzemeler Frig, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenmiştir (NKE, 2016: 90). Dolayısıyla kale ve çevresi muhtemelen kale inşa edilmeden önce de yerleşim görmüştür.

Kalenin inşasında büyük çoğunlukla sarı renkte tüfler (Fotoğraf 42) kullanılmıştır. Bu taş cinsinin haricinde yer yer andezit, bazalt ve mermerlerin de kullanıldığı görülmektedir. Özellikle yapıda ağırlıklı olarak kullanılan sarı tuf taşları ise Yukarı Kayabaşı Mahallesi’nde şu an yerleşim alanları altında kalmış eski taş ocaklarından elde edilmiştir (Turgut, 2019: 45-53).

Fotoğraf 42. Niğde Kalesi ve Saat Kulesi.
(Kaynak: NİKTM, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 35)

Kalenin kuruluş yerinin seçiminde yol güzergâhı üzerinde oluşu etkili olmuştur. Niğde bölgesi tarihin her döneminde Anadolu'yu, Çukurova üzerinden Kuzey Suriye'ye bağlayan yol güzergâhında kritik öneme sahip olmuştur. Dolayısıyla kalenin kuruluşunda ve şehrin sürekli iskânında söz konusu yolun etkisi büyüktür (Akşit, 2005: 26).

Kesin olmamakla birlikte kalenin ilk olarak yaklaşık 9. yüzyılda Bizans Dönemi'nde inşa edildiği düşünülmektedir. Kaleye Bizans'tan sonra sırasıyla I. Rükneddin Süleyman Şah, II. Kılıç Arslan, II. Rükneddin Süleyman Şah ve I. Alaeddin Keykubad Dönemleri'nde çeşitli eklemeler ve düzenlemeler yapılarak son halinin verildiği düşünülmektedir (Özkarcı, 2007: 95-98). Niğdeli Kadı Ahmet ise eserinde şehrin surlarının ilk defa I. Rükneddin Süleyman Şah zamanında inşa ettirildiğini dile getirmektedir. Ayrıca II. Kılıç Arslan'ın sur içindeki şehri tamir ettirdiği ve bu durumu anlatan kitabeyi surların Ereğli Kapısı'na astırdığı bilinmektedir (Turan, 1998: 342).

Albert Gabriel 1927 ve 1928'de Niğde'yi ziyaret etmiş ve şehirdeki anıtsal yapıları inceleyerek Niğde Tarihi adlı eserinde anlatmıştır. Eserinde Niğde Kalesi'nden de yüzeysel olarak bahseden Gabriel, Alaeddin Tepesinin doğusunda sur kalıntılarını ve ev yıkıntıları arasında iki burç kalıntısını incelediğini fakat batı yönünde hiçbir kalıntıya rastlamaması gerekçesiyle bu surların tamamıyla yok olduğu kanısına vardığını aktarmaktadır. Kalenin iç ve dış surlarla çevrelendiğini ve iç surların daha sağlam durumda olduğunu aktarmaktadır. Kalenin dikdörtgen şekilli ana kulesinin surlardan da yüksek olduğunu ve iç katları hariç sağlam durumda bulunduğunu eklemektedir (Gabriel, 1962: 23-24).

Gabriel genel olarak kalenin Alaeddin Keykubat Dönemi'nde inşa ettirilmiş olabileceğini, kulenin ise sonraki dönemlerde eklenerek büyütülmüş olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca kalenin plan olarak kulesi merkezde olan kale tipine sahip olduğunu belirtmektedir (Gabriel, 1962: 23-24).

Kale üzerinde ve çevresi hakkında bilgiler aktaran seyyahlar ve bu gün yapılan araştırmalarla tespit edilen bazı kalıntılar kalenin merkezi kuşatan iç surlar ve kale çevresindeki şehri kuşatan dış surlarla çevrilmiş olduğunu ayrıca surların ve kalenin birden fazla kapısının olduğu sonucuna varmamızı sağlamaktadır. Fakat iç kaleyi kuşatan surların bir kısmı, dış surların ise birkaç parçası haricinde büyük kısmı bu gün yok olmuş durumdadır.

Selçuklular Dönemi'nde büyük bir öneme sahip olan kalenin öneminin Karamanoğulları ve Osmanlı Döneminde de devam ettiği görülmektedir. Karamanoğulları Dönemi'ne ait onarım kitabesinde (1412-1413) büyük burç ile kale ve surlarının tamir edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Fatih Döneminde, 1470 yılında İshak Paşa tarafından da tamir ettirildiği bilinmektedir (Özkarcı, 2014: 483). Kanuni Sultan Süleyman İrayken seferi sırasında Niğde'den geçmesi nedeniyle Matrakçı Nasuh Niğde Kalesi ve çevresini minyatür olarak resmetmiştir. Matrakçı'nın minyatüründe dış surlar 22 burca sahip şekilde yansıtılmaktadır (Özkarcı, 2007: 95-96).

Kale üzerinde kurulduğu arazinin eğim durumuna inşa edilmiş olup dışarıdan bakıldığında üç katlı bir görünüme sahip olarak görünmektedir. Kalenin bulunduğu tepe dış surlarla desteklenerek, iç kale ise tepenin kuzey kısmındaki en yüksek noktaya

inşa edilmiştir. Dış surlar ovale yakın bir şekle sahip olup güney yönünde yaklaşık 400 m. kuzey yönünde ise 115 m. civarındadır. İç kalede güneybatı cephede yer alan burcun üzerine daha sonraları saat kulesi inşa edilmiştir. Günümüze ulaşamayan dış surlarda kaç burç olduğu bilinmemekle birlikte günümüze ulaşabilmiş birkaç burç kare, dikdörtgen ve yarım daire şekillidir. Günümüzde kale dış surundan içeriye girişi sağlayan kapı güneyde yer alıyor olup, iki yarım daire şekilli burcun arasına konumlandırılmıştır. İç kale çarpık bir plana sahip olup 7 burçlu surlara sahiptir. İç kaleye ise güney doğudaki burcun altında yer alan yaklaşık 2,5 m genişliğindeki kemerli kapıdan giriş yapılabilmektedir (Özkarcı, 2014: 485-489).

Yapı süsleme ve bezeme yönünden sade bir şekilde inşa edilmiştir. Yapıda sadece ana burcun güney yüzeyinde yer alan siren figürü yer almaktadır. Kabartma figürde kanatları açık, baş ve gövde cepheden tasvir edilmiştir. Siren figürü Niğde Hüdavend Hatun türbesinde yer alan sirenler ile benzerlik göstermektedir (Özkarcı, 2014: 489).

2.5.2.9.7.1.2. Niğde Alaaddin Cami

Cami şehir merkezinde yer alan Alaadin Tepesi üzerinde iç kale alanının güneyinde bulunmaktadır. (Fotoğraf 43). Caminin inşa yeri olarak döneminin şehir merkezi olan alan seçilmiştir. Bu bilinçli seçimin arka planında İslam şehirlerinde cami ve hükümet konağının merkezde olması anlayışı yatmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda özellikle camilerin şehrin merkezinde bulunması birinci öncelik durumundadır. Özellikle Cuma namazları için merkeze gelen insanlar namaz öncesinde veya sonrasında çevredeki dükkân ve pazarlardan bu sayede alışveriş yapabilmektedirler. Dolayısıyla caminin konumunun seçiminde inşa eden mimarın şehircilik konusunda yüksek bir bilgiye sahip olduğu söylenilebilir (Ekiz, 1998: 8).

Fotoğraf 43. Niğde Alaeddin Cami.

(Kaynak: NİKTM, Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra, 2008: 37)

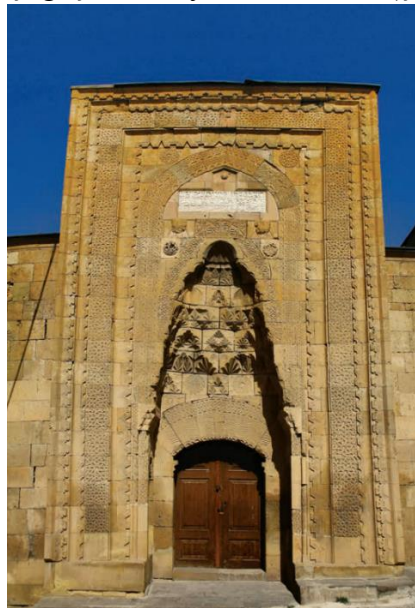
I. İzzeddin Keykavus 1211’de Türkiye Selçuklu Devleti’nin başına geçerken aynı zamanda devrin güçlü emirlerinden Zeyneddin Beşare’yi de Niğde Beyi olarak görevlendirmiştir (İbn Bibi, 1996: 139). Niğde Beyi olarak görevlendirildiği ilk günden

1223’de ölümüne kadar geçen zamanda Zeyneddin Beşare’nin Niğde’de önemli imar faaliyetleri gerçekleştirdiği bilinmektedir. Söz konusu imar faaliyetleri içerisinde ön plana çıkan en büyük eser ise Alaaddin Cami’dir. Caminin Hicri 620 - Miladi 1223 yılında Zeyneddin Beşare tarafından yaptırıldığı sağlam durumda bulunan doğudaki taç kapı üzerindeki mermer kitabeden (Fotoğraf 44) okunabilmektedir. Kitabede bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

“İslam’ın ve Müslümanların yardımcısı, dinin ve dünyanın gelişmesinin yardımcısı Arap ve Acem sultanlarının efendisi, meliklerin meliki, şahların şahı, büyük Sultan Keyhüsrev’in oğlu Keykubat’ın sultanlığı zamanında. Allah’ın rahmetine ve yardımına muhtaç zayıf kul Abdullah’ın oğlu Beşare bu caminin inşasını Müstenireddin’e (H.) altıyüzyirmi yılında emretti.” (Ekiz, 1998: 8-10)

Alaaddin Keykubat Dönemi’nde de valilik görevini sürdüren Zeyneddin Beşare, Alaaddin Keykubat ile hâkimiyet mücadelesine girdiği gerekçesiyle zindana atılmış ve orada ölmüştür (İbn Bibi, 1996: 283-288; Turan, 1998: 339-342). Oktay Aslanapa, “Türk Sanatı” ve “Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi” adlı eserlerinde caminin I. Alaaddin Keykubat Döneminde, Beşare Bin Abdullah tarafından 1223’de inşa ettirildiğini aktarmaktadır. (Aslanapa, 1989: 123; Aslanapa, 2007: 38). Aynı durum Albert Gabriel tarafından da dile getirilmektedir (Gabriel, 1962; 30).

Caminin taç kapısı üzerinde, cami iç kısmı orta bölüm batı kemeri üstünde ve batı kubbesi başlangıç kısmında olmak üzere üç ayrı noktada caminin ustalarının isimleri yer almaktadır. Söz konusu kitabelerde *“Sıddık Bin Mahmut ile kardeşi Gazinin eseridir.”* yazmaktadır. Dolayısıyla yapının ustaları söz konusu kitabeler sayesinde bilinmektedir. Fakat bu özgün ve abidevi yapıyı inşa eden ustaların isimlerinin dönemin başka yapılarında görülmemesi ise ilginçtir (Aslanapa, 2007: 38; 1989, 123; Ekiz, 1998: 10-12; Gabriel, 1962: 30; Özkarcı, 2014: 48). Şahin’e göre ise Afşin Eshab-ı Kehf Rıbatı’nın taç kapısındaki geometrik bezemeler ile Niğde Alaaddin Cami taç kapı bezemelerinin birbirine çok yakın olması Sıddık Usta’nın Afşin Rıbatı’nın inşasında da çalıştığı şeklinde yorumlanabilir (Şahin, 2018: 158).

Fotoğraf 44. Niğde Alaeddin Cami Taç Kapı
(Kaynak: NİKTM, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 40)

Başlangıçta bahsedilen taç kapı üzerindeki kitabede “*Abdullah’ın oğlu Beşare bu caminin inşasını Müstenireddin’e altıyüzyirmi yılında emretti*” şeklinde yer alan cümlede ismi zikredilen Müstenireddin’in ise caminin inşasından sorumlu olan kişi olduğu düşünülmektedir (Gabriel, 1962: 30; Özkarcı, 2014: 38).

Üstat Sıddık ve Gazi hakkında bilgilerimiz her ne kadar kısıtlı olsa da kardeş olmalarından yola çıkarak aile geleneği içinde usta çırak ilişkisi içinde yetiştiklerini söyleyebiliriz (Ekiz, 1998: 12). Ayrıca söz konusu anıtsal yapının 13 yy.’ın başlangıcı gibi bir devirde inşa edilmesi, zamanın şartları da göz önünde bulundurularak değerlendirilirse Üstat Sıddık ve kardeşi Gazi’nin dönemlerinin ötesinde bir eser meydana getirdikleri söylenilebilir. Çünkü cami mihrabının tasarımında ve mihrap süslemelerinde altın oranın kullanıldığı görülmektedir. Altın oran ise sanatın matematikle kesiştiği noktadır. Dolayısıyla ustaların iyi derecede matematik bilgisine sahip oldukları söylenilebilir. Bununla birlikte taç kapıda yer alan kadın silüetinin günün belirli saatlerinde görünür hale gelmesi ise tasarımcıların ışık, ışığın geliş açısı, gölge gibi kavramlara hâkim olduklarını göstermektedir. Bu da ustaların özellikle fizik ve astronomi bilgilerinin de üst düzeyde olduğunun en büyük kanıtıdır (Akyürek, Göbel, Akyol, 2021: 43). Özetle yapının ustalarının birçok alanda yüksek bilgiye sahip olduklarını ve var olan bu bilgilerini disiplinler arası bir yaklaşımla harmanlayarak özgün bir mimari yapı ortaya çıkardıkları söylenilebilir.

Niğde Alaaddin Cami plan ve şekil bakımından yapıldığı günün özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmış bir yapıdır (Aslanapa, 2007: 35). Caminin dikdörtgen şekilli planın hafifçe eğri olması nedeniyle hafif çarpık planlı olarak tanımlanmaktadır (Aslanapa, 2007: 35; Gabriel, 1962: 27, Özkarcı, 2014: 50). Gabriel, caminin planın hafifçe çarpık olmasının nedenini caminin yapıldığı alandaki eski bir caminin temellerine uyulması olabileceği şeklinde izah etse de asıl nedenin caminin inşa edildiği zemindeki eğime uygunluk sağlama amacı güttüğü düşünülmektedir (Özkarcı, 2014: 50). Boyuna dikdörtgen planlı olan cami dıştan kuzeyde 23.62 m., güneyde 23.19 m. ve batıda 28.32 m., doğuda 28,52 m. boyutlarındadır (Ekiz, 1998: 13). Cami mihrap duvarına dik üç sahna ayrılmıştır. Doğu ve kuzey yönünde olan iki taç kapıya sahip olan caminin asıl taç kapısı doğuda bulunmaktadır (Şahin, 208: 147). Kuzey taç kapısı caminin kuzey duvarı doğu köşesinde bulunmaktadır ve hünkâr mahfiline geçişi sağlamaktadır (Özkarcı, 2014: 50-51). Doğu cephedeki asıl taç kapı ise alışılmışın dışında kuzey yönünde değil doğu cephede yer almaktadır. Bunun nedeninin kale içinde ana yol üzeri olan yapının girişinin yola göre konumlandırılması olarak açıklanmaktadır (Şaman Doğan, 2013: 119; Özkarcı, 2014: 51). Asıl taç kapının Doğu yönünde bulunmasıyla ilgili bir diğer görüş ise Eski Türk inanışında doğuya yüklenen anlamla alakalı olabileceğidir (Parla, 2004: 68). Genel anlamda caminin aydınlık açıklıklı ve kapalı avlulu tasarımı ile Anadolu Selçuklu cami mimari yapısının dışında, özgün yapılı ve yeni bir arayış ya da deneme tipinde olduğu da düşünülmektedir (Parla, 2004: 68; Aslanapa, 2007: 38). Caminin inşasında sarı renkli tüflerden elde edilmiş olan düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. (Fotoğraf 43-44). Yapıda kullanılan sarı tuf taşları ise Yukarı Kayabaşı Mahallesi’nde bulunan eski taş ocaklarından elde edilmiştir. Söz konusu taş ocaklarının izleri yer yer bu gün dahi görülebilmektedir (Turgut, 2019: 45-53).

Alâeddin Cami'nde yer alan anıtsal taç kapı (Fotoğraf 44) doğu cephesinde bulunur ve genişliği 6.93 m., yerden yüksekliği 10.70 m.' dir (Ekiz, 1998: 14; Şaman Doğan, 2013: 121). Taç kapı yedi sıra mukarnas kavsaralı olup altı bordür tarafından çevrelenmektedir. Söz konusu bordürler altı kollu yıldız, daire, yıldız örgü, dörtgen ve üçgen ile sekiz kollu yıldız bezemeleri ile süslenmiştir (Şaman Doğan, 2013: 121). Ayrıca üçüncü bordürde üst kuzey köşeye çift başlı bir hayvan motifi işlenmiştir (Ekiz, 1998: 14). Taç kapılarda genellikle süslemesiz olan kavrasta köşelikleri bu yapıda iki kabara ile süslenmesi bakımından ilktir (R. H. Ünal, 1982: 44). Yaz aylarında güneşin doğuşu ve güneye doğru hareketiyle birlikte saat 09.00-11.00 aralığında kavsaraya düşen güneş ışınlarının yarattığı gölge ile ortaya bir kız silüeti çıkmaktadır (Şahin, 2018: 149). Parla'ya göre portalde yer alan kadın başları ile eski Türk mitolojik hikâyesindeki ay simgesine yani hâkimiyetin ikinci adamı olan vezirliğe vurgu yapılmıştır. Zeyneddin Beşare, Alaaddin Keykubad Dönemi'nde gözden düşüşünü içine sindiremeyerek kendisini bu şekilde tasvir ettirmiş ve bir nevi vezirliği hak ettiği mesajını vermiştir (Parla, 2004: 68-70).

2.5.2.9.7.1.3. Hüdavend Hatun Türbesi

Hüdavend Hatun Türbesi, Niğde Merkez İlçe, Yenice Mahallesi'nde bulunan ve bu gün Hüdavend Hatun Parkı olarak adlandırılan alanın içinde yer almaktadır. (Fotoğraf 45). Türbe çevresi eski fotoğraflarından da anlaşıldığı üzere yakın döneme kadar büyük bir mezarlık alanı durumundayken bu gün park alanı haline dönüştürülmüştür.

Türbenin taç kapı üzerindeki okunabilir durumda olan kitabesinden ve mermer sandukasında yer alan kitabesinden yola çıkarak IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Kızı Hüdavend Hatun tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır (Önkal, 1977: 223-226; Özkarcı, 2001: 134; Gabriel, 1962: 50). Türbe bu sebeple Hüdavend Hatun Türbesi olarak anılmaktadır.

Fotoğraf 45. Niğde Hüdavend Hatun Türbesi
(Kaynak: NİKTm, Kapadokya-Niğde, 2017: 69).

Türbe hakkında ilk bilgi veren kaynak Texier'in Küçük Asya Tarihi ve Coğrafyası adlı eseridir. Söz konusu çalışmada türbenin taç kapı çizimi yer almakla birlikte güneydoğu yönündeki duvarda bulunan pencere ve süslemeleri yapının üç cephesinde de bulunuyormuş gibi yanlış bir biçimde aktarılmıştır (Texier, 2002: 109-110-112). Bunun dışında İngiliz kadın seyyah ve casus Gertrude Bell'in seyahatlerini içeren eserinde yapının fotoğrafları yer almakta ve yapı hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Bell'in eserinde biri yapının güneydoğusundan çekilmiş tüm türbeyi yansıtan fotoğrafı ile biri de güneydoğu cephede yer alan pencereyi yakın plandan resmeden ikinci fotoğrafı yer almaktadır. Bununla birlikte seyyah yapının basit bir planını vermiştir. Bell Niğde'de yer alan Selçuklu eserlerini ziyaret ettiğini ve söz konusu yapılar içerisinde en güzelinin Alâeddin'in karısı Havanda'nın sözde türbesi olduğuna dair yanlış bir bilgi de aktarmaktadır (Bell, 1911: 354-356). Bunların dışında yapıyı inceleyen eski araştırmacılardan biri de Albert Gabriel'dir. Gabriel yapıyı Niğde'nin incisi olarak nitelendirmiş ve yapının ayrıntılı olarak incelemesini aktarmıştır (Gabriel, 1962: 48-53).

Türbeyi inşa ettiren Melike Hüdavend Hatun hakkındaki bilgiler ise son derece kısıtlıdır. Hüdavend Hatun ile alakalı kısıtlı bilgiler *Sultan Veled Divanı* ve Niğdeli Kadı Ahmed'in *El-Veledü's-Şefik* ve *L Hafidü'L-Halik*'i adlı eserlerinde yer almaktadır (Parla, 2017: 150). Bu eserlerden Sultan Veled Divanı'na göre Hüdavend Hatun, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın eşlerinden Fatma Hatun'dan olan kızıdır (Sultan Veled, 2016: 554). Niğdeli Kadı Ahmed ise Hüdavend Hatun'u Selçukluların büyük hükümdarlarındanır şeklinde aktarmaktadır (Oral, 1939: 27). Hüdavend Hatun'un yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda ise Anadolu Selçuklu Devleti açısından zor yılların yaşandığı görülür zira bu dönemde devlet yıkılış sürecine girmiştir.

İbni Bibi Selçukname'de 1266 yılında Moğollar tarafından IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın öldürüldüğünü ve onun yerine iki buçuk yaşındaki III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçirildiğinden bahsetmektedir (İbni Bibi, II, 1996: 169). III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in saltanatı zamanında İlhanlı Hükümdarı Abaka Han oğlu Şehzade Argun Han ile merhum IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun'un evliliğini uygun gördüğünü Selçuklu hanedanlığına iletmiştir. Bu emir üzerine Selçuklu Devlet adamlarından oluşan bir heyet ile 1275'te Tebriz'e götürülen Selçukî Hatun Argun Han ile evlendirilmiştir (İbni Bibi, II, 1996: 179). Dolayısıyla IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Selçukî Hatun'unun varlığı bu siyasi evlilik sayesinde bilinmektedir. Bununla birlikte konumuz olan türbenin kitabesinde IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı olarak ifade edilen Hüdavend Hatun'un varlığı da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın bir kızı daha olduğunu akıllara getirmektedir. Bu durumu değerlendiren Oral ise Huand/Huvand kelimesinin Hüdavend'in yerine de kullanılabilindiğine, aynı dönemde ismi zikredilen ve Anadolu'da bulunan Selçukî Huvand Hatun ile Niğde Hüdavend Hatun Türbesi'nin banisi olan Hüdavend Hatun'un aynı kişi olması gerektiğini ileri sürmektedir (Oral, 1939: 25-27).

Oral tarafından 1303 tarihli senet mahiyetinde tarihi bir belge yayımlanmıştır. Söz konusu belgede IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Sultan Hatun'un Tokat'ta bir mezrayı bedelini ödeyerek aldığı yazılıdır (Oral, 1955: 385-394). Oral söz konusu belge üzerinde yaptığı tetkiklere dayanarak belgede adı geçen Sultan Hatun'un IV.

Rükneddin Kılıç Arslan'ın Cimri ile evlendirilmek istenen kızı olduğunu aksi ispatlanıncaya dek şeklindeki ifadesi ile dile getirmektedir. Akşit ise belgede adı geçen Sultan Hatun'un da aslında Selçuki Hatun olduğunu ileri sürmüştür (Akşit, 2011: 233-236). Bunların dışında Tokat Halef Gazi Zaviyesi'nin 1292 tarihli kitabesinde II. Gıyaseddin Mesud ile Selçuki Hatun'un isimleri birlikte yer almaktadır (Emir, 1992: 26-27). Ayrıca Selçuki Hatun'un Niğde'de bir imaret ve zaviye yaptırdığı da bilinmektedir (Erdoğan, 1994: 91,150). Tüm bunlardan yola çıkarak Selçuki Hatun'un eşi Argun Han'ın ölümünden sonra Anadolu'ya geldiğini, bir dönem Tokat'a yerleştiğini ve buradan da Niğde'ye geçerek burada da bir imaret ve zaviye yaptırdığını ayrıca Niğde'de ölümünden yirmi yıl önce 1312'de söz konusu türbeyi inşa ettirdiğini söyleyebiliriz (Akşit, 2011: 233-236). Bu tarihi vesikalar göstermektedir ki Hüdavend Hatun Anadolu'ya geri dönmüş ve II. Gıyaseddin Mesud Dönemi'nde ülke yönetiminde hükümdar kudretinde söz sahibi olarak Tokat ve Niğde bölgelerini bir melike olarak yönetmiştir (Parla, 2017: 151).

Türbenin taç kapı kemeri, portal, mihrap ve mermer sandukalar gibi muhtelif yerlerinde kitabeleri bulunmaktadır.

Portal kemerinin üzerindeki tek satırlık kitabede “*Bismillahirrahmanirrahim, Allah, cennete çağırır ve dilediğini doğru yola eriştirir.*” şeklinde Âyet-i Kerime yer almaktadır (Önkol 1977: 223).

Taç kapı üzerinde yer alan ikinci kitabe ise mukarnasların altında bulunmaktadır. Söz konusu kitabede ise şu ifadeler yer alır: “*Allah rahmet ve mağfiret sahibidir. Bu mübarek türbenin inşa edilmesini, Allah'ın rahmet ve affını dileyen aciz kul, Keyhüsrev'in (oğlu) Şehit Sultan Rükneddin'in-Allah ona mağfiret eylesin- kızı Hüdavend Hatun 712 senesinin aylarında emretti. Allah'a hamd, onun peygamberine ve yakınlarına salat ve selâm olsun.*” (Özkarcı, 2001: 134). Bu kitabe bizlere türbeyi inşa ettirenin IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı Hüdavend Hatun olduğunu bildirmesi açısından önemlidir.

Türbe mihrabı da iki kitabe barındırır. Bu kitabelerden mihrap kemeri üzerinde yer alan iki satırlık kitabede: “*Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın resulüdür. Onu ve doğruluk rehberi Kuran ile hak dini gönderen odur.*” şeklinde yer alır. Buradaki ifadelerde Fetih Suresi 28. ve Saff Suresi'nin 9. Ayetlerinden esinlenildiği görülmektedir (Önkol 1977: 224).

Hüdavend Hatun'a ait mermer sanduka üzerinde “*Ey Allah'ım adımın unutulduğu hiçbir ziyaretçinin uğramadığı, hiç kimsenin beni aramadığı zaman beni affına mazhar eyle. Ey Allah'ım! Her ne kadar dünyada Melike idiysem de şu anda sana muhtacım*” ve “*Rabbim! Bana katında cennette bir ev yap. Erkek olsun kadın olsun-ki hep birbirinizdensiniz-içinizden çalışan hiç bir kimsenin yaptığını boşa çıkartmayacağım*” şeklinde ifadeler yer almaktadır (Özkarcı, 2001:136). Hüdavend Hatun sandukasında yer alan bu duası ile kendisi için çalışanları mükâfatlandırmada inceliğini ortaya koymakla birlikte, türbesini de cennetteki evi gibi gördüğünü dile getirmektedir (Parla, 2017: 154).

Türbenin inşasında sarı renkli tüflerden elde edilmiş olan düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. (Fotoğraf 44-45). Yapıda kullanılan sarı tüf taşları ise türbe alanına çok

da uzak olmayan Yukarı Kayabaşı Mahallesi'nde bulunan eski taş ocaklarından elde edilmiştir. Söz konusu taş ocaklarının izleri yer yer bu gün dahi görülebilmektedir (Turgut, 2019: 45-53). Ayrıca kitabeler, sandukalar, mihrap, taç kapı ve pencere sövelerinde mermer kullanılmıştır.

Hüdavend Hatun Türbesi mukarnaslı sekizgen bir platform üzerine sekizgen gövde tipinde inşa edilmiştir (Önkal, 1999: 28). Bu türbe tipi Anadolu Selçuklu Devleti'nin her devrinde inşada tercih edilen tiptir ve bu tip türbelerin ilk örneğini Emir Saltuk Türbesi son örneğini ise Hüdavend Hatun Türbesi meydana getirmektedir (Ersay, 2010: 81). Hüdavend Hatun Türbesi'nde olduğu gibi dikey formu, sivri külahlı anıt mezar yapılarının geleneksel Türk çadır tipinden esinlenilerek geliştirildiği iddia edilmektedir (M. O. Arık, 1967: 58).

Türbenin sekizgen gövdesi üzerinde ise on altı kenarlı bir kasnak yer alır ve bu kasnağı da sekizgen bir külah örter (Şahin, 2011: 476). Yapının sekizgen gövdesinin doğu cephesinde gösterişli portali yer alırken güneydoğu, güneybatı ve kuzeyde ise pencereler yer alır (Aslanapa, 1989: 196). Gövdenin portal kısmı dışındaki her bir yüzeyinin üst kesiminde on dört adet sivri kemer (Fotoğraf 46) yer almaktadır (Şahin, 2011: 476).

Türbenin doğu yüzeyinde yer alan giriş açıklığı taç kapı mahiyetinde olup tüm yüzey bezenmiştir (Önkal, 1999: 28). Mermerden yapılmış olan taç kapı yedi sıra mukarnas kavsaralıdır. Kavsaranın zengin bezemelere sahip kuşatma kemeri iki yanda sütuncelerin başlıklarına oturmaktadır. Kemer köşelikleri ve sütuncelerin yüzeyleri de geometrik bezemelere sahiptir. (Fotoğraf 44). Tıpkı Niğde Alaaddin Cami'nde olduğu gibi burada da mukarnas kavsaranın yapısı sabahın erken saatlerinde ışık gölge oyununa hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Sabahın erken saatlerinde güneşin doğudan güneye doğru hareketine bağlı olarak ikinci ve üçüncü mukarnas sıralarında başlıklı, bıyıklı, çekik gözlü ve sakallı bir erkek silüeti, alt mukarnas sıralarında ise iri gagalı ve gözlü bir hayvan başı silüeti ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2011: 476).

Fotoğraf 46. Sütun Başlığı ve Maskeler
(Kaynak: Sanat Tarihi Platformu)

Fotoğraf 47. Boydan İki İnsan
Figürü Kabartması
(Parla, 2017: 154)

Türbenin asıl özgün tarafı ise benzeri olan yapılardan daha zengin figürlü bezemelere sahip olmasıdır. Yapı sirenler, insan ve aslan figürleri bakımından oldukça zengin olup çoğu bölümü rumiler ve arabeskler ile bezelidir. Türbenin kuzey yüzeyinde

külahlı çatının birleşim noktasındaki tambur kısmında, ancak dikkatlice bakılınca görülebilecek üç dilimli tacı bulunan ve sağ gözünden bir damla yaş süzülen insan başı bulunmaktadır. Yine aynı şekilde batı cephede tamburun hemen altına da bir insan başı gizlenmiştir. Bunun dışında taç kapı sağ yanındaki sütünce başlığı üzerine (Fotoğraf 46) palmet yaprakları süslemeleri üzerinde üç adet insan başlı maske yer almaktadır. Türbedeki son insan başı figürü ise çift başlı kartalın boyunları arasına gizlenmiştir. (Fotoğraf 50-51). Portalin sol yan yüzeyinde yer alan küçük nişin üzerine işlenmiş arabesk motifleri arasına boydan iki insan figürü kabartması yerleştirilmiştir. (Fotoğraf 47). Söz konusu insan figürlerinden ilki ayakta bacakları açık olacak şekilde, bu figürün altında yer alan diğer kişi ise yatar vaziyette görülmektedir. Üstteki figür yatar vaziyetteki insan figürünün üzerinde havada duruyormuş izlenimi içerisinde yansıtılmaktadır. Üstteki figür iki ucu sivri bir başlığa sahiptir ve her iki elinde de sivri uçlu keskin bir bıçağa benzer nesneyi tutar şekilde aktarılmıştır. Yine aynı kompozisyon içerisinde altta yatan kişi de üç dilimli bir taca sahiptir ve vücudu sarılmış ve üzerine de yine sivri uçlu bir bıçağa benzer bir nesne yerleştirilmiştir (Öney, 1967: 143-144). Bu iki figürün meydana getirdiği sahne Şamanist ritüellerle açıklandığında altta yatar vaziyette aktarılan kişinin ölü olduğu (bu kişi ile Hüdavend Hatun kastedilmiş olabilir) üzerindeki sivri uçlu nesnenin de ölünün üzerine şişmemesi için yerleştirilen bıçakla ilişkili olduğu akıllara gelmektedir (Tansü ve Turgut, 2020: 416). Ayrıca ayakta durur vaziyetteki kişinin elindeki keskin bıçak ile de alttaki ölünün bu dünya ile bağını kesen kişi olduğu varsayılabilir (Yetkin, 1993: 600). Ayrıca türbe süslemeleri arasına dikkatlice gizlenmiş insan başlarından çoğunun maske şeklinde tasarlanmış olması ise bunlara bir nevi kötü ruhlardan koruyucu ya da tılsım özelliği kazandırma amacı yüklenmesi olabilir. Çünkü Altay şamanlarının kötü ruhlardan korunma ve tılsım için maskeler kullandıkları bilinmektedir (Öney, 1967:149).

Fotoğraf 48. Kabartma Aslan Figürleri
(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr>)

Fotoğraf 49. Kabarma Siren Figürleri
(Kaynak: Sanat Tarihi Platformu)

Türbenin güneybatı cephesinde yer alan pencerenin köşeliklerinde aslan ve koyun kabartmaları yer almaktadır. (Fotoğraf 48). Karşılıklı ve dikey yönde yerleştirilmiş bu iki kabartma arasındaki kırık bölümde ise rozet bulunduğu tahmin edilmektedir. Buradaki aslan figürünün türbeye ölünün ruhunu koruyucu bir nevi tılsım olarak ve aynı zamanda ona gökteki yolculuğunda yol gösterici olması için yerleştirildiği söylenilebilir. Ayrıca aslan ve koyun arasında yer alan rozetlerin ise ruhun gök yolculuğu ile varacağı gezegenler olabileceği ifade edilmektedir. Koyun ise eski Türk inancında Tanrı'ya koyun kurban edilmesini simgeliyor olabilir (Öney,

1967:149; Parla, 2017: 259-160; Peker, 1996: 31). Türbenin güneydoğu cephesinde yer alan pencerenin köşeliklerinde karşılıklı yerleştirilmiş iki siren yer alır. (Fotoğraf 49). Sirenlerin yüz ve saç tipleri Selçuklu yüz tipleri ile paralellik göstermektedir. Bu sirenler de Eski Türk inancındaki anlamlarıyla açıklanmaktadır. Sirenlerin kamlara metafizik yolculuklarda koruyucu ve yol gösterici rol oynadığı veya ölünün ruhunu koruyucu veya yolculuğunda yol gösterici olması şeklinde anlamlar yüklenmektedir (Öney, 1967:152). Parlaya göre ise siren olarak tanımlanan kabartmalar cennet kapısını bekleyen anka kuşları olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca sağdaki anka kuşunun sırtında yer alan küçük kuş ise cennet yolculuğuna çıkan Hüdavend Hatun'u simgelemektedir (Parla, 2017: 157).

Fotoğraf 50. Çift Başlı Kartal Kabartması

(Kaynak: <https://okuryazarim.com/>)

Fotoğraf 51. Çift Başlı Kartal Çizim
(Kaynak: Sanat Tarihi Platformu)

Türbenin kuzeybatı cephesinde, kasnak alınlığında çift başlı kartal yer almaktadır. (Fotoğraf 50-51). Söz konusu kartal sivri kemer içerisinde yer alan arabesk zeminle çevrelenmiştir. Söz konusu kartalın boyunları arasında yerleştirilmiş bir de insan başı mevcuttur. (Fotoğraf 51). Kartalın kanat uçlarında yer alan ejderler ağızlarını açmış olarak betimlenmiştir (Şahin, 2011: 476). Kartal kıvrık gagalı, dik kulaklı ve sarkık ibikli olarak boynu birbirine dolanarak gövdeye bağlı ve baş aşağı duruşuyla kalp şeklini almaktadır. Bu kabartmada kullanılan çift başlı kartal ve ejder ile arabesk zemin bir bütün olarak değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Eski Türk inancında her insanın kuş şeklinde ruhu vardır ve bu ruh ölünce kuş gibi göğe yükselebilir. Dolayısıyla buradaki çift başlı kartal ile ölünün ruhu betimlenmiş olabilir. Bu kabartmadaki arabesk zemin de hayat ağacını temsilen kullanılmış olmalıdır. Eski Türk inanışında hayat ağacı yeryüzünün eksenidir ayrıca şamanın yolculuğunda ona köprü görevi görür. Ejderler ise şaman ağacının koruyucularıdır. Şaman ağacı gök ile yeri bağlar, üzerindeki kartal ise öbür dünyaya geçişte yol gösterici ve koruyucudur. Özetle çift başlı kartal, hayat ağacı ve ejder simgelerini içeren kompozisyon Orta Asya Şaman inancını sembolize eden bir kabartma olarak yorumlanabilir (Öney, 1967:154; Alsan, 2005: 158).

Sonuç olarak türbeyi yaptıran Hüdavend Hatun'un eşinin ölümünden sonra Tebriz'den Anadolu'ya geldiğini, II. Gıyaseddin Mesud Dönemi'nde ülke yönetiminde söz sahibi olarak Tokat ve Niğde bölgelerini bir melike olarak yönettiğini, bir dönem Tokat'a yerleştiğini ve buradan da Niğde'ye geçerek ölümünden yirmi yıl önce 1312'de

söz konusu türbeyi inşa ettirdiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte türbeyi tasarlayan bilinmeyen mimarının sekizgen bir gövde üzerine on altı kenarlı bir kasnak yerleştirerek ve sekizgen külahı da bu kasnak üzerine oturarak teknik açıdan sorunsuz ve bütünlük içinde bir yapı tasarlayarak özgün bir eser ortaya koyduğunu göstermektedir. Yine türbe benzeri olan yapılardan daha zengin olan figürlü bezemeleri ve bu bezemelerin anlamları itibariyle eski Türk inancının etkilerinin Selçuklular Dönemi'nde de devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

2.5.2.9.7.1.4. Gündoğdu Türbesi

Gündoğdu Türbesi, Niğde Merkez İlçe, Yenice Mahallesi'nde bulunan ve bu gün Hüdavend Hatun Parkı olarak adlandırılan alanın içinde, Hüdavend Hatun Türbesi'nin güney yönünde yer almaktadır. (Fotoğraf 52). Hüdavend Hatun Türbesi'ni inceleyen Gabriel aynı çalışmanın devamında Gündoğdu Türbesi'nden III. türbe olarak bahsetmektedir (Gabriel, 1962: 55). Bunun nedeni ise Hüdavend Hatun Türbesi ve çevresinin Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında çekilmiş fotoğraflarına bakılınca anlaşılır. Çünkü söz konusu fotoğraflarda Hüdavend Hatun Türbesi, bu gün tamamıyla yok olmuş durumda bulunan Beylerbeyi Türbesi ve Gündoğdu Türbesi'nin yanyana bulunduğu görülür.

Fotoğraf 52. Gündoğdu Türbesi
(Kaynak: NİKTm, 2011, Fotoğraflarla Niğde,46)

Türbenin inşa kitabesi bulunmamakla birlikte taç kapı üzerinde yer alan kitabe mezar taşı olup sonradan buraya yerleştirilmiştir. Söz konusu kitabede şu ifadeler yer almaktadır: “*Allah’ın affına muhtaç merhum Gündoğdu’nun Oğlu Ahi Bevvab - Allah günahlarını bağışlasın – 745 senesinin Safer ayı başında vefat etti.*” Dolayısıyla kitabeden yola çıkarak Gündoğdu Oğlu Ahi Bevvab’ın miladi 14 Haziran 1344 yılında vefat ettiğini ve ahi teşkilatı mensubu olduğunu söyleyebiliriz. Buradan yola çıkarak türbenin de inşa tarihinin 1344 civarı olduğu düşünülmektedir (Özkarcı, 2014: 318).

Türbeyi inşa ettiren ve inşa eden hakkında her hangi bir bilgi mevcut değildir. Türbe büyük oranda orijinalliğini koruyarak günümüze ulaşmıştır (Koç vd. 2017: 70). Tek katlı, kare planlı olan türbenin kübik gövdesi ile külahı arasında kasnağı çok incedir. Ayrıca piramidal külah, pahlanmış gövde köşeleri ile birleştirilerek birbirinin

devamı şeklinde bir intiba bırakmaktadır (M. O. Arık, 1967: 77-78). Türbenin inşasında Niğde’de yer alan tarihi yapıların çoğunda olduğu gibi volkanik tuf taşı kullanılmış olup portal sövelerinde, pencere söveleri ve lentolarında ise mermer kullanılmıştır.

Türbede taç kapı doğu yönünde olup, kuzey ve batı yönünde pencereleri yer alır. Mermer söve ve lentolu, dikdörtgen şekilli pencereler yapının dışında sivri kemerli alınlıklarla süslenmiş olup yapının içinde ise sivri kemerli nişler içerisinde yer almaktadır (Gabriel, 1962: 55). Doğu yönünde yer alan taç kapı kavsarasız olup bordürlerinin içi ise rumiler, palmet yaprakları ve geometrik desenlerle süslenmiştir. Portal açıklığının basık kemeri üstten sivri hafifletme kemeriyle çevrilidir. Sivri kemerin uç kısmı kesilerek açılan boşluğa mermer kitabe yerleştirilmiştir. Kemer köşeliklerinde ise rozetler yer almaktadır (Özkarıcı, 2014: 317).

2.5.2.9.7.1.5. Hatiroğlu Çeşmesi

1262’de Selçuklu Devleti’nin başına IV. Rükneddin Kılıç Arslan geçmiştir. Devletin bu döneminde görünürdeki hükümdarı her ne kadar IV. Rükneddin Kılıç Arslan olsa da asıl söz sahibi Moğol destekli Muineddin Süleyman Pervane’ydi. Pervane bu dönemde kendine bağlı devlet adamlarından oluşan bir kadroyu göreve getirmiştir. Söz konusu devlet adamlarından Hatiroğlu Şerefüd-din’e de ikta olarak Niğde’yi vermiştir (İbn Bibi, II, 1996: 165-170; Göksu, 2000: 29; Parpucu, 2002: 14).

Niğde Beyi Hatiroğlu Şerefüd-din, Moğol mezaliminden Anadolu’yu kurtarmak istiyordu. Saltanat naibi Muineddin Süleyman’ın Abaka Han’ın oğlu Argun Han’ın düğünü için İran’a gidişini fırsat bilerek isyan başlattı. Kayseri’de bulunan küçük yaşlardaki Selçuklu hükümdarını alarak Niğde’ye getirdi. Aynı zamanda Memluk Hükümdarı Baybars ve Karaman Beyi Mehmet Bey’den yardım istedi. Mehmet Bey isyan sırasında gerekli desteği sağladı fakat Şerefüd-din Mesud Niğde Kalesine kapanıp Baybars’ın yardımını beklerken kendi kale muhafızının ihanetine uğrayıp Moğollara teslim edildi. Şerefüd-din isyanı nedeniyle yargılandıktan sonra öldürüldü (Uzunçarşılı, I, 1988: 30-31; Göksu, 2000: 47-61; Parpucu, 2002: 35-49).

Fotoğraf 53. Hatiroğlu Çeşmesi (NKE, 2009, 224).

Hatiroğlu Şerefüd-din Mesud, 1262’de Niğde Valisi olarak atandığı günden Moğollara karşı isyanı nedeniyle öldürüldüğü 1276’ya kadar Niğde’yi yönetmiş ve yaptıkları ile söz konusu döneme damgasını vurmuştur. Devlet yönetiminde bu denli etkili olan Hatiroğlu Şerefüd-din Mesud Döneminden Niğde’de günümüze ulaşan tek eser ise Hatiroğlu Çeşmesi olarak anılan yapıdır. (Fotoğraf 53).

Çeşme Alaaddin Tepesi üzerinde, iç kale alanı içerisinde, Alaaddin Cami’nin karşısında bulunmaktadır. Tıpkı Alaaddin Cami gibi eğimli bir alan üzerine volkanik tüf taşlarından inşa edilmiştir. Gayet sade olarak tasarlanmış olan çeşmenin kitabesi ise mermerdir.

Orijinalliğini büyük ölçüde koruyan çeşmenin ölçüleri dıştan 1.32 x 4.05 x 4.55 metredir. Kesme taş kaplamalı düz çatısı geriye doğru hafif eğimli olan çeşmenin ön üst yüzü taç kornişle sonlanmaktadır (NKE, 2009: 225). Çeşme çok derin olmayan kemer formu bir nişe sahiptir. Sade bir yapısı bulunan çeşmeye kemerin içine yerleştirilmiş olan beyaz mermer kitabe ile canlılık kazandırılmaya çalışılmıştır (Karafakı, 2023: 58). Söz konusu kitabede çeşmenin Hicri 666 (1267) yılında Hatiroğlu Şerafettin Mesud tarafından yaptırıldığı aktarılmaktadır. Dolayısıyla çeşmenin yapımı 1266 yılında Aksaray’da bir ziyafet sırasında Moğollar tarafından idam edilen IV. Rükneddin Kılıç Arslan’dan sonra küçük yaşlarda tahta geçirilen III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine tekabül etmektedir.

2.5.2.9.7.2. İlhanlı Dönemi Niğde Tarihi Çevresi

İlhanlı Hükümdarı Abaka Han, Niğde’de Hatiroğlu Şerefüd-din’in isyanı ve devamında Memluk Hükümdarı Baybars’ın Anadolu Seferi sonrasında Anadolu’da bozulan İlhanlı otoritesini tekrar sağlamak için 1277 yılında Anadolu’ya sefer düzenlemiştir. Abaka Han bu sefer sırasında özellikle isyana destek verdiklerini iddia ettiği Anadolu Türkmenlerine büyük bir katliam uygulamış ayrıca Şerefüd-din’in isyanında işbirliği yaptığını iddia ettiği Muineddin Süleyman Pervane’yi de öldürtmüştür (İbn Bibi, II, 1996: 196). Bu sefer aynı zamanda İlhanlıların Anadolu’nun idaresi konusunda değişikliğe gitmelerini de beraberinde getirmiştir. Zira bu seferden sonra Abaka Han Anadolu’nun yönetiminin İlhanlı umumi valilerince yapılmasını uygun bulmuştur (Öztürk, 2008: 21; Akmaydalı, 1985: 147).

Anadolu’nun farklı noktalarında olduğu gibi Niğde’nin de bu seferden sonra İlhanlı valilerince yönetildiği görülmektedir. İlhanlıların Niğde valisi ve faaliyetleri hakkında çok fazla bilgi sahibi olmamakla birlikte İlhanlı Hükümdarı Ebu Said Bahadır Han’ın Niğde Valisi olarak görevlendirdiği Sungur Bey’den ise Niğde’de yaptırmış olduğu Sungur Bey Cami ve Sungurbey Türbesi sayesinde haberdar olabilmekteyiz.

Sungurbey Cami için yapılmış olan fakat bu gün Dışarı Cami’nde muhafaza edilen bir minber mevcuttur. Bu minbere ait kitabede Sultan Ebu Said Bahadır Han zamanında (1316-1335) Sungurbey tarafından yaptırıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca Sungurbey Cami’nin minare kaidesi üzerinde yer alan vergi kitabesinde (1335-1336) “*Büyük Emir Seyfeddin – Allah devletini devam ettirsin, kuvvet versin...*” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Burada emir için sadece hükümdarlara yönelik övgülerin yer

aldığı ifadelerin kullanılması ve Ebu Said Bahadır Han'ın ismine yer verilmemesi ise sıra dışıdır. Bu durum ise Niğde Valisi olan Sungur Bey'in Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden (1335) sonra kısa süreli de olsa bağımsızlığını ilan etmiş olabileceğini akıllara getirmektedir (Özkarcı, 2014: 209; Bekmez, 2023: 173-174).

Sungur Bey'in Niğde'ye gelişinin ise Abaka Han Dönemi'nde olduğu düşünülmektedir. Zira Abaka Han, Şerefü'd-din'in isyanı ve Baybars'ın Anadolu Seferi sonrasında Muineddin Süleyman Pervane'yi öldürtmüştür. Abaka Han'ın Pervanenin ölümü sonrasında bozulan asayişin sağlamak içinde Anadolu'ya yedi Moğol aşireti gönderdiği bilinmektedir. Söz konusu aşiretlerden Kilikya geçitlerini denetlemekle görevli olan aşiretin reisinin Sungur Ağa (Bey) olduğu düşünülmektedir (Crane, 1967: 64; Gabriel, 1962: 38).

2.5.2.9.7.2.1. Sungur Bey Cami

Cami Niğde Merkez İlçe Sungurbey Mahallesi'nde yer almaktadır. Caminin bulunduğu alan Niğde Kalesinin güney batı yönünde yer alır. (Fotoğraf 54). Ayrıca caminin kuzeydoğu köşesindeki alana Osmanlı Döneminde Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni inşa edilmiştir. Caminin doğu cephesinin önünden geçen yolun diğer tarafında ise Niğde Kalesi'nin iç surlarının kalıntıları görülebilmektedir. Dolayısıyla cami inşa edildiği dönemde dış surların içerisinde yer alıyor olmalıdır.

Fotoğraf 54. Niğde Sungur Bey Cami
(Kaynak: NİKTm, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 43).

Caminin inşa kitabesi olmadığı için caminin tam olarak ne zaman ve kim tarafından yapılmış olduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte cami minaresinin alt kaidesi üzerine yerleştirilmiş olan kitabeden hareketle caminin inşası ve banisi hakkında çıkarımda bulunmaktadır (Demircan, 2009: 528; Özkarcı, 2014: 208; Aytaç, 2017: 28). Minare kaidesi üzerinde yer alan vergi kitabesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Allah’ın adı ile, övgü Allah’a mahsustur. Selam Allah’ın elçisi Muhammed’e olsun. 736 senesi aylarında ahiret azığı olarak büyük Emir Seyfeddin - Allah Devletini desteklesin – millet üzerine şöyle emrettiği biline bugünden sonra Allah’ın koruduğu Niğde’de Mesih’in milletinden olan diğer gariplerden cizye, haraç alınmaya.” (Özkarıcı, 2014: 233).

Dolayısıyla kitabede, Büyük Emir Saif Al Devlet Vel-din olarak bahsi geçen kişinin caminin banisi de olan Büyük Emir Seyfeddin Sungur olduğu ve caminin de H. 736, M. 1335-1336 yılları civarında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir (Gabriel, 1962: 37-38; Crane, 1967: 68; Aytaç, 2017: 28). Kitabenin, caminin banisi ve yapıldığı tarihi işaret etmesinin yanında Hristiyanlara yönelik bir ferman da olduğu görülmektedir. Bir görüşe göre fermana adı geçen Hristiyanlar caminin yapım aşamasında çalışan Çukurova ve Kıbrıs’tan getirilen işçi ve ustalardır (Gabriel, 1962: 37; Crane, 1967: 68). Diğer bir görüşe göre ise ferman kitabesinde kastedilen Hristiyanlar İlhanlı yönetimi altında yaşayan Hristiyanlar olabilir. Ebu Said’in hükümdarlığı sırasında İlhanlı yönetimi altındaki Hristiyanların vergilerden muaf tutulmasına ilişkin alınan karardan kitabe ile Niğde sakinlerinin de bilgi sahibi olması amaçlanmış olabilir (Çağaptay: 2022: 67).

Caminin doğu cephesinde yer alan bir diğer kitabe ise taç kapı üzerinde bulunmaktadır. Karamanoğulları Dönemine ait kitabede şu ifadeler yer almaktadır:

“Bu yazı Sultan oğlu Sultan Karaman Han oğullarından Sultan Pir Ahmed Han ve Kasım Hanın emirleri ile yazılmıştır. Allah her ikisinin devletini ebedi, memleketlerini sürekli kılsın. Âlemlerin rabbi duamızı kabul etsin. Sonradan konulan tiftik, güherçile ve cingi mallarından, bezir ve koyun vergilerinden bundan sonra beyler ve kadılarca Niğde halkından hiçbir şey alınmasın. Kim bu buyruğu bozmaya çalışırsa Allah’ın, meleklerin ve insanların laneti onun üzerine olsun. Bu 874 senesinde yazıldı.” (Özkarıcı, 2014: 234; Gabriel, 1962: 38).

Söz konusu kitabede yer alan H. 874 – M. 1496 tarihi bizlere söz konusu kitabenin buraya çok sonradan eklendiğini göstermektedir (Gabriel, 1962: 38). Karamanoğlu Hükümdarı İbrahim Bey’in oğulları olan Sultan Pir Ahmed Han ve Kasım Han’ın emriyle yazdırılan ve ferman niteliği taşıyan kitabede Niğde halkından ismi zikredilen mallar üzerinden vergi alınmayacağı ilan edilmiştir (Özkarıcı, 2014: 234).

Sungurbey Cami için yapılmış olan fakat bu gün Niğde Dışarı Cami’nde (Çelebi Hüsameddin Cami) muhafaza edilen bir minber bulunmaktadır. Bu minbere ait iki kitabe mevcuttur. İlk kitabe minberin sağ yanında ve köşkün altındadır. Bu kitabede şu ifadeler yer almaktadır:

“Bu minber, Yüce Sultan Ebu Said’in - memleketleri ebedi olsun - günlerinde Emir Seyfü-d-din. Sungur Ağanın -ömrü uzun olsun- emri ile yapıldı.” (Oral, 1962: 62).

Diğer kitabe ise minberin sol tarafında bulunmaktadır. Söz konusu kitabede ise şu ifadeler yer almaktadır:

“Onun (Sungur Ağanın) kâtibi ve kulların zaifi, hakkın rahmet ve gufranına muhtaç Muallim oğlu Hoca Ebubekir yaptı.” (Oral, 1962: 62).

Dolayısıyla minberin Sultan Ebu Said Bahadır Han zamanında (1316-1335) Niğde Valisi Sungur Bey'in emri ile Hoca Ebubekir tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca minberin sol tarafındaki kitabede *onun kâtibi* ifadesinden yola çıkarak *Muallim Oğlu Hoca Ebubekir*' in Sungur Ağa'nın aynı zamanda kâtibi de olduğu anlaşılmaktadır (Oral, 1962: 62-64).

Caminin inşasında hangi ustaların görev aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte caminin bazı mimari unsurlarından yola çıkarak hangi bölgelerden gelen ustaların bunları tasarlamış olabileceğine dair bazı çıkarımlarda bulunulmaktadır.

Cami genel olarak mimarisi ve taş tezyinatı bakımından Anadolu Selçuklu sanatının izlerini taşımakla birlikte bazı mimari öğelerinde Hristiyan sanatının unsurlarını da barındırmaktadır (Özkarcı, 2014: 210). Gabriel ve Crane gibi araştırmacılar, doğu taç kapı revakının çapraz kemerli sivri tonozunu, kuzeydeki kapının üzerinde ve batı duvarı üzerindeki gotik gül pencereleri referans göstererek caminin inşasında Kıbrıs'tan veya Çukurova'dan getirilen Hristiyan ustaların da çalışmış olabileceğini dile getirmektedir (Gabriel, 1962: 36; Crane, 1967: 65). Goodwin de aynı şekilde cami pencerelerinin tasarımının gotik üslupta olduğunu ve bu üslubun Kıbrıs'taki Bellapaise Manastırı'nın pencereleri ile doğrudan ilişkili olabileceğini dile getirmektedir. Dolayısıyla Goodwin de bazı ustaların Kıbrıs'tan getirilen yabancı ustalar olabileceğine işaret etmektedir (Goodwin, 1971: 25). Dolayısıyla Gabriel'in de ifade ettiği üzere caminin inşasında Müslüman ustaların bezemede, Hristiyan ustaların ise duvar ustası olarak birlikte çalışmış olabilecekleri akla yatkın görünmektedir (Gabriel, 1962: 39).

Caminin inşasında çalışanların kökenine dair başka bir iddiayı ise yine ilk kez Gabriel dile getirmiştir. Gabriel cami duvarlarının farklı noktalarında görülen işaretlerin (monogram) olduğunu dile getirir ve bu işaretlerin taş ustalarınca yapılmış olabileceği ihtimali üzerinde durur (Gabriel, 1962: 39). Taşçı işaretlerine yönelik yapılan bir çalışmada Sungur Bey Cami'nde 38 civarında işaret bulunduğu ve söz konusu işaretlerin Niğde Alaaddin Cami, Hüdavend Hatun Türbesi ve Gündoğdu Türbesi gibi Selçuklu ve İlhanlı Dönemi yapılarındakiler ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Binan, 2008: 147). Ekiz'e göre ise işaretlerin Türk tamgaları olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü bu işaretlerden doğu cephede yer alan minare pabucu üzerinde ve devamındaki kuzey kanat cephesinde yer alan işaretler tek örnekler olması bakımından diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Yine söz konusu işaretler 18 farklı tiptedir ve doğudadır. Hem Niğde Alaadin Cami hem de Sungur Bey Cami'nde taç kapılar alışımlışın dışında kuzeyde değil, doğuda yer almaktadır. Bunun ise Türklerin doğuya yüklediği anlamla ilişkili olabileceği aktarılmaktadır. Dolayısıyla tamga olduğu düşünülen işaretlerin de caminin doğu cephesinde bulunuyor olması tılsım veya dini bir anlayışla buralara kazınmış olabileceklerini akıllara getirmektedir. Ayrıca tamgalama âdeti ile Türkler mülkiyetlerini bildirme, dini-felsefi görüşlerini aktarma veya sanat ve estetik anlayışlarını ortaya koyma işlevlerini yerine getirirler. Dolayısıyla camideki ve diğer bahsi geçen yapılarındaki tamga olduğu düşünülen işaretler ile Türkler biz de varız ve buranın sahibi biziz mesajı vermiş olabilirler (Ekiz, 2016: 220-221).

Yapı farklı dönemlerde geçirdiği onarımlar ile günümüze ulaşmış olmasına rağmen orijinalliğini büyük ölçüde korumaktadır. Caminin 18. yüzyılda barut deposu olarak kullanıldığı dönemde çıkan yangınla meydana gelen patlamada örtü sistemi çökmüş, minareleri yıkılmıştır. Yapının tahribatında büyük pay sahibi olan bu yangından sonra ahşap direkli bir örtü sistemi yapılmış ve taç kapı sağ yanındaki minare de tekrar inşa edilmiştir (Özkarcı, 2014: 211-212).

Eser volkanik tüflerden elde edilmiş kesme taştan yapılmıştır (Turgut, 2019: 54). Cami; ana mekân, güneydoğu cephede bitişik türbe, kuzey taç kapı, doğu taç kapı ve bu kapının sağında ve solunda bulunan iki minare ile kadınlar mahfilinden oluşmaktadır (Akmaydalı, 1985: 151). Ayrıca caminin çifte minareli olarak inşa edilen Anadolu'daki son İlhanlı yapısı olduğu görülmektedir (Bekmez, 2023: 176). Eğimli arazi üzerinde, dikdörtgen plana göre kurulu olan yapı dıştan 28.45 x 37.10 m. ölçülerindedir (Özkarcı, 2014: 212; Aytaç, 2017: 30). İçten ise 32.88 x 24.45 m. ölçülerinde olan yapı kibleye dikey üç nefli plana göre inşa edilmiştir (Demircan, 2009: 528). Bu gün mihraba dik beş sahnalı yapısını 24 ahşap direğin ve ahşap tavanın meydana getirdiği cami yangından önce mihraba dik üç sahndan oluşmaktaydı. Yapının orta nefinin daha geniş olduğu, yan neflerinin üstünün çapraz tonozla, orta nefinin üstünün ise 4 kubbe ile örtülü olduğu düşünülmektedir (Akmaydalı, 1985: 151; Aytaç, 2017: 29).

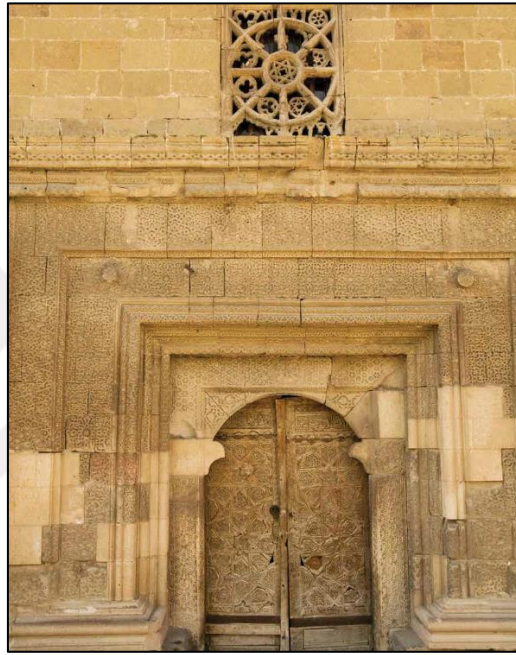

Fotoğraf 55. Niğde Sungur Bey Cami Doğu Taç Kapı
(Kaynak: NKE, 2009: 65).

Yapıda ikili cephe anlayışının bir sonucu olarak iki taç kapı yer almakta olup taç kapılardan biri doğu cephede (Fotoğraf 55) iki minare arasında, diğeri ise kuzeyde yer yer alır. (Fotoğraf 56). Bunların dışında yapının kuzey doğu köşesinde bey mahfiline girişi sağlayan bey kapısı bulunur (Özkarcı, 2014: 212).

Doğudaki taç kapı beden duvarından dışa taşkın eyvan şeklinde olup kaburga tonoz örtülüdür. (Fotoğraf 55). Giriş açıklığının üzerinde ajur tekniğinde yapılmış ve büyük kısmı tahrip olmuş gül pencere bulunmaktadır. Yine gül pencerenin üzerinde de

tüm giriş açıklığını örter biçimde Gotik kemer yer almaktadır (Aytaç, 2017: 30). Doğu taç kapı eyvanın her iki yanında taç kapı nişleri yer alır. Nişlerin alt hizasından itibaren yüzey geometrik, bitkisel ve figürlü süslemelerle bezenmiştir (Demircan, 2009: 529). Bu bezemeler içerisinde özellikle spiral kıvrık dalların uçlarına ve aralardaki boşluklara aslan, panter, ejder, köpek, at, boğa ve kuş gibi hayvanlar özenle yerleştirilmiştir (Şaman Doğan, 2013: 128). Doğu taç kapıda yer alan bu figürlerden 9'u On iki Hayvanlı Türk Takvimi'ndeki hayvanlarla aynı olup balık ve kuş ise takvimin dışındadır. Dolayısıyla kapıdaki figürlerle On iki Hayvanlı Türk Takvimi'nin işaret edilmesi köklü Türk geleneklerine bir vurgu olarak da algılanmaktadır. Ayrıca takvimin dışında olan kuş ve balığın ise diğerlerinden farklı olarak tüm vücutları ile betimlenmesi bu hayvanlara da farklı anlamların yüklendiğini göstermektedir (A. Çelik, 2008: 3).

Fotoğraf 56. Niğde Sungur Bey Cami Kuzey Taç Kapı
(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 35).

Yapıdaki diğer taç kapı kuzey cephede yer almakta olup iç mihrapla aynı ekseninde bulunmaktadır. Kavsarasız olan taç kapıya silme ve bordürler ile zenginlik kazandırılmıştır. Ayrıca taç kapı geometrik, bitkisel ve figürlü süslemeleri ile çok zengin olup doğu taç kapısından geri kalmaz (Özkarcı, 2014: 223). Yine taç kapı üzerine yerleştirilen dikdörtgen çerçeveli ve daire madalyonlu pencere ile zengin bir taç kapı-pencere kompozisyonu meydana getirilmiştir (Şaman Doğan, 2013: 125). Taç kapıda en ilgi çekici bezemelerden biri de basık kemerli kapının kilit taşı üzerine işlenmiş çift başlı kartal figürüdür. Türk sanatında yaygın olarak kullanılan çift başlı kartal cesareti, kuvveti ve ömrün uzunluğunu vurgulamaktadır (A. Çelik, 2008: 2). Taç kapıda alışılmışın dışında betimlenen çift başlı kartalın Sungur Bey'in arması olarak tasarlandığı düşünülmektedir (Alsan, 2005: 159).

Caminin doğu cephesinde yer alan taç kapı giriş açıklığını çift kanatlı ahşap kapı örter. Ahşap kapının on altı kollu yıldızla bezenmiş geometrik kompozisyonu künde-kari ve kakma tekniği ile yapılmıştır (Aytaç, 2017: 31). Yine yapının kuzeyinde

yer alan taç kapının ahşap kanatlarının motifleri gerçek künde-kari olup, sekiz ve beş kollu yıldız kompozisyonludur (Şaman Doğan, 2013: 125; Demircan, 2009: 529).

2.5.2.9.7.3. Karamanoğulları Dönemi Niğde Tarihi Çevresi

İlhanlı Devleti'nin Niğde valisi Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra Niğde'nin şehrinin Eretna Bey'in hâkimiyetine girdiği görülmektedir. Hükümdarlığı çok uzun sürmeyen Eretna Bey'in 1352'de ölümünden sonra devletin başına Alaaddin Bey geçmiş olsa da devlet içerisindeki emirler arasında hâkimiyet mücadelesi olması nedeniyle devlet zaafa uğratmıştır. Eretna Beyliği'nin zafiyetinin farkında olan Karamanoğlu Alaaddin Bey harekete geçerek 1366-1367'de Niğde ve Aksaray'ı Karamanoğulları topraklarına katmıştır (Oflaz, 2007: 93).

Eretna Beyliği'nin içinde bulunduğu kötü durumdan istifade eden Eretna Beyliği emirlerinden Kadı Burhaneddin 1381'de Sivas'ta bağımsızlığını ilan ederek Kadı Burhaneddin Devleti'ni kurmuştur (Uzunçarşılı, 1968: 199). Bu durum Niğde'nin yine Karamanoğlu ve Kadı Burhaneddin Devleti arasında hâkimiyet mücadelesinin alanı haline gelmesine de neden olmuştur (Gabriel, 1962: 17). Ayrıca Selçuklular Devrinde “*Dârû'l-pehlivâniye*” unvanının kullanıldığı şehre Karamanoğulları Döneminde “*Ma'sukiye*” (Âşıklar Beldesi) unvanının da eklendiği görülmektedir (Akşit, 2009: 22). 1394 yılında Timur'un Sivas üzerine yürüdüğü dönemde Kadı Burhaneddin Niğde'yi kuşatmışsa da başarılı olamamıştır (Oflaz, 2007: 93). Kadı Burhaneddin'in saltanatı boyunca iki beylik arasında bir güç çekişmesinin merkezi olan Niğde'nin batı bölümünde Karamanoğullarının, doğu bölümünde ise Kadı Burhaneddin'in etkin güç olduğu görülmektedir (Gülseven Kılıç, 2006: 6).

Karamanoğlu Alaaddin Ali Bey iktidarı döneminde beylik topraklarını oğulları arasında ikta olarak taksim etmiştir. Bu taksimata göre Niğde de Ali Bey'e verilmiştir. Karamanoğlu Alaaddin Ali Beyin küçük oğlu olan Ali Bey 1398 yılına kadar Niğde'yi yönetmiştir (Halil Ethem, 1936: 18). Osmanlı Devleti tarafından Yıldırım Bayezid Han Döneminde Akçağay Muharebesi ile Karamanoğulları Beyliği'ne son verilmesi üzerine 1398'de Niğde de diğer Karamanoğlu şehirleri gibi Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 57; Of laz, 2007: 93; Öztürk, 2008: 21). Bu durumdan sonra Niğde'deki Osmanlı hâkimiyeti çok uzun sürmemiştir çünkü 1402'de Ankara Savaşı ile Yıldırım Bayezid'i mağlup eden Timur Anadolu'da Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilen beyliklere tekrar bağımsızlıklarını geri vermiştir. Söz konusu dönemde Timur tarafından Mehmed Bey, Karamanoğulları Beyliğine hükümdar olarak tayin edilmiş kardeşi Bengi Ali Bey de Niğde emiri olarak görevlendirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 58; Of laz, 2007: 93; Akdağ, 1979: 323). Fakat bu iki kardeş arasında kısa süre sonra bir hâkimiyet mücadelesi başlamış ve Bengi Ali Bey Memlûklere sığınmak zorunda kalmıştır. İlerleyen süreçte Mehmet Bey'in Memlûk hâkimiyeti altındaki Tarsus'u ele geçirmesi üzerine Melikü'l - Müeyyed Şeyh el – Mahmudi, oğlu İbrahim Bey'i ve Ali Beyi, Mehmet Bey üzerine sefere gönderdi. Bu sefer sırasında büyük bir zafer elde eden Memlûk ordusu 1419'da Niğde'yi de ele geçirmiştir. Yine bu sefer sonucunda yakalanan Mehmet Bey Kahire'ye götürülüp hapsedilmiş ve bütün Karamanoğlu Beyliği'nin hâkimiyeti de Niğde Emiri Ali Bey'e verilmiştir. Melikü'l - Müeyyed Şeyh

el – Mahmudi'nin ölümünden sonra serbest kalan Mehmet Bey'in Anadolu'ya geri dönüşü üzerine Ali Bey 1421'de Niğde'ye çekilmiş ve ölümüne kadar Niğde'yi yönetmiştir (Oflaz, 2007: 93; Uzunçarşılı, 1988: 348).

Karamanoğullarının ikiye ayrılışı ile birlikte bir dönem başkent de olan Niğde'nin bu süre zarfında büyük gelişmeler gösterdiği görülmektedir. Bu dönem içerisinde özellikle imar faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Günümüz Niğde tarihi çevresinin önemli unsurları olan Ak Medrese (1409-1410), Şah Mescidi (1413), Eskiciler Mescidi (1413), Hanım Cami (1452), Bor Ulu Cami (1410) ve Bor Eski Hamam söz konusu dönemin günümüze ulaşabilmiş eserleri olması bakımından önemlidir.

2.5.2.9.7.3.1. Ak Medrese

Ak Medrese'nin günümüz konumuna bakıldığında Niğde Merkez İlçe, Saruhan Mahallesi, Ak Medrese Caddesi'nde bulunduğu görülmektedir. Medresenin inşa edildiği dönem göz önünde bulundurulduğunda ise şehrin iç kale surlarının dışında inşa edildiği görülecektir. Medresenin inşa edildiği dönemdeki mahalle hakkında ilk bilgiler Karamanoğlu Ali Bey vakfiyesinde yer almaktadır. Vakfiyeden medresenin inşa edildiği mahallenin şehrin batısında yer aldığı ve mahallenin o dönemdeki isminin *Yuğutaş* olduğu anlaşılmaktadır (Uzunçarşılı, 1942: 58; Topal, 2017: 696). Ayrıca vakfiyede medresenin bitişiğinde yer alan bağlara dair bilgilerden hareketle medrese çevresinin Selçuklular devrinde henüz iskân görmediğini muhtemelen mahallenin Karamanoğulları Devrinde kurulmuş olabileceğini akıllara getirmektedir. Ayrıca bir araştırmada vakfiyede *Yuğutaş* olarak okunan mahallenin doğru okunuşunun *Yonutaş* olması gerektiği de aktarılmaktadır (Akşit, 2009: 23).

Fotoğraf 57. Niğde Akmedrese

(Kaynak: NİKTm, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 49).

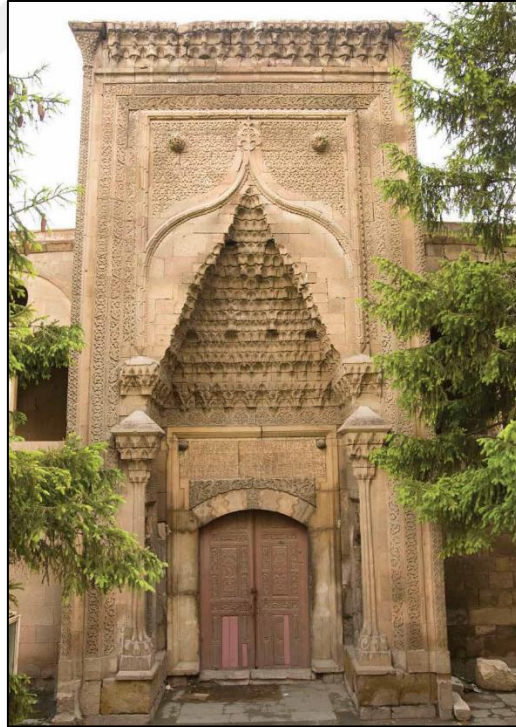
Yapıdan bazı kaynaklarda “*Medresetü'l Beyza*” ve “*Ak Medrese*” olarak bahsedilmektedir. Taç kapıda kullanılan mermerlerinin (Fotoğraf 57) beyazlığından dolayı böyle bir adla anıldığı düşünülmektedir (Eyice, 1989: 282; Gabriel, 1962: 44; Kuran, 1969: 217; Uzunçarşılı, 1942: 63). Yine yapıdan bazı kaynaklarda ise Ali Bey Medresesi olarak bahsedilmektedir. Bunun nedeni ise XV. yüzyıla ait arşiv belgelerinde

yapının da banisine binaen Ali Bey Medresesi ifadesinin kullanılmasıdır (Özkarcı, 2014: 275; Uzunçarşılı, 1942: 63).

Yapının kuzey cephesinde yer alan taç kapısı üzerinde mermer inşa kitabesi yer almaktadır. Söz konusu kitabe taç kapı giriş açıklığı üzerinde yer alan basık kemer ile kavsara arasında bulunmaktadır. (Fotoğraf 58). Üç yanı profilli silmeler ile çevrili olan kitabenin üzerinde üç satır sülüs hatlı yazı yer almaktadır (Çetinaslan ve Yavuzylmaz 2016: 623; Uzunçarşılı, 1942: 64). Kitabede şu ifadeler yer almaktadır:

Allah'ın adı ile başlarım, övgü Allaha mahsustur. Allah'ın peygamberi Muhammed'e selam olsun. Büyük Sultan, şahların şahı, milletleri koruyan Alaeddin oğlu Mehmed'in saltanatı zamanında - Allah devletini ebedi kılsın - Karaman'ın oğlu Mahmud'un oğlu Halil'in oğlu Alâeddin'in oğlu din ve dünyanın büyüğü (Mehmed'in) kardeşi Ali, bu medresenin inşasını 812 hicri yılında emretti. Hamd tek olan Allaha mahsustur (Özkarcı, 2014: 288).

Taç kapıda yer alan bu inşa kitabesinden yola çıkarak medresenin banisinin Karamanoğullarından Alaadin Ali Bey'in oğlu Ali Bey'in olduğu ve medreseyi miladi 1409-1410 yıllarında yaptırdığı anlaşılmaktadır. Kitabede bani olarak zikredilen Ali Bey, Karamanoğulları Beyliği hükümdarı Mehmed Bey'in kardeşidir ve Mehmed Bey'e tabi olarak Niğde emiri olarak görev yapmıştır. Bu iki kardeşin hüküm sürdüğü söz konusu dönem ve siyasi olayları hakkında Karamanoğulları Dönemi başlığı adı altında ayrıntılı bilgi aktarımı yaptığımız için tekrar etmeye lüzum görmüyoruz.

Fotoğraf 58. Niğde Akmedrese Taç Kapı
(Kaynak: NİKTM, Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde, 42).

Medresenin banisi Ali Bey'in hayatının son dönemlerine doğru muhtemelen Niğde'ye çekildiği düşünülmekte olup mezarının nerede olduğu ise bilinmemektedir (Uzunçarşılı, 1942: 69).

Medresenin Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde vakfiyesi de bulunmakta olup İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından 1942' de Vakıflar Dergisi'nde "*Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi*" başlığı ile yayınlanmıştır. Vakfiyenin Niğde hâkimi Mehmed b. Musa tarafından doğruluğunun onaylanıp düzenlendiği görülmektedir. Bu tarih aynı zamanda medresenin inşasından yaklaşık beş yıl sonraya tekabül etmektedir. Vakfiyede ağırlıklı olarak medresenin eğitim ve öğretim faaliyetlerinin içeriği açıklanmış ayrıca medresede görevli eğitimci, öğrenci ve görevlilerin görev ve sorumlulukları izah edilmiştir (Kuyucuoğlu, 2019: 84-87).

Yapının inşasında şehir merkezindeki birçok yapıda olduğu gibi Niğde sarısı şeklinde nitelendirilen tüfler kullanılmıştır. Muntazam bir taş işçiliğine sahip olan yapıda sarı tüf dışında yapının alt katında bazalt ve giriş portalinde ise Niğde masifine ait mermerler kullanılmıştır (Korkanç, 2020: 978). Medrese açık avlulu, çift katlı, iki eyvanlı ve avlusu üç yönden revaklı olarak inşa edilmiştir (Eyice, 1989: 282; Kuran, 1969: 217; Fidan ve Baş: 2022: 210; Şaman Doğan ve Bilget Fataha, 2011: 109). Dıştan 21,80 x 24,50 m. ölçülerinde ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahip olan medrese son derece düzenli ve simetrik yapılıdır (Özkarci, 2014: 278; Kuran, 1969: 217). Kuzey cephede yer alan taç kapı ve ana eyvan iki kat yüksekliğinde olup giriş açıklığından 5.55 m. x 3.25 m. ölçülerindeki ana eyvana buradan da üç yanı revaklı açık avluya girilir (Fidan ve Baş: 2022: 210; Kuran, 1969: 217). Üç yanı revaklı avlunun ortasında kare planlı bir havuz bulunur (Kuyucuoğlu, 2019: 93). Avlunun doğu ve batı cephelerinde dikdörtgen planlı dörderden toplamda sekizer adet öğrenci odası yer alır (Şaman Doğan ve Bilget Fataha, 2011: 109). Alt katta toplamda on hücre ile güney cephede avludan daha yüksekte sivri tonozlu ana eyvan ve bunun iki yanında kışlık derslik olduğu düşünülen kubbeli iki mekân vardır (Fidan ve Baş: 2022: 210; Eyice, 1989: 282; Kuyucuoğlu, 2019: 93).

Güney cephedeki üst kat (Fotoğraf 57) Türk mimarisinde yenilik olarak adlandırılabilir şekilde kaş kemerli ikiz pencereler şeklinde dışarı açılmaktadır (Eyice, 1989: 282). Üst kat dört eyvanlı bir plana sahip olup doğu ve batı cephelerde üçerden alt adet hücre yer alır. Dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü olan hücrelerin dışa açılan birer penceresi olmakla birlikte hücrelere revaklara açılan kapılardan giriş yapılır (Kuyucuoğlu, 2019: 94). Yapının doğu, batı ve güney cephelerindeki iç bölmeleri dikdörtgen biçimli pencereler ile aydınlanmaktadır (Şaman Doğan ve Bilget Fataha, 2011: 110).

Kuzey cephede yer alan taç kapıya ulaşabilmek için bu gün medrese önündeki yoldan birkaç merdivenle aşağı inmek gerekmektedir. Bu da medresenin inşa edildiği dönemden sonra çevresinin yapılan çalışmalar ile yükseldiğini ve medresenin de çukurda kaldığını göstermektedir (Ülgen, 1942: 81; Özkarci, 2014: 278). Medresenin taç kapısı (Fotoğraf 58) kuzeyde cephenin ortasında olup mermerden zengin bir tezyinata sahiptir (Eyice, 1989: 282). Taç kapı yapının beden duvarlarından dışa taşkın olup yüksekliği binayı da aşmaktadır (Çetinaslan ve Yavuzylmaz 2016: 622). Yirmi iki sıra mukarnas kavsaralı taç kapının çevresini üçü süslemeli ikisi süslemesiz şekilde beş bordür kuşatır (Fidan ve Baş: 2022: 211). Taç kapı en dış köşelerde konik başlıklı sütunceler ile sınırlandırılmıştır. Sütunceler iki bölüm halinde bezenmiş olup alt kısımlarında palmet motifli bitkisel desende üst kısımları ise kesişen altı genlerin oluşturduğu geometrik motiflerle dekore edilmiştir. Konik biçimli sütünce

başlıklarından sağdaki geometrik, soldaki palmeti çağrıştıran bitkisel bezemeye sahiptir. Kavsara çevresi kaş kemerle çevrelenmiş olup kaş kemerin kilit noktasına palmet motifi yerleştirilmiştir. Kavsaranın dış köşeleri baklavalar içerisine alınan kesişen dairelerden oluşan geometrik motiflerle bezenmiş ve kesişen dairelerin oluşturduğu altıgenlerin içleri de gülbezeklerle doldurulmuştur. Ayrıca sağ köşelikte bitkisel motifli sol köşelikte ise geometrik desenli ajurlu kabaralar bulunur (Özkarcı, 2014: 283-284; Çetinaslan ve Yavuzylmaz 2016: 624).

2.5.2.9.7.4. Osmanlı Dönemi Niğde Tarihi Çevresi

Yıldırım Bayezid tarafından Akçağay Muharebesi ile Karamanoğulları Beyliği'ne son verilmesi üzerine ilk kez 1398'de Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına giren Niğde, Timur'un 1402'de Ankara Savaşı ile Yıldırım Bayezid'i mağlup etmesiyle birlikte tekrar Karamanoğulları Beyliği hâkimiyeti altına girmiştir (Uzunçarşılı, 1988: 57; Oflaz, 2007: 93; Öztürk, 2008: 21). Niğde'nin ikinci kez Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girişi ise Fatih Sultan Mehmed Dönemine tekabül etmektedir. Karamanoğulları Beyi Pir Ahmed'in Osmanlı ile hâkimiyet mücadelesine girmesi üzerine Karamanoğulları üzerine başlatılan seferlerle Niğde 1470'de kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Özkarcı, 2014: XXVI). Sefer sırasında Niğde'yi ele geçiren İshak Paşa Niğde Kalesi surlarını da tamir ettirmiştir (Hoca Sadeddin Efendi, III, 1979: 103). 1466-1475 yıllarında Karamanoğulları üzerine başlatılan seferlerle Karamanoğullarının tamamıyla ortadan kaldırılmasından sonra Karaman Eyaleti oluşturulmuş ve Niğde Sancağı da bu eyalete bağlanmıştır (Öztürk, 2008: 23). Niğde Osmanlı hâkimiyeti altında barış içinde bir dönem geçirmişse de bu durum 17. yüzyılda başlayan Celali isyanları ile değişmiştir. Dönem içerisinde yaşanan birçok ayaklanma ve isyan sırasında şehir yakılıp yıkılmış ve zarar görmüştür (Gülseven Kılıç, 2006: 7; Özkarcı, 2014: XXVI). 19. yüzyıl başlarında Niğde, Konya Vilayetine bağlı 7 sancaktan biri konumunda bulunmaktadır. 1832'de, II. Mahmut Döneminde umumi valilik niteliğinde olan Konya Müşirliği'ne bağlanmıştır. Tanzimat'ın ilk yıllarında ise Niğde, Karaman Eyaleti'ne bağlı Liva statüsüne sahiptir. 1846 yılındaki ilk Devlet Salnamesinde ise Niğde Livalığı kaldırılarak Nevşehir Liva yapılmıştır. 1850'de ise Niğde tekrar Liva yapılmıştır. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesine göre Konya Vilayeti'ne bağlı olan Niğde Sancağı kazaları ise Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Aksaray, Yahyalı ve Ürgüp'tür. 1915 yılında yapılan düzenleme ile Niğde Sancağı Konya'dan ayrılınca müstakil sancak konumuna sahip olmuştur. 1924 yılında ise Niğde Vilayeti statüsüne getirilmiştir (Öztürk, 2008: 23-28).

Selçuklu ve Karamanoğulları Döneminde önemli bir merkez durumunda olan Niğde, Osmanlı Döneminde bu önemini devam ettirememiş ve Kayseri ve Konya gibi şehirlerin gerisinde kalmıştır (Özkarcı, 2014: XXVII). Halil Ethem, şehrin Orta Çağ dönemindeki hareketliliğinin ve zamanla nüfus miktarının azalışına bağlı olarak orta ölçekli bir Anadolu şehri olarak günümüze kadar gelişini Anadolu içlerinde kalan şehrin askeri ve jeopolitik açıdan bir risk taşımamasına bağlı olarak yeterince yatırım alamaması şeklinde izah etmiştir (Halil Ethem, 1936: 20-21). Bu dönemde Niğde'nin öneminin azalışı Osmanlı Döneminde gerçekleştirilmiş olan imar faaliyetlerinin azalışından da anlaşılmaktadır. Selçuklu ve Karamanoğulları Döneminde çok sayıda

anıtsal mimari yapı inşa edilen şehre Osmanlı Döneminde daha sade ve küçük yapıların inşa edilmesi bu durumu net bir biçimde göstermektedir (Efe Yavaşcan ve Urak, 2019: 1218).

Osmanlı Döneminde inşa edilen ve günümüz Niğde tarihi çevresinin de önemli unsurları olan eserler ise şunlardır:

Camiler: Paşa Cami (1670), Çelebi Hüsameddin Ağa - Dışarı Cami (XVI. y.y), Kığılı Cami (1694), Rahmaniye Cami (1747), Dört Ayak – Künkbaşı Cami (1765), Gazi Osman Paşa Cami (1815), Kızıldam Cami, Fesleğen Cami (1839), Ömer Ağa Cami (1673), Elmalı Eski Cami, Koyunlu Cami (1899), Kayırlı Eski Cami, Tekke Cami, Avlanlı Cami, Değirmen Cami, Bor Paşa Cami (1573), Kesikbaş Cami Minaresi, Torbalı Cami Minaresi. Tepebağları Cami Minaresi.

Mescitler: Cullaz Mescidi (1762), Kible Mescidi, Sıralı Mescidi, Burhan Mescidi,

Türbeler: Şah Süleyman Türbesi (XIV. y.y.), Kesikbaş Türbesi (XIV. y.y.), Dört Ayak Türbesi, Şerfiali Türbesi (1865), Kemali Ümmi Türbesi, Esenbey Türbesi, Hikmet Baba Türbesi.

Bedestenler: Niğde Sokullu Mehmed Paşa Bedesteni (16. y.y), Bor Paşa Bedesteni (1573),

Kiliseler: Niğde Rum Kilisesi (1861), Niğde Ermeni Kilisesi (19. y.y.), Konaklı Kilisesi (1844), Yeşilburç Kilisesi (1805), Kurdunus -Hamamlı Kilisesi (19. y.y.), Rum Kilisesi-Begüm Cami (1835), Aktaş Kilise-Cami (1842), Küçükköy Kilisesi (19. y.y.), Fertek Kilisesi (1837), Kumluca Kilisesi (1835), Hasaköy Kilisesi (19. y.y.), Dikilitaş Kilisesi (19. y.y) Hançerli Kilisesi (1832), Ovacık Kilisesi (1771), Bor Ermeni Kilisesi (19. y.y.), Bor Ermeni Kilisesi 2, Bor Şapel, Çamardı Rum Kilisesi

Hanlar: Niğde Paşa Hanı (1670), Bor Yerhan,

Hamamlar: Niğde Paşa Hamamı (17. y.y.), Niğde Çarşı Hamamı (17. y.y.), Hamamlı Hamamı, Fertek Hamamı, Yeşilburç Hamamı, Ulukışla Hamamı (1615)

Çeşmeler: Paşa Cami Çeşmesi, Nalbantlar Çeşmesi (1763), Mühürdar Çeşmesi (1822), Sıralı Çeşmesi (1712), Kible Mescidi Çeşmesi, Cullaz Çeşmesi (1756), Kaymakam Çeşmesi, Şah Mescidi Çeşmesi, Kandak Çeşmesi, Harap Çeşme, Çerçici Çeşmesi, Dikilitaş Eski Çeşme, Çeşme E-47, Tekke Cami Çeşmesi, Bor Külhan Çeşmesi, Bor Kale Çeşmesi.

Konaklar: Kadioğlu Konağı (1861). Cullaz Sokak Göncü Konağı, Resul Özkul Evi, Eski Saray Mahallesinde Konut E11, Bor Bilginler Konağı.

Kervansaray: Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı (14. y.y.).

Saat Kulesi: Niğde Kalesi Saat Kulesi (19. y.y.).

Çamaşırhane: Efendibey Mahallesi Fesleğen Çamaşırhanesi.

(Kaynak: NKE, 2009).

2.5.2.9.7.4.1. Murat Paşa Cami

Murat Paşa Cami ya da halk arasında anılan isimleriyle Paşa Cami, Murat Ali Paşa Cami; Şah Süleyman Mahallesi, Paşakapı Caddesi üzerinde yer almaktadır. (Fotoğraf 59). Cami aslında yapı topluluğunun yani Murat Paşa Külliyesi'nin bir parçası durumundadır. Murat Paşa Cami dışında külliye meydanına getiren çeşme, han, hamam ve türbe de bugün ayakta. Ayrıca külliye ait 16 Eylül 1670 tarihli bir vakfiye de mevcut olup buradan bu gün ayakta olmayan medrese ve muallimhanenin de olduğu anlaşılmaktadır (Özkarcı, 2007: 96). Yapı hakkında ilk bilgi aktaranlardan biri olan Gabriel de yapı çevresindeki çeşme, türbe ve hamamın da caminin bir parçası olduğunu dile getirerek külliye olabileceğine işaret etmiştir (Gabriel, 1962: 42). Külliye ya da imaret genellikle bir cami etrafında gelişen yapı topluluklarıdır (Çobanoğlu, 2002: 542). Genellikle cami, medrese, imaret, çeşme, han vb. unsurlardan oluşan külliye padişah ve aile fertleri, beyler veya devlet büyükleri ile toplumun ileri gelenleri yaptırmaktadır. Türk kültüründe külliye inşa geleneği oldukça eski olup külliye inşa ettirenler bu yolla hem sevap kazanmış olurlar hem de külliye vasıtasıyla toplumun temel kamusal hizmetlerini karşılarlar (Ramazanoğlu, 2008: 333-344).

Fotoğraf 59. Niğde Paşa Cami ve Çeşmesi.

(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74357/camiler.html>)

Cami ve külliye diğer parçaları olan han, hamam ve türbe üzerinde inşa kitabesi olmadığı için tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmemektedir. Sadece çeşme üzerinde 1710 tarihli inşa kitabesi mevcuttur. Fakat çeşme külliye Ali Paşa'nın oğlu Abdulgafur Paşa (Murat Paşa'nın torunu) tarafından sonradan yaptırılarak eklenmiştir. Bununla birlikte Murat Paşa'nın 1661 yılında vefat ettiği türbesindeki sandukadan anlaşılabilmektedir. Dolayısıyla caminin de Murat Paşa tarafından ölmeden önce inşa ettirildiği düşünülürse yapı 1650 civarında yapılmış olmalıdır (Özkarcı, 2014: 15).

M. 1909, 1964 ve 1984 yılları gibi farklı zamanlarda onarımlar gören cami büyük oranda orijinalliğini koruyarak günümüze kadar gelmiş ve hala hizmete devam etmektedir. Enine dikdörtgen planlı olan cami dıştan 13.00 x 30.60 m. ölçülerindedir. Yapının harim kısmı farklı ebatlarda dört kubbe ile örtülü olup harimin kuzey batı köşesinde Murat Paşa'nın türbesi, harimin kuzey cephe doğu yönünde tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır (Koç, vd., 2017: 47).

İnşasında itinalı bir işçiliğin görüldüğü yapının duvar örgüsünde Niğde Sarısı olarak adlandırılan tüfler kullanılmıştır. Bununla birlikte yapının payelerinde bazalt taşı, minber ve kuzey kapı söve ve lentosunda mermer kullanılmıştır.

Fotoğraf 60. Niğde Paşa Cami Avlu Kapısı.

(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74357/camiler.html>)

Yapı cephelerinin alt kesiminde dikdörtgen kesitli, üst kısmında ise sivri kemerli ikişer sıra pencere bulunmaktadır. Caminin avlusuna doğu cephede yer alan M. 1909 yılındaki onarımda inşa edilmiş sağında ve solunda sivri kemerli açıklıklar bulunan basık kemerli ve merdivenli kapıdan giriş yapılır. (Fotoğraf 60). Kapı alınlığı en yukarda yuvarlak kemer ile sonlanacak şekilde alttan kademeli olarak yükselen profilli silmeler ile dekore edilmiştir. Caminin bu gün son cemaat yeri olmamakla birlikte kuzey duvardaki kemer izleri önceleri bu kısımda üç kubbeli bir son cemaat yeri olduğunu göstermektedir. Yapının harim kısmına kuzey cephede yer alan iki kapıdan ve batı cephede yer alan bey kapısından giriş yapılabilir. Caminin iç kısmında iki adet taş mihrap ile iki tane de ahşap mahfil bulunmaktadır. Yapının ana mihrabı sivri kemerli ve beş kenarlı olup sade işlemeli mukarnalıdır. Mermerden minberi ise basık kemerli olup taç kısmı palmet motifli bezemeler ile süslenmiştir (Özkarıcı, 2014: 15-20).

2.5.2.9.7.4.2. Çelebi Hüsameddin Ağa (Dışarı) Cami

Çelebi Hüsameddin Cami ya da halk arasında anılan ismiyle Dışarı Cami, Niğde Merkez İlçe, Saruhan Mahallesi, Bor Caddesi üzerinde bulunmaktadır. (Fotoğraf 61). Asıl adı Çelebi Hüsameddin Cami\Hüsameddin Ağa Cami olan yapıyı şehir halkı Dışarı Cami olarak adlandırmaktadır. Bu adlandırmanın kökeni ise geçmişe dayanmaktadır ve toplumsal hafızanın bir sonucu olarak kendini unutturmamaktadır. Çünkü şehrin kuruluşu incelendiğinde şehrin asıl çekirdeğinin birçok Anadolu Selçuklu şehrinde olduğu gibi kale çevresinde, surlar içerisinde teşekkül ettiği görülür. Dolayısıyla 16. yüzyıla kadar inşa edilen camilerin çoğu kale içi ve çevresinde inşa edilmiştir. Çelebi Hüsameddin Cami ise kuvvetle muhtemel inşa edildiği dönemde şehrin dışında kalmaktaydı ve bu yüzden halk arasında Dışarı Cami olarak adlandırılmaktaydı.

Fotoğraf 61. Niğde Çelebi Hüsameddin Ağa (Dışarı) Cami.
(Kaynak: NİKTm, Kapadokya Niğde, 2017: 50)

İnşa kitabesi bulunmayan yapının ilk olarak kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Dolayısıyla yapının 16. yüzyılda Hüsameddin Ağa tarafından yapıldığı tahmin edilmekte olup yapının ustası hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır (Özkarcı, 2014: 107). Yapıyı inceleyen araştırmacılardan Gabriel yapının Murat Paşa Cami'nden daha büyük ve özenli olarak inşa edilmiş olduğunu, 16. y.y. yapısı olabileceğini ve Sungur Bey Cami'nin minberinin de burada bulunduğunu aktarmaktadır (Gabriel, 1962: 42).

Farklı dönemlerdeki onarımlarla günümüze gelen ve hala hizmet vermeye devam eden cami orijinalliğini büyük ölçüde korumaktadır. Tek kubbeli yapıda olan cami 17.10 x 17.10 boyutlarındaki harim ile son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesindeki tek şerefeli minareden meydana gelir (NKE, 2009: 69). Zamanla yıkılan üç kubbeli son cemaat yeri sonraki onarımlarda aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir. (Özkarcı, 2014: 107).

İnşasında itinalı bir işçiliğin görüldüğü yapının duvar örgüsünde ve kubbe kasnağında Niğde sarısı olarak adlandırılan tüfler kullanılmıştır. Bununla birlikte yapının son cemaat yerindeki 4 adet sütun ile giriş kapısı söve ve kemerinin mermerden yapıldığı görülmektedir.

Yapı da aydınlık toplam 17 pencere vasıtası ile sağlanmaktadır. Beden duvarlarına eşit şekilde ikisi altta ikisi üstte olacak şekilde pencereler yerleştirilmiştir. Harici olarak kubbe kasnağında yuvarlak bir pencere olup beden duvarlarındaki pencerelerden altta olanlar düz atkı taşlı, üst pencereler ise sivri kemerlidir (Koç, vd., 2017: 49). Söveleri ve basık kemeri mermerden yapılmış harime girişi sağlayan cümle kapsısı kuzey cephede yer almaktadır. Güney cephede, kapı ekseninde yer alan taş mihrap mukarnas kavsaralıdır. Yapının kuzeybatı köşesine yakın olacak şekilde yerleştirilen ahşap mahfili ise çeşitli bitkisel motiflerle bezenmiştir (Özkarcı, 2014: 108-111).

2.5.2.9.7.4.3. Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni

Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, Niğde Merkez İlçe Sungurbey Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bedesten konum itibarıyla Niğde Kalesi'nin güneybatı yönünde Sungur Bey Cami'nin ise kuzey cephesinde yer alır. (Fotoğraf 62a, 62b).

Bedesten kelimesinin kökeni konusunda Ahmed Vefik Paşa, bedesten kelimesinin bezzâzistandan geldiğini aktararak bedesteni de bez satılan bezzaz yeri şeklinde tarif etmiştir (Toparlı, 2000: 47). Bu gün bedesten çarşı ya da pazar olarak değerlendirilse de bu tam olarak doğru değildir çünkü çarşılar kendiliğinden ortaya çıkan alışveriş yapılan iki tarafında dükkânların yer aldığı bir veya birkaç sokaktan meydana gelirler. Bedesten ise ticaret alanlarının merkezine sağlam ve kâgir olarak kurularak tüccarların mallarını koruyan bir nevi iç kale gibidir (Eyice, 1992: 302-311).

Arastalarda ise dükkânlar bir düzen içerisinde karşılıklı olarak sıralanır ve genellikle de aynı malın ticareti yapılır. Arasta tipi çarşılar genellikle bir vakıf eserine gelir sağlamak için genellikle eserin yakınına bazen de uzağına kurulabilirler. Ayrıca arastaların genellikle sokak tavanları tonoz ve çatı örtülü olup tamamı kâgir yapıdadır. Kapalı tip arastalarda dükkânlar arasındaki sokak her iki uçtan dışarı açılan birer kapıya sahip olup bazen ortada bir kapı daha yer alabilir. Ayrıca bu tip yapıların tonozlarında veya beden duvarlarında birer küçük pencere yer alır (Çam, 1991: 335-336).

Bu açıklamalar doğrultusunda Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni değerlendirildiğinde yapının arasta tipinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bedesten 1574 tarihli vakfiyesinden anlaşıldığı üzere bir vakıf eseridir ve mimarisi itibarıyla içerisindeki dükkânlar düzenli bir biçimde karşılıklı olarak sıralanmış olup güney, kuzey ve doğuda üç kapılı çıkışa sahiptir ve üzeri beşik tonoz ile örtülüdür. (Fotoğraf 62). Dolayısıyla yapının özetle kapalı tipte bir arasta olduğunu söyleyebiliriz.

Yapının inşa kitabesi yoktur fakat Sokullu Mehmet Paşa'nın H. 981 / M. 1574 yılına ait vakfiyesinden Niğde Sancağı'na bağlı Bor'da altta bedesten, üstünde cami, yanında da okul ve Niğde'de bedesten yaptırdığını öğrenmekteyiz. Dolayısıyla vakfiyeden yola çıkarak Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni'nin de M. 1574 yılı civarında yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir (Özkarcı, 1999: 97).

Bedestenin inşasında şehirdeki tarihi yapıların neredeyse tamamında olduğu gibi sarı renk tuf taşları kullanılmıştır. Yapının iç kısmında yer alan dükkân duvarları ve sokağın beşik tonoz örtüsü ise tamamıyla tuğla ile örülmüştür (Gabriel, 1962: 25). Yapının beşik tonozunun üzeri ise sıkıştırılmış toprak tabakası ile örtülmüştür. Dıştan yaklaşık 14.70 x 76.50 m. ölçülerinde olan yapı arasta tipi yapılar içerisinde en uzun olanlarından biridir (Koç, vd., 2017: 75).

a.

b.

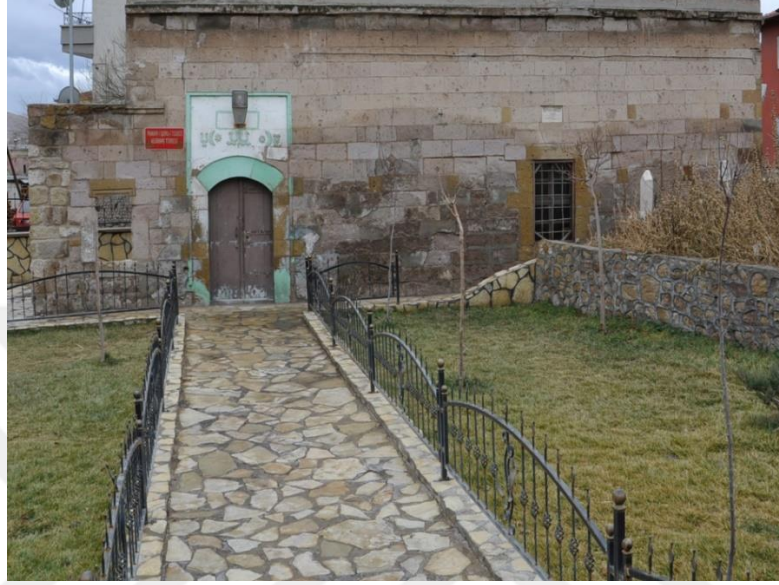
Fotoğraf 62. a. Sokullu Mehmet Bedesteni Güney Cephe Kapı, **b.** Doğu Cephe Görünümü (a. NİKTM, Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra, 2008:32) (b. NİKTM, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 43).

Doğu batı doğrultusunda uzanan bedestene arazinin eğimine uygun olacak şekilde bir tasarım yapılmıştır. Güneye bakan cephesinde bir kapı olmakla birlikte (Fotoğraf 62a.) aynı zamanda bu cephe yanı başındaki Sungur Bey Cami'nin kuzey doğu köşesiyle çakışmaması için doğuya doğru bükülerek bu çakışma engellenmiştir. Aynı zamanda arastanın doğu cephesinin ortasında (Fotoğraf 62b.) ve kuzey ucunda birer kapı daha bulunmaktadır (Özkarcı, 2014: 413).

Kuzey güney doğrultulu uzanan yapının içindeki dükkânlar ise sokağın her iki yanına doğu batı doğrultulu karşılıklı olacak şekilde konumlandırılmıştır. Ayrıca dükkânların sivri beşik tonozlu örtüleri sokağın örtü sisteminden daha aşağıda olacak şekilde tasarlanarak içyapıya hareketlilik kazandırılmıştır. Bedestenin M. 1574 tarihli vakfiyesinde bedesten içinde 50, bedesten dışında ise 60 dükkân olduğu belirtilmektedir fakat dışarda yer alan dükkânlar bu gün mevcut değildir. Bedestenin kuzey ve güney ucunda bulunan kapılarının giriş açıklıkları basık kemerli ve söveli olup sivri kuşatma kemeriyle çevrilidirler. Yapıda aydınlık duvarların üst kısmında yer alan mazgal şekilli 37 pencere ile sağlanmaktadır. Pencereilerin bu şekilde tasarlanmasının ve konumlandırılmasının nedenin ise güvenlik amaçlı olduğu düşünülmektedir (Özkarcı, 2014: 414-415).

2.5.2.9.7.4.4. Kesikbaş Türbesi

Kesikbaş Türbesi, Niğde Merkez İlçe, Burhan Mahallesi, İspiroğlu Sokak'da, Kesikbaş Cami'nin yanında bulunmaktadır. Türbe biçimsel olarak tek katlı, dikdörtgen planlı, yatay yapılı türbeler grubunda değerlendirilebilir. Türbenin inşa kitabesi bulunmadığı için banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Doğu batı doğrultusunda sade bir biçimde inşa edilen türbede ince yonu trakit taşı kullanılmıştır (NKE, 2009: 96).

Fotoğraf 63. Keşik Baş (Şems-i Tebrîzî) Türbesi.
(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74359/turbeler.html>)

Dıştan 5.40 x 9.95 m. ölçülerinde olan yapının üst örtüsü yan duvarlara ve ortadaki iki beton direğe dayanan düz dam biçimindedir (Özkarcı, 2014: 375). Türbenin kuzey cephede basık kemerli kapısı yer almakta olup (Fotoğraf 63) kapı üst kısmı ise kapı kenarları hizasından başlayan dikdörtgen formlu bir pano ile tamamlanmaktadır. İki bölümlü türbede giriş kısmında küçük bir ahşap asma kat yer alırken ikinci bölümde sanduka bulunmaktadır. Mekânda aydınlık ahşap lentolu, dikdörtgen formlu dört pencere ile sağlanır. Sandukanın yer aldığı bölümün güney batı köşesine yakın biçimde güney duvarda bezemesiz bir mihrap nişi bulunmaktadır. İçinde sanduka olan mekânın duvarları badanalı ve süslemesizdir (Yıldız Kısacık, 2020a: 459).

Türbede biri kuzey diğeri güney cephede bulunan iki adet onarım kitabesi mevcuttur. Kuzey cephe duvarının üzerinde yer alan mermer kitabe üç satır talik hatlı yazı bulunur. Söz konusu kitabe ise şu ifadeler yer almaktadır:

- “Fîrak-î Kilk-i cevherle î-mar-ı tarihin

- H. 1229 (M. 1878-1879)

- Mükemmel oldu kurmakla makam-ı Şems-i Tebrîzî”

(Özkarcı, 2001: 147).

Bu kitabe dışında türbenin güney cephe duvarının en üst noktasında bir kitabe daha bulunmakta olup söz konusu kitabe üzerinde üç boyutlu Mevlevi Sikkesi

bulunması bakımından dikkat çekicidir. Söz konusu kitabede Mevlevi Sikkesi altında altı satır talik hatlı yazı yer almaktadır. Kitabede yer alan ifadeler ise şöyledir:

- “*Bu*

- *Makamı Şemsi Tebriz-i Kesikbaş*

- *Bu mevkiyi ziyaret eyle kardeş*

- *sarıl damanı ashabı kalebe/kulübe*

- *Gönülden ma sivayı tarda uğraş”*

- *Sene H. 1340. (Yıldız Kısacık, 2020a: 460)*

Söz konusu kitabelerde yer alan H. 1229 ve H. 1340 tarihlerinden yola çıkarak yapının ilk olarak M. 1878-1879 da, ikinci olarak da 1921-1922 de onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Yine kitabelerde türbe ifadesinin kullanılmadığı ve yapının “Şems-i Tebrîzî Kesikbaş’ın Makamı” olarak nitelendirildiği görülmektedir (Yıldız Kısacık, 2020a: 461).

Farklı coğrafyalarda Şems’e ait olduğu rivayet edilen birçok türbe olmakla birlikte Niğde’de Kesikbaş Türbesi de Şems’e izafe edilmektedir. Şems’in ölümü ve türbesi konusunda çeşitli rivayetler olmakla birlikte bir rivayete göre de Şems, kesik başını alarak Niğde’ye gelmiştir (Poyraz, 2014: 878; Özköse, 2007: 241). Bazı araştırmacılar ise Anadolu’nun farklı yerlerinde bulunan kesikbaş türbelerinin Anadolu’da ilk Türk fetihleri sırasında şehit olan şahıslara ait olabileceğini de dile getirmiştir (Baykara, 2015: 317).

Osmanlı Devleti’nde Kâbe örtülerinin puşide olarak önemli kabul edilen türbe, cami vb. yerlere gönderildiği bilinmektedir. Kesikbaş Türbesi’nde sanduka örtüsü olarak kullanılan 3 örtü, 1940 yılında Niğde Müzesi’ne taşınmış ve söz konusu örtülerin Kâbe örtüleri (Kisvet-i Şerife) olduğu tespit edilmiştir. Şu an Niğde Müzesi deposunda muhafaza edilen örtülerin genç yaştan itibaren Mevleviliğe intisap eden Mehmet Reşat tarafından türbeye gönderildiği düşünülmektedir. Kâbe örtüleri kuşağında yer alan yazı usulünün Mehmet Reşat döneminde örtülere işlenmeye başlaması ise bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla türbenin Mevleviler için önem arz eden yerlerden biri olduğu dile getirilmektedir (Yıldız Kısacık, 2020b: 1-16). Yine Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri’nde yer alan iki belgede (COA, 2142-27, 2 Teşrinsani 1314 - COA, 1237-92722, 4 Teşrinsani 1314) Kesikbaş Dergâhı’na ziyarete gelenler için tahsisat talep edildiğinin yer alıyor olması da dergâhın Osmanlı’nın son döneminde Mevleviler için önem arz ettiğini göstermesi bakımından başka bir delildir (Yıldız Kısacık, 2020a: 462).

31 Mart 2021’de Kesikbaş Türbesi’nin basit onarımı ve tefrişat çalışmaları yapılırken türbe ile ilgili yeni bilgiler de ortaya çıkmıştır. Onarım çalışmaları sırasında metal kafesle çevrili taş sandukanın başucuna yerleştirilmiş olan sivri kemer formlu mermerden kitabe bulunmuştur. Üzerinde üç satırlık sülüs hatlı yazı yer alan kitabede: “Fi Seneti, Tıs’a ve Erbaiyne, Veseb’amaine” ifadeleri yer almaktadır. Bununla birlikte mezar taşı kitabesi üzerindeki tarihten yola çıkarak türbenin H. 749, M. 1349 tarihinde inşa edilmiş olabileceği de açıklanmıştır. Ayrıca türbe bitişiğinde zamanla

kapanmış durumda olan zemini mermer levhalar ile döşeli bir çeşme de gün yüzüne çıkarılmıştır. Çeşme zeminindeki mermer levhanın birin de ise lale bezemesi olduğu görülmüştür. Türbede söz konusu çalışmaları gerçekleştirenlerden Arkeolog Mustafa Eryaman ise lalenin Şems'in Makam Çeşmesi'nde bulunması nedeniyle Şems'i temsil ediyor olabileceğini dile getirmiştir (Niğde Haber, 2021).

2.5.2.4.7.4.5. Paşa Hamamı

Paşa Hamamı Niğde Merkez İlçe, Esenbey Mahallesi, Paşakapı Caddesi, Olgay Sokak'ta yer almaktadır. Yanı başındaki hanla bitişik durumda olan yapı konum itibarıyla Murat Paşa Cami'nin karşısında bulunmaktadır. (Fotoğraf 64) Murat Paşa Cami kısmında anlatıldığı üzere yapı Murat Paşa Külliyesi'nin bir parçası durumundadır.

Fotoğraf 64. Niğde Paşa Hamamı

(Kaynak: NİKTM, Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra, 2008: 55).

Yapının inşa kitabesi olmadığı için ne zaman inşa ettirildiğine dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Fakat Murat Paşa Külliyesi'nin bir parçası olması dolayısıyla diğer külliye yapıları gibi hamamın da XVII. yüzyılın ortalarına doğru inşa ettirildiği düşünülmektedir. Yapı hakkında ilk bilgi aktaran araştırmacılardan Gabriel yapının Murat Paşa Cami'nin bir parçası durumunda olduğunu dile getirerek yapının külliyenin bir parçası olduğuna vurgu yapmıştır (a.g.e, s. 42).

Hamam Osmanlı mimari tarihinde çok zengin bir yere sahip olup devletin egemenliği altındaki birçok yerde sayısız hamam inşa edilmiştir. Osmanlı tarihi boyunca çok sayıda hamam inşa ettirilmesinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki hamamların gelir kaynağı konusunda iyi birer yatırım olarak düşünülmesi ve bu yolla sağlanan gelirin de vakıflarda hayır işlerinde kullanılmasıdır. İkincisi ise bir külliye elemanı durumunda olan hamamların, vakfın merkezinde yer alan caminin, cemaatine hizmet sunmasıdır (Eyice, 1997: 414). Dolayısıyla Murat Paşa Külliyesi'nin bir parçası

durumunda olan Paşa Hamamı'nın külliye gelir sağlaması ve Murat Paşa Cami cemaatine hizmet vermesi amacıyla inşa ettirildiğini söyleyebiliriz.

Soyunmalık kısmı hariç, ılıkılık, sıcaklık ve külhan kısmında orijinalliğini koruyan yapı günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir (NKE, 2009: 132). Dıştan 17.00 x 23.00 m. ebatlarında olan ve doğu batı ekseninde inşa edilen hamam, arazi durumuna uygun tasarlandığı için hafif çarpık planlıdır (Özkarcı, 2014: 37).

Hamam kare sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip grubunda olup bu tip planda uygulanmış az sayıdaki örneklerden biri olarak kabul edilebilir (Ertuğrul, 2009: 256). Çeşitli onarımlarda mermer ya da fayanslar da eklenen yapının orijinal duvar örgüsünde moloz taş, örtüsünde ise tuğla kullanılmıştır. Yapının soyunmalık kısmı sonradan betondan inşa edilmiş olup soyunmalığa batı cephede yer alan basık kemerli kapıdan giriş yapılır. Esas sıcaklık kısmı 8.40 x 8.40 m ölçülerinde olup bu kısmın güneyinde bir halvet mevcuttur. Esas sıcaklık kısmı tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülü olan hamamda aydınlık kubbe de açılan otuz iki aydınlatma gözü ile sağlanmaktadır (Özkarcı, 2014: 38-39).

2.5.2.9.7.4.6. Rum Kilisesi (İoannes Prodromos Kilisesi)

Rum Kilisesi, Niğde Merkez İlçe, Eskisaray Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapı konumu itibariyle Dumlupınar İlköğretim Okulu'nun batısında, Sungurbey Cami'nin ise güneyinde yer alır. Mülkiyeti Niğde Belediyesi'nde bulunan yapı bir süre tek el deposu olarak kullanılmış daha sonra ise uzunca bir süre boş durumda bırakılmıştır. Yakın dönemde Niğde Belediyesi ve Kayseri Rölöve Müdürlüğü iş birliğiyle başlatılan restorasyon çalışmaları halen devam etmektedir. Niğde Belediyesi 2023 yılı Ağustos ayı itibariyle restorasyonu tamamlanması düşünülen kiliseyi kütüphane olarak hizmete sunacağına dair açıklama yapmıştır.

Yapı hakkında ilk ileri sürülen görüşe göre Johannes Prodromos Manastırı yıkıldıktan sonra onun yerine 1861 yılında bu görkemli kilisenin inşa edilmiş olduğudur (Rott, 1908: 102). Kiliseye ait okunamamış durumda olan mermer kitabesinde M. 1861 yılı mevcut olduğundan yapının bu tarihte inşa edildiği düşünülmektedir (Pekak, 2009: 268).

Yapının beden duvarları ve kırma çatısının inşasında düzgün kesme, gri renkli andezit taşı kullanılmıştır. Kilisenin inşasında kullanılan taşların Kumluca - Hamamlı yöresi Taşkesti Tepesi'ndeki antik ocaktan temin edildiği düşünülmektedir (Turgut, 2019: 46). Doğu-batı ekseninde konumlandırılan kilise üç nefli, tonoz örtülü, bazilika planlıdır (Pekak, 1999b: 26). İnşasında itinalı bir işçiliğin görüldüğü yapı narteks, naos, apsis ve galeri katından oluşmaktadır.

Yapının narteks kısmı (Fotoğraf 65) çapraz tonoz örtülü olup batıdan başlayarak kuzey ve güney cepheler boyunca devam eder ve doğudaki apsis kısmında son bulur (Pekak, 1999b: 26). Yapının ana giriş kapısı batıda olup kapının sağında ve solunda dikdörtgen formlu birer pencere yer alır. Yine batı cephede ortada galeri katına açılan diğerlerinden daha büyük dikdörtgen formlu bir pencere olup sağında ve solunda ikişer

pencere birbirinden daha aşağıda olacak şekilde kademeli şekilde sıralanmaktadır (Yassıbaş, 2010: 81).

Yapının güney cephesini çevreleyen narteks içinde bir kapı ve üç pencere olup bir pencere de apsisin güney tarafında yer almaktadır. Güney cephedeki bu dört pencere dışında galeri katı seviyesinde de dikdörtgen formlu altı pencere daha mevcuttur. Yapının kuzey cephesi genel olarak güney cephe ile benzer olup farklı olarak bu cephede narteks içinde dört pencereye yer verilmiştir. Yapının doğu cephesinde üç apsis olup orta nefe denk gelen apsis diğer apsislerden dışarı doğru daha fazla taşıntı yapmaktadır. Ayrıca doğu cephede beşi apsislerin üst kısmındaki beden duvarında beşi de apsislerin üzerinde olmak üzere on pencere bulunmaktadır (Kocaman, 2016: 20-21).

Fotoğraf 65. Niğde-Rum Kilisesi Batı Cephe Görünümü
(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-154659/kilise-ve-sapeller.html>).

Yapının narteks kısmında köşelerde yer alan sütun başlıkları spiral biçimli kıvrımlarla, bunun üzerine oturan yastık taşları ise yivli sarkıtlarla bezenmiştir. Bu bezemeler dışında batı cephesinin galeri katı seviyesinde ejder figürleri de yer almaktadır. Yapının naos kısmındaki sütun başlıkları ise kabartma tarzında akantus yaprakları ve istiridye motifleri ile bezenmiştir. Yine yapının naos kısmındaki duvar, tonoz ve kemer başlangıcı gibi muhtelif yerlerinde Meryem'e müjde, Hz. İsa'nın göğe yükselişi gibi sahneler ile dört İncil yazarının betimlendiği figürlü duvar resimleri yer almaktadır (Kocaman, 2016: 22-24).

2.5.2.9.7.4.7. Nalbantlar Çeşmesi

Nalbantlar Çeşmesi, Niğde Merkez İlçe, Eskisaray Mahallesi'nde bulunmaktadır. (Fotoğraf 66). Çeşme aynı zamanda Sungurbey Cami'nin güneybatısında, Niğde Rum Kilisesi'nin ise batısında yer alır. Orijinal özelliğini kısmen yitirmiş olan çeşme uzun bir dönem kullanım dışı kalmışsa da şehir şebekesinden su bağlanarak tekrar faal hale getirilmiştir.

Fotoğraf 66. Nalbantlar Çeşmesi

(Kaynak: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/nalbantlar-cesmesi-nigde/#16/37.965206/34.67675>).

Çeşme süsleme unsurları bakımından oldukça zengin olup mermerden inşa edilmiştir. Alınlık kısmındaki mermer inşa kitabesinden M. 1763 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır (NKE, 2009: 226). Çeşme cephesi ortadan profilli yatay bir silmeyle ikiye bölünmüştür. Silmenin alt kısmında suluk nişleri ve toprağa gömülü haldeki havuz, üst kısmında ise mermer kitabesi yer alır (Karafakı, 2023: 63-64).

Dikdörtgen planlı olan çeşme, 0.82 ve 2.80 x 4.10 m. boyutlarındadır. Çeşme, ortada yer alan tekne ve teknenin sağ ve solunda bulunan suluklardan oluşmaktadır. Çeşmenin yüzeysel niş kısmı sağır bir kemerle sonlanırken nişin içinde bulunan ortadaki musluk deliğinin çevresi çelenk motifi ile çevrilidir. Çeşme süslemesinde genel olarak barok tarzı hâkimdir. Dikine silmelerle dekore edilen orta niş kısmın kemeri iki yana kıvrık dallar ile süslüdür. Mermer kitabenin altında ise bir kılıç ve iki rozet motifi yer almaktadır. İnşa kitabesi köşelerinde lale, ortası tam çelenk, yanlardan ise yarım çelenk motifleri ile bezenmiştir (Özkarcı, 2001: 170). Çeşmenin dua kitabesi de çelenk motifleri ile çevrili olup içerisinde Allah yazmaktadır (Karafakı, 2023: 64).

2.5.2.9.7.4.8. Cullaz Sokak; Tarihi ve Geleneksel Türk Evleri

Niğde, geleneksel Türk kenti dokusunu meydana getiren tarihi evlerin örneklerini zengin bir biçimde barındıran şehirlerden biridir. Niğde kent merkezinde yer alan Aşağıkayabaşı Mahallesi, Yukarı Kayabaşı Mahallesi ve Alaaddin Mahallesi geleneksel Niğde evleri örneklerinin yoğun olarak bulunduğu alanlardır. Söz konusu alanlardan biri de Sungurbey Mahallesi'ndeki Cullaz Sokak'tır. (Fotoğraf 67). Konum itibarıyla Niğde Kalesi'nin batısında bulunan sokak aynı zamanda Sungur Bey Cami, Akmedrese, Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni gibi yapılara da çok yakın durumdadır. Ayrıca kent gelişimi süresince uzunca bir dönem kent merkezi konumunda olan kale ve çevresinin çarşı alanına da çok yakındır. Bu gibi nedenlerle Sungurbey Mahallesi ve dolayısıyla Cullaz Sokak yaklaşık olarak son elli yıla kadar Niğde'nin en çok yerleşim gören ve en yoğun nüfuslu alanlarından biri olmuştur.

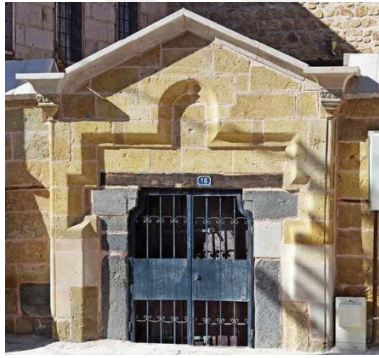

Fotoğraf 67. Niğde Cullaz Sokak
(Kaynak: NİKTM, Fotoğraflarla Niğde, 2011: 75)

Cullaz Sokak içerisinde bulunan yapılar genel olarak 19. yüzyıla ve Cumhuriyet Dönemine tarihlenmektedir (Urak ve Efe Yavaşcan, 2015: 283). Cullaz Sokak'ın 19. yüzyıla ve Cumhuriyet Dönemine tarihlenen yapıları söz konusu dönemde sokak ve çevresinin yoğun bir şekilde nüfuslandığını da göstermektedir. Fakat bu durum 20. yüzyılın ikinci yarısında tüm Türkiye'de olduğu gibi hızlı bir değişime uğramıştır. Hızlı kentleşme olgusu, yeni mimari konut tipleri, eski konutların bir takım ihtiyaçları karşılayamaması ve daha fazla konfora sahip olma arzusu gibi birçok nedenle Cullaz Sokak evleri de yavaş yavaş terkedilmiştir. Özellikle ilk sakinleri şehrin varlıklı aileleri olan sokağın boşalmaya başlamasıyla sokaktaki boş evlere gelir düzeyi daha düşük seviyede ailelerin yerleşmeye başlaması konutların yeterince bakımının yapılamamasına ve boş kalan evlerin de zamanla büyük tahribata uğramasına neden olmuştur (Halaç ve Acar Ata, 2016: 501-502).

Cullaz Sokak'ta geleneksel dokunun tamamıyla yok olmaması ve eski kimliğini kaybetmemesi için Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü tarafından bakanlığa başvuruda bulunularak Sokak Sağıklaştırma projesi yapılması sağlanmıştır. Proje kapsamında 2008 yılında başlanan çalışmalar 2011 yılında tamamlanarak sokak içerisindeki çok sayıdaki geleneksel ev restore edilmiş ve tarihi kentsel çevrenin algılanabilir hale gelmesi sağlanmıştır (Urak ve Efe Yavaşcan, 2015: 284-285). Sokak içerisinde bulunan ve restorasyonu tamamlanan Göncü Konağı, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi tarafından devralınarak 2015 yılında Uygulama Oteli olarak hizmete sunulmuştur (Halaç ve Acar Ata, 2016: 501).

Cullaz Sokak, çok sayıda ve birbirine bitişik tarzda inşa edilmiş yapıları barındırmanın yanında Niğde'nin geleneksel konut mimarisinin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan örnekleri bulundurması bakımından da önem arz etmektedir (Urak ve Efe Yavaşcan, 2015: 282). Konum itibarıyla volkanik bir sahada kurulmuş olan Niğde'de evlerin yapımında kullanılan ana malzeme taştır. Evlerin inşasında genellikle sarı renkli trakit taşı kullanılırken zemin kat köşelerinde, kapı sövelerinde ve çıkma konsollarında bazalt ve andezit taşları da kullanılmıştır. (Fotoğraf 69). Geleneksel Niğde evleri, Kayseri bölgesinin geleneksel yapıları ile büyük benzerlik gösterir (Özbek, 2010: 64).

Fotoğraf 68. Niğde Evleri Giriş
(Altuner, 2018: 474).

Fotoğraf 69. Niğde Evleri Çıkmalı Cephe
(Altuner, 2018: 115).

Niğde'nin geleneksel konut mimarisi incelendiğinde evlerin biçimlenişinde şehirde etkili olan karasal iklimin etkili olduğu görülür. Yine Niğde halkının geleneklerinin bir sonucu olarak evlerin avlu duvarları yüksek olup evler genellikle iki katlı olarak inşa edilmiştir. Evlerin zemin katlarındaki pencereler daha küçük formluyken çıkmalı üst katlarda ise daha büyük ve fazla sayıda pencereye yer verilmiştir. Yine geleneksel Niğde evlerinin çoğunun avlulu ve bahçeli yapıda olduğu görülmektedir. Ev, avlu ve bahçelere giriş kapıları genellikle iki kanatlı olup kapılar çoğunlukla silmelere ve geometrik düzenlemelere sahiptir. (Fotoğraf 68). Büyük konutlar çoğunlukla sofalı planlı iken küçük konutlarda hol yaygındır. Evlerde çıkma uygulamaları yaygın olup genellikle çıkma taş konsollarla desteklenmiştir. (Fotoğraf 69). Sokak köşelerinde yer alan evlerde ise evin sokağa bitişik köşesi pahlanarak sokak dokusu estetiği oluşturulmuştur. İç mekân tasarımlarında duvar nişleri ve ahşap, geometrik bezemeli tavanlar, dolap ve kapılar yaygın olarak görülür (Altuner, 2018: 43-44).

2.5.2.9.7.4.9. Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi

Genellikle bir cami etrafında gelişen yapı topluluklarına külliye ya da imaret denilmektedir. Külliyeler nadiren de olsa medrese veya bir ticari yapı etrafında da gelişebilmektedir (Çobanoğlu, 2002: 542). Genellikle cami, medrese, imaret, çeşme, han vb. unsurlardan oluşan külliyeleri padişah ve aile fertleri, beyler veya devlet büyükleri ile toplumun ileri gelenleri yaptırmaktadır. Türk kültüründe külliye inşa geleneği oldukça eski olup külliyeleri inşa ettirenler bu yolla hem sevap kazanmış olurlar hem de külliyeler vasıtasıyla toplumun temel kamusal hizmetlerini karşılarlar (Ramazanoğlu, 2008: 333-344). Özellikle Osmanlı Döneminde inşa edilen külliyeler, hem oluşturulan vakıf sistemleri sayesinde uzun yıllar kendilerini devam ettirmişler hem de devletin iskân ve imar politikalarının uygulamasında büyük bir rol üstlenmişlerdir. Kısacası külliyeler şehirleri geliştirmiş ve menziller üzerinde inşa edilenler sayesinde de külliyein kurulduğu alanda yeni yerleşim yerlerinin oluşumunu sağlamıştır (Çobanoğlu, 2002: 542).

Fotoğraf 70. Niğde Öküz Mehmet Paşa Külliyesi

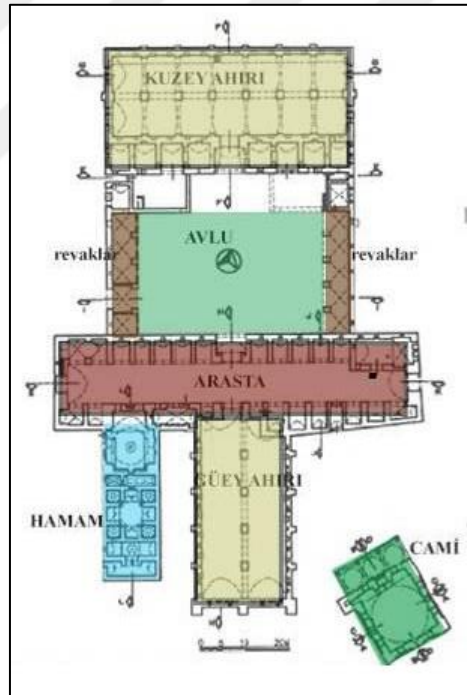
(Kaynak: <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74361/ulukisla-okuz-mehmet-pasa-kulliyesi.html>)

16. yüzyılda başkenti Ortadoğu'ya veya Balkanlar'a bağlayan; seferlerde, hac yolculuğunda, ticaret kervanlarının seyahatlerinde ve posta teşkilatının çalışmasında kullanılan yollar üzerine inşa edilen ve dolayısıyla söz konusu işlevlere hizmet eden külliyelere menzil külliyeleri adı verilmektedir. Bütün bu işlevlerin yanı sıra menzil külliyeleri kuruldukları ıssız alanları hareketlendirerek nüfuslanmasını ve yeni bir yerleşim alanının doğmasını da sağlamıştır (Müderisoğlu, 1993: 35-41). Bu bağlamda Niğde Ulukışla'da inşa edilen Öküz Mehmed Paşa Külliyesi'nin de (Fotoğraf 70) İstanbul-Antakya yol güzergâhı üzerinde, başta doğuya yapılan seferlerde kullanılmak üzere, hac yolcularının ağırlanması, posta sistemine hizmet etmesi ve kervanların güvenliğinin sağlanması amacıyla inşa edilmiş bir menzil külliyesi olduğunu ifade edebiliriz.

Bir menzil külliyesi olan yapının sağladığı imkânlar ile Ulukışla'nın kurulması ve büyüüp gelişmesinde de büyük katkıları olmuştur (Halaçoğlu, 1991: 159). Ulukışla 17. yüzyıla kadar "Secâeddin" ismiyle Niğde'nin Bor Kazası'na bağlı küçük bir nahiye iken külliyein inşasından sonra büyüüp gelişmiş ve 19. yüzyılda külliyeden dolayı Ulu-kışla ismini almıştır (Özkarıcı, 2014b: 80).

Ulukışla merkezde yer alan külliye'nin inşa kitabesi bulunmadığı için net yapım yılı bilinmemektedir. Fakat Öküz Mehmet Paşa'nın M. 1617 ve M. 1619 tarihli vakfiyelerinden yola çıkarak külliye'nin Sadrazam Öküz Mehmet Paşa tarafından, 1615-1616 yıllarında inşa ettirildiği düşünülmektedir (Özkarcı, 2014b: 80). 1550 yılında İstanbul'da doğan Öküz Mehmet Paşa "kara" lakabıyla anılmakla birlikte babasının öküz nalbandı olmasından hareketle muhaliflerinin yakıştırması sonucu "öküz" lakabı ile de anılır. I. Ahmed Döneminde ilk kez vezirliğe getirilmiş olup Mısır Valiliği, Kaptan-ı Derya ve Sadrazamlık görevlerinde de bulunmuştur (Ak, 2003: 504-505). Mısır'da ki başarılı hizmetlerinden sonra I. Ahmed tarafından kızı Gevherhan Sultan ile evlendirildiği için "damat" unvanıyla da bilinmektedir. Ayrıca Mehmet Paşa'nın ailesinin Ulukışla civarından İstanbul'a iskân edilen ailelerden biri olduğu da düşünülmektedir (B. Çelik, 2018: 5).

Günümüzde külliye içerisinde cami, kervansaray, arasta ve hamam yer almakta olup Mehmet Paşa'ya ait vakfiyelerde cami, kervansaray, arasta, hamam, mektep, fırın, kahvehâne ve külliye görevlilerine ait evler olduğu da zikredilmektedir. Fakat günümüzde var olan birimler dışındaki yapılar bu gün mevcut değildir (Özkarcı, 2014b: 80).

Fotoğraf 71. Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Fonksiyon Şeması.
(Kaynak: Acar Ata ve Eroğlu, 2019: 16).

Menzil külliyelerinde diğer külliyelerden farklı olarak yerleşim birimlerinin kurulup gelişmesine ön ayak olmak, güvenliği sağlamak ve ticareti canlı tutmak gibi amaçlar daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden menzil külliyelerinde kervansaray ve arasta gibi birimlerin daha işlevsel ve ön planda olduğu görülür. Dolayısıyla bir menzil külliyesi mahiyetinde olan Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi'nde de arasta ve kervansaray bölümü ön plana çıkan en önemli külliye elemanlarıdır (Acar Ata ve Eroğlu, 2019: 14).

Külliyede yer alan yapılardan **camii**; külliye'nin güneydoğu uç noktasında bulunmaktadır. (Fotoğraf 71). Günümüzde halk tarafından Kışla Cami ve Mehmed Paşa Cami isimleriyle anılmakta olup külliye'yi ziyaret eden Evliya Çelebi ise camiyi Koca Mehmet Paşa Cami olarak zikretmektedir. Ayrıca camiyi yüksek kubbeli ve minareli, etrafı kubbeli ve avlusu mermer döşeli şeklinde betimlemektedir (Evliya Çelebi, 2006: 56). 1969 yılına kadar büyük oranda yıkılmış alan cami Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onararak 1977 yılında ibadete açılmıştır. Cami bu günkü şekliyle kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek kubbeli camiler grubunda yer almaktadır. Yapı, tek kubbeli camiler grubuna girer. Cami; içten 12.20 x 14.00 m. ölçülerinde harim, kuzey tarafta dört mermer sütunun taşıdığı üç kubbe ile örtülü son cemaat yeri ve caminin kuzeybatı köşesinde bulunan oval, tek şerefeli ve kuşun külahlı minareden meydana gelmektedir (Çobanoğlu, 2007: 27).

Külliyenin en büyük birimi olan **kervansaray**; avlu, tabhâne, kuzey ve güneyde bulunan kapalı bölümlerden (kuzey ve güney ahır) oluşmaktadır. (Fotoğraf 71). Taş ve tuğladan inşa edilen kervansarayın güney kapalı bölümünün avlu ile bağlantısı olmayıp bu kısma geçiş arastadan sağlamaktadır Avlunun; güney cephesinde arasta, doğu ve batısında revaklar, kuzey kenarında ise kapalı bölüm (kuzey ahır) ve tabhâne bulunmaktadır. Kuzey kapalı bölüm (kuzey ahır) revaklı avlunun kuzey ucunda olup doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Gecelemek için tasarlanmış odalardan oluşan tabhâne, kuzey ahırının güney cephesinde yer almaktadır. Güney kapalı bölüm (güney ahır) ise arastanın güney cephesinin ortasından arastaya bitişik olup kuzey güney yönlü dikdörtgen planlıdır (Özkarcı, 2014b: 82-84).

Külliyenin merkezi konumunda olan **arasta**, doğu-batı doğrultulu bir yerleşime sahip olup 79.35 x 20.00 m. boyutlarında, enine dikdörtgen formlu bir yapıdır. Arastaya giriş doğu, batı ve kuzey cephelerinde yer alan üzerleri üçgen alınlıklarla taçlandırılmış üç kapıdan sağlanır. Arastada doğu-batı doğrultusunda uzanan sokağın üzeri sivri beşik tonozla örtülü olup sokağın iki yanında da karşılıklı sıralanmış ve sokağa açılan 23 dükkân bulunmaktadır. Ayrıca arasta sokağının güney cephesinde hamam, güney ahır ve cami avlusuna geçişi sağlayan kapı yer almaktadır (Acar Ata ve Eroğlu, 2019: 16).

Arastanın güneybatısına, kuzey-güney doğrultusunda dikine yerleştirilmiş olan **hamam**, hem yolcuların hem de Ulukışla halkının kullanımı için inşa edilmiştir. Hamam, sıcaklık kuruluş planı itibariyle dört eyvanlı ve köşe hücreli tipteki hamamlar grubuna girer. Hamam; soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhandan meydana gelmektedir (Özkarcı, 2014b: 86). Hamam bir kapı ile arasta sokağına açılıyor olup kapının üzerinde rozetli ve palmetli süslemeler mevcuttur. Hamamın soğukluk bölümü geniş bir kubbe ile örtülü olup batı cephede bulunan küçük bir kapı ile de dışarıya açılmaktadır. Yatay dikdörtgen planlı olan ılıkılık bölümü ise iki aynalı tonozla örtülüdür. Sıcaklık bölümü kuruluş planı itibariyle dört eyvanlı ve köşe hücreli tipte olup eyvanlarının üstü sivri kemerli tonozlarla örtülüdür (Çobanoğlu, 2007: 28).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, çalışmada kullanılan veri toplama araçları, yöntem ve verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu an var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2005: 77). Tarama modelinde olaylar, olgular, objeler ve kavramlarla mevcut durumları, şartları ve özellikleri dikkate alınarak durumlar arası etkileşim olduğu gibi ortaya konmaya çalışılır (Aslantürk, 2008: 101). Tanımdan da anlaşılacağı üzere tarama modelinde “ne idi?”, “ne dir?” sorularının cevapları betimsel çalışma ile verilmeye çalışılır (Balcı, 2022: 84). Tarama araştırmalarında geniş bir topluluğun görüşlerinin (bilgi, görüş, tutum vb.) betimlenmesi için topluluk içinden daha küçük bir grup seçilir (Evrenden örneklem seçimi). Veri toplama süreci; kişilere yöneltilen sorulara alınan yanıtlara dayalıdır. Veriler, her bir kişiden değil topluluğu temsil eden bir gruptan toplanır (Wallen, 2006, akt. Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018: 184). Tarama araştırmalarında katılımcılardan derinlemesine bilgi alınarak bazı sonuçlara ulaşılabilmesi; bir takım kuramların geliştirilmesinde veya var olanların değerlendirilmesinde faydalıdır. Ayrıca bu tip araştırmalar ölçülen değişkenler arasındaki ilişkilerin tespitinde de faydalı olmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018: 185).

3.2 Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı dört ortaokulda öğrenim gören 404 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma için uygulama öncesi Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden resmi izinler alınmıştır. Çalışmada ilgili ortaokulların seçilmesinde; okulların kolay ulaşılabilirliği, okulların sosyo-ekonomik ve başarı düzeyi açısından ortalama özelliklere sahip olmaları etkili olmuştur. Çalışmanın gerçekleştirildiği okullarda; çalışma hakkında okul yönetimleri, öğretmenler ve öğrenciler bizzat araştırmacı tarafından bilgilendirilmiş, araştırmanın amacı ve önemi hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete ve sınıf düzeylerine göre dağılımı Tablo 17’de aktarılmıştır.

Tablo 17.*Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyete ve Sınıf Düzeyine Göre Dağılımı*

Cinsiyet		Sınıf Düzeyi			
Erkek	Kız	5	6	7	8
199	205	101	101	101	101
Toplam		404			

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerinin (Niğde örneği) ölçülmesi amacı ile 18 soruluk dört seçenekli çoktan seçmeli test ile 10 soruluk eşleştirme başarı testi hazırlanmıştır.

3.3.1. Çoktan Seçmeli Test

Araştırmada kullanılan çoktan seçmeli test; her sınıf düzeyinde öğrencilerin Niğde ilindeki tarihi çevre bilgisini ölçmeye yönelik olarak Sosyal Bilgiler 5. 6. ve 7. sınıf kazanımları dikkate alınarak hazırlanmıştır. 8. sınıflar da daha önceki yıllarda bu kazanımları elde ettikleri için çalışmaya dâhil edilmişlerdir. Ayrıca çalışma grubunda yer alan tüm öğrenciler ortaokul öğrenimleri süresi içinde seçmeli olarak “Şehrimiz... (Niğde) dersini herhangi bir sınıf düzeyinde almıştır. Bu kazanımlar Tablo 18’de ve Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 18.*Şehrimiz ... Dersi Öğretim Programı’nda Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar*

Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları	Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar
Şehrimi Tanıyorum	- Yaşadığı şehirdeki insan doğa etkileşimini açıklar. - Yaşadığı şehrin kuruluş ve gelişim sürecini araştırır.
Şehrim Çalışıyor	- Şehre özgü üretim alanlarını ve zanaatları tanır. - Yaşadığı şehrin turizme katkılarını fark eder.
Şehrimde Ben	- Yaşadığı şehrin kültür ve sanat imkânlarını bilir. - Yaşadığı şehrin tarihî ve kültürel mekânlarını inceler. - Şehrin yetiştirdiği tarihî şahsiyetleri, sanat, edebiyat, müzik, spor ve bilim insanlarını tanır - Yaşadığı şehrin somut olmayan kültür varlıklarını keşfeder.

Kaynak: (MEB, 2021).

Tablo 19.*Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar*

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Tarihi Çevre Eğitimi ile İlişkili Kazanımlar
5	Kültür ve Miras	- Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder. - Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır. - Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler. - Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder. - Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.
	Küresel Bağlantılar	- Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır. - Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar. - Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.
6	Kültür ve Miras	- Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder. - Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.
7	Kültür ve Miras	Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.
	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıtır.
	Küresel Bağlantılar	Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.

Kaynak: (MEB, 2018).

Testte yer alan soruların kapsam geçerliliğinin sağlanması adına uzman görüşü alınarak testte yer alan soruların konu içeriğini örneklemesine ve bu soruların üniteye yer alan kazanım ve kavramları iyi bir şekilde ölçmesine dikkat edilmiştir. Testte yer alan sorular ile ilgili konu uzmanları ve öğretmenlerin görüşleri alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Çoktan seçmeli testin uygulama aşamasında gönüllülük esası dikkate alınarak gerekli olan tüm izinler alınarak test uygulanmıştır.

Başarı testinde yer alan 20 sorunun pilot uygulaması 67 kişilik 8. Sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Bu testin madde ve seçenek analizleri için Test Analysis Program (TAP) kullanılmıştır (Brooks & Johanson, 2003). Pilot çalışma bulgularında yer alan Nokta Çift Serili Korelasyon değerleri dikkate alınarak çoktan seçmeli testte yer alan 1. ve 4. soruların Ayırt edicilik değerleri düşük olduğundan (soruyu bilenle bilmeyenleri ayırt edecek nitelikte olmadığından) bu sorular testten çıkarılmıştır. Düzeltme uygulanan sorular ile birlikte 18 soruluk çoktan seçmeli başarı testi elde edilmiştir (Ek-3).

Tablo 20.*Çoktan Seçmeli Testin Madde Güçlüğü ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları*

Madde No	Madde güçlüğü	Madde ayırt ediciliği (Nokta Çift Serili Korelasyon)
Madde 01 #	1,00	****
Madde 02	0,40	0,20
Madde 03	0,78	0,50
Madde 04 #	0,18	-0,08
Madde 05	0,63	0,50
Madde 06	0,84	0,62
Madde 07	0,84	0,27
Madde 08	0,76	0,61
Madde 09	0,54	0,61
Madde 10	0,57	0,49
Madde 11	0,73	0,37
Madde 12	0,91	0,37
Madde 13	0,27	0,23
Madde 14	0,87	0,41
Madde 15	0,36	0,38
Madde 16	0,48	0,41
Madde 17	0,66	0,50
Madde 18	0,60	0,26
Madde 19	0,37	0,54
Madde 20	0,73	0,47

TAP tarafından değiştirilmesi ya da çıkarılması önerilen maddeler. (1. maddenin tüm katılımcılar tarafından doğru yanıtlanması nedeniyle madde güçlüğü 1.00 çıkmış ve buna bağlı olarak madde ayırt ediciliği hesaplanamamıştır. 4. Soru için ise alt başarı puanına sahip öğrenciler üst başarı puanına sahip öğrencilerden daha fazla doğru cevaplama sebebiyle madde ayırt ediciliği negatif çıkmıştır).

Pilot uygulama sonucunda çoktan seçmeli testte yer alan değişkenlerin birbirleriyle ilgili analizleri, test ile ilgili tanımlayıcı değerleri ve testin güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Güvenirlik analizinde Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre başarı testi pilot uygulama analizinde güvenilirlik 0,711 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre araştırmada yer alan ölçek ve boyutlarına ilişkin ifadelerin iç tutarlılığı kabul edilebilir düzeyde sağladığı (Tablo 21) ifade edilebilir (Tavakol & Dennick, 2011).

Tablo 21.*Cronbach Alfa Katsayısı İle Güvenirlik Düzeyi İlişkisi*

Cronbach Alfa Katsayısı	Güvenirlik Düzeyi
0.90 ve üzeri	Mükemmel
0.80-0.89	İyi
0.70-0.79	Kabul edilebilir
0.60-0.69	Orta
0.50-0.59	Zayıf
0.49 ve altı	Kabul edilemez

** Tavakol ve Dennick (2011).*

Değerlendirme aşamasında testte yer alan her doğru cevap için “1” puan, yanlış ve boş cevap için “0” puan verilmiştir. Bu testten en yüksek alınabilecek puan “18”dir. Bu testin güvenilirlik analizi TAP programı ile yapılmıştır.

404 ortaokul öğrencisinin katılımıyla yapılan asıl uygulama sonucunda çoktan seçmeli testte yer alan sorular için madde analizleri gerçekleştirilmiş ve madde güçlük değerleri ile madde ayırt edicilik değerleri Tablo 22’de paylaşılmıştır.

Tablo 22.*Çoktan Seçmeli Testin Madde Güçlüğü ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları*

Madde No	Madde güçlüğü (Doğru yanıtlama yüzdesi)	Madde ayırtediciliği (Nokta Çift Serili Korelasyon)
Madde 01	0,35	0,20
Madde 02	0,82	0,34
Madde 03	0,36	0,39
Madde 04	0,47	0,48
Madde 05	0,69	0,41
Madde 06	0,45	0,40
Madde 07	0,23	0,16
Madde 08	0,27	0,24
Madde 09	0,39	0,41
Madde 10	0,71	0,37
Madde 11	0,25	0,28
Madde 12	0,71	0,37
Madde 13	0,20	0,23
Madde 14	0,30	0,27
Madde 15	0,35	0,23
Madde 16	0,42	0,43
Madde 17	0,25	0,25
Madde 18	0,50	0,34

Asıl uygulama sonucu elde edilen başarı testine yapılmış olan TAP analiz sonuçlarına bakıldığında testteki maddelerin güçlüklerinin 0.20 ile 0.82 arasında olduğu görülmektedir. Yani teste hem kolay, hem orta güçlükte hem de zor sorular olduğu söylenebilir. Testteki maddelerin ortalama güçlüğü 0.428 olup bu değere göre testin orta güçlükte olduğu ifade edilebilir.

Testteki maddelerin ayırtedicilik değerini belirlemede kullanılan indekslerden biri olan nokta çift serili korelasyon değeri 0.16 ile 0.48 arasında değişmekte olup test genelindeki ortalama ayırt edicilik değeri 0.323 olarak belirlenmiştir. Bu değer testteki maddelerin ayırt etme gücünün “iyi” düzeyde olduğu (Tablo 23) söylenebilir (Dichoso ve Joy, 2020).

Tablo 23.

Nokta Çift Serili Korelasyon Katsayısı İle Ayırtedicilik Düzeyi İlişkisi

Nokta Çift Serili Korelasyon	Ayırtedicilik Düzeyi
0.40-1.00	Çok iyi
0.30-0.39	İyi
0.20-0.29	Kabul edilebilir
0.00-0.19	Düşük
Negatif değerler	Kabul edilemez (Düşük puan alan öğrenciler, yüksek puan alan öğrencilerden daha iyi performans göstermiştir)

*(Dichoso ve Joy, 2020).

3.3.2. Eşleştirme Testi

Araştırmada kullanılan eşleştirme testi yine çoktan seçmeli test gibi her sınıf düzeyinde öğrencilerin Niğde ili tarihi çevre bilgisini ölçmeye yönelik olarak Sosyal Bilgiler (5-7) kazanımları dikkate alınarak hazırlanmıştır. 8. Sınıflar daha önceki yıllarda bu kazanımları elde ettiği için çalışmaya dâhil edilmıştır. (Tablo 18-19).

Eşleştirme testinde yer alan soruların kapsam geçerliliğinin sağlanması adına uzman görüşü alınarak testte yer alan soruların konu içeriğini örneklemesine ve bu soruların üniteye yer alan kazanım ve kavramları iyi bir şekilde ölçmesine dikkat edilmiştir. Testte yer alan sorular ile ilgili konu uzmanları ve öğretmenlerin görüşleri alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Testin uygulama aşamasında gönüllülük esası dikkate alınarak gerekli olan tüm izinler alınarak test uygulanmıştır.

Eşleştirme testinde yer alan 10 sorunun pilot uygulaması da 6. sınıf öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu testin madde ve seçenek analizleri için Test Analysis Program (TAP) kullanılmıştır (Brooks ve Johanson, 2003).

Tablo 24.

Eşleştirme Testinin Madde Güçlüğü Ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları

Madde No	Madde güçlüğü (Doğru yanıtlama yüzdesi)	Madde ayırtediciliği (Nokta Çift Serili Korelasyon)
Madde 01	0,91	0,76
Madde 02	0,90	0,71
Madde 03	0,67	0,60
Madde 04	0,90	0,75
Madde 05	0,63	0,54
Madde 06	0,84	0,55
Madde 07	0,69	0,56
Madde 08	0,40	0,49
Madde 09	0,42	0,47
Madde 10	0,85	0,59

Eşleştirme testinde yer alan değişkenlerin birbirleriyle ilgili analizleri, test ile ilgili tanımlayıcı değerleri ve testin güvenirlik analizleri yapılmıştır. Güvenirlik analizinde Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Buna göre başarı testi pilot uygulama analizinde güvenirlik 0,772 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre araştırmada yer alan ölçek ve boyutlarına ilişkin ifadelerin iç tutarlılığı kabul edilebilir düzeyde sağladığı ifade edilebilir (Tavakol ve Dennick, 2011). Pilot uygulama sonucunda eşleştirme testinde yer alan herhangi bir madde için TAP programı değiştirme veya çıkarma önerisinde bulunmamıştır.

Değerlendirme aşamasında testte yer alan her doğru cevap için "1" puan, yanlış ve boş cevap için "0" puan verilmiştir. Bu testten en yüksek alınabilecek puan "10"dur. Bu testin güvenirlik analizi de TAP programı ile yapılmıştır.

404 ortaokul öğrencinin katılımıyla yapılan asıl uygulama sonucunda eşleştirme testinde yer alan sorular için madde analizleri gerçekleştirilmiş ve madde güçlük değerleri ile madde ayırtedicilik değerleri Tablo 25'te paylaşılmıştır.

Tablo 25.*Eşleştirme Testinin Madde Güçlüğü Ve Madde Ayırtedicilik Sonuçları*

Madde No	Madde güçlüğü (Doğru yanıtlama yüzdesi)	Madde ayırtediciliği (Nokta Çift Serili Korelasyon)
Madde 01	0,52	0,63
Madde 02	0,46	0,67
Madde 03	0,23	0,55
Madde 04	0,58	0,68
Madde 05	0,18	0,57
Madde 06	0,62	0,64
Madde 07	0,39	0,69
Madde 08	0,12	0,40
Madde 09	0,06	0,28
Madde 10	0,49	0,69

Asıl uygulama sonucunda eşleştirme testine yapılmış olan TAP analiz sonuçlarına bakıldığında testteki maddelerin güçlüklerinin 0.06 ile 0.62 arasında olduğu görülmektedir. Yani teste hem kolay, hem orta güçlükte hem de çok zor sorular olduğu söylenebilir. Testteki maddelerin ortalama güçlüğü 0.366 olup bu değere göre testin zor olduğu ifade edilebilir. Testteki maddelerin ayırtedicilik değerini belirlemede kullanılan indekslerden biri olan nokta çift serili korelasyon değeri 0.28 ile 0.69 arasında değişmekte olup test genelindeki ortalama ayırt edicilik değeri 0.581 olarak belirlenmiştir. Bu değer testteki maddelerin ayırt etme gücünün “çok iyi” derecede yeterli olduğu söylenebilir (Tablo 23; Dichoso ve Joy, 2020).

Sonuç olarak; çoktan seçmeli test ve eşleştirme testinden oluşan başarı testinin genel güvenilirlik ve ayırt edicilik katsayısının TAP analizlerine göre yeterli olduğu söylenebilir.

3.4. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen nicel verilerin analizinde SPSS v23.0 paket programı kullanılmıştır. İstatistiksel analizler sonucunda her alt probleme ilişkin frekans (f), yüzde (%), aritmetik ortalama ($\bar{X}$) ve standart sapma değerleri bulunmuştur. Araştırmada yer alan öğrencilere uygulanan akademik başarı testinin cinsiyet puanlarına göre aralarında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar t-testi kullanılırken; sınıf düzeyi; baba ve anne eğitim durumları puanları aralarında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans (Anova) analizi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $\alpha = 0,05$ alınmıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölüm toplanan verilerin analizi sonucu elde edilen bulgulara ayrılmıştır. Bulgular ise araştırmanın alt problemlerine hizmet edecek şekilde düzenlenmeye ve ifade edilmeye çalışılmıştır.

4.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi “Öğrencilerin genel tarihi çevre bilgileri (Niğde örneği) ne düzeydedir?” şeklinde ifade edilmişti. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 26 ve tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 26.

Katılımcıların Genel Tarihi Çevre Hakkında Bilgi Düzeyleri (Niğde örneği) (Çoktan Seçmeli Test)

Soru/Cevap	Doğru		Yanlış	
	f	%	f	%
1. Murat Paşa Külliyesi	140	35,0	264	65,0
2. Alaaddin Cami	333	82,0	71	18,0
3. Çatal Höyük Ören Yeri	145	36,0	259	64,0
4. Ak Medrese	188	47,0	216	53,0
5. Hüdavend Hatun Türbesi	279	69,0	125	31,0
6. Güç, kuvvet, koruyucu, nazarlık, tılsım	181	45,0	223	55,0
7. Çelebi Hüsameddin Cami	94	23,0	310	77,0
8. Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni	108	27,0	296	73,0
9. Tyana Ören Yeri	156	39,0	248	61,0
10. Manastır	288	71,0	116	29,0
11. Kesikbaş Türbesi	99	25,0	305	75,0
12. Bahçeli Roma Havuzu	286	71,0	118	29,0
13. Hatiroğlu Çeşmesi	81	20,0	323	80,0
14. Taç Kapı	120	30,0	284	70,0
15. Öküz Mehmet Paşa Külliyesi	140	35,0	264	65,0
16. Rum Kilisesi	171	42,0	233	58,0
17. Cullaz Sokak	99	25,0	305	75,0
18. Paşa Hamamı	204	50,0	200	50,0

Katılımcıların çoktan seçmeli teste verdikleri cevaplara göre genel tarihi çevre hakkında bilgi (Niğde örneği) düzeyleri Tablo 26’da aktarılmıştır. Tablo 26 incelendiğinde; Alaaddin Cami, Gümüşler Manastırı, Bahçeli Roma Havuzu ve Hüdavend Hatun Türbesi, sorularını doğru cevaplayan öğrenci sayısı oranlarının en yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu sorulara doğru cevap veren öğrenci sayısı oranları ise; Alaaddin Cami (%82,0), Gümüşler Manastırı (%71,0), Bahçeli Roma

Havuzu (%71,0) ve Hüdavend Hatun Türbesi (% 69,0) şeklindedir. Söz konusu oranlar; Alaaddin Cami, Hüdavend Hatun Türbesi, Gümüşler Manastırı ve Bahçeli Roma Havuzu'nun öğrenciler tarafından en çok tanınan tarihi çevreler (Niğde örneği) olduğunu göstermektedir.

Tablo 26 incelendiğinde; öğrencilerin en az bildiği tarihi mekânların Hatıroğlu Çeşmesi, Çelebi Hüsameddin Cami, Cullaz Sokak ve Kesikbaş Türbesi olduğu görülmektedir. Söz konusu sorulara yanlış cevap veren katılımcıların oranları; Hatıroğlu Çeşmesi (% 80,0), Çelebi Hüsameddin Cami (% 77,0), Cullaz Sokak (% 75,0), Kesikbaş Türbesi (% 75,0) şeklindedir.

Tablo 27.

Katılımcıların Genel Tarihi Çevre Hakkında Bilgi Düzeyleri (Niğde örneği) (Eşleştirme Testi)

Soru/Cevap	Doğru		Yanlış	
	f	%	f	%
1. Gümüşler Manastırı	210	52,0	194	48,0
2. Hüdavend Hatun Türbesi	187	46,0	217	54,0
3. Akmedrese	94	23,0	310	77,0
4. Bahçeli Roma Havuzu	235	58,0	169	42,0
5. Sokullu Mehmed Paşa Bedesteni	73	18,0	331	82,0
6. Niğde Kalesi	252	62,0	152	38,0
7. Alaaddin Cami	158	39,0	246	61,0
8. Sungurbey Cami	47	12,0	357	88,0
9. Şerefali Türbesi	24	6,0	380	94,0
10. Kemerhisar Su Kemerleri	198	49,0	206	51,0

Katılımcıların eşleştirme testine verdikleri cevaplara göre genel tarihi çevre hakkında bilgi düzeyleri (Niğde örneği) Tablo 27'de verilmiştir. Tablo 27 incelendiğinde; katılımcıların en yüksek düzeyde doğru cevapladıkları tarihi çevrelerin Niğde Kalesi, Bahçeli Roma Havuzu, Gümüşler Manastırı, Kemerhisar Su Kemerleri ve Hüdavend Hatun Türbesi olduğu görülmektedir. Söz konusu sorulara doğru cevap veren katılımcı sayısı oranları; Niğde Kalesi (% 62,0), Bahçeli Roma Havuzu (% 58,0), Gümüşler Manastırı (% 52,0), Kemerhisar Su Kemerleri (% 49,0) ve Hüdavend Hatun Türbesi (% 46,0) şeklindedir. Ayrıca çoktan seçmeli testte de aynı sonuca ulaşılmış olması; söz konusu tarihi çevrelerin (Niğde örneği) öğrenciler tarafından en çok tanınan yerler olduğuna dair verilerin güvenilirliğini artırmaktadır.

Tablo 27 incelendiğinde; öğrencilerin en az bildiği tarihi mekânların Şerefali Türbesi, Sungurbey Cami, Sokullu Mehmed Paşa Bedesteni ve Akmedrese olduğu görülmektedir. Söz konusu sorulara yanlış cevap veren katılımcı oranları; Şerefali Türbesi (% 94,0), Sungurbey Cami (% 88,0), Sokullu Mehmed Paşa Bedesteni (% 82,0) ve Akmedrese (% 77,0) şeklindedir.

4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) cinsiyete göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt problemle ilgili elde edilen veriler Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28.

Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Cinsiyete Göre Farklılığı İçin t-testi Sonuçları

Gruplar	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Erkek	199	10,62	4,073	402	3,475	,001
Kadın	205	12,11	4,494			

*p>0,05

Tablo 28’de katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin cinsiyete göre farklılığı için t-testi sonuçları incelendiğinde kadın öğrencilerin başarı testi ortalaması $\bar{x}=12.11$ iken; erkek öğrencilerin ortalaması $\bar{x}=10.62$ ’dir. Ortalamalar arasındaki bu farkın anlamlı olup olmadığına yönelik yapılan t-testi sonucunda bu farkın anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir ($t(402) = 3,475$; $p<0.05$). Sonuç olarak ortaokul öğrencilerinden kadın öğrencilerin tarihi çevre bilgilerinin erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) sınıf düzeyine göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt problemle ilgili elde edilen veriler Tablo 29 ve Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 29.

Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.

Sınıf Düzeyi	N	$\bar{X}$	S
5	101	12,18	4,383
6	101	10,45	4,066
7	101	11,94	4,263
8	101	10,94	4,507
Toplam	404	11,38	4,350

Tablo 30.

Farklılığın Hangi Sınıf Düzeyleri Arasında Olduğunu Görmek İçin Yapılan Tukey HSD Testi Sonuçları

	KT	Sd	KO	F	p	Fark Tukey HSD
Gruplararası	67,927	3	67,927			
Gruplariçi	18,558	400	18,558	3,660	,013	5>6
Toplam	7626,812	403				

Tablo 29'dan katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin sınıf düzeyi değişkenine göre farklılığı için tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır ($p<0.05$). Farklılığın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunu görmek için yapılan Tukey HSD testi sonucunda farkın 5 ve 6. sınıflar arasında 5. sınıf lehine olduğu görülmüştür. (Tablo 30). Bu durumda 5. sınıf öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerinin 6. sınıf düzeyi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenilebilir.

4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) baba eğitim düzeyine göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt problemle ilgili elde edilen veriler Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 31.

Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Baba eğitim durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	72	10,58	4,696
Ortaokul	132	11,01	4,294
Lise	133	11,89	4,133
Üniversite	67	11,93	4,391
Toplam	404	11,38	4,350

ANOVA					
Varyansın kaynağı	KT	Sd	KO	F	P
Gruplararası	119,166	3	39,722	2,116	
Gruplarıiçi	7507,646	400	18,769		,098
Toplam	7626,812	403			

Tablo 31’den katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin baba eğitim durumu değişkenine göre farklılığı için tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0.05$). Bu durum, katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılığa yol açmadığı şeklinde yorumlanabilir.

4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın beşinci alt problemi “Öğrencilerin tarihi çevre hakkında bilgileri (Niğde örneği) anne eğitim düzeyine göre değişmekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt problemle ilgili elde edilen veriler Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32.

Katılımcıların Tarihi Çevre Bilgilerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Anne eğitim durumu	N	$\bar{X}$	S
İlkokul	93	10,49	4,708
Ortaokul	152	11,46	4,230
Lise	107	11,70	4,098
Üniversite	52	12,04	4,423
Toplam	404	11,38	4,350

ANOVA					
Varyansın kaynağı	KT	sd	KO	F	P
Gruplararası	107,448	3	35,816	1,905	
Gruplariçi	7519,363	400	18,798		,128
Toplam	7626,812	403			

Katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre farklılığı için tek yönlü varyans analizi (anova) sonuçları Tablo 32'den incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır ($p>0.05$). Bu durum, katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği şeklinde yorumlanabilir.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara dayalı olarak önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇLAR

Bireylere tarihi çevre bilinci kazandırma amacıyla yapılan tarihi çevre eğitimi; kültür ve mirasın bilinmesi ve gelecek nesillere taşınması, çevre duyarlılığı, dünün yorumlanarak bugünün anlaşılması, kimlik kazanılması ve tüm bu konularda olumlu tutumlar geliştirilmesini sağlayan bir araçtır. Bu bağlamda tarihi çevre eğitimi ile bireylere öncelikle bir tarihi çevre bilgisi kazandırılır. Bilgi; öğrenme, gözlem ve araştırma sonucunda elde edilen veya zekânın kullanımı sonucu ortaya çıkan bir zihin ürünüdür (Ünal, 2009: 126). Tarihi çevre bilgisini; kültür-miras, kültür varlıkları, sit alanı, arkeolojik sit alanı, kentsel sit alanı ve tarihi mekânlara dair; öğrenme, gözlem ve araştırma sonucunda elde edilen zihinsel ürünler olarak tanımlayabiliriz. Birbirleriyle son derece ilgili olan bilgi ve bilinç kavramları çerçevesinden bakılacak olunursa, tarihi çevrenin; nerede, kimler tarafından ve ne zaman meydana getirildiğini, toplumsal anlamda önemini, kültürümüze olan katkılarını ve koruma kavramını bilmek temel tarihi çevre bilgisini oluşturur. Tarihi çevrenin geçmişini, toplumsal ve kültürel anlamda önemini bilmenin yanında; tarihi çevrenin bugünkü mevcut durumunun ne olduğu, ne şekilde korunursa geleceğe aktarımının mümkün olduğu farkındalığı ve tüm bu konularla ilgili olumlu tutum ve görüşlere sahip olunması ise

tarihi çevre bilincini oluşturur. Sahip olunan her bilginin bir bilince dönüşmediği de bir gerçektir. Fakat bir bilince sahip olan bireylerde bu bilincin oluşumunda birçok sebep etkili olabilmekle birlikte çoğunluklu konu ile alakalı bilgilerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bireylerde tarihi çevre veya tarihi çevre koruma ile ilgili bilinç ve olumlu tutumlar oluşturulabilmenin yolu da bu konulara dair temel bilgilerin kazandırılması ile mümkündür.

Araştırmada uygulanan çoktan seçmeli teste ve eşleştirme testine dair bulgular; Niğde Kalesi (% 62,0), Alaaddin Cami (% 82,0), Hüdavend Hatun Türbesi (% 69,0), Gümüşler Manastırı (% 71,0), Kemerhisar Su Kemerleri (% 49,0) ve Bahçeli Roma Havuzu'nun (% 71,0) katılımcılar tarafından en çok tanınan tarihi çevreler (Niğde örneği) olduğunu göstermektedir. Söz konusu tarihi çevrelerin katılımcılar tarafından en fazla tanınan yerler olmasında; kolay ulaşılabilir durumda olmaları ve öğrencilerin aileleri ile birlikte bu alanları ziyaret etmiş olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Niğde Kalesi, Alaaddin Cami ve Hüdavend Hatun Türbesi'nin merkez ilçede; Gümüşler Manastırı, Kemerhisar Su Kemerleri ve Bahçeli Roma Havuzu'nun da merkez ilçeye çok yakın konumda olan kasabalarda bulunmaları bu durumu doğrulamaktadır.

Yine çoktan seçmeli teste ve eşleştirme testine dair bulgular; Hatiroğlu Çeşmesi (% 80,0), Çelebi Hüsameddin Cami (% 77,0), Cullaz Sokak (% 75,0), Kesikbaş Türbesi (% 75,0), Şerefali Türbesi (% 94,0), Sungurbey Cami (% 88,0), Sokullu Mehmed Paşa Bedesteni (% 82,0) ve Akmedrese'nin (% 77,0) öğrenciler tarafından en az tanınan tarihi çevreler (Niğde örneği) olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu alanların dışında katılımcıların en az yarısından fazlasının Murat Paşa Külliyesi, Çatal Höyük, Tyana Ören Yeri, Öküz Mehmet Paşa Külliyesi ve Rum Kilisesi gibi tarihi mekânları da tanımadıklarını göstermektedir. Söz konusu tarihi çevrelerin öğrenciler tarafından en az tanınan yerler olmasında; öğrencilerin ne aileleri ne de okullarıyla birlikte söz konusu alanları ziyaret etmemiş olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda 5. sınıf düzeyi haricinde tarihi çevre eğitimi ile ilişkili kazanımların sayısının yetersiz düzeyde olmasının etkili olduğu da göz önünde tutulabilir.

Çoktan seçmeli test ve eşleştirme testleri göz önüne alındığında ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerinin (Niğde örneği) kısıtlı olduğu söylenebilir. Bu sonucun daha önce tarihi çevre bilgisi hakkında yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar ile paralel olduğu görülmektedir. (Alkış, 2002; Alkış ve Oğuzoğlu 2005a; Ata, 2002; Albayrak, 2004; Özteke, 2004; Çulha, 2006; Gökkaya Nişancı, 2010; Hacısalihoğlu, 2013; Özgül, 2019; Çapar 2020).

Araştırmanın ikinci alt problemine dair bulgular; ortaokul öğrencilerinden kadın öğrencilerin tarihi çevre bilgilerinin erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermektedir ($t(402) = 3,475$; $p < 0.05$). Ortaokul öğrencilerinden kadın öğrencilerin tarihi çevre bilgilerinin erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olmasında kadın öğrencilerin tarihi çevre duyarlılıklarının daha fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemine dair bulgular; 5. sınıfların tarihi çevre bilgilerinin 6. sınıf düzeyine göre daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. 5. sınıfların tarihi çevre bilgilerinin 6. sınıf düzeyine göre daha fazla olmasında: Tablo 19'da da görüldüğü üzere; Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda tarihi çevre eğitimi ile ilişkili kazanımların en fazla yer aldığı sınıf düzeyinin 5. sınıf olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak; çalışmanın uygulandığı eğitim öğretim döneminde, 5. sınıf düzeyindeki öğrencilerin tarihi çevre bilgilerinin 6. sınıflara nazaran daha yeni olduğundan; 5. sınıflarda başarının daha yüksek düzeyde olmasını sağladığı düşünülmektedir.

Araştırmanın dördüncü ve beşinci alt problemine dair bulgular; katılımcıların tarihi çevre bilgilerinin baba ve anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği şeklinde yorumlanabilir. Fakat bulgular incelendiğinde katılımcıların hem baba hem de anne eğitim durumu yükseldiğinde ortalamaların da kademeli olarak arttığı görülmektedir. (Baba eğitimi düzeyi ilkökul $\bar{X}$ =10.58; ortaokul $\bar{X}$ =11.01; lise $\bar{X}$ =11.89, üniversite $\bar{X}$ =11.93; anne eğitim düzeyi ilkökul $\bar{X}$ =10.49; ortaokul $\bar{X}$ =11.46; lise $\bar{X}$ =11.70, üniversite $\bar{X}$ =12.04). Bu durumda katılımcıların tarihi çevre bilgileri baba ve anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermese de; ebeveynlerin eğitim seviyesi yükseldikçe öğrencilerin tarihi çevre bilgilerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir.

5.2. ÖNERİLER

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre aşağıdaki öneriler yapılabilir;

- Bu çalışma ortaokul öğrencilerinin tarihi çevre bilgilerini ölçmek için Niğde ilinde yapılmıştır; başka illerimizde benzer çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışma ortaokul düzeyindeki öğrencilerin tarihi çevre bilgilerini ölçmek üzere yapılmıştır. İlköğretim ve ortaöğretim düzeyinde benzer çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin herhangi deneysel bir etkinlik olmadan tarihi çevre bilgileri ölçülmüştür. Çevre gezileri yapma ya da sanal tur gibi deneysel çalışmalar yapılarak öğrencilerin tarihi çevre bilgilerine etkileri incelenebilir.
- Çalışma sonucunda tarihi çevre konuları hakkında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda daha fazla kazanım olan 5. Sınıfların başarı düzeyi diğer sınıflardan daha yüksek çıkmıştır. Diğer sınıf düzeylerinde tarihi çevre ile ilgili kazanım sayıları artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar Ata, İ. ve Eroğlu, B. (2019). Tarihi Yapıların Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesinde Çok Yönlü Değerlendirme: Niğde Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Örneği. *Artium*, 7 (1), 12-24.
- Açıkgöz, F. (2001). 1999 yılı Gümüşler Örenyeri temizlik çalışmaları. *11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu Kitabı*. Ankara. TC. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Milli Kütüphane Basımevi. ss. 215-222.
- Aday, H., ve Meydan, A. (2023). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarihi çevre farkındalıklarının incelenmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 85-107.
- Ahunbay, Z. (2019). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon* (5. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.
- Ak, M. (2003). Mehmet Paşa, Damad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 28*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 504-505.
- Akçay, A. (2014). Tabal ülkesinin tarihsel süreci üzerine bir değerlendirme. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29 (1), 37-58.
- Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi. 1. Cilt*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Akın, N. (1988). Türkiye'de tarihi çevre koruma, örnekler ve sorunlar. *Mimarlık Dergisi*, 281, 40-43.
- Akkuş, Z. ve Efe, T. (2014). Tarihsel ve kültürel çevrenin korunması bakımından Türkiye ve İtalya'daki kolluğun görev ve yetkileri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 313-366.
- Akmaydalı, H. (1985). Niğde Sungur Bey Cami. *Vakıflar Dergisi*, XIX, 147- 178.
- Akşit, A. (2009). Niğde şehriyle ilgili tarihi kaynaklar: Akmedrese vakfiyesi. *TÜBAR*, 14 (26), 21-28.
- Akşit, A. (2004). Niğde'nin Selçuklular devrinde nüfusuna dair. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23 (36), 1-5.
- Akşit, A. (2005). Selçuklular Devrinde Niğde'nin Fiziki Yapısı. *Niğde Tarihi Üzerine. Ed. Şaşmaz, M. içinde* (s.s. 25-32). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Akşit, A. (2011). Sultan Hatun hakkında. Gökmen, M, H. (Editör). *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*. Konya. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları. ss. 233-236.
- Aladağ, H. (2002). Niğde'nin iklimi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14). 21-22.

- Albayraktaroğlu, İ. (2022). Antik Çağ Filozofu Tyanalı Apollonius . *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9 (4), 1648-1663.
- Albayrak, H. (2004). *İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerine Resim-İş Dersinde Tarihi Çevre Bilinci Uyandırılması (Şukufe Nihal İlköğretim Okulunda Bir Uygulama)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Alkış, S. (2002). İlköğretimde Tarihi Çevre Eğitimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Alkış, S. ve Oğuzoğlu, Y. (2005a). İlköğretim öğrencilerinin tarihi çevre bilgisinin değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 23-46.
- Alkış, S. ve Oğuzoğlu, Y. (2005b). Ülkemiz koşullarında tarihi çevre eğitiminin önemini ve gerekliliğini arttıran etkenler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 347-361.
- Alsan, Ş. (2005). *Türk mimari süsleme sanatlarında mitolojik kaynaklı hayvan figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Altın, T. (2010). Hasandağı ve Melendiz Dağı çevresinde topoğrafik faktörlere göre yayla ve ağılların dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 8 (2), 189-212.
- Altun, F., İ. (2020). Kapadokya kaya kiliselerinde buhurdan tasvirleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 116-135.
- Altuner, H. (2018). *Geleneksel Niğde Evleri*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- D' Alfonso, L. (2013). *Kınık Höyük*. Koç, M. Ö. (Editör). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 26-29.
- D'Alfonso, L. ve Ergürer, H. (2014). Güney Kapadokya'da Demir Çağı'na ışık tutacak bir arkeolojik yerleşimin keşfi: Kınık Höyük, Kasapoğlu, H. ve Yılmaz, M., A. (Editörler). *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*. Ankara. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. ss. 325-337.
- D'Alfonso, L. ve Işıklı, M. (2012). Kınık Höyük, Kapadokya'da bir yeni kazı. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 1, (139), 15-26.
- D'Alfonso, L., Lanaro, A. ve Trameri, A. (2015). Kınık Höyük ve çevresinde tapınma etkinlikleri konusunda ortaya çıkanlar. (Çev. Tanış D.). *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 148/1, 62-73.
- D'Alfonso, L. ve Castellano, L. (2017). Kınık Höyük' teki yeni bulgular ışığında: Hitit Çağı'ndan Post-Hititlere geçişte ekonomi ve tarımsal üretim. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 155/1, 1-12.

- D'Alfonso, L. ve De Pietri, M. (2017). Excavations At Kınık Höyük 2016. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 591-592.
- Alkan, H. O. (2010). *Geç Hitit şehir devletlerinden tabal krallığı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Alkuş, O. (2019). Tyana yöresinde kent devlet yönetimi. *Kent Akademisi* 4 (12): 802-811.
- Alp, S. (2000). *Hitit Çağında Anadolu çivi yazılı ve hiyeroglif yazılı kaynaklar*, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 140.
- Arabacıoğlu, F. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron*, 2 (4), 204 - 212.
- Arık, R. O. (1936). Göllüdağ hafriyatı. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (3), (5-85).
- Arık, M. O. (1967): Erken devir Anadolu - Türk mimarisinde türbe biçimleri. *Anadolu*. 57-100.
- Aslan, E. ve Satıcı, B. (2022). Tarihi yapılarda bozulmalar ve depremde korunma yöntemlerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4 (2), 47-56.
- Aslanapa, O. (1989). *Türk sanatı*. (2. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslanapa, O. (2007). *Anadolu'da ilk Türk mimarisi başlangıç ve gelişmesi*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Aslantürk, Z. (2008). *Araştırma Metod Ve Teknikleri* (7. b.). İstanbul: Çamlıca Yayıncılık.
- Ata, B. (2002). *Müzelerle ve Tarihi Mekânlarla Tarih Öğretimi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Atalay, İ. (2005). *Genel fiziki coğrafya*. (6. basım). İzmir: META Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- Akyürek, E. (2015). *İç Anadolu Bölge'sinde Bizans Dönemi*. TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-8: Bizans Dönemi/ İç Anadolu Bölgesi. İstanbul: Ege Yayınları.
- Atlı, F. (2013). *Pers siyasi tarihi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atlı, N. B., Slimak, L., Kuhn, S. ve Açıkgöz, F. (2007). Kömürcü-kaletepe obsidyen atölyesi paleolitik dönem 2006 yılı kazısı. 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, DÖSİM Basımevi. ss. 53-61.
- Atlı, N. B. (2013). Kaletepe Obsidyen Atölyesi kazısı ve Göllüdağ Obsidyen Projesi. Koç, M. Ö. (Editör). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 8-15.

- Avcı, C., Öner, G. (2015). Tarihi mekânlar ile sosyal bilgiler öğretimi: sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (USBES Özel Sayısı I), 108-133.
- Aydın, S., Demir Atalat, T. ve Göksu, V. (2017). Proje tabanlı öğrenme sürecinin ortaokul öğrencilerinin akademik öz-yeterlikleri ve motivasyonları üzerine etkisinin incelenmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 6 (2), 676-688.
- Aytaç, N. (2017). *Anadolu'da İlhanlı mimari eserleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Bahar, H. (1994). MÖ II. binyıl başlarında Anadolu-Mezopotamya arasındaki ticaret hayatı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 307-311.
- Balcı, A. (2022). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balcı, S., Çakan, Y., G. ve Falay, B. (2017). Niğde tarihöncesi yüzey araştırmaları 2016. 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 427-446.
- Balza, M., E., Matessi, A. ve Pieri, B., M., T. (2011). The site of Karaçakıl Höyük. *Athenaeum*, 99/II. 553-556.
- Barat, C., Gökçe, K., E., Pichonneau, J., F., Mathe, V. ve Bruniaux, G. (2020). Porsuk-Zeyve Höyük 2018 yılı kazısı. 41. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 471-478.
- Barat, C. ve Gökçe, K., E. (2019). Porsuk-Zeyve Höyük 2017 yılı kazısı. 40. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 505-512.
- Baykara, Tuncer. (2015). Kesikbaş türbeleri ilk Türk fetihlerinin yankısı olabilir mi? A. Koçal ve Z. Berktaş. (Editörler). *Ötekilerin peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a armağan*. Birinci Baskı. İstanbul. Timaş Yayınları, ss. 315-319.
- Bekmez, A. (2023). Anadolu mimarisinde İlhanlı hükümdarlarının izleri. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 168-186.
- Bell, G. L. (1911). *Amurath to Amurath*. London.
- Berges, D. (1998). *Neue forschungen in Tyana*. Hamburg: Veröff. Joachim Jungius-Ges. Wiss. 179-204.
- Berges, D. ve Nolle, J. (2000). *Tyana I-II*, Archäologisch-historische untersuchungen zum süd westlichen Kappadokien. Bonn.

- Berges, D. (2002), Tyana in Kappadokien: Von der hethitischen residenzzur gräcorömischen colonia, *Antike Welt*, 33 (2), 177-187.
- Beyer, D. ve Patrier, J. (2012). Les fouilles de Zeyve Höyük – Porsuk, L'ancienne *Tunna* Hittite?. Proceedings of the 7th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 12 April -16 April 2010, the British Museum and UCL, London Volume 3: Fieldwork & Recent Research. Posters, Harrassowitz, Wiesbaden, p. 455-464.
- Beyer, D. (2006). Zeyve Höyük (Porsuk)-the excavation 2004. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Ankara. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi. ss. 65-72.
- Beyer, D. (2007). Zeyve Höyük (Porsuk), 2005. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. Ankara. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi. ss. 629-638.
- Beyer, D. (2008). Zeyve Höyük (Porsuk), 2006. 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Ankara. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi. ss. 107-116.
- Beyer, D. (2009). Zeyve Höyük (Porsuk), 2007. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Ankara. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 385-392.
- Beyer, D. (2013). Porsuk (Zeyve) Höyük. Koç, M. Ö. (Editör). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 23-25.
- Beyer, D., & Laroche-Traunecker, F. 2017. Le site de Zeyve-Höyük-Porsuk aux époques hittite et néo-hittite : Remarques sur la succession des systèmes défensifs. In Mouton, A. (Ed.), *Hittitology today: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in Honor of Emmanuel Laroche's 100th Birthday : 5e Rencontres d'archéologie de l'IFEA, Istanbul 21-22 novembre 2014*. Istanbul : Institut français d'études anatoliennes.
- Bıçakçı, E. (2013). Tepecik Höyük. Koç, M. Ö. (Editör). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 16-18.
- Bıçakçı, E. (2002). Tepecik-Çiftlik, Neolitik Çağ. *Arkeoatlas Dergisi*, 1, 138-139.
- Bıçakçı, E. ve Faydalı, E. (2002). Tepecik-Çiftlik 2000 Yılı Kazı Çalışmaları. 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. İstanbul. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 29-38.
- Bıçakçı, E. (2001). Tepecik-Çiftlik Höyüğü (Niğde) kazısı ışığında Orta Anadolu tarihöncesi kültürleri ile ilgili yeni bir değerlendirme. *TUBA-AR*, IV, 25-41.
- Bıçakçı, E., Çakan, Y., G., Büyükkarakaya, A., M. ve Godon, M. (2017). Tepecik-Çiftlik (Niğde) 2015 yılı kazı çalışmaları. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 79-98.

- Binan, D. (2008). *Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinde taşçı işaretlerinin tanımlama, belgeleme ve değerlendirilmesi*. Geçmişten Geleceğe Su Yapılarında Taş Sempozyumu'nda (19-22 Aralık 2008) sunuldu, Antalya.
- Boland, B. M. (2002). Historic Places: Common Ground for Teachers and Historians. *OAH Magazine of History*, 16(2), 19-21. <http://www.jstor.org/stable/25163503>
- Boz, M. (2022). 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan tarih disipliniyle ilgili kazanımların karşılaştırılması. *EDUCATIONE*, 1(1), 43-68.
- Bölükbaş, D. (2020). *Bir Kapodokia kenti: Tyana*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Büyükkarakaya, A., M., Erdal, Y., S. ve Özbek, M. (2019). Tepecik/Çiftlik insanların antropolojik açıdan değerlendirilmesi. *24. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 119-138.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Brooks, G. P., & Johanson, G. A. (2003). *Test Analysis Program*. Applied Psychological Measurement, 27, 305-306.
- Can, C. (1993). Kentsel Koruma Alanları ve Koruma Sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 307-314.
- Casagrande, R. (2017). Excavations At Kınık Höyük, 2016. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. Operation E.R, ss. 590.
- Castellano, L. ve Ergürer, H. (2017). Excavations At Kınık Höyük, 2016. *39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. Operation C, ss. 592-593.
- Ceylan, A., Kozbe, G., Polat, Y., Sivas, T., Sivas, H., Şahin, I., Topaloğlu, Y. (2008). TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, *Türkiye Demir Çağı Araştırmaları Üzerine Değerlendirmeler*. İstanbul. E Kitap: <http://tayproject.org/veritab.html>
- Coşkun, Y. (1989). Hitit çivi yazılı belgeleri ışığı altında İlk Çağda Tuuanuua. *Belleten*, 53 (207-208), 477-486.
- Crane, H. (1967). The Ilkhanid Sungur Bey Of Niğde: A Note On The Mongols In Anatolia. *The Mongolia Society Bulletin*, 6 (12), 64-70. <http://www.jstor.org/stable/43194221>
- Çağaptay, S. (2022). Transcultural encounters in medieval Anatolia: The Sungur Ağa Mosque in Niğde. (Ed. Fowden, E., Çağaptay, S., Coghill, E. ve Blanke, L.). *Cities as Palimpsests?* Oxbow Books. ss. 61-83. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv25wxc84.10>

- Çalık, E. (2020). Hristiyan medeniyetinin siyasi kaynakları. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3 (7), 85-94.
- Çam, N. (1991). *Arasta*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 3. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 335-336.
- Çamlı, D. (2023). *Sosyal Bilgilerde Bir Yerel Tarih Uygulaması: Niğde örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Niğde
- Çapar, D. (2020). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Çevrenin Kullanımına Yaklaşımı ve Çanakkale İlindeki Tarihsel Çevre İçin Öğretim Programı Temelli Bir Uygulama Kılavuzu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bursa.
- Çapar, D. ve Şenşekerci, E. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel çevrenin tarih öğretiminde kullanımına yönelik yaklaşımları. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1044-1062.
- Çelik, D. ve Yazgan, M. E. (2007). Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre korumaya yönelik yasa ve yönetmeliklerin irdelenmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (11), 1-10.
- Çelik, A. (2008). Sungurbey Cami (Niğde) doğu ve kuzey taç kapılarındaki figürlerin ikonografik değerlendirmesi. *Sanat Dergisi*, 0 (13) , 1-16.
- Çelik, B. (2018). *Bir Osmanlı devlet adamının yaratmaya çalıştığı ticari ağ: Öküz Mehmed Paşa vakfiyesi ve düşündürdükleri*. IX. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumunda (4-5 Mayıs 2017) sunuldu. ss. 1-29.
- Çetin, T., Kuş, Z. ve Karatekin, K. (2010). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin gezi-gözlem yöntemine ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5, (2), 158-180.
- Çetinaslan, M. ve Yavuzylmaz, A. (2016). *Karamanoğlu Beyliği medrese taçkapıları*. II. Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumunda sunuldu. ss. 608-634.
- Çınaroğlu, A. (1986). *M.Ö. I. binde Keşlik Yaylası ve civarı*. IX Türk Tarih Kongresinden Ayırbaşım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çınaroğlu, A. (1987). Kemerhisar - Ambartepe 1986 kazısı. 9. Kazı Sonuçları Toplantısı. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. 351-360.
- Çobanoğlu, A., V. (2002). Külliye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Cilt 26. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 542-544.
- Çobanoğlu, A., V. (2007). Öküz Mehmet Paşa Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 27-28.

- Çulha, B. (2006). *Tarihsel Mekânlarda Keşfederek Öğrenme Yoluyla Sosyal Bilgiler Öğretimine Yönelik Öğrenci Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Çulha Özbaş, Banu (2012). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kültürel miras eğitimi. Safran, M. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. 2. Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık. ss. 743-762.
- Danış, D. *Nüfus ve toplum*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Açık Ders Notları.
E-Kitap:http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/nufus_ve_toplum.pdf
- Davies, N. (2011). *Avrupa tarihi, Doğu'dan Batı'ya, Buz Çağı'ndan Soğuk Savaş'a, Urallar'dan Cebelitarık'a, Avrupa'nın panoraması*. (Çev. Çıgman B., Topçugiben, E., Emiroğlu, K. ve Kaya, S.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Dayan, S. (2014). Gizemli Kent Göllüdağ. *İdol, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*, 6, (20), 18-20.
- Demircan, Z. (2009). Sungur Ağa Cami ve Türbesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 528-530.
- Demirkesen, A. C., Özlüdemir M. T. ve Demir H. M. (2005, 28 Mart - 1 Nisan). *Kapadokya örneğinde tarihi ve kültürel mirasın korunması ve bu işlemlerde harita mühendislerinin yetki ve sorumlulukları*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı'nda sunuldu. Ankara.
- Deniz, M. (2020). *Tyanitis Bölgesinin tarihi coğrafyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Dichoso, A. A., ve Joy, M. R. J. (2020). Test item analyzer using point-biserial correlation and p-values. *International Journal Of Scientific & Technology Research*, 9(4), 2122-2126.
- Doğanay, O. ve İşler, B. (2019). Geç Antik Çağdan günümüze Tyana (Kemerhisar). *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13, 639-648.
- Drijvers, J. W. (1992). *Helena Augusta. the mother of Constantine the great and the legend of her finding of the true cross*. Brill's Studies in Intellectual History; Vol. 27. Brill.
- Efe Yavaşcan, E. ve Urak, Z. G. (2021). Sit sınırlarının koruma bağlamında değerlendirilmesi: Niğde Kalesi ve Eskisaray Mahallesi kentsel sit alanı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 324-334.
- Eke, F. ve Özcan, Ü. (1988). Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler. *Mimarlık Dergisi*, 281, 34-36.
- Ekiz, M. (1998). *Niğde Alaaddin Cami'nin Anadolu Selçuklu mimarisi içerisindeki yeri ve önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

- Ekiz, M. (2016). *Niğde Sungur Bey Camisinde tespit edilen işaretler tamga mı? III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumunda* (25-27 Mayıs 2016) sunuldu, Bakü.
- Eren, H. (2015). *Tepecik-Çiftlik takıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, M., A. (1994). Karaman vilâyeti zaviyeleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9 (1), 89-158.
- Emir, S. (1992). *Erken Osmanlı mimarlığında çok-işlevli yapılar, yapımsal ve işlevsel bir analiz*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Ergürer, H. (2016). Niğde Kınık Höyük Demir Çağı seramikleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Erkiletlioğlu, H. (2019). *Kapadokya Krallığı ve Roma-Bizans Dönemi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları - Tarih Dizisi.
- Ersay, A. (2010). *Ankara'daki dini yapılarda mahalli üslup*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ertuğrul, A. (2009). Hamam yapıları ve literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7, (13), 241-266.
- Erturaç, M. K., Okur, H. ve Ersoy, B. (2017). Gölüdağ volkanik kompleksi içerisinde kültürel ve jeolojik miras öğeleri. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 60 (1), 17-34.
- Ertürk, S., ve Kaderli, L. (2020). *Göreme, Saklı Kilise, manastır yemekhanelerinin değerlendirilmesi*. *Social Science Development Journal*, 5, (21), 40-66.
- Evliya Çelebi. (2006). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne*, 3. Cilt 1. Kitap. (Haz. Kahraman, S., A. ve Dağlı, Y.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (1989). Akmedrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 282.
- Eyice, S. (1992). Bedesten. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 302-311.
- Eyice, S. (1997). Hamam: I. Tarihi ve Mimari. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 402-430.
- Faydalı, Erol. (1991). Eski Gümüş Manastırı 1989 yılı kurtarma kazısı. *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri Kitabı*. Ankara. TC. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 225-235.
- Faydalı, Erol. (1992). Niğde Eski Gümüş Manastırı Kurtarma Kazısı. *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri Kitabı*. Ankara. TC. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 255-264.

- Feilden, B., M. (1982). *Conservation of Historic Buildings*. London: Butterworth and Co. Ltd.
- Fidan, M., A ve Baş, A. (2022). Karamanoğlu medreselerinde taç kapı yan nişleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (47), 199-218.
- Frahm, E. ve Hauck, T., C. (2017). Origin of an obsidian scraper at Yabroud Rockshelter II (Syria): Implications for Near Eastern social networks in the early Upper Palaeolithic, *Journal of Archaeological Science: Reports*, 13, 415-427.
- Gabriel, A. (1962). *Niğde Tarihi*. (Çev. Tütenk, A., A.). Ankara: Bengi Matbaası.
- Garcia, J. ve Michaelis J., U. (2001). *Social Studies for Children*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Gülçur, S. (2011). Aksaray, Nevşehir, Niğde illeri 1994 yüzey araştırmaları. *Anadolu Araştırmaları*, 0 (15), 105-136.
- Gülseven Kılıç, S. (2006). *4 Nolu Niğde şer'iyye sicili h.1311-1313 / m.1893-1895*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Günaltay, Ş. (1951). *Romalılar zamanında Kappadokia pont ve artaksiad krallıkları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gündem, C. Y. (2019). MÖ 7. binyılda Tepecik-Çiftlik Höyükte hayvan ekonomisinin gelişimi ve evcil sığırın İç Anadolu platosunda ortaya çıkışı. *Tübar*, 25, 27-45.
- Gürkan, T. ve Doğanay, O. (2020). Tyana Roma hamamı kazılarında ortaya çıkan sütun başlık parçaları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (48), 327-353.
- Godon, M. (2005). New results and remarks about Neolithic Pottery in Central Anatolia: a view from Tepecik-Çiftlik. *Colloquium Anatolicum* 4, 91-104.
- Godon, M. ve Özbudak, O. (2019). Early Chalcolithic pottery from Tepecik-Çiftlik and Gelveri, Central Anatolia: from local to supra-regional ceramic style. Genceolu, D ve Godon, M. (Editörler). *Anatolia Antiqua XXVII*. Paris: De Boccard Edition-Diffusion. ss. 33-49.
- Goodwin, G. (1971). *A history Of Ottoman architecture*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Gough, M. (1964). The Monastery of Eski Gümüş: A preliminary report. *Anatolian Studies*, 14, 147-61.
- Gough, M. (1965). The Monastery Church of Eski Gümüş. *Archaeology*, 18 (4), 254-263. <http://www.jstor.org/stable/41667557>
- Gökçek, G. ve İnce, G. (2016). *Asur Devletinin Tabal Krallığı ile olan siyasi münasebetleri*. II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumunda Sunuldu. Nevşehir.

- Gökkaya, A., K. ve Yeşilbursa, C., C. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihi yerlerin kullanımının akademik başarıya etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 483-506.
- Gökkaya Nişancı, M. (2010). *Tarihsel Çevrenin Tarih Eğitimine Etkisi: Adalar Örnekleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Göksu, M. (2000). *Şerefeddin Hatiroğlu ve Moğollara karşı isyanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gürdoğan Bayır, Ö. ve Çengelci Köse, T. (2019). Kültürel miras ve korunmasına ilişkin ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27 (4), 1827-1840.
- Hacar, A. (2016). *Kapadokya Bölgesi İlk Tunç Çağı çanak çömleği: Göltepe ve Kestel kazıları ile Aksaray, Nevşehir, Niğde illeri yüzey araştırması buluntuları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hacar, A. (2017). İlk Tunç Çağı'na tarihlenen Anadolu metalik çanak çömleğine ilişkin yeni bilgiler: Göltepe buluntuları. *Adalya*, 20, 21-32.
- Hacar, A. (2020). İlk Tunç Çağı çanak-çömlek üretiminde uzmanlaşma: güneybatı Kapadokya'nın uzmanlaşmış üretim örgütlenmesine ilişkin yorumlar. *BELLETEN*, 84 (300), 459-502.
- Hacar, A. ve Egeci, H., S. (2019). Niğde ili dağlık alan arkeolojik yüzey araştırması: 2018 yılı. *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 1-20.
- Hacar, A. ve Egeci, H., S. (2022). Niğde ili dağlık alan arkeolojik yüzey araştırması: 2019-2020 yılları. *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları 1. Cilt*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 7-30.
- Hacısalıhoğlu, Ö. (2013). *Ortaöğretim Görsel Sanatlar Eğitiminde Tarihi Çevre ve Müze Bilincinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Halaç, H. H. ve Acar Ata, İ. (2016). Niğde'de bir soylulaştırma denemesi; Cullaz Sokak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 494-504.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Halil Ethem. (1936). *Niğde Kılavuzu*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Hamilton, W. J. (1838). Notes of a Journey in Asia Minor, in 1837. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 8, 137-157.
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*. London.

- Harmankaya, S. (1998) *Türkiye Kalkolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme*, TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, İstanbul. (<http://tayproject.org/veritab.html>)
- Hawkins, J. (1969). Porsuk'tan hiyeroglif Hitit yazıtı. *Anadolu Çalışmaları*, 19, 99-109.
- Herodotos. (2012). *Tarih*. (Çev. Ökmen, M.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Highcock, N. (2017). Excavations At Kınık Höyük, 2016. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. (Operation D, s.s. 594-595).
- Hoca Sadeddin Efendi. (1979). *Tacü't-Tevârih, I-V*, (Çev. Parmaksızoğlu, İ.). Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans Devletinin doğu sınırı*. (Çev. Işıltan, T.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ICOMOS, 1987, Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, Washington Tüzüğü.
- ICOMOS, 1993, Guidelines for Education and Training in the Conservation of Cultural Heritage.
- ICOMOS, 2011, Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri.
- Işık, H. (2008). İlköğretimde tarih konularının yerel tarih ile ilişkilendirilmesinin öğrenci başarısına etkisi. *Journal of International Social Research*, 1, (4), 290-310.
- Işık, A. (2020). Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı. *Mavi Atlas*, 8 (1), 13-18.
- İbn Bibi. (1996). *El-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk Name I)*. (Çev. Öztürk, M.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi.
- İbn Bibi. (1996). *El-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alâiyye (Selçuk Name II)*. (Çev. Öztürk, M.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi.
- İbn Battuta. (2000). *İbn Battuta Seyahatnamesi I Cilt*. (Çev. Aykut, A., S.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jones, A.,H.,M. (1940). *The Greek City From Alexander to Justinian*. Oxford: Clarendon Press.
- Kahraman, E., Kılıç, A. ve Akyol, C. (2018). Tarihi ve kültürel farkındalık (Niğde'nin tarih ve kültür karıncaları-2 projesi örneği). *Journal of Awareness*, 3, (Özel Sayı), 665-682.

- Kaptan, E. (1990). Türkiye madencilik tarihine ait Celaller (Niğde) yöresindeki Sarıtuza-Göltepe buluntuları. *V. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 13-34.
- Karafakı, F. Ç. (2019). Tarihi dönemler içinde Niğde kentinin fiziki ve kültürel şekillenişine genel bir bakış. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, 1 (1) , 37-42.
- Karafakı, Ç., F. (2023). Tarihi çeşmeler ve Niğde tarihi kent merkezi çeşmeleri üzerine bir araştırma. *Journal of Old Turkic Studies*, 7 (1), 50-72.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, A. ve Aslan, G. (2012). İlköğretim öğrencilerine çevre bilincinin kazandırılmasında çevre eğitiminin rolü: ekoloji temelli yaz kampı projesi örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 4 (2), 259-276.
- Karataş, A. (2021). Tarihi çevreyi korumada tarihi çevre eğitiminin önemi üzerine bir değerlendirme. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7 (45), 2098-2105.
- Karauğuz, G. (2019). Orta Anadolu'da Hitit ve Geç Hitit Dönemi kenti Tuwanuwa üzerine birkaç söz. O. Doğanay (Editör). *Tyana Kazı ve Araştırmaları I*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. ss. 63-72.
- Keçe, M. ve Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 110-139.
- Kemertaş, İ. (1999). *Uygulamalı Genel Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Birsan Yayınevi.
- Kesikbaş Türbesi'nin Yeni Sırları. (7 Mayıs 2021). Niğde Haber. https://www.academia.edu/48828853/Ni%C4%9Fde_Kesikba%C5%9F_%C5%9Eems_i_Tebrizi_T%C3%BCrbesi
- Kılıçoğlu, Gökçe. (2012). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. Safran, M. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık, ss. 4-16.
- Kırıkçı, A. C. ve Yılmaz, K. (2017). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının tarihi çevre eğitimine yönelik görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (35), 74-86.
- Kinneir, J. M. (1818). *Journey, Asya Minor Armenia*. London.
- Kocaman, M. (2016). *Niğde'nin geç dönem Osmanlı kiliseleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Koç, M., Ö., Vural, S., Tecimer, İ., Açıkgöz F. ve Peker, M. H. (2017). *Kapadokya Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Korkanç, M., Şener, T., Doğan, B. ve Başkara, T. (2017). Gümüşler-Aktaş (Niğde) bölgesinin genel jeolojisi ve yapı malzemesi potansiyeli. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6 (1) , 132-139.

- Korkanç, M. (2020). Ak Medresenin (Niğde) yapımında kullanılan taşların mühendislik özellikleri ve sorunları. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 9 (2) , 975-989.
- Korkmaz, M. (2004). XVI. Yüzyılda Kilisehisar: Bizans şehrinden Osmanlı köyüne. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (11) , 97-134.
- Köksal Muştı, B. Y. (2022). *Tyana antik kenti kazısı Bizans Dönemi sırlı seramikleri (2002-2021)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Kulakoğlu, F. (2009). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Eski Anadolu Uygarlıkları, Tunç Çağları, Orta ve Geç Tunç Çağları*. Ankara: E-Kitap: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-TuncCaglari/index.html>
- Kulakoğlu, F. (2009). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Eski Anadolu Uygarlıkları, Demir Çağı*. Ankara: E-Kitap: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-DemirCagi/2/index.html>
- Kuran, A. (1969). Karamanlı Medreseleri, *Vakıflar Dergisi*, 8, 209-223.
- Kurt, M. ve Bulut, E. (2019). Helenistik ve Roma Dönemlerinde Tyana, O. Doğanay (Editör). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. ss. 73-96.
- Kurt, M. (2006). M.Ö. I. binyıl Asur Anadolu ilişkilerinde Kilikya Bölgesi. *Belleten*, 70 (257), 1-26.
- Kutluyer, M. (2020). *Eskiçağda Niğde (Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuyucuoğlu, F. (2019). *Karamanoğulları-Osmanlı siyasi ve kültürel ilişkileri: Niğde Ak Medrese*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Külcü, Ö., T. (2015). Kültürel miras kavramının eğitim açısından önemi. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 27-32.
- Ksenophon. (1974). *Anabasis onbinlerin dönüşü*. (Çev. Gökçöl, T.). İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Mansel, A., M. (1999). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor/ To The End Of The Third Century After Christ/ Vol I: Text*. New Jersey: Princeton University Press.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 20/01/2023 tarihinde erişilmiştir.

- MEB (2021). Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1043> adresinden 20/01/2023 tarihinde erişilmiştir.
- Metin, T., Artuk, İ. ve C. (1986). Orta Çağ'da bazı Anadolu şehirlerine verilmiş olan unvanlar. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 14/2. 399-413.
- Mutlu, M. ve Tokcan, H. (2012). İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin toprak kirliliği hakkındaki düşünceleri. *International Journal of Social Science Research*, 1 (1), 65-75.
- Müderrişoğlu, M., F. (1993). 16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda inşa edilen menzil külliyesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Nalçacı, F. (2010). Niğde, Aktaş (Andaval) Köyü'ndeki Konstantinos Ve Helena Kilisesi duvar resimleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Oflaz, M. (2007). Niğde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 33*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 92-95.
- Omura, S. (1992). 1990 yılı Orta Anadolu'da yürütülen yüzey araştırmaları, 9. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 541-560.
- Onal, Ş. O. (2022). *Sürdürülebilir turizm ürünü olarak kültürel miras: Tyana arkeolojik alanı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Oral, M., Z. (1939). *Niğde tarihi tetkiklerinden Hüdevend Hatun Türbesi ve hayatı*. Niğde: Niğde Halkevi Yayınları.
- Oral, M. Z. (1955). Sultan Hatun senedi. *Belleten*, 19 (75), 385-394.
- Oral, M., Z. (1962). Anadolu'da sanat değeri olan ahşap minberler, kitabeleri ve tarihçeleri. *Vakıflar Dergisi*, V, (23-77). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti tarihi*. (Çev. Işıltan F.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öcal, T. (2010). Antik Tyana şehrinden günümüz Kemerhisar'a kadar olan yerleşmenin tarihsel süreci. *Marmara Coğrafya Dergisi*. (22), 388-408.
- Öcal, T. (2013). Niğde Gümüşler Manastırı ve turizm potansiyeli. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (2) , 31-49.
- Öner, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin okul dışı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish History Education Journal*, 4 (1), 89-121.
- Özbay, H. (1988). Koruma kavramı üzerine. *Mimarlık Dergisi*, 281, ss. 33.

- Özbek, M. (2005). Neolitik toplumlarda baş veya tüm bedeni alçılama geleneği: Anadolu ve Yakınoğu'dan bazı örnekler. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (8), 127-136.
- Özbek, M. (2009). Köşk Höyük (Niğde) Neolitik köyünde kil sıvalı insan başları. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 145-162.
- Özbek, K. (2010). *Geleneksel Niğde evleri mekânsal araştırması ve kale bölgesi örnek alanında konut yerleşimi ve tipoloji-morfoloji ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Özdemir, M. ve Arslantaş, Y. (2021). Neolitik Dönem ölüm ritüellerinde maske. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (2), 1041-1054.
- Özdemir, R. (2017). Tarih bilincinin oluşması ve tarihi vesikaların değerlendirilmesinde nelere dikkat edilmelidir. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 108-136.
- Özdemir, Soner, Mehmet. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programı ve değerlendirilmesi. Safran, M. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık, ss. 18-48.
- Özdöl, S. (2011). Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu'da din ve sosyal yapı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 26 (1), 173-199.
- Özgül, Z. (2019). *Tarihi Çevrede Kentsel Mekân Algısının İlkokul Çağı Çocukları Üzerinden Değerlendirilmesi: Ilgın Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Özkarcı, M. (1999). Niğde-Bor Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi. *Belleten*, 63, 95-122.
- Özkarcı, M. (2001). *Niğde'de Türk Mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özkarcı, M. (2007). Niğde mimari. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 33*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 95-98.
- Özkarcı, M. (2014a). *Türk kültür varlıkları envanteri Niğde 51*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkarcı, Mehmet. (2014b). Şehirlerin iktisadî gelişmesinde ticarî vakıf eserlerinin rolü: Bor ve Ulukışla örneği. *Vakıf ve İktisat*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 73-88.
- Özköse, K. (2007). Mevlânâ'nın hakikat arayışında şems kılavuzluğu. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı*, 225-244.
- Öney, G. (1967). Niğde Hüdavent Hatun Türbesi figürlü kabartmaları. *Belleten*, 31 (122), 143-154.
- Önkal, H. (1977). *Anadolu Selçuklu türbeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi. Erzurum.

- Önkal, H. (1999). *Selçuklu-Osmanlı sultanları ve türbeleri*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özteke, H. (2004). *Ortaöğretimde Sanat Eğitimi ile Tarihi Çevre Bilincinin Geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Öztürk, B. (2021). *Anadolu'daki Roma kolonizasyon sikkeleri ve ikonografisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öztürk, İ. (2008). *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı, 1868-1923)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Öztürk, Talip. (2012). Sosyal bilgiler öğretiminde proje yaklaşımı Safran, M. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık, ss. 488-505.
- Öztürk, C. ve Kafadar, T. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10 (1), 112-126.
- Öztan, A. ve Faydalı, E. (2003). Köşk Höyük 'den Erken Kalkolitik Çağa ait bir yapı. *Belleten*, 67 (248), 13-44.
- Öztan, A. (2005). *Bilimsel araştırma projesi kesin raporu, I. Dönem Köşk Höyük-Niğde kazı buluntularının değerlendirilmesi ve stratigrafik kontrolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri.
- Öztan, A. (2013). Köşk Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent* içinde (ss. 19-22). Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Öztan, A. (2019). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, *Eski Anadolu Uygarlıkları, Neolitik Çağ (Yeni Taş/Cıvalı Taş Çağı)*. Ankara. E-Kitap: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-NeolitikCag/2/index.html>
- Öztan, A. (2019). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, *Eski Anadolu Uygarlıkları, Kalkolitik Çağ*. Ankara. E-Kitap: <https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-KalkolitikCag/index.html>
- Parla, C. (2004). Sivas I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Niğde Alaeddin Cami'nin Simge Dili. *Erdem*, 14 (41) , 59-78.
- Parla, C. (2017). *Melike Hüdavend Hatun ve türbesi*. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumunda (26-28 Nisan 2017) sunuldu. Niğde. ss. 149-164
- Parpucu, F. (2002). *Hatiroğlu Şerefü'd-din isyanı ve Sultan Baybars'ın Anadolu seferi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Pekak, M., S. (2009). Kappadokia Bölgesi Osmanlı Dönemi kiliseleri: örnekler, sorunlar, öneriler. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26 (2), 249-277

- Pekak, S. (1999a). Niğde-Andaval (Aktaş)'daki Konstantin- Helena Kilisesi 1997 çalışmaları. *20. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 2*. Ankara. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi. ss. 505-524.
- Pekak, Mustafa, Sacit (1999b). 18.-19. yüzyıllarda Niğde ve çevresinde Hıristiyan dini mimarisi, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1*. Ankara. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, ss. 25-48.
- Pekak, S. (1998). Niğde-Andaval (Aktaş)'daki Konstantin- Helena Kilisesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 9 (9), 103-117.
- Peker, A., U. (1996). *Anadolu Selçukluları' nın anıtsal mimarisi üzerine kozmoloji temelli bir anlam araştırması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Pelon, O. (1969). Fouilles de l'institut français d'archeologie d'Istanbul, site de Porsuk-Ulukışla, campagne. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (30), 169-171.
- Pelon, O. (1970). Rapport préliminaire sur la première campagne de fouilles à Porsuk-Ulukışla (Turquie). *Syria* 47, 279-286.
- Poyraz, Y. (2014). Fenâfillâh mertebesinden bekâbillâh makamına Mevlânâ'da ilahî aşk. *Journal of Turkish Studies*, 9, (9), 871-895.
- Pullu, S. (2006). *Tabal bölgesi tarihi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pullu, S. (2009). "MÖ. I. Binyıl Orta Anadolu Kuzey Suriye ticareti: Tabal metal eserleri ve ticaret rotası", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Uluslar Arası Dördüncü Orta Doğu Semineri (İlkçağlardan İslamiyet in Doğuşuna Kadar Orta Doğu)*, Elazığ, 337-364.
- Ramazanoğlu, G. (2008). 16. yüzyılda Osmanlı külliyesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, (3), 333-344.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. (Çev. Pektaş, M.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Rosada, G. ve Lachin, M.T. (2009). Excavations At Tyana/Kemerhisar 2009. *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*. İstanbul. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 196-215.
- Rosada, G. ve Lachin, M.T. (2010). Tyana. Da tappa di viaggio a diocesi della Cappadocia II, *Università Degli Studi di Padova*. 637-656.
- Rosada, G. ve Gözübüyük F. M. (2013). Tyana Kazısı. Koç, M. Ö. (Editör). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 30-37.
- Rott, H. (1908). *Kleinasiatische Denkmäler aus psidien, pamphylien, Kappadokien und lykien*, Leipzig.

- Sayan, Y. (2009). Türk kültür mirasının korunması ve tarihi çevre bilinci üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9 (1), 157-160.
- Senemoğlu, N. (2004). *Kuramdan Uygulamaya, Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sever, R. ve Kopar, İ. (2014). *Niğde'nin coğrafi özellikleri*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Seyhan, A. (2017). Grup Araştırması tekniğinin öğrencilerin tarihi çevre bilgisi ve kültürel mirası koruma bilinci üzerindeki etkisi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 2 (3), 87-99.
- Silistreli, Uğur. (1983). Pınarbaşı ve Köşk Höyükleri, 5. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. ss. 81-85.
- Silistreli, U. (1989). Köşk Höyük figürin ve heykelcikleri. *Belleten*, 53, (207-208), 497-504.
- Sir Gavaz, Ö. (2008). Hitit İmparatorluk Devri krallarından I. Şuppiluliuma döneminde Anadolu. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 21-39.
- Sivas, T. ve Sivas, H. (2008). TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, *Türkiye Demir Çağı Araştırmaları Üzerine Değerlendirmeler. İç Anadolu Bölgesi*. İstanbul: 2008. ss. 15-23. E Kitap: <http://tayproject.org/veritab.html>
- Soslu, S. (2014). *Helenistik Dönem Kapadokya Krallığı'nın siyasi tarihi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Soslu, S. (2017). Kappadokia Krallığı'nda siyasi evlilikler ile kurulan ittifaklar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36 (61) , 9-29.
- Soydan, O. (2016). Kültürel miras olarak "Nahitiya" Niğde. *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 54-81.
- Sultan Veled Divanı, (2016). (Çev. Değirmençay, V.), İstanbul: Demavend Yayınları.
- Schirmer W. (1996). Gölüdağ, 1993-1994. *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II. Cilt*. Ankara. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi. 335-344.
- Slimak, L. ve Dinçer, B. (2007). Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu'da tabakalanma veren bir ilk Paleolitik Çağ yerleşmesi. *TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, (10), 33-47.
- Speidel, M. A. (2019). Helenistik Kappadokia Krallığı. O. Tekin (Editör). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri* (Çev. Türkoğlu, İ.) İstanbul. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. ss. 118-131.

- Stradling, R. (2003). *20. Yüzyıl Avrupa tarihî nasıl öğretilmeli?* (Çev. Ayfer Ünal). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Strzygowski, J. (1903). *Kleinasien ein Neuland der Kunstgeschichte*, Leipzig.
- Strabon, (2005). *Geographika/Antik Anadolu Coğrafyası-Kitap XII-XIII-XIV*. (Çev. A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şahin, A. (2007). Temel öğretme-öğrenme yaklaşımları (stratejileri). Ocak, G. (Editör). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Pegem A Yayıncılık. Ankara.
- Şahin, Ç. (2005). Aktif öğretim yöntemlerinden beyin fırtınası yöntemi ve uygulaması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 441-450.
- Şahin, M., K. (2018). Afşin Eshab-ı Kehf Rıbatı ile Niğde Alaeddin Camisi taçkapıları üzerine bazı yorumlamalar. *History Studies*, 10 (6), 143 - 174.
- Şahin, M., K. (2011). Anadolu'da Selçuklu Döneminde Niğde ve Kayseri çevresinde bulunan taçkapılar üzerine bazı düşünceler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (25), 473-503.
- Şaman Doğan, N. ve Bilget Fataha, E. (2011). Karamanoğulları medreselerine tarihsel bir yaklaşım: Ermenek Tol, Karaman Hatuniye/Melek Hatun ve Niğde Ak Medreseleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 14 (14), 95-118.
- Şaman Doğan, N. (2013). Niğde'deki Türk Dönemi (13-15.Yüzyıl) yapılarında taç kapı-mihrap tasarımı ve bezeme ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 115-140.
- Şar, E. (2004). *Antik kaynaklarda Kappadokia bölgesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şener, H.H. (2019). Tyana Kenti'nin Roma İmparatorluk Dönemi sikke basımları, O. Doğanay (Editör). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. ss. 121-153.
- Tankut, G. (2005). Doğal ve tarihi çevrenin korunması: sorunlar ve olası çözümler. *Planlama Dergisi-TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 31, 9-12.
- Tansü, Y., E. ve Turgut, M., İ. (2020). Eski Türklerde matem ve ölü defin adetleri. *Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS)*, 4 (10), 414-422.
- Tavakol, M. ve Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53-55.
- Tezcan, B. (1992). 1969 Göllüdağ kazısı. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (XXX). (1-30).
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya coğrafyası tarihi ve arkeolojisi, I-III*. (Çev. A. Suat). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Todd, I. A. (1966). Preliminary report on a survey of Neolithic Sites In Central Anatolia. *Türk Arkeoloji Dergisi*, (24), 103-107.

- Todd, I. A. (1990). Central Anatolian survey, Matthews R. (Editör). *Ancient Anatolia* Ankara: British Institute of Archaeology at Ankara. pp. 17-26. E-Kitap: https://books.google.com.tr/books?id=wElHDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Tokcan, Halil ve Demirkaya, Hilmi. (2012). Sosyal bilgilerde strateji, yaklaşım, yöntem ve teknikler. Safran, M. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İkinci Baskı. Ankara. Pegem A Yayıncılık, ss. 436-471.
- Topal, N. (2017). 15. Yüzyılda Niğde şehrinde iskân ve mahalleler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 691-712.
- Toparlı, R. (2000). *Ahmet Vefik Paşa, Lehce-i Osmani*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toroğlu, E. (2006). *Niğde ili yerleşmeleri ve lokasyon planlaması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunç Şahin, C. (2011). Yerel tarih uygulamalarının başarıya ve öğrenci ürünlerine etkisi. *Journal of International Social Research*, 4 (16). 453-462.
- Tunçer, M. (2017). Kültürel miras ve önemi. *Türk Yurdu Dergisi*, 37 (69), 355 (716), ss. 42-48.
- Turan, O. (1998). *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul.
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Turan, O. (2014). *Selçuklu tarihi araştırmaları*. (Haz. Çetin, A. ve Koç, B.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turgut, A. (2019). *Niğde yöresindeki kültürel yapılarda kullanılan yapı taşlarının kaynak alanları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Türküm, A. Sibel. (1998). Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci. *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, Eskişehir*, 165-181.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). *Türkiye Çevre Atlası*. Ankara.
- T.C Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- T.C Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri 1. Cilt*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- T.C Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri 2. Cilt*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Trameri, A. (2007). Excavations At Kınık Höyük, 2016. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. (The Sacred Area, ss. 588-589).

- Uğurlu, Ö. ve Somuncu, M. (2018). *Niğde kentinde kültürel miras ve kentsel kimliğin korunması konusunda bir araştırma*. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumunda (2018, 3-6 Ekim) sunuldu, Ankara. ss. 991-1010.
- UNESCO, 1972, Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme.
- UNESCO, 1976, Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler, Nairobi, (30.11.1976).
- Urak, Gediz ve Efe Yavaşcan, Emel. (2015). Niğde Cullaz sokak koruma uygulamasının kullanımda değerlendirilmesi. 2. *Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi Yapı Üretimi, Kullanımı ve Koruma Süreçleri*. Ankara. ss. 281-293.
- Uysal, G. (2018). Konstantin ve Helena Kilise'sinde (Andaval) mezar tiplerinden ve buluntulardan sosyal statünün belirlenmesi. *Antropoloji*, (36), 29-52.
- Uzunçarşılı, İ.H., (1942), "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfı", *Vakıflar Dergisi*, 2, 45-80.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1968). Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed. *Belleten*, 32, 191-246.
- Uzunçarşılı, İ., H. (1988). *Osmanlı Tarihi, Cilt I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ülgen, A., S. (1942). Niğde'de Ak Medrese, *Vakıflar Dergisi*, 2, 81-89.
- Ünal, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, R., H. (1982). *Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarisinde taçkapılar*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ünal, Y. (2009). Bilgi toplumunun tarihçesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 5, 123-144.
- Ünalp, Rezzan. (2022). Tarih bilinci ve millî şuur. Bedir, A., Soykan, B. ve İmamoğlu, U., C., D. (Hazırlayanlar). *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncelik Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı II. Cilt*. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 297-310.
- Ünlü, F. (2014). *Roma İmparatorluğu Döneminde Kapadokya Bölgesi (MS III ve IV. Yüzyıllar)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Yalçın, G. Demircan, M. Ulupınar, Y. ve Bulut, E. (2005). *Klimatoloji - I*. Ankara: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yalçınkaya, U. (2021). Kapadokya Bölgesindeki 9-13. yüzyıllar arasına tarihlenen duvar resimlerinin korunmasına yönelik yaklaşım ve uygulamalar. *MESOS Disiplinlerarası Ortaçağ Çalışmaları Dergisi* 3, 74-144.
- Yaman, I., A. (2016). Tarih öncesi çağlarda Kapadokya Bölgesi: Paleolitik Çağ. *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi* 2, (3). 3-6.

- Yassıbaş, E. (2010). *Niğde'de Ortodokslar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- Yelözer, S., Kayacan, N., Özbaşaran, M. ve Duru, G. (2019). Volkanik Kapadokya'da Neolitiğin Başlangıcı. M. Hakman (Editör). *Kappadokya Hafıza, Kimlik ve Kültürel Miras*. İstanbul. Arkeoloji Sanat Yayınları. ss. 49-82.
- Yener, K. A. (1990). Arkeometri projesi; Çamardı 1988 çalışmaları. V. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi. ss. 1-12.
- Yetkin, Ş. (1993). Bazı Selçuklu ve Beylikler Devri taş süslemelerindeki figürlü plâstikle ilgili ikonografik yorumlar. *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*. Ankara. Hacettepe Üniversitesi. ss. 595-604.
- Yeşilbursa, C., C. (2008). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihî yerlerin kullanımı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 23, 209-222.
- Yıldırım, T. (2009). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Eski Anadolu Uygarlıkları, Tunç Çağları*. Ankara.
E-Kitap:<https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-TuncCagları/index.html>
- Yıldız Kısacık, S. (2020a). Kesikbaş Türbesi ve puşideleri. *VII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyum Bildirileri Kitabı*, C. 2. 455-464. Niğde.
- Yıldız Kısacık, S.(2020b). Surre alayları ve kâbe örtüleri: Niğde müzesi kâbe örtüleri örneği. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Özel Sayı, 1-16.
- Yılmaz, A., Yıldırım, G., Filiz, N. ve İbrahimoğlu, Z. (2018). *Etkileşimli Müze ve Tarihi Çevre Eğitimi: Kuramsal Temeller ve Örnek Etkinlikler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yiğit, T. (2000). Tabal. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40, (3-4), 177-189.

TABLÖLAR KAYNAKÇA

- Tablo 1.** T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=NIGDE>
- Tablo 2.** T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=NIGDE>
- Tablo 3.** T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Orman İdaresi Ve Planlama Dairesi Başkanlığı. (2021). *2020 Türkiye Orman Varlığı*. Ankara: OGM Ofset.
- Tablo 4.** <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=g%C3%B6%C3%A7>
- Tablo 5.** <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=g%C3%B6%C3%A7>
- Tablo 6.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri I*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss.73
- Tablo 7.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri I*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss.75-77.
- Tablo 8.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri I*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss.77-84.
- Tablo 9.** T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/20444,sit-alanlari-listesipdf.pdf?0>
- Tablo 10.** Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları. <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/Eklenti/20444,sit-alanlari-listesipdf.pdf?0>
- Tablo 11.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri II*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 4.
- Tablo 12.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri II*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 37-38.
- Tablo 13.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri II*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 188.
- Tablo 14.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri II*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 207.

Tablo 15. T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri II*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 230.

Tablo 16. T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2016). *Niğde Kültür Envanteri I*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 6-8.

Tablo 18. MEB (2021). Şehrimiz... Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=1043> adresinden 20/01/2023 tarihinde erişilmiştir.

Tablo 19. MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 20/01/2023 tarihinde erişilmiştir.

ŞEKİLLER KAYNAKÇA

HARİTALAR KAYNAKÇA

Harita 1. Toroğlu, E. (2006). *Niğde ili yerleşmeleri ve lokasyon planlaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. ss. 1.

Harita 2. Kayacılar, C. (2008). T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Niğde İl Özel İdaresi tarafından bastırılmıştır. <https://nigde.ktb.gov.tr/Eklenti/9898,nigde-il-haritasipdf.pdf?0>

Harita 3. Sever, R. ve Kopar, İ. (2014). *Niğde'nin Coğrafi Özellikleri*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 24.

Harita 4. Yavaşcan, E., E. ve Urak Z., G. (2019). Tarihsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi, Doğal ve Fiziksel Değerlerin Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi: Kapadokya Bölgesi, Niğde İli Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, (8). 2, 1204-1228. ss.1210.

Harita 5. Frahm, E. ve Hauck, T. C. (2017). "Origin of an obsidian scraper at Yabroud Rockshelter II (Syria): Implications for Near Eastern social networks in the early Upper Palaeolithic", *Journal of Archaeological Science: Reports*, 13, 415-427. ss. 417.

Harita 6. Erdal, O., Sen, S., Erturac, M. K. ve Bıçakçı, E. (2019). The rodent fauna from the Neolithic human settlement of Tepecik-Ciftlik (Niğde, Turkey). *Mammalia*, 83(2), 157–179. ss.158.

Harita 7. Yavaşcan, E., E. ve Urak Z., G. (2019). Tarihsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi, Doğal ve Fiziksel Değerlerin Koruma Bağlamında

Değerlendirilmesi: Kapadokya Bölgesi, Niğde İli Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, (8). 2, 1204-1228. ss.1212.

Harita 8. <https://www.ifea-istanbul.net/index.php/tr/arastirmalarimiz/arkeoloji/yuzey-arastirmalari-ve-kazilar/3198-zeyve-porsuk-hoyuk-tr>

Harita 9. Akçay, A. (2014). Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29 (1), 37-58. ss. 52.

Harita 10. French, D.H. (2016). Roman road & milestones of Asia Minor, Vol. 4 *The roads fasc. 4.1. notes on the itineraria*. Ankara: British Entitüsü Yayınları. ss. 84.

Harita 11. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Hethiter.svg>

Harita 12. <https://www.anadoluuygarliklari.com/gec-hitit-devletleri/>

Harita 13. Ksenophon. (1974). *"Anabasis Onbinlerin Dönüsü"*. (Çev. Gökçöl, T.) İstanbul: Hürriyet Yayınları. ss. 271.

Harita 14. Tyana Kazı Arşivi

Harita 15. Yavaşcan, E., E. ve Urak Z., G. (2019). Tarihsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi, Doğal ve Fiziksel Değerlerin Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi: Kapadokya Bölgesi, Niğde İli Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, (8). 2, 1204-1228. ss. 1215.

GRAFİK KAYNAKÇA

Grafik 1. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m=NIGDE>

Grafik 2. Toroğlu, E. (2006). *Niğde ili yerleşmeleri ve lokasyon planlaması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. ss. 142.

Grafik 3. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Grafik 4. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

Grafik 5. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=n%C3%BCfus>

FOTOĞRAF KAYNAKÇA

Fotoğraf 1. <http://www.nigde.gov.tr/aladaglar2>

Fotoğraf 2. TC. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 4.

Fotoğraf 3. Atlı, N. B. (2013). Kaletepe obsidyen atölyesi kazısı ve göllüdağ obsidyen projesi. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 8-15. Fotoğraf ss. 12.

- Fotoğraf 4.** Atlı, N. B. (2013). Kaletepe obsidyen atölyesi kazısı ve göllüdağ obsidyen projesi. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 8-15. Fotoğraf ss. 10.
- Fotoğraf 5.** Bıçakçı, E. (2013). Tepecik Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 16-18. Fotoğraf s.s. 16.
- Fotoğraf 6.** Bıçakçı, E. (2013). Tepecik Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 16-18. Fotoğraf ss. 18.
- Fotoğraf 7.** Öztan, A. (2013). Köşk Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 19-22. Fotoğraf s.s. 19.
- Fotoğraf 8.** Öztan, A. (2013). Köşk Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 19-22. Fotoğraf s.s. 20.
- Fotoğraf 9.** Öztan, A. (2013). Köşk Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 19-22. Fotoğraf s.s. 20.
- Fotoğraf 10.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 290.
- Fotoğraf 11.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 35.
- Fotoğraf 12.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 292.
- Fotoğraf 13.** T.C. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 407.
- Fotoğraf 14.** Hacı, A. (2017). İlk Tunç Çağı'na Tarihlenen Anadolu Metalik Çanak Çömleğine İlişkin Yeni Bilgiler: Göltepe Buluntuları. *Adalya*, 20, 21-40. Fotoğraf ss. 39.
- Fotoğraf 15.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 37.
- Fotoğraf 16.** Balza, M., E., Matessi, A. ve Pieri, B., M., T. (2011). The Site of Karaçakıl Höyük. *Athenaeum*, 99/II. 553-556.
- Fotoğraf 17.** <https://www.kinikhoyuk.org/gallery.html>

Fotoğraf 18. <https://www.kinikhoyuk.org/gallery.html>

Fotoğraf 19. Ergürer, H., Casagrande, R., Castellano, L., De Pietri, M., Highcock, N., Trameri, A. ve D' Alfonso, L. (2017). Excavations At Kınık Höyük, 2016 / 2016 Yılı Kınık Höyük Kazıları. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*. Bursa. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 597.

Fotoğraf 20. Hawkins, J. D. (1969). A Hieroglyphic Hittite Inscription from Porsuk. *Anatolian Studies*, 19, 99-109. Fotoğraf ss. Plate: IX.

Fotoğraf 21. Beyer, D. (2013). Porsuk (Zeyve) Höyük. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 23-29. Fotoğraf ss. 23.

Fotoğraf 22. Beyer, D. ve Laroche-Traunecker, F. (2014). Le site de Zeyve-höyük-Porsuk aux époques hittite et néo-hittite. Remarques Sur La Succession Des Systemes Defennsifs. Mouton, A. (ed.) *Hittitology Today*, 229-244. Fotoğraf s.s. 244.

Fotoğraf 23. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 28.

Fotoğraf 24. Çiftlik Kaymakamlığı Resmi İnternet Adresi <http://www.ciftlik.gov.tr/golludag#gallery-2>

Fotoğraf 25. Konya Valiliği Resmi İnternet Adresi <http://www.konya.gov.tr/konya-ivriz-kaya-aniti>

Fotoğraf 26. By Classical Numismatic Group, Inc. <http://www.cngcoins.com>, CC BY-SA 2.5, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=74135157>

Fotoğraf 27. Speidel, M., A. (2019). Helenistik Kappadokia Krallığı, O. Tekin (Ed). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*. İstanbul. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. ss. 118-131. Fotoğraf ss.124.

Fotoğraf 28. Speidel, M., A. (2019). Helenistik Kappadokia Krallığı, O. Tekin (Ed). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*. İstanbul. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık. ss. 118-131. Fotoğraf ss.127.

Fotoğraf 29. Şener, H.H. (2019). Tyana Kenti'nin Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Basımları, O. Doğanay (Ed). *Tyana Kazı ve Araştırmalar I*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. ss. 121-153.

Fotoğraf 30. <https://www.coinarchives.com/a/results.php?search=tyana&s=0&upcoming=0&results=100>

- Fotoğraf 31.** Rosada, G. ve Gözübüyük F. M. (2013). Tyana Kazısı. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 30-37. Fotoğraf ss. 35.
- Fotoğraf 32.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 26.
- Fotoğraf 33.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.(2017). *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 17.
- Fotoğraf 34.** Rosada, G. ve Gözübüyük F. M. (2013). Tyana Kazısı. Koç, M. Ö. (Ed.). *Niğde Medeniyetlerin Harmanlandığı Bir Kent*. Niğde. Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. ss. 30-37. Fotoğraf ss. 31.
- Fotoğraf 35.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 19.
- Fotoğraf 36.** Tyana Kazı Arşivi.
- Fotoğraf 37.** Doğanay, O. ve İşler, B. (2019). Geç Antik Çağdan Günümüze Tyana (Kemerhisar). *Akdeniz Sanat Dergisi*, 13, 639-648. Fotoğraf ss. 647.
- Fotoğraf 38.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 22.
- Fotoğraf 39.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 22.
- Fotoğraf 40.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2017). *Kapadokya-Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 30.
- Fotoğraf 41.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 28.
- Fotoğraf 42.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 35.
- Fotoğraf 43.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 37.
- Fotoğraf 44.** Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 40.

Fotoğraf 45. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2017). *Kapadokya-Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 69.

Fotoğraf 46. Facebook Sanat Tarihi Platformu
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=776062919448428&set=pcb.776063032781750>

Fotoğraf 47. Parla, C. (2017). *Melike Hüdavend Hatun ve Türbesi*. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumunda (26-28 Nisan 2017) sunuldu. Niğde. Fotoğraf ss. 154.

Fotoğraf 48. <https://nigde.ktb.gov.tr/Eklenti/50918,hudavent-hatun-turbesipdf.pdf>

Fotoğraf 49. Facebook Sanat Tarihi Platformu
<https://www.facebook.com/photo?fbid=776062899448430&set=pcb.776063032781750>

Fotoğraf 50. <https://okuryazarim.com/anadolu-selcuklu-tezyinatinda-ilhanli-donemi-etkileri/>

Fotoğraf 51. Facebook Sanat Tarihi Platformu
<https://www.facebook.com/photo?fbid=776062972781756&set=pcb.776063032781750>

Fotoğraf 52. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 46.

Fotoğraf 53. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 224.

Fotoğraf 54. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 43.

Fotoğraf 55. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2009). *Niğde Kültür Envanteri*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 65.

Fotoğraf 56. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 35

Fotoğraf 57. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 49

Fotoğraf 58. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Geçmişin Özeti Fotoğraflarda Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 42

Fotoğraf 59. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74357/camiler.html>

Fotoğraf 60. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74357/camiler.html>

Fotoğraf 61. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2017). *Kapadokya-Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 50

Fotoğraf 62. a. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 32

Fotoğraf 62. b. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 43

Fotoğraf 63. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74359/turbeler.html>

Fotoğraf 64. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 55

Fotoğraf 65. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-154659/kilise-ve-sapeller.html>

Fotoğraf 66. <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/nalbantlar-cesmesi-nigde/#16/37.965206/34.67675>

Fotoğraf 67. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011). *Fotoğraflarla Niğde*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 75.

Fotoğraf 68. Altuner, H. (2018). *Geleneksel Niğde Evleri*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 474.

Fotoğraf 69. Altuner, H. (2018). *Geleneksel Niğde Evleri*. Niğde: Niğde İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları. Fotoğraf ss. 115.

Fotoğraf 70. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74361/ulukisla-okuz-mehmet-pasa-kulliyesi.html>

Fotoğraf 71. Acar Ata, İ. ve Eroğlu, B. (2019). Tarihi Yapıların Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesinde Çok Yönlü Değerlendirme: Niğde Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Örneği. *Artium*, 7 (1), 12-24. . Fotoğraf ss. 16.

ÖLÇEK FOTOĞRAFLARI KAYNAKÇASI

Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 1 (Çoktan Seçmeli Test)

Soru 1 Foto. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. (ss. 19).

Soru 2 Foto. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74357/camiler.html>

Soru 3 Foto. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. (ss. 37).

Soru 4 Foto. <https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/10-fotografta-nigde-sungurbey-camii-h30002.html>

Soru 6 Foto. <https://nigdemiz.wordpress.com/2012/10/23/nigde-akmedrese/>

Soru 7 Foto. Facebook Sanat Tarihi Platformu
<https://www.facebook.com/SanatTarihiPlatformu/posts/1233231103731605/>

Soru 8 Foto. Facebook Sanat Tarihi Platformu
<https://www.facebook.com/photo?fbid=776062972781756&set=pcb.776063032781750>

Soru 9 Foto. <https://twitter.com/Talhaugurluel/status/717461122413146113/photo/2>

Soru 10. Foto
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/kulturenvanteri/sokullu-mehmet-pasabedesten>

Soru 11 Foto. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. (ss. 25).

Soru 12 Foto. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74408/oren-yerleri.html>

Soru 13. Foto 1.
https://www.ulukislahavadis.com/images/haberler/2021/04/kesikbas_turbesi_on_arildi_h1363_d6068.jpeg

Soru 13 Foto 2.
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/gezilecekyer/kesikbas-semsi-tebriziturbesi>

Soru 14. Foto. <https://www.gidilmeli.com/Roma-havuzu-merkez/8108/1>

Soru 15. Foto. <https://mapio.net/images-p/122770066.jpg>

Soru 16 Foto. <https://www.dunyabizim.com/portre/alaaddin-camii-nin-kapisindaki-sir-ne-h8799.html>

Soru 17 Foto. <https://www.nigdehaber.com.tr/haber/4079/en-buyuk-kervansaray-ulukislada.html>

Soru 18 Foto. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-154659/kilise-ve-sapeller.html>

Soru 19 Foto. Altuner, H. (2013). Geleneksel Niğde Evleri Giriş Düzenlemeleri. *Journal of Turkish Studies*, 8, (8). 1643-1670. (ss. 1646).

Soru 20. Foto. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. (ss. 55).

Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 2 (Eşleştirme Testi)

Soru 1 Foto. <https://nigde.ktb.gov.tr/TR-74408/oren-yerleri.html>

Soru 2 Foto. <https://www.facebook.com/SanatTarihiPlatformu/posts/1233231103731605/>

Soru 3 Foto. <https://nigdemiz.wordpress.com/2012/10/23/nigde-akmedrese/>

Soru 4 Foto. <https://www.gidilmeli.com/Roma-havuzu-merkez/8108/1>

Soru 5 Foto. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nigde/kulturenvanteri/sokullu-mehmet-pasa-bedesten>

Soru 6 Foto. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/51/Ni%C4%9Fde_kalesi_ve_saat_kulesi.jpg

Soru 7 Foto. Niğde Valiliği Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2008). *Niğde 10 Bin Yıllık Hatıra*. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. (ss. 37).

Soru 8 Foto. <https://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/10-fotografta-nigde-sungurbey-camii-h30002.html>

Soru 9 Foto. <https://nigde.ktb.gov.tr/Eklenti/50926,serif-ali-turbesipdf.pdf?0>

Soru 10 Foto. <https://tr.pinterest.com/pin/542894930067194466/>

EKLER

Ek-1. Araştırma İzin Belgesi 1.

Ek-2. Araştırma İzin Belgesi 2.

Ek-3. Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 1 (Çoktan Seçmeli Test)

Ek-4. Tarihi Çevre Bilgisi Ölçeği 2 (Eşleştirme Testi)

Ek-5. Özgeçmiş

EK-1. ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ 1.

Evrak Tarih ve Sayısı: 20/05/2022-204990

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı :E-69972237-302.08.01-204990
Konu :Tahsin KUDAL' ın Araştırma İzni

20/05/2022

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 06/05/2022 tarihli ve E-98862767-302.08.01-199994 sayılı yazınız.
b) Niğde Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 18/05/2022 tarihli ve E-61900286-20-49830375 sayılı yazısı.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı 193533014 numaralı yüksek lisans öğrencisi Tahsin KUDAL' ın Prof. Dr. Halil TOKCAN danışmanlığında "Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgilerinin Değerlendirilmesi (Niğde Örneği)" konulu yüksek lisans tez çalışmasını gerekli özen ve hassasiyeti göstererek uygulamasının uygun görüldüğüne dair Niğde Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğünün ilgi b)' de kayıtlı yazısı ekte gönderilmiştir.

Gereğini rica ederim.

Ek:İlgi b) Yazı

EK-2. ARASTIRMA İZİN BELGESİ 2.

NÖHÜ Evrak Tarih ve Sayısı: 18/05/2022-204467

T.C.
NİĞDE VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-61900286-605.01-49830375
Konu : Araştırma İzni
(Tahsin KUDAL)

17.05.2022

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

- İlgi: a) Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma Ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin Ve Uygulama Yönergesi.
b) Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 06/05/2022 tarihli ve 200332 sayılı yazısı.
c) Valilik Makamının 16/05/2022 tarihli ve 49705051 sayılı Olurları.

İlgi (b) yazınız gereği, Müdürlüğümüz Araştırma Değerlendirme Komisyonu tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı 193533014 numaralı yüksek lisans öğrencisi Tahsin KUDAL, Prof. Dr. Halil TOKCAN danışmanlığında "Ortaokul Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgilerinin Değerlendirilmesi (Niğde Örneği)" konulu tez çalışmasını uygulama yapmasına ilişkin, Valilik Makamından alınan ilgi (c) Olur yazınız ekinde sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Ek:

- 1-Valilik Oluru (1 sayfa)
- 2-Araştırma Değerlendirme Komisyon Görüşü (3 sayfa)
- 3-Başvuru Taahhütnamesi (2 sayfa)

EK-3. TARİHİ ÇEVRE BİLGİSİ ÖLÇEĞİ 1 (ÇOKTAN SEÇMELİ TEST)

Sevgili Öğrenciler,

Bu testle sizlerin somut kültürel mirasımızın bir parçası olan tarihi mekânlarımıza dair bilgi düzeyinizi ve tarihsel çevre duyarlılığınızı ölçme amaçlanmaktadır. Toplanan bilgiler sizlerin sayesinde bilimsel bir çalışmada kullanılacaktır. Her sorunun sizlere göre doğru olan şıkkını üzerine işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız.

Sınıfınız: 5 () 6 () 7 () 8 ()

Babanızın Eğitim Durumu: İlkokul () Ortaokul ()

Lise: () Üniversite ()

Cinsiyetiniz: Erkek () Kadın ()

Annenizin Eğitim Durumu: İlkokul () Ortaokul ()

Lise: () Üniversite ()

1)

Yukarıdaki fotoğrafta yer alan Niğde şehri içerisinde yüksekçe bir tepe üzerine kurulmuş olan kale hangi adla anılmaktadır?

- A. Niğde Kalesi
- B. Selçuklu Kalesi
- C. Alaeddin Kalesi
- D. Osmanlı Kalesi

2)

Yukarıda fotoğrafı yer alan cami, türbe, han, hamam ve çeşmeden meydana gelen külliye'nin bugün sadece cami ve çeşme kısmı ayakta. Halk arasında Paşa Cami olarak anılan bu külliye'nin asıl adı nedir?

- A. Sungur Bey Külliyesi
- B. Murat Paşa Külliyesi
- C. Kığılı Külliyesi
- D. Selçuk Külliyesi

3) Yukarıda fotoğrafta yer alan eser Niğde Kalesi 'nin güneyinde yer alır. Niğde'nin Ulu Cami'dir. 1223 yılında yapılan cami, kapısında yer alan "kadın silüeti" ile bilinmektedir. Yukarıda sözü edilen ve şehrimizde bulunan caminin adı nedir?

- A. Kığılı Cami
- B. Murat Paşa Cami
- C. Hüsamettin Ağa Cami
- D. Alaeddin Cami

4)

Yukarıda fotoğrafta yer alan ve XIV. yüzyılın ikinci yarısında Niğde Valisi Sungur Ağa tarafından yaptırılan Cami hangi devlet döneminde inşa edilmiştir?

- A. Selçuklular
- B. Osmanlılar
- C. Karamanoğulları
- D. İlhanlılar

5) Aşağıdaki ören yerlerinden hangisi Niğde sınırları içerisinde ver almaz?

- A. Tyana Ören Yeri ve Roma Havuzu
- B. Yeniköy(Aktaş) – Eski Andaval Ören Yeri
- C. Köşk Höyük Ören Yeri
- D. Çatal Höyük Ören Yeri

6)

1410 yılında Karamanoğulları tarafından inşa edilen ve yukarıdaki resimde yer alan şehrimize ait medresenin adı nedir?

- A. İnce Minerali Medrese
- B. Ak Medrese
- C. Yakutiye Medresesi
- D. Fatih Medresesi

7) Niğdemizde yer alan en meşhur türbedir. IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın kızı tarafından 1312 yılında yaptırılmıştır. Yukarıda bilgileri verilen ve fotoğrafta yer alan tarihi yapının adı nedir?

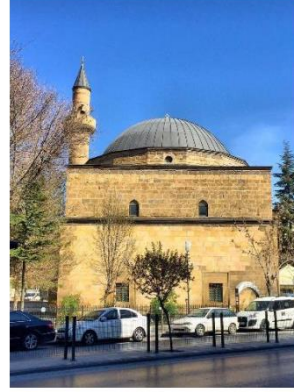
- A. Hunat Hatun Türbesi
- B. Şeyh Edabalı Türbesi
- C. Hüdavend Hatun Türbesi
- D. Şah Süleyman Türbesi

Yukarıdaki fotoğrafta Sungur Bey Cami ve bir önceki soruda yer alan türbe üzerinde de bulunan "çift başlı kartal" çizimi yer almaktadır. Aşağıdakilerden hangisi bu figürün anlamlarından biridir?

- A. Güç, kuvvet, koruyucu, nazarlık, tılsım.
- B. Yerin ve Göğün Sahibi
- C. Tanrı'nın Yeryüzündeki Gölgesi
- D. Rum Diyarının Sultanı

9)

Yukarıdaki fotoğrafta yer alan XVI. yüzyılda inşa edilen halk arasında "Dışarı Cami" adıyla anılan caminin asıl adı nedir?

- A. Hanım Cami
- B. Dört Ayak Cami
- C. Çelebi Hüsameddin Cami
- D. Rahmaniye Cami

10) Sungurbey Cami yanında yer alan ve kuzey- güney yönlü uzanan yukarıda fotoğrafı bulunan bedestenin (kapalı çarşı) adı nedir?

- A. Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni
- B. Sungurbey Bedesteni
- C. Alaeddin Bey Bedesteni
- D. Murat Bey Bedesteni

11) Yan tarafta fotoğrafta yer alan su kemerlerini de içinde barındıran tarihi ören yeri Bor ilçesi, Kemerhisar kasabasıdır. Ayrıca ören yerinde Roma Dönemi'nde inşa edilen mimari kalıntılar da yer

almaktadır. İlimiz sınırları içerisinde yer alan bu tarihi ören yerinin adı nedir?

- A. Tyana Ören Yeri
- B. Gümüşler Ören Yeri
- C. Göllüdağ Ören Yeri
- D. Andabalis (Eski Andaval) Ören Yeri

12)

Yukarıda fotoğrafı bulunan, Niğde iline 9 km uzaklıkta Gümüşler'de yer alan ve kayaya oyularak inşa edilen tarihi yapının türü nedir?

- A. Cami
- B. Han
- C. Külliye
- D. Manastır

13)

Yukarıda fotoğraflarda yer alan türbenin inşa kitabesi yoktur. 1296 tarihli iki onarım kitabesi vardır. Bu kitabelerde yapı "Şems-i Tebriz'i" nin makam türbesi olarak belirtilmektedir.

Niğde'nin Eskisaray Mahallesi'nin güneydoğusunda bulunan bu türbenin adı nedir?

- A. Şah Süleyman Türbesi
- B. Şerif Ali Türbesi
- C. Esen Bey Türbesi
- D. Kesikbaş Türbesi

14)

Yukarıda fotoğrafta yer alan tarihi havuz Niğde ili, Bor ilçesi, Bahçeli kasabası kuzeyinde kasaba merkezine yaklaşık 3 kilometre mesafede yer almaktadır. Roma Dönemi'nde Trojan ve Hadrian Dönemi'nde MS 2'nci yüzyılda inşa edilmiştir.

Yukarıda fotoğrafta yer alan ve hakkında bilgi verilen tarihi havuzun adı nedir?

- A. Kleopatra Havuzu
- B. Hierapolis Havuzu
- C. Bahçeli Roma Havuzu
- D. Sinanlı Ilıca Havuzu

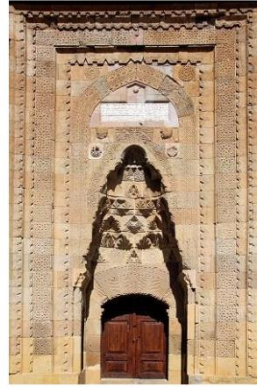
15)

Niğde Alâeddin Cami karşısında bulunan, 1267 yılında Şerafettin Mesud tarafından inşa ettirilen yukarıdaki fotoğrafta yer alan tarihi çeşmenin adı nedir?

- A. Murat Paşa Çeşmesi
- B. Cullaz Çeşmesi
- C. Hatiroğlu Çeşmesi
- D. Sultan Ahmet Çeşmesi

16) Niğdemizde yer alan Alaeddin Cami ve Akmedrese gibi yapılarda gördüğümüz ve bir örneği aşağıdaki fotoğrafta verilen büyük ve süslemeli kapılara verilen ad nedir?

- A) Büyük Kapı
- B) Taç Kapı
- C) Süslü Kapı
- D) Sultan Kapı

17)

Yukarıda fotoğrafta yer alan külliye, Ankara-Adana kara yolu üzerinde bulunan Ulukışla merkezinde, "pazaryeri"nde yer alır. Yapı topluluğu halk arasında Paşa Hanı, Kışla, Ulukışla Kervansarayı olarak bilinir. İlçe bugünkü ismini de Kervansaray'dan almıştır. Bazı araştırmacılara göre külliye, kervan yolcularının yanı sıra sefere çıkan askerlerin kışlağı olarak da kullanıldığı bildirilmektedir.

Yukarıda fotoğrafta yer alan ve hakkında bilgi verilen küllivenin adı nedir?

- A. Öküz Mehmet Paşa Külliyesi
- B. Murat Paşa Külliyesi
- C. Selimiye Külliyesi
- D. Mihrimah Sultan Külliyesi

18)

Merkez Eskisaray Mahallesi'nde bulunan kilise Bazilika planlıdır. Bazalt cinsi düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Sütun başlıkları yaprak motifleriyle süslüdür. Kıрма çatısı kiremitle örtülmüştür. Ana sahını örten tonozun orta kısmında; ortada Hz. İsa ve etrafında 4 havari tasviri, buna simetrik olarak bitkisel motiflerle süslü rozetler bulunmaktadır. Ayrıca kemer yüzlerinde melek ve havari tasvirleri bulunmaktadır.

Yukarıda fotoğrafta yer alan ve hakkında bilgi verilen ilimiz merkezde yer alan kilise hangi azınlık grubuna ait bir kilisedir?

- A. Sırp Kilisesi
- B. Ermeni Kilisesi
- C. Rum Kilisesi
- D. Bulgar Kilisesi

19)

Yukarıda fotoğrafta, Niğde'nin geleneksel konut mimarisinin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan sokaklardan biri verilmiştir. Söz konusu tarihi sokağın adı nedir?

- A. Hacı Ahmet Sokak
- B. Akmedrese Sokak
- C. Cullaz Sokak
- D. Alaaddin Sokak

20)

Yukarıda fotoğrafta Niğde merkezde yer alan tarihi hamamın adı nedir?

- A. Kale Hamamı
- B. Paşa Hamamı
- C. Roma Hamamı
- D. Sungurbey Hamamı

EK-4. TARİHİ ÇEVRE BİLGİSİ ÖLÇEĞİ 2 (EŞLEŞTİRME TESTİ)

Kemerhisar Su Kemerleri, Alaeddin Cami, Sungurbey Cami, Niğde Kalesi, Hüdavend Hatun Türbesi, Şerifali Türbesi, Cullaz Çeşmesi, Roma Havuzu, Sokullu Mehmet Paşa Bedesteni, Ak Medrese, Gümüşler Manastırı, Dışarı Cami, Göncü Konağı, Dört Ayak Cami, Hatiroğlu Çeşmesi

Numaralanmış olarak verilen Niğde ilinde yer alan tarihi yapılarımızın ismini yukarıdaki kutucuktan seçerek numarasının karşısına yazınız.

1.....	6.....
2.....	7.....
3.....	8.....
4.....	9.....
5.....	10.....

EK-5. ÖZGEÇMİŞ.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Tahsin KUDAL

